

bokselskap.no, Oslo 2017

Ronald Fangen: *En kvinnes vei*

Teksten i bokselskap.no følger 1. utgave, 1933 (Oslo/Gyldendal). Digitaliseringen er basert på fil mottatt fra Nasjonalbiblioteket (nb.no)

ISBN: 978-82-8319-375-6 (digital, bokselskap.no), 978-82-8319-376-3 (epub), 978-82-8319-377-0 (mobi)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Ronald Fangen

En kvinnes vei

Roman

bokselskap.no

Oslo 2017

I

[1]

[7] Hun forstod på ham nu at hun måtte gi det op; det kunde ikke nytte lenger. Med det samme det blev klart for henne, blev alt hun hadde oplevd og alt hun nu skulde møte så uvirkelig; var dette hennes liv; hvor ganske anderledes hun hadde tenkt sig det!

Det var et skumringsbillede: han satt ved det runde bordet midt i stuen og røykte på sin evige snadde; glasset hadde stått urørt en stund nu, men den skittengule pølteren var en klebrig lys flekk på det svarte bordet. Nesten alt lys i stuen var visnet, de hvite pianotastene hadde ennu en matt gulnet marmorlød, de tykke, gule rammene på familieportrettene protesterte hovmodig mot mørket og forlangte glans, men ellers fant stuen sig i sin skjebne; mon møblene forstod at

skumringen var deres fineste stund? Ute var lyset dødt, det var nesten ingen stemmer nede fra gaten, viseren på kirkeuret flyttet sig langsomt opover mot syv.

Han sa ingenting. Han satt der stor i lenestolen; hun kunde føle hvordan hans tanker maste om den samme ting. Men han rørte sig ikke. Hans høire hånd lå på bordet, hans kropp blev stadig mer konturløs [8] eftersom det blev mørkere, halvparten av hodet blev også visket ut; men hans brunhvite ansikt hadde ennu tydelige linjer – skjønt hun visste ikke om hun så eller bare gjettet hans uttrykk: hovmodig, sanselig, alltid urolig tross han bestandig påstod han var fullkommen rolig, fullkommen behersket. Han var vakker, – på en måte var han det, stolt vakker. Hun stirret på ham i tusmørket, selv satt hun skjult i sin krok av sofaen, og skjønt hun ikke kunde se ham tydelig, vedblev hun å stirre: hvor det var underlig å tenke på om hun noensinne hadde elsket denne mann som var far til hennes to barn. Hun visste det ikke. Kveldene var lange, lyse og pinefulle nord i den byen hvor hun bodde den gang. Det var en kval, ja, det var en kval. Hun husket andre skumringstimer, tidlige vintereftermiddager, – hun gikk sin daglige tur med sin far, og aldri, aldri blev det sagt, men hver eneste dag blev det tenkt: det var galt at han hadde skaffet henne en annen mor, han visste at hun led, og det tok gleden fra ham selv, den gleden han hadde over sine nye barn; hun så det jo at han nesten skammet sig over å vise den, hun måtte ikke føle at han elsket henne mindre fordi han hadde dem. Men hun gjorde det ikke heller! Når hun husket dette, var alt klart; hun kunde være den piken, den fjorten års skolepiken når hun vilde, føle det samme, lykken over alle de hemmelige tegn på at hennes far elsket henne, stoltheten over å være flink, springmarsjen hjem med karakterboken når den var riktig ekstra god, stemorens bittersøte ansikt, men farens gode glede, [9] varmen i øinene hans, min flinke pike ... Og undskyldende, brydd, gutteaktig keitet til stemoren: er det ikke morsomt at Esther er så flink, du.

Ellers var alt det fjernt, – som i en annen tilværelse. Skygger visket det ut, mørke slukte det, og hun forsøkte ikke å erobre det tilbake til sin bevissthet; det var smertefullt nok med de få tingene hun ikke kunde glemme, som fór lysende som et lyn gjennom henne, alltid når hun ikke vilde det og ventet det, vakt av et eller annet, som oftest når hun følte sig lykkelig, – og som ødela for henne, rystet

henne. Også nu måtte hun op og gå.

Hun gikk tre ganger frem og tilbake fra sofaen til døren; midt i denne plutselige ophisselsen, som alltid var uavvendelig og uventet, var hun bare glad over at han ikke kunde se hennes ansikt. Men hun var allikevel forbitret over at hun skulde bli tvunget ut i denne uroen nu; han måtte jo tro at *han* var skyld i den, og det skulde han ikke tro, det hadde vært hennes beslutning helt fra hun forstod at det var umulig å holde ham hjemme lenger: at hun skulde ikke mase, hun skulde ikke vise sig hjelpeløs, ikke redd, ikke urolig; hvorfor, visste hun ikke, bare at hun ikke vilde det. Var det nu for et øieblikk siden at hun forstod hun måtte gi det op? Hun syntes alt det var så gammelt, så gammelt. –

Men nu misforstod han det sikkert, nu trodde han ...

Og nu kom ganske riktig hans stemme til henne gjennom tasmørket, – og den hadde et tonefall som forbitret henne: han innkasserte som sin eiendom [10] mange ting som slett ikke var hans, slett ikke var til: hennes bedrøvede kjærlighet, hennes ulykke over å skulle undvære ham så lenge. Det eksisterte ikke!

«Er du så urolig fordi jeg skal reise bort en stund da, Esther,» sa han.

Hun vilde svare ham fort og hårdt, hun kunde ha lyst til å le hånlig og erklære langtifra! Men det vilde såre ham, og hvad skulde det tjene til? Hvorfor skulde han ikke få lov til å ha sin gutteaktige stolthet over å føle sig uundværlig og elsket, over at han var støtten i hennes liv. Uten den følelsen hadde jo ikke hans strålende forsetter noen henrykkelse for ham. Hun vilde ikke såre ham; hun sa bare:

«Du vet det er litt rart, det hele.»

«Mm,» mumlet han og dampet hårdt på snadden; hun følte han var tilfreds med svaret.

Hvordan kunde han ane at hennes plutselige uro kom av ting som hendte lenge før han fikk noe med hennes liv å gjøre, – at hun ennu den dag idag blev syk når hun tenkte på hvordan hennes stemor *forpaktet* sorgen den gang hennes far døde. At han døde, det var det ikke så fortvilet å tenke på, hun hadde følt sig så forlatt at det lammet henne, det var som en bedøvelse før store smerter skal

skje, og hun levet i den til lenge etter at det var forbi; men da hun så våknet, opplevet hun forsmedelsen: hun var ikke med, hun hørte ikke til, hun hadde ingen del i ham som blev sørget så sterkt. Det kunde jo være det samme, hadde hun vært voksen kunde det kanskje ha vært det samme, – men hun var jo ikke det den gangen, [11] hun blev det visst aldri når det gjaldt dette, bestandig var følelsen den samme, uforandret som om tiden hadde stått stille: de tok alt fra henne, hennes far var død, og det var som han ikke hadde vært hennes, og hennes sorg blev tatt fra henne, de betraktet det som om hun hadde stjålet den, hennes stemor og stesøstre våket skinnsykt over sin skatt. Og ute i den lille byen følte hun medlidende blikke. Siden den tid hatet hun ingenting mere enn medlidenhet. Hun hadde alltid rett, og det var aldri synd på henne.

«Skal vi ikke tende lampen?» spurte han.

Å nei, for Guds skyld, tenkte hun, og sa:

«La oss vente litt. Tusmørket er så hyggelig.»

Men hun tvang sig til å sette sig igjen. Og hun forsøkte på ny å stirre hans ansikt ut av mørket – i en underlig spenning: han hadde jo hjulpet henne til å holde medlidenheten borte. Han kom da det var nødvendig. Og hvad betydde det så om hun kalte den følelsen for kjærlighet som kanskje bare hadde vært en takknemlig stolthet? Hun visste at hun aldri vilde kunne glemme den takknemligheten, aldri bli ferdig med den. Og taushet, taushet, – ja, der måtte hun være taus. For *var* det så at hun ikke hadde elsket ham, ikke da og slett ikke siden, – da hadde hun jo bedradd ham. Han hadde rett til det når han nu satt der i sin stol og var sikker på at hun alltid hadde elsket ham og tok den sikkerheten med som en bløt, varm silketråd i den vev han bestandig spant av virkelighet og fremtidsfantasier, også nu, ivrig, mens han blåste den grå snadderøken med korte pust ut i [12] værelset; hun kunde se den spirale sig op mot gardinene.

Ja, taushet. Hvor meget det blev efter hvert som for enhver pris bare måtte høre tausheten til. Hun visste jo slett ikke den gang hvad hun følte. Om hun hadde forstått det siden, om hun kunde innse det nu, så måtte det begraves i henne. Men *var* det kanskje slik? Hadde hun bedradd ham? Svarte kanskje hennes svikt i kjærlighet, i hele forutsetningen for hennes hengivelse, til hans stadige svikt i det praktiske liv, var der sammenheng; alt han lovet og på sin måte

slet med var fantomer, og hennes kjærlighet var et fantom?

«Sett lås for mine lebers dør,» husket hun fra bibelen. Ja, hvordan kunde hun i det hele tatt snakke om dette som jo nesten ingen virkelighet hadde, skjønt det var hennes liv? Det skjedde noen ting, noe faktisk, og etter hvert som mange slike ting skjedde blev det altså et liv, selve livet, det man kunde si om et menneske når det forsvant, – men hvorfor det skjedde, hvad det egentlig kom av, hvad det betydde, – hvem visste det? Hun så igjen ut av vinduet, op på den langsomme viseren på kirkeuret, den hadde så vidt passert syvtallet nu, og langsomt tok den fatt på en ny time. Lang var tiden. Og allikevel vilde vel hennes liv plutselig en dag være forbi uten at hun begrep hvor den var blitt av? Vilde *alt* komme til å fortone sig like uvirkelig da som det hun hittil hadde oplevd gjorde det nu? Uvirkelig fordi hun ikke visste sannheten om det? Visste man sannheten om noen [13] ting som hendte menneskene? Tok selve tiden som gikk så langsomt der oppe på kirketårnets ur, – tok tiden den innerste sannhet om tingene fra menneskene og forsvant med den? Nu oplevde hun et øieblikk som hun aldri vilde glemme, hun følte og visste at nu blev det et brudd i hennes liv, hun skulde starte på ny, – og nu gjaldt det for henne å forstå det, vite hvad det alt sammen betydde. Og så forstod hun ikke mere enn det at hun nesten ingenting forstod av sammenhengen i sitt liv. Men allikevel, hun var ikke redd. Hun skulde ikke snakke, men det var ikke fordi hun angret noe, beklaget noe; det var bare fordi alt var så uvirkelig. – Underlig: hennes liv var satt i gang. Hvor gikk det hen? Hun måtte i hvert fall følge med.

Nu gikk han ut av hennes liv. Hun kunde ikke vite det, det var ikke sagt og vilde ikke bli sagt, men hun visste det allikevel. Og skjønt tiden der oppe på uret gikk så langsomt syntes hun nu ikke det var lenger enn igår siden han kom inn i det. Hun husket det alt sammen: første gang hun så ham på gaten, i grunnen spinkel, men allikevel robust, lang, med det store hodet sitt bakover, kraftige trekk, solbrent i huden og med noen øine som skiftet uttrykk så utrolig: som oftest var de sterke, pågående, de så alt, men plutselig var blikket langt borte. Hvor han imponerte! Det var en liten by, og det skulde kanskje ikke så meget til, men han *var* imponerende, hun kunde se at han var det den dag idag. Han var ung forretningsmann og var der oppe for å studere forholdene; det skulde

[14] bare vare sommeren over. Nu var hun ikke sikker på det lenger, men følte hun ikke straks at han vilde få med hennes liv å gjøre, – og var hun ikke redd? Hun visste i hvert fall at hun var redd den første tiden de var sammen og hun forstod at dette menneske, denne mannen, vilde bli mannen i hennes liv. Det var ikke selvfølgelig for henne, – og det var kanskje beviset for at hun ikke elsket ham? Men denne hennes lille angst, den forstod hun jo slett ikke selve årsaken til, hun tenkte vel at det *var* slik. Og den var i hvert fall så liten. Liten mot hennes krenkelser. Liten mot hennes aldeles dyriske hat til medlidenheten som forsøkte å omklamre henne. Da var det noe annet å gå ved siden av ham! Måtte hun ikke tro hun elsket en slik prektig fyr som kom og uten videre sa han elsket henne og åpnet verden for henne og forvandlet medlidenheten til misunnelse?

Tenkte han aldri tilbake? Ofte syntes hun at det ikke engang eksisterte noen nutid for ham, – det kom vel av at den nesten alltid bestod av skuffelser. Hendte noe uventet godt eller gikk noe i orden slik som han hadde beregnet det, da triumferte han. Men aldri lenge. Fremtiden, bestandig fremtiden, grenseløse muligheter, store foretagender, penger, makt, ære. Det var vel forklaringen på meget rart og umulig hos ham, – han kunde ikke føle sig bundet, han vilde nok ha opplevelser, men de skulde ikke holde ham fast. Han fornektet sammenhengen. Hun visste bare ikke om det virkelig var tilfelle eller om han lot slik. Var det mulig at han ikke tenkte tilbake?

[15] Hun fór sammen da han nu plutselig snakket: hans ord kom som direkte svar på hennes tanker; det var som om han akkompagnerte henne:

«Kan du huske da vi møttes i Nordland, Esther?»

Om hun kunde! Men hvad husket *han*, hvad forbandt han med den tiden? Han hadde i hvert fall aldri interessert sig for hennes følelser og forhold den gang så det var aldri blitt naturligt for henne å fortelle om det. Hun hadde et par ganger snakket litt om sin far, om hvor ensom hun blev da han døde, men aldri hvordan det virkelig var. Han som ikke likte fortid, gikk vel ut fra at hun ingen hadde, hun skulde ikke ha det, hun var jo så ung også, bare nitten år. Det var ikke som med henne at hun lot det meste fra den gang opsluke av ubevissthet; for ham eksisterte det ikke. Og nu husket han altså allikevel, frivillig, uten videre. *Hvad* husket han? Hun sa:

«Ja, tror du jeg har glemt det. Jeg tenker ofte på det.»

Hun satt litt og ventet. Vilde han si noe mere? Jo:

«Gud bevare mig, så vakker du var, Esther.»

Hun måtte smile. Ja, det var hun vel. Og anderledes var hun ikke enn at hun likte godt å høre det; å, det var noe sorgløst i det, noe av den drøm hun hadde fra den gang så langt tilbake da alt som skulde skje i verden var fjernt, men eventyrlig, ubetinget deilig alt sammen, og garantien for det hadde hun i at hun følte hun var vakker. Slik hadde altså eventyret utviklet sig til idag. Men det moret henne litt, dette; hun spurte:

[16] «Du var kanskje litt stolt av mig da?»

Hun hørte han tok en slurk av glasset; det varte litt før han svarte:

«Det har jeg vært hele tiden, det.»

Ja, det hadde han. Det var sant, altfor sant. Han var plagsomt stolt. Hun hadde ofte en motbydelig følelse når de var ute blandt folk: at han utstillet henne triumferende. Det var som om han raslet med bøssen og ventet hyldesten i form av kontant betaling. Det var dyrskue. Men denne hans stolthet over henne hadde ikke forhindret at han mange ganger hadde bedradd henne.

Han sa mere:

«Det er ikke det som er i veien.»

Hun svarte ikke. Hva skulde det nytte å svare? Om nu noe var «i veien» – hvad betydde det all den stund veien var slutt. At hun skulde bruke det ordet stolthet, at hun skulde komme til å huske de gangene han åpenlyst hadde vært henne utro, at noe skulde oprøre henne nu da hun visste at det var forbi! Skulde ikke sår gro. Skulde hun ikke gå hel ut av dette. Skulde hun ikke begynne med friske krefter selv om hun enda ikke visste hvad hun skulde begynne på. Det måtte hun. Det var ikke utvei fra det. Hennes barn krevet det. Hennes eget vesen forlangte det. For han som engang kom og reddet henne ut av medlidenheten, han gikk nu og overlot henne til den igjen. Passet hun sig ikke, vilde den skylle innover henne, hun vilde føle den overalt, lese den i folks øine og få den tett på sig i deres nærgåenhet; hennes barn [17] vilde merkes av den; det var verre enn døden. Hvordan skulde det gå om hun blev syk av gamle sår? Hun misunte ham

at fortid ikke eksisterte for ham – undtagen i omdiktet form. Men det var jo allikevel ikke slik det skulde være. Han hadde aldri *tak* på tilværelsen, han *stod* ikke i den; derfor var det vel ikke så vanskelig å dikte det alt sammen om, – særlig når han bare diktet videre. Hun måtte klare det som var skjedd og det som skjedde nu og det som skulde komme. Hun kunde ikke løpe fra sine barn som han nu løp fra henne og dem alle. Hun måtte bli i tingene. Hun måtte bare ikke bli syk av fortiden. Det var vel heller ikke fare for det: kravene skulde nok sørge for å holde henne frisk.

Plutselig var redselen over henne. Hvordan skulde det gå? Her satt hun og lot som ingenting, fikk jo også sig selv til å tro at det skulde klare sig uten videre. Hvordan kunde hun tro det? Hun kunde jo faktisk ingenting, ikke annet enn det enhver husmor kunde. Riktignok hadde hun halvveis tenkt den tanken av og til at hun kunde bli nødt til å klare livet for sig og barna. Og hun hadde ofte hatt lyst på det, – det måtte være morsomt, hun følte hun kunde arbeide. Men hvor langt kom hun med det? Hun hadde ikke noe å starte med. De pengene hun sent omsider fikk utbetalt som arv – de gikk jo i et av hans foretagender; det fantes ikke en øre igjen av dem. Han pleide alltid å være hemmelighetsfull når det gjaldt hans økonomi, det var likesom alltid store ting på trappene, vanskeligheter var alltid ^[18] forbigående, av og til var han flott med nesten ingen penger, andre ganger, når han virkelig tjente bra, blev han grepet av bekymringer, betraktet pengene som en dyster helligdom som måtte voktes ... Huff ja, hvorfor skulde hun tenke på det? Også der hadde hun oplevd så altfor meget forsmedelig. Det var ikke så farlig å være fattig og måtte spare. Men det var fortvilet når han ikke *vilde*, fortvilet å være supplikant, få vite at man var en klamp om foten, – og så plutselig en annen gang få høre at man var det beste og elskeligste av alle mennesker, som stakkars, hadde det altfor smått og trangt; men nu snart skulde det komme kongelige dager, den tingen han nu holdt på med kunde han ikke undgå å tjene et par hundre tusen på. Hun var blitt fatalist, hun tenkte minst mulig på det, det fikk gå så lenge det kunde. Men hun hadde vel fått en særlig respekt for penger? Det var ikke mange ting hun ønsket så intenst som å få noe å forvalte og ha det trygt.

Men hun var vel lenger fra det nu enn noensinne? Hun hadde tvunget ham til

å snakke ut om sin økonomi nu idag, – så langt hun kunde tvinge ham da. Hun mistenkte ham ikke akkurat for å ha noe mere, men hun kunde godt tenke sig det. Hun kunde bare ikke få vite det; hun måtte gå med på hvad han sa. Og da kunde barna og hun leve omtrent et halvt års tid; med den yderste forsiktighet kunde de klare det. Han var strålende over det, triumferende. «Der kan du se, jeg er ikke så verst til å stelle mig. Et halvt år! Og hvorfor et halvt år? Si fire måneder! På den ^[19] tiden er jeg kommet ovenpå, og du kan få hvad du vil.» – Men hun fikk det ikke til å juble. – Noen måneder før eller senere, – det forandret ingenting; det sikre var at nu måtte hun ta fatt selv, enda hun ikke visste hvad hun skulde ta fatt på. Selv om han vilde, selv om han var i god tro, så kom han aldri til å kunne forsørge dem mere. *Han* kunde vel ikke la være å regne med at et eventyr vilde hende; men hun måtte ikke regne med det; ikke for noen pris. Selv om noe slikt eventyrlig hendte, vilde hun ikke kunne glede sig over det mere; hun hadde lært det så hun aldri glemte det, at der fantes ikke sikkerhet i slik tilværelse, – og henne hadde spenningen intet å gi, for hun visste ikke engang hvad innsatsen gjaldt! Men det kom noe annet til, det visste de begge, og det vilde ingen av dem si: han var ikke i god tro når han snakket slik. Kanskje trodde han på et eventyr, men ikke et sammen med henne. Han hadde bestemt å gi det op. Det hadde han lenge hatt trang til, trodde hun nu. Det gjaldt bare at det ikke blev sagt, at hun ikke skulde tro det. Det skulde komme slik av sig selv. Først nu forstod hun for alvor uhyggen i det: vilde han ganske enkelt forsvinne? Det var som om hun tenkte tanken for første gang, skjønt hun jo ikke hadde tenkt på noe annet nu lenge. Hvor tanker løp rundt! Hvor meget det var som meldte sig når man slik, plutselig og avgjørende, skulde forsøke å se hvordan det var fatt med en, – og for hver ny ting så det anderledes ut, skjønt summen av det hele var og blev det samme. Det var maktesløshet. Det var fortvilet ^[20] at man ikke engang kunde se det og forstå det riktig. Hun lekte med noen gutter som barn; en av dem hadde fått slik storartet seilskute av sin far; de satte den ut på fjorden en dag, en eftermiddag med brå kastevind; den pilte avsted bent utover, så holdt den på å katre, men pilte avsted innover langs stranden, utover igjen, til høire, til venstre. Til slutt forsvant den. Gutten gråt. Så rodde noen av de andre ut for å hente den. Øene lå svarte og kolde på den annen side av fjorden, og mellom dem var det et

åpent gløtt helt ut til havs hvor alt forsvant og gikk i ett. –

«Nei, nu synes jeg du får tende. Jeg kan ikke se tobakksrøken engang.»

Hun for sammen da hun hørte hans stemme; hun hadde glemte et øieblikk. Helst vilde hun sitte i dette mørket, skjult, og forsøke å komme noen vei med sine tanker, – det var noe hun måtte få rede på og som hun ikke kunde spørre om, men det gikk jo ikke an, naturligvis måtte han få lys når han endelig vilde ha det, så skulde de vel kanskje til å snakke igjen, – kanskje det kunde hjelpe henne på vei?

Hun reiste sig langsomt, fant fyrstikker på bordet og gikk bort i kroken ved spillebordet hvor måneskinnslampen hang. Hun trakk den ned, tok av glasset, stusset veken, tendte, satte glasset på igjen, – for et vondt, gult lys; – gudskjelov, der var lampen inne i kuppelen igjen, og lyset blev dempet, rolig, det *var* jo virkelig et slags måneskinn.

«Vi behøver vel ikke å tende mere, synes du? Det er så hyggelig slik.»

[21] Hun stod med ryggen til ham. Hun var spent på svaret. Hun hørte han tendte sig en ny snadde; så *følte* hun at han så sig om. Og endelig sa han:

«Nei, ikke for min skyld. Når du endelig vil ha slikt tusmørke så.»

Hun blev stående ennu en stund med ryggen til ham. Så gikk hun endelig bort og satte sig igjen.

Ja, dette var deres stue, – og der satt han. Litt falmet og medtatt var det alt sammen. Ikke riktig til å ta og føle på, men litt på grensen til forfall. Nu i denne belysningen gikk jo stuen godt an, det hadde da vært pent for noen år siden, og det var kanskje bare hennes kyndige blick som så hvad det var i veien med det, at plysjen var falmet, at gulvteppet var slitt, at tapetet var skittent, – stoppede gardiner, ingenting opsiktvekkende, men tilsammen holdt det på å skape dette underlige preg av – ja, hun kunde like godt slå det fast: av armod. Sannelig, – det å holde tingene vedlike kostet noe; man kom et stykke på vei med list og omtanke, men det skulde mere til. Han var ikke riktig godt vedlikeholdt, han heller. Hun satt på ny i sin sofakrok, – og hun så på ham, men bare slik at hun kunde ta øinene fort til sig igjen hvis *han* skulde se.

Nei, disse ti årene var ikke gått sporløst hen over ham. Han var jo ikke mere

enn fem og tredeve, men han begynte å bli grå ved tinningene; ansiktet hans var nok det samme, like stolt, like flott, men det var ikke det samme liv i det; han var likesom en litt trett, litt dårlig oplagt kopi av sig selv. Og fordi ansiktet [22] ikke hadde slikt liv lenger, virket den sanselige munnen nesten uhyggelig. Hun kunde ikke se øinene hans nu, men hun visste allikevel at de var langt borte, hadde det drømmende uttrykket, som hun engang syntes var så vakkert, men som hun nu bare oppfattet som fiendtlig, en fare; i det blikket lå alt som førte ham bort fra henne, hans utroskap, hans flukt.

Hans flukt. – Der var det igjen: visste han selv at han vilde flykte? Var han på det rene med det, der han satt, at han nu ganske enkelt lot dem i stikken og overlot det til henne å sørge for barna, opdra dem, skaffe pengene, klare sig og dem unda skammen, alt sammen, hun alene? Da var han jo bare en skurk. Og det trodde hun ikke han var? ...

Nu snudde han ansiktet og så på henne. Hun satte sig uvilkårlig op i sofaen, i giv-akt-stilling, og møtte hans blikk. Han vek unda et øieblikk, – og han sa lavt:

«Du ser nesten fiendtlig ut.»

Han møtte hennes blikk igjen, utfordrende; hun kunde se han var ergerlig fordi hun gjorde ham usikker. Og han seiret naturligvis, hun blev redd, hun vilde ikke ha ufred, hun vilde ikke drives til å si noe av det hun tenkte, han måtte gjøre som han vilde, hun skulde hverken klage eller anklage ham.

«Nei, vet du hvad, Olaf; jeg sitter bare her og tenker – jeg som du.»

«Tanker er tollfrie, sier man.» Han lo bittert. «Jeg tror ikke det er altfor pent det du tenker om mig.»

[23] Hun vilde ikke, hun vilde ikke. Hun sa stille, som til et barn:

«Hvorfor sier du det? Har jeg sagt noe som kan såre dig?»

Nu sa han noe som hun syntes hun blev klok av. Det blev på ny sagt med slik barnslig forurettet stemme:

«Nei, det har du ikke. Og du klarer dig nok godt, du som er så flink.»

Hun følte at hun blev rød i ansiktet, genert; der sa han nesten altfor meget, den tankeforbindelsen hans sa i grunnen alt. Hun hadde ikke sagt noe som kunde såre ham – og hun var jo så flink! Der var mange forte ledd imellem. Men

resultatet var i hvert fall det at han regnet med at hun skulle klare sig og klare sig godt, og med det var han vel i grunnen tilfreds, det lettet jo situasjonen for ham, hans samvittighet. Men dette med at hun var så flink, – det sa han med bitterhet. Også med litt hån.

Hånen forstod hun så godt, hun kjente den fra før. Hun hadde ofte snakket om hvor meningsløst hun syntes det var at kvinner var så hjelpeløse; ingenting kunde de, og samfundet hadde ikke bruk for dem til praktisk talt annet enn å føde barn. Da snakket han alltid hånlig og utålmodig om kvinneemansipasjon og galskap, det var da gudskjelov to forskjellige kjønn, – «men du skulle øiensynlig ha vært politiker». Det hadde ikke det minste med politikk å gjøre for hennes vedkommende, pleide hun å si; hun tenkte bare ganske praktisk, hun tenkte på alle unge ^[24]piker som faktisk blev *kjøpt* inn i et ekteskap fordi de ikke hadde noen annen utvei, hun tenkte på alle dem som *holdt ut* et nedverdiggende, forsmedelig ekteskap også fordi det ikke var noen annen utvei enn fattigdom og elendighet og ny vanære for alles øine, hun tenkte på alle enkene med store barneflokker, henvist til godgjørenhet og fortvilelse. Og hvorfor skulle han håne det som kvinneemansipasjon at hun mente kvinner hadde forutsetninger for å gjøre mange ting like godt og kanskje bedre enn menn? Et par ganger hadde hun også bekjent at hun kunde ha god lyst til å ha et arbeide, drive en forretning, en butikk, noe slikt. Han hadde bare hånnet det, han gad som oftest ikke argumentere mot det engang, – det var nu engang naturens orden.

Men bitter var han altså allikevel. Han *trodde* det at hun kunde klare sig. Gud vet hvilke forestillinger han gjorde sig om hennes fremtid. Men enda han vel innerst inne trøstet sig med det at hun var «flink», var han forgremmet over det. Underlig! Blev hans flukt mindre befriende for ham fordi han trodde at hun ikke vilde lide nød, ikke var knust og fortvilet? Vilde han nu, like før det var forbi, ha en uhyggelig nytelse: å føle sig uundværlig, byrdefullt uundværlig? Vilde han hun skulde ane uråd, jamre sig, trygle ham om ikke å reise fra dem? Det vilde vel kanskje bestyrke ham i den lykkelige overbevisning at han hadde vært en prektig mann og far og stelt det så glimrende som vanskelige omstendigheter, ufortjent motgang overhodet hadde tillatt det?

^[25] Slik som hun nu satt og tenkte om ham – hatet hun ham? Nei; det visste

hun at hun ikke gjorde. Det hadde hun vel i grunnen aldri gjort. Hun fikk det ikke til. All skuffelsen, all bitterheten var så sammenblandet med gleden og takknemligheten fra den gang hun traff ham. Hun tenkte også på om man kunde hate når man hadde hatt så meget med et menneske å gjøre. Man trodde det kanskje av og til, men hat var noe annet, noe stadig, uavvendelig, inntil døden. Nei, hun hatet ham ikke. Hun foraktet ham vel i grunnen heller ikke. Hva hun så tenkte om ham, hvor mange svakheter og feigheter og udueligheter hun hadde gjennomskuet hos ham – så grep hun sig ofte i å beundre ham den dag idag. Han levde så intenst, og selv om det var umulig det meste av det han fant på, så var det allikevel noe skapende ved ham, han hadde jo fantasi og idéer for mange mennesker, flott og spennende var han i alt han foretok sig. Det var noe flott selv i hans gjerrighet, noe nesten uskyldig, idag slik, imorgen slik, han var ikke redd for å være sig selv.

Hun hadde slett ikke hatt tid til å hate ham. – Hun var blitt skremt av hele tanken og skottet bort på ham igjen. Og nu forstod hun det, nu visste hun det: hun var jo redd for ham. Det var forklaringen på nesten alt sammen. Hun var alltid urolig, alltid redd. Hver gang han kom hjem og hun hørte hans tunge, forte skritt der ute i trappen, fikk hun hjerteklapp: hva nu? Hun var slett ikke overlegen og fatalistisk overfor hans foretagender og økonomi, hun [26] innbilte sig det bare for å tvinge sig til å være rolig, nei, hun var alltid redd, hun hadde en følelse av at med ham kunde alt skje, selv det eventyret han fablet om kunde godt inntreffe, det hadde jo hendt nesten mirakuløse ting. Helt hjelpeløs var han aldri. Men også det verste kunde hende, hun visste det ikke, hun gikk i en evig spenning. Alt ved ham var uberegnelig: hans forretninger, økonomi, hans humør, hans tanker. Det var første gang siden hun blev gift at hun kunde sitte slik og tenke nesten overlegent på det alt sammen; hun følte sig voksen på en ny måte. Nu kunde hun også se den følelsen, som hun gjetet sig til at han hadde, ganske anderledes: følte han at hun virkelig blev voksen nettop nu da hun forstod at det skulde bli forbi mellom dem, – og gjorde det ham fattig, beseglet det en hemmelig følelse hos ham: at hans liv tross alt hadde vært et nederlag? Han kunde jo så godt føle begge deler: både en slags trygghet over at hun var «flink» og ulykke over å merke at heller ikke hos henne hadde han gjort sig uundværlig.

Mast og mast, år efter år, og ingenting var det kommet ut av det.

Hvor bittert han måtte føle det! Hvor grå han var blitt! Denne fattigslige stuen deres. Hun selv som satt her, hans kvinne, ung ennå, mor til hans barn, men uten fortvilelse over at han skulde reise avsted på det uvisse, helt til Afrika, – bare rolig og resignert og «flink». Hvor bittert det måtte være. Og det var jo ikke bare det han reiste fra. Selv om han hadde aldri så meget eventyrlyst i sig og det [27] fremmede og nye alltid lokket ham, – det skremte ham vel også. Tomt foran ham. Og bitterlig tomt det han forlot.

Hun følte en ømhet for ham nu som hun ikke visste hvordan hun skulde mestre. Tårene stod henne i øinene, skulde hun snakke nu vilde hun ikke få det til. Hun var forbitret over alt det hun hadde sittet her og tenkt. Hva betydde alt det hun hadde bebreidet ham? At han var uberegnelig. At han hadde vært henne utro. Alt sammen. Han var jo slik. Og det bragte ham ingen lykke. Hvordan han så var, hva han så gjorde, – i lader samlet han ikke, ikke penger og ikke lykke.

Nu vilde hun gjerne si noe til ham, si akkurat de riktige ordene til ham. Men hvordan skulde hun finne dem? Og selv om hun visste hva hun skulde si – så torde hun ikke. Hun torde ikke. Selv ikke nu visste hun hvordan han vilde ta det. Det kunde hende at han bare vilde håne henne. Alt kunde hende. Hun måtte ikke si noe. Hun var redd. Men hennes ømhet for ham var nesten pinefull; den holdt på å ta makten fra henne. Det var en ny ting som gjorde det så håpløst å klare disse følelsene: hun hadde en slags visjon, hun kunde så godt se ham slik som han var da han var gutt. Lang og uten styring på kroppen, et hårdt og grenseløst barnslig ansikt, tindrende øine – og plutselig trette og triste, en masekopp, en besverger, lynende flink og klok – og dum og stolt; hun kjente jo gutten, det var hennes egen, eldste sønn; det var *hans* barn, og hun hadde født det, og [28] hun elsket det over alle ting. Hun så bort på hans hender – og hun måtte lukke øinene da hun hadde sett dem: det var guttens hender – eller guttens var farens. Hun var lenket til den mannen i evighet. Han levde videre gjennom henne. Slik hadde vel hans mor også følt det mange ganger. Det var ingen begynnelse og ingen slutt. Hun var livets eget redskap. Kunde hun hate det livet hadde brukt henne til?

Hun syntes denne aftenen var den underligste i hennes liv. Alt var så lydløst. Byen var som utdødd. Hun så op på kirkeuret: en time var gått. Selve tidens

bevegelse var nesten det eneste tegn på liv omkring henne, og den var lydløs, umerkelig. Her satt de, to mennesker som hadde startet livet sammen, fått barn sammen, delt skjebne år etter år, og de skulde gå fra hverandre, og de var tause. Tause, redde, nesten ubevegelige; bare tiden beveget sig. Utrolige tanke: når tiden hadde beveget sig lenge nok og hun hadde opplevet en del som hun ikke visste noe om nu – så skulde hun plutselig dø en dag, det skulde være forbi alt sammen.

Det var uhyggelig, – at hun nettop hadde sittet her og tenkt nøkternt og ubarmhjertig og så et øieblikk etter var full av ømhet så hun måtte kjempe for ikke å gråte, at hun følte sig uløselig bundet til det livet hadde ført henne inn i og samtidig nesten ikke syntes at hun kjentes ved det og visste hvad det var, – hvordan skulde det gå henne som var så usikker på sig selv? Dette lydløse huset! Hadde [29] bare guttene vært hjemme! Hvor han så fremmed ut der han satt ubevegelig, taus. Kjente hun ham, var han hennes mann? Hun måtte høre ham snakke, hun holdt ikke denne tausheten ut.

Uten å tenke over hvad hun skulde si, spurte hun:

«Når har du tenkt å reise, Olaf?»

Han snudde hodet langsomt. Hans blikk var først fjernt og forundret; så blev det plutselig listig, og med en iver i ansiktet og stemmen som hun visste var skuespill, sa han:

«Jeg har tenkt på det. Jeg synes det er like godt å komme avsted så fort som mulig. Siden jeg engang skal avsted.»

Hun ventet litt.

«Ja, hvad mener du med så fort som mulig?»

Han smilte genert:

«Imorgen aften. Da går det båt til Hamburg, og derfra kan jeg komme billig til Afrika. Jeg kjenner den norske konsulen der, og han kan nok hjelpe mig.»

Hun kjente at hjertet plutselig hamret høit: imorgen aften! Hun fikk det ikke til å tenke tanken, men allikevel sa hun, uten å vite av det, – hun hørte selv forundret sine egne ord og sin egen kjølige, klare stemme:

«Går det båt til Hamburg imorgen. Ja, det er kanskje best det da.»

Nu skulde de vel tie stille igjen; ingen av dem torde jo snakke om hvad de tenkte. Hvordan så han på det hele? Hvad tenkte han? Han snakket ikke om [30] annet enn praktiske ting, men det var vel meget annet som betydde noe for ham også. Hun skulde aldri få vite hvad det var. Med alt hun visste om ham vilde han alltid være en gåte for henne, spennende idag, siden kanskje bare en erindring om noe inderlig sammenvevet vondt og godt som hun ikke forstod. Om hun engang blev gammel og satt og tenkte på dette! Blekt vilde det være, visket ut av mange år og mange ting. Hvordan han så og følte sitt liv, hans egentlige virkelighet – den vilde alltid være lukket for henne. Og hennes for ham. Og like stor plass som han idag hadde i hennes virkelighet, hadde vel hun i hans?

Hun vilde ikke spørre om noen ting; allikevel falt et spørsmål ut av henne:

«Når tror du vi sees igjen da, Olaf?»¹¹

Hun var selv forbauset over spørsmålet: hun kunde jo ikke vente noe virkelig svar; vilde hun prøve ham? Men han lot ikke til å synes at det var noe underlig spørsmål. Han snudde sig til henne og sa klart, fort, uten betenktning:

«Hvordan kan jeg si dig det? Kanskje snart, kanskje aldri.»

Hun snakket mere uten å ville det. Hun sa:

«Nu sa du det, Olaf. Kanskje aldri.»

«Ja, hvem kan vite det? Det er så mange som forsvinner ute i verden. Feber og elendighet. Jeg tar en chance.»

Nu spurte hun *ikke*: «Men hvis du klarer dig og det går godt, – sees vi da igjen?»

Hun spurte ikke om det, for hun visste ikke engang [31] om hun ønsket det; hun visste at *sa* han nu: jeg kommer igjen en gang; når det blir, vet jeg ikke, men jeg kommer, og jeg kommer til dig, – da vilde hun vente hvor lenge det skulde være, og hun vilde betrakte sig som hans enten hun følte lykke eller ulykke ved det. Men hun visste ikke om hun ønsket det. Like lite som hun visste om hun noensinne hadde elsket ham. Hun elsket guttene. Men hadde deres første erotikk vært en lykke? Hun hadde aldri hatt noe imot ham, men hun trodde ikke det var hele den virkelige sum av lykkelig hengivelse hun hadde følt overfor ham; hun kunde ikke vite det.

Han sa:

«Nei, jeg vet ikke annet enn at det er det beste jeg reiser. Jeg har tenkt det igjennom på kryss og på tvers og kommer ikke til noe annet resultat. Og jeg *føler* det slik. Det er det viktigste.»

Den samme uvissheten hos ham. «Jeg føler det slik.» Så var det vel best at alt fikk være slik usikkert, uklart, slik som denne skumringstimen hadde vært. Hun vilde ikke tvinge frem en klar og grei situasjon for sig selv når ingen av dem følte sig klare og sikre. Hun var ung, hun fikk la det stå til, – slik som han gjorde det.

De sa ikke noe mere. Hun satt og stirret ut gjennom vinduet og syntes hun kunde se selve tiden; så langt var den kommet, noe var forbi, og den skulde fortsette, og hun ante ikke hvad som skulde komme.

[32] Det var guttene som gjorde at det gikk i stykker for henne alt sammen.

Kunde hun noensinne komme til å glemme denne siste dagen. En grå dag. Kvelden i forveien hadde hun fortalt dem begge at far skulde reise til Afrika; det var store planer han hadde. Hun fortalte det rolig – som om det bare gjaldt en av hans sedvanlige småreiser. Og det gikk visst ikke op for dem hvad det gjaldt; de bare så på henne, den eldste, Hans, litt forundret, kanskje litt skeptisk, den yngste, Harald, grublende som alltid, fjern; han var en drømmer. Begge var de så trette; de hadde vært ute og lekt til lenge efter at det blev mørkt.

Og om morgenen gikk de på skolen som sedvanlig.

Drømmeren var fjern også da de kom hjem; han var bare syv år og forsvant i sin stille lek med klosser og papirer. Hun ante aldri hvad han tenkte når han lekte slik, og hun visste ikke om han følte noe særlig nu fordi faren skulde reise. Men Hans var det ikke vanskelig å tyde. Han kunde så vanskelig skjule noenting, skjønt han så gjerne vilde. Han hadde øiensynlig med sine ni år funnet ut at det var ansiktet det var farlig med i alvorlige situasjoner; behersket han det, var alt i orden. Derfor satte han op en jernmaske, et lite hårdt sammenknepet ansikt, som virket dobbelt barnslig fordi det nesten parodisk lignet et voksent. Og dermed trodde han sig reddet. Akk nei. Først og fremst var det øinene. Når han var urolig, forbitret, redd, skiftet de stadig uttrykk, til og med farve, vekslet fra rent, dypt blått til [33] gråblått og henimot grønt. Og han visste ikke hvor han skulde gjøre av sitt blikk; kom det til å møte hennes, så han bort øieblikkelig og blev rød

og bet tennene sammen for å bevare ansiktets hårde ubevegelighet. Hun mente hun forstod hans opjagede tilstand: det var en slags forbitret skamfullhet på andres vegne som ikke måtte røbes. En blanding av angst, ømhet og forakt ... Hadde den voksne gutten hatt det likedan? Var det kanskje fordi den overfølsomme tilstanden var så vond at han var blitt glad i å drikke og redde sig og sin nervøsitet ned på et passelig bedøvet og simpelt plan? Hun kunde ikke for det: hun fikk sig ikke til å like menns ranglevennskaper på klubber og kaféer, halvfulle betroelser og utsvevelser og slapphet og ruelse, i hjertet iskulde, men iherdige forsikringer om at dette var hygge. Skjønt det var kanskje galt å ta det høitidelig, de gjorde det vel ikke selv, det var bare en slags funksjon, en sikkerhetsventil? – Men guttens hender var det mest hjelpeløse hun hadde sett, han visste ikke hvor han skulde gjøre av dem, fingrene var aldri i ro; nu idag, mens de spiste middag, et taust og eviglangt uhyggesmåltid, så hun at han uavbrutt maste med disse tynne, lange fingrene sine, det var så ulykkelig hjelpeløst, så forkomment. Men henne hjalp det. Det rev henne for alvor ut av den lamme tusmørkestemningen fra igår, følelsen av at det var uavvendelig og halvt uvirkelig alt som skjedde i hennes liv, bart og åpent helt ut til evigheten hvor alt gikk i ett. Gudskjelov for at hun hadde faste ting å holde sig til, to levende oppgaver [34] som hun ikke bare slik frivillig og edelmodig kunde «ofre» sig for, men som hun vær så god skulde ta på sig, enten hun vilde eller ikke; det var like nødvendig som å leve.

Efter middagen tenkte hun: gid det ikke var så mange timer igjen; hvordan skal vi holde dem ut. Olaf, hennes mann, hadde forsøkt å snakke litt med guttene mens de spiste; han hadde fortalt om alle mulighetene ute i verden, i Amerika, Australia, Afrika; Norge var nok et deilig land, men forholdene var så altfor små; nu skulde han ut og hente hjem rikdommer til dem, bare vent. Hans hadde det pinefullt vondt mens han hørte på, svarte ikke, men forsøkte febrilsk og forgjeves å finne et hvilepunkt for sitt blikk. Hun forundret sig over det: gutten elsket jo å fantasere med sin far og pleiet å tro på det han fortalte som på gull. Hvad mente han egentlig nu idag? Følte han at dette var noe annet enn farens stadige reiser ellers?

Han gikk ut litt efter middag mens drømmeren satte sig til å leke; men han

kom op igjen en halv time etterpå. I mellomtiden satt de to voksne inne i stuen, slik som igår. De undgikk begge to å snakke om annet enn praktiske ting. Han gav henne en bankbok på de pengene hun skulde leve for; stort mere var der ikke å si og gjøre. Han var rolig og klar idag, men hun var nesten forferdet over hvor meget eldre han virket. Det var ikke bare det at han var mere grå i håret enn hun syntes han var ellers; hans rolige uttrykk var likesom så dyrebart kjøpt og betalt; hvad hadde [35] han egentlig gjennomgått? Han var bare fem og tredve år, men den mann som satt der og skulde reise fra dem, han hadde nesten ikke noen ungdom igjen, bare i sine gutteaktige hender, han hadde det ubestemmelige, litt herjede uttrykk som menn kunde ha fra de var noen og firti helt til de nærmet sig seksti. Hvad *var* det egentlig? Vel hadde han hatt det vanskelig og brysomt, op og ned, og han hadde jo ikke det letteste sinn, men det skulde da allikevel ikke knekke hans ungdom så fort og gi ham et slikt preg av resignert beslutning?

Nu kom Hans inn igjen. Og nu forsøkte han ikke å beherske sig. Han stormet like mot sin far, stod med et rykk stille foran hans stol og ropte gråtende:

«Hvorfor skal du reise så langt, far?»

Og nu fikk hun da erfare at drømmeren ikke var så fjern som hun trodde, i hvert fall ikke idag, – han fór op fra stolen og bordet inne i spisestuen, kom løpende, stillet sig ved siden av sin bror og ropte han også, med tynnere stemme, sprød, usigelig rørende:

«Ja, hvorfor skal du reise så langt, far?»

Hun visste ikke hvordan det gikk for sig, men plutselig, uten noe svar fra faren, gråt de begge to, hulket høit, stod der, ranke som lys og gråt og gned sine øine med hendene. Hun så at faren fikk et fortvilet, smertefullt uttrykk, det blev en grimase som han kjempet vekk, – og dette: de to gråtende guttene og denne deres far som ingenting kunde svare, det klarte heller ikke hun, hun gav sig over, gråt med.

Hun visste ikke hvor lenge de i tårer øste ut sin [36] rådvillhet og fortvilelse. Men til slutt blev da hans stemme hørt i stuen, lav, hes, iherdig:

«Dere må ikke ta det slik. Det er best slik. Jeg blir ikke så lenge borte. Dere må ikke ta det slik. Det er nødvendig. Vær nu kjekke gutter. Vær nu flink, Esther. Jeg blir ikke så lenge borte. Dere må ikke ta det slik.»

– Det var ennå en så altfor rørende ting den ettermiddagen: Hans holdt plutselig op å gråte. Hadde han sett hvor fortvilet hans fars ansikt var? Han virket som om han var skamfull. Og som på kommando opførte Harald sig likedan, holdt op å gråte og blev blid. De satt en stund på farens knær og forsøkte å snakke litt. Så forsvant de inn i spisestuen igjen.

Og ennå engang satt de to slik på skrå overfor hverandre i denne fattigslige stuen som han forlot, men som skulde vedbli å være hennes hjem. De snakket ikke stort idag heller. For å si noe sa hun:

«Jeg har pakket så godt jeg kan, Olaf. Men det kan jo godt være at jeg har glemt noe. Har du sett etter selv?»

«Ja, jeg har tittet litt. Det ser ut til å være i orden.»

Båten skulde gå klokken åtte; nu var den bare seks. Først om en time kom drosjen de hadde bestilt. Ennå en time. Det begynte å skumre igjen. Men idag hadde hun fred for sine tanker. Gudskjelov, hun tenkte ikke tilbake, og hun hadde ikke bekymringer for fremtiden. Hun følte sig befriet for sig selv, – og det var godt, for livet var ikke så utrolig, så umulig å fatte og holde fast på når hun selv likesom kunde forsvinne [37] fra sine egne tanker, når hun bare visste at hun skulde og måtte være til. Livet hadde bruk for henne. Hvor ufattelig det så hadde artet sig, så hadde det i hvert fall sørget for å holde henne fast. Det hårde barneansiktet, de hjelpeløse hendene, – og drømmerens fjerne øine derinne. – Det var jo også den eneste virkelige tjeneste hun kunde gjøre ham som *vilde* reise: å elske den byrden han la på henne.

Men da de omsider var kommet så langt at hun stod på bryggen med en av guttene i hver hånd og så båten gli ut over fjorden, da brøt det en krampehulken gjennom henne, og hun mumlet gjennom gråten de samme ordene som den eldste gutten bestormet sin far med:

«Hvorfor skal du reise så langt?» Hvorfor, hvorfor?

Hans klemte hennes hånd med fortvilet kraft, så det gjorde vondt, og hvisket:

«Du, ikke gråt da, mor, ikke gråt da, du.»

Det gikk mange år før hun fikk svar på dette sitt siste, forsinkede spørsmål.

[38] Hun satt en kveld og snakket med Marie Kvam, hennes nestkommanderende i forretningen. De satt inne på hennes eget kontor, utkjørte av tretthet begge to og så lattermilde som man bare er i dødstrett tilstand. Selv hadde hun en dobbelt årsak til sin latter mildhet – for det første hadde det vært så meget komisk den dagen; – du store Gud – hvad man fikk se og oppleve av mennesker i en slik moteforretning, – men dertil var Marie ikke til å holde ut å se på. Noe strålende syn var hun aldri, – lang, mager, altfor kjekt mannhaftig, litt svedende på nesen og dertil utstyrt med krøller som satte henne i stand til å få et så impertinent uttrykk overfor folk hun ikke likte, dårlige, vrine kunder, at selve hennes utseende kunde virke som en fornærmelse. Det var nok av dem som klaget over henne, men hun holdt på henne allikevel, hun var flink og grei; dessuten var de en smule barndomsvenninner. Hun sørget bare for å la henne ha utelukkende med personalet og kontoret å gjøre, mindre med kundene. – Når Marie Kvams lange, bebrillede stativskikkelse innfant sig i forretningen om morgenen, gikk hun riktig godt an, hun [39] utstrålte energi og godt humør, duftet av bad og rent tøy, skrittet i vei med en pussig, mannhaftig verdighet, nesen var enda pudret og fin, hun var ubetinget dame, riktignok en uhyre aparte en.

Men nu! Tre store hårtafser hadde løsrevet sig fra hennes utallige hårnåler, to stod til værs midt på hodet, den tredje hang og slang ned i nakken. Blikket bak brillene var vilt av mas. Nesen var våt. Munnen var slapp og lealaus av tretthet og latter. Og på en eller annen mystisk måte sørget hun på en slik overtravel dag alltid for å bli så rent ufattelig krøllet over hele kjolen; det var likesom den protesterte mot å sitte på en slik stake av en kropp. Men heldigvis, – hun merket øiensynlig ikke den gradvise degradering hennes utseende gjennemgikk i dagens løp. Hun kunde aldri ha den ringeste mistanke om at hun virket komisk. Når hun blev sint, og det hendte jevnlig, skjelte og smelte hun så det var et vidunder at folk ikke sa op. Men de gjorde det ikke – og det merkelige var at personalet ikke klaget noe særlig over henne heller. Nu virket hun vel kanskje selv beroligende på hele staben. Men hun hadde opdaget at alle sammen forsonet sig med Marie Kvam fordi hun var så flink, – og fordi hun var så komisk. Det var egentlig ikke ondskap i det, – snarere en slags beundring: at et menneske med *det* utseende

ikke var det minste genert, men gikk omkring i den mest soleklare overbevisning om sin urokkelige autoritet!

Og når hun lo som nu, i små hikst, med et regelmessig brøl innimellem, og rystende over hele [40] kroppen så det knaket i benstativet, da var hun slett ikke til å tro på; hun var en åpenbaring. Hun kunde ikke la være å le med selv, hun brølte; gudskjelov ante Marie ikke at det først og fremst var henne hun lo av.

«Nei, vet du hvad, Esther, ærede chef, hvis jeg ikke var nødt til å tjene mitt brød, så tok jeg avskjed. En vakker dag dør jeg altså simpelthen av latter. Så du det paret fra det indre av landet som var her klokken ti imorges. Tør jeg spørre: så du dem?»

Hun kastet hodet bakover så hårdottene fór til værs, vettskremte, som på militærkommando.

«Nei.»

Marie Kvam spratt op fra stolen, gikk bort til døren, snudde sig og hennes ansikt, som i grunnen ikke hadde noe uttrykk, men kunde uttrykke alt, var plutselig en gammel, lur og engstelig bondemanns.

«Han kom først, skjønner du, og så åpnet han døren forsiktig, – også titter han rundt da, ser du, slik, ser du, om det nå sku' være riktige plassene dettane da, ma. Joda. Var nok svært tilfreds, så han stakk hue ut døra og vinket av alle krefter. Så kom han ordentlig inn da og hilste gudda. Og derpå kom hu Oline. Vettskremt og nyfiken. Men så bestemt så. Diger veske og diger foran og diger bak, brei som låvedøra og med fem solide haker (Esther holdt ikke ut å se Maries benstativ forestille ferm bondekone, men Marie drev ubarmhjertig på) – og underleppa riktig mistruisk nedpå her, men overleppa krøllet i et smil så lystent og forventningsfullt så. – Gud at du ikke så dem. Og så skulde Larsen ekspedere dem, [41] det svinet av en gravalvorlig skøiergutt, flink forresten, det må du innrømme, og det var stor handel, skal jeg hilse dig og si, for dattera skal gifte sig og ha utstyr, lakener og putevar og gardiner og undertøi og nattserker, og Oline selv skulde ha sort silkekjole. Også hadde hun funnet ut hun skulde ha korset, for *den* magan, det sier jeg dig, den kunde rumme trillinger, men det hadde hun nok ikke konferert om på forhånd, for da Larsen kom med korsetter gjorde Ole store auer og dyttet til a Oline og skulde vite hvad dettane var for noe. Men da blev a

sinna.

«Å er det du graver og spør så etter da? Sånne spirrevipper som dig har vel itte bruk for *korset*, veit je.»

Marie Kvam oppløftet et brøl og falt ned i stolen igjen, våt av tårer i øinene og av sveddråper på nesene. Hun var aldeles opgitt av tretthett og vedblev å mase:

«Det sier jeg dig, Esther Bøe, at er ikke denne forretningen den snurrigste i verden skal du få kalle mig en krakk. Så du ...»

Men hun avbrøt:

«Nei, du må ikke fortelle mig flere historier. Jeg orker simpelthen ikke mere. Vi er dødtrette begge to, skal jeg si dig. Og det vi trenger er en forrykende varm kopp te, som jeg skal lage nu.»

Marie Kvam resignerte og henfalt i en sløv taushet som av og til blev avbrutt av et hjelpeløst og opgitt latterhikst. Esther torde ikke se på henne.

Da Marie fikk teen tok hun sig sammen.

[42] «Men gubbevare dig, chef, slik som vi selger nu på vårparten. Du blir snart smellrik, menneskebarn.»

Esther blev alltid litt fælen når Marie begynte å snakke om hvor godt det gikk, – for det var noe nesten uhyggelig i det, slik som det ordnet sig bra; det kunde da ikke vedbli?

«Du må ikke snakke om rikdom. Tenk om jeg taper det alt sammen.»

«På hvad om jeg tør spørre. Her handler bønder. Og her handler da gud hjelpe mig hele mondéniteten. Kan du forlange mer?»

«Men tenk på all gjelden min! Tenk på dette dyre huset vi har kjøpt og skylder formuer på.»

«Pytt, mor. Det er så fint og solid så. Han evigsure revisoren han var så lerkeblid da han gikk igår, og utlot sig med noe slikt som at det var ikke noen sak hvis alle regnskaper så så hyggelige ut. Tenk hyggelige!»

Esther kunde ikke nekte det: hun frøs litt nedover ryggen av ren og skjær glede. Hun hadde aldri drømt om at det gikk an å bli så optatt av en forretning, rett og slett en butikk, – optatt, stolt, likefrem forelsket. Det streifet henne av og til at det var litt for meget av det gode, men hun hadde alltid lett for å vise den

tanken tilbake; det skulde bare mangle, det var hennes plikt å gå op i forretningen; alt annet var likegyldig sammenlignet med den.

Hun merket at Marie Kvam satt og så på henne.

«Hvad studerer du på nu, Marie?»

[43] «Jo, det skal jeg si dig, venn min. Jeg studerer på om du riktig vet hvor lykkelig du er.»

«Det kan du visst ta med ro.»

«Eller *burde* være, mener jeg. Tenk å ha fått en slik *posisjon!* Du må tro jeg føler mig glad selv, – og enda er jeg jo bare en liten avglans av dig. Men jagu føler jeg mig glad. Det er altså simpelthen det morsomste jeg vet å være med på noe som går godt. Og vet du hvad jeg tenker på rett som det er? At du og jeg skulde få noe med hverandre å gjøre, jeg som altså slett ikke kunde fordra dig som unge, fordi punkt 1, du var pen, punkt 2, klok også, derfor gjorde jeg dig punkt 3, til pyntedukke og streber. Nu vet du det.»

Esther lo:

«Men det har du da virkelig fortalt mig før.»

Marie Kvam kastet sig knakende og opgitt tilbake i stolen:

«Kjære Esther, – du har da vel endelig opdaget det at jeg *alltid* forteller en ting mange ganger? Hvis du er et sanndru menneske er det platterdings umulig å ha noe nytt å fortelle bestandig. Og jeg har sannelig måttet pålegge mig så mange savn her i verden, at kjeften lar jeg få lov til å løpe. – Og det vil jeg nu imidlertid ha sagt, at aldri i Bergen hadde jeg trodd *du* skulde klart noe slikt som dette, så lynende flink som du er, ja, for det er du virkelig, Esther. Nei, dig hadde jeg da i høiden tenkt mig som noe slikt pianoklimprende og konversasjonsåndfullt; du vet hele den butikken av interessante snobbepiker som reker her.»

[44] Esther lo fremdeles:

«Hvorfor trodde du det da?»

«Fordi jeg ikke likte dig, vel. Eller rettere sagt: fordi jeg misunte dig, naturligvis. Du skulde bare vite hvor vondt det er, du. Også skulde du bli min redning. Ja, sannelig, det var mere enn jeg fortjente.»

«Har du nu hørt slikt sludder; hold op med det engang. Du vet da selv hvor flink og uundværlig du er.»

«Jada, jeg vet det. Ordentlig flink er jeg, nesten uundværlig, det er så sant som det er sagt. Men hvem lot mig få anledning til å vise det? Hvem gav mig en virkelig stilling etterat jeg hadde sittet i femten år og gjort slavearbeide på dumme kontorer og aldri avansert fordi jeg ikke nettop er noen skjønnhet, ikke akkurat det, nei, – tør jeg spørre? Det gjorde du!»

«Det har jeg aldri hatt grunn til å angre på, Marie, så det er ingenting å snakke om.»

«Søte Esther; jeg må snakke om det av og til, for det er nu engang mitt eventyr her i verden. Og jeg var så flau og nedfor da jeg gikk for å snakke med dig; hun har jo ingen grunn til å like dig, tenkte jeg, – skjønt egentlig har du vel ikke *gjort* noe galt; men jeg var i hvert fall ikke så redd for dig som jeg var forbitret på han *grosserer* Hansen, hvor jeg nådigst fikk lov til å stensilere rundskrivelser. Ja, gudskjelov, gudskjelov, det sier jeg.»

Hun satt tilbake i stolen og lukket øinene en stund, men snakket like fullt:

«Det er i grunnen nokså deilig å være slik mørbanket trett. Og sånn som en kopp te smaker. Vet ^[45] du hvad jeg tror? Jeg tror simpelthen at mannfolk kan gå hjem og legge sig sammenlignet med flinke kvinner. Vi er mye flinkere til å henge i og vi er ikke halvparten så innbilske og fordringsfulle, og vi har det minst like så hyggelig med små ting, en kopp te og en prat og slikt, som de med sine middager og taler og pjoltere og møter og pokker ta dem. Menn er i det hele tatt skrekkelig overvurderte både av sig selv og av dumme jentunger.»

Så hadde hun da fått sagt det i kveld også; hun kunde ikke trives uten å få luftet litt av sin forbitrelse overfor det sterke kjønn. Forklaringen lå jo ikke langt borte, tenkte Esther, det var vel ikke så mange mannfolk som hadde gjort synderlig stas av henne. Men på en måte var Esther enig; efter at hun begynte denne forretningen hadde hun truffet såpass mange greie kvinner, som hun syntes det var morsomt å arbeide og snakke med, at det likefrem var som om hun hadde opdaget sitt eget kjønn. Dessuten var hun jo til syvende og sist kvinne selv, og efter hvert var hun blitt ærgjerrig på sitt kjønns vegne; hun husket av og til sine samtaler med sin mann, for lenge siden, – når hun til hans ergrelse hevdet

at kvinner blev opdradd til hjelpeløshet og ydmygelser. Marie her, – hun vilde jo i gamle dager ha levd det mest ydmygende og uutholdelige liv, vært henvist til å snylte på familie eller simpelthen vært anbragt på fattigkassen, mens hun nu var et storartet flinkt menneske, ganske uavhengig, og kunde ordne sig presis som hun vilde. Men Esther var allikevel litt lei av ^[46] hennes evige mannfolkehat. Og det skjønte øiensynlig Marie, for hun reiste sig op i stolen og sa:

«Ja, du synes vel jeg vrøvler og det gjør jeg kanskje også. Du vet det ser jo litt anderledes ut for mig, for jeg har ikke vært gift og har ikke barn. Riktignok sier jeg gudskjelov av et opriktig hjerte, det er så greit slik som jeg har det, men du vet, du vet. Du må vel nesten føle det som om ... Jeg mener ... Nei, nu har jeg glempt hvad jeg skulde si.»

Hun tok tekoppen nervøst og var plutselig blitt sprutrød i ansiktet.

Esther visste godt hvad det betydde: hun hadde nok ikke glempt hvad hun skulde si, men hun grep sig i det, nu som ellers. Det hendte stadig at hun skulde til å fritte Esther ut om hennes private ting, – Esther kunde *føle* spørsmålene: hvordan hennes mann hadde vært, hvor han var, om hun ikke hørte fra ham, hvordan hun egentlig, innerst inne, tok hele den historien. Men Esther lot som om hun ikke forstod det ringeste av hennes halvkvedede viser, hun skulde vel vokte sig for å komme inn på *det*; ennu hadde hun ikke snakket med et menneske om det, ikke på alle disse ti årene, selv sønnene forstod at det skulde de ikke spørre og ikke snakke om; – og heldigvis hadde hun selv sin velsignede forretning; hun tenkte minst mulig på det. Det var bare enkelte netter som blev vonde, men de blev det også til gagns.

Det var kanskje litt ubarmhjertig ikke å la Marie få slippe til, men det fikk ikke hjelpe. Om det var aldri så vennskapelig ment – hun skulde ikke ha ^[47] det allikevel. Hun blev vettskremt ved tanken på hvordan Marie skulde *erobre* hennes fortid og følelser og tanker, hvis hun fikk lov til å gå løs; det skulde ikke skje.

Så meget som hun heldigvis glemte av det hun hadde oplevd i sitt liv, – hun glemte aldri den skumringstimen dagen før han reiste, – og når hun ikke snakket *da*, skulde ingen få henne til å snakke siden. «Sett lås for mine lebers dør,» – det var hennes bønn. Før kunde tausheten være vanskelig. Nu var den ikke lenger

noen kunst, den var et behov, og hver dag bragte så meget å tenke på og snakke om, at hun og hennes «indre» liv forsvant. Det var vel derfor det gikk så bra og hun var så glad i sitt arbeide: at hun blev tvunget til å glemme og ikke fikk tid til å føle savn.

Bare noe så deilig som denne trettheten. Nu skulde hun naturligvis se å komme sig hjem, klokken var snart ni. Men hun orket simpelthen ikke. Hun måtte i hvert fall først ta sig en kopp te til. Det var litt kjedelig for guttene kanskje, men de hadde både skolen og kameratene, og førstepiken hennes, Marta, stelte for dem som om de skulde være hennes egne barn. De var så store nu at de godt forstod hun måtte passe forretningen først og fremst.

Hun skjenket en ny kopp te til Marie og sig selv.

Marie var kommet sig nu og tok fatt på å snakke igjen; Esther syntes det var god hvile å være sammen med henne, for hun besørget all underordningen selv:

«Det eneste som ergrer mig er at jeg ikke har vært ^[48] med fra begynnelsen av. Ja, vet du hvad. Når jeg tenker på at du hadde denne herligheta å stelle med i *tre* år før jeg kom til, så blir jeg aldeles fortvilet. Skjønt det var vel kanskje ikke slik herlighet til å begynne med? Om du er aldri så lite pratsom av dig, Esther, så kunde du godt forbarme dig over et stakkars nysgjerrig menneske og fortelle hvordan du fikk det til og hvordan det gikk de første årene. Hvordan fant du på det?»

Esther satt og tenkte litt, – hun husket det nesten ikke, det var gått så fort alt sammen og hun syntes aldri hun hadde tid til å tenke på det.

«Jeg husker det sannelig ikke så nøie jeg, du. Det var det at jeg var nødt til å finne på noe for å klare det. Nød gjør opfinnsom, vet du. Det var nu forresten ikke så særlig opfinnsomt heller. Men min mann hadde et handelsbrev, forstår du, som han aldri hadde brukt, men jeg kunde jo bruke det. Så tok jeg mig først et halvt års handelskursus. Frisket op sprogkunnskapene mine. Og så fikk jeg lånt fem tusen kroner.»

«Men hvordan bar du dig ad med å få lånt dem da? Jeg er bomsikker på at jeg aldri hadde fått lånt fem hundre jeg for min del. Tør jeg spørre hvor jeg skulde fått lånt dem henne?»

«Det var ikke noen heksekunst det heller. For min far hadde tegnet en livsforsikring på meg da jeg var liten, og den var så billig, skjønner du, at jeg hadde klart å holde den vedlike. Så fikk jeg lånt noe på den og noe i en bank; det var en gammel venn som [49] kausjonerte for meg. Kreditt fikk jeg også, utrolig nok, og så begynte jeg da, – nede i Storgaten. Du har da sett den lille fæle butikken jeg begynte i? Det var forresten så hyggelig der så.»

Nu var Marie uforsiktig igjen:

«Den gamle vennen din ...»

Men hun tok sig i det, blev sprutrød på ny, og reddet sig:

«Ham var du vel glad for å ha den gangen. Det er sannelig ikke mange gamle venner som man kan ha noe nytte av når det kommer til stykket. Nei, så sannelig du.»

Hun sa det med et så overbevisende tonefall og et så skyldbepisst uttrykk i ansiktet at Esther plutselig brast i latter igjen.

«Nei, det har du nok rett i, du,» hikstet hun, – «jeg er så trett at jeg føler meg som idiot og ler av ingenting.»

Men hun maste imens med sine tanker: den gamle vennen, – hun kunde jo godt fortelle hvem det var, det var ikke noe farlig i det hele, det var simpelthen en av hennes kamerater fra skoletiden, dansemoroer og slikt som hun hadde truffet akkurat den gangen hun gikk og studerte på hvordan hun skulde få fatt på penger til å starte en slik forretning med. Da han hørte hun var alene, spurte han om hun kanskje vilde ta til takke med hans selskap en kveld, gå i teater og spise ute etterpå. Og da han spurte henne ut den kvelden om hvordan hun hadde det, sa hun ikke stort, men hun fortalte om disse planene sine. Da tilbød [50] han sig å hjelpe henne med en kausjon. Det var et storartet hell, et slumpetreff, – og hun kunde i og for sig godt fortelle Marie det hele. Men hun gjorde det ikke allikevel. Det var sannelig ikke fordi hun vilde gjøre det hele mystisk og mere storartet enn det egentlig var; hun fikk det bare ikke til, hun likte ikke å snakke om sig og sitt. Hun snakket gjerne om forretningen og diskuterte alle *dens* ting både med Marie og de andre. Men når det kom inn på rent personlige forhold tidde hun heller stille. Det var kanskje et selvforsvar. Det var kanskje en minnelse fra den tiden da

alt i hennes liv, med eller mot hennes vilje, lå åpent for hele den lille byen og hun var et hjelpeløst offer for dens medlidenhet. Det fikk være hvad det vilde; men det falt henne inn nu at hun vel kanskje etter hvert fikk hemmelige fiender fordi hennes venner ikke syntes hun var åpen nok og fant dem verdige til fortrolighet. Nu i kveld hadde Marie to ganger villet spørre og ha det fortrolig – og begge gangene hadde hun vel følt det som om hun blev forsmådd og fikk en irettesettelse. Det skapte vel ikke *varme* følelser for henne?

Hun så litt på det, mens hun ergret sig over at hun satt med et innholdsløst smil i ansiktet som hun ikke kunde slippe, – hun så på det og tenkte da fort og med en velsignet kulde at gudskjelov, hun hadde klart å bli uavhengig, vilde ikke folk ta henne som hun var, fikk det være det samme, hun kunde ikke gjøre vold på sitt vesen for å bli likt.

Men nu vilde hun jo heller ikke for noen pris at [51] Marie skulde sitte der og føle sig ekkel og indiskret.

Hun begynte å fortelle:

«Ja, der nede i Storgaten var det hyggelig. Og når du sier at her kommer bønder fremdeles og alle slags bedre folk, – så er det fra den tiden det. De henger igjen og er så rørende. I grunnen så kunde jeg godt ha fortsatt der med å selge billige ting og tjent bra penger.»

«Ja, kunde du ikke det? Hvorfor fant du på å flytte?»

«Fordi det blev for smått, forstår du vel. Og fordi jeg liker å utvide og forandre. Jeg liker spenningen ved det. Jeg liker bekymringene også. Det er noe så deilig faktisk. Jeg vet virkelig ikke noe bedre enn når jeg har stridd gjennom en termin, alt er betalt og klappet og klart og så komme i butikken om morgenen og se at alt går sin gang, det ligger varer i hyllene, det står noen bak disken, det kommer kunder, og inne på det lille kontoret jeg hadde i Storgaten, bak butikken, et lite kott, forstår du, om vintermorgenene var det lagt deilig i ovnen der til chefen kom, og chefen var jeg det. Å, det var stas. Og så må du huske på at jeg ingenting kunde. Jeg var bare frekk eller modig kanskje, når du skal si det pent. Jeg måtte lære det etter hvert alt sammen. Alt det jeg har lært! Jeg synes det er som om jeg har erobret en helt ny verden.»

Det fikk være nok. Men det var sant hun syntes det var slik. Og nu da hun var

kommet til å tenke tilbake på denne sin «forretningstid», ikke husket detaljer, [52] bare hvordan det hele hadde gått bra, vært spennende og morsomt, nesten eventyrlig, blev hun plutselig fylt av lykke. Denne verden her, i dette huset, den ventet på henne, hver dag, hadde bruk for henne, skaffet henne mas og arbeide og erfaringer og penger, så hennes gutter ikke var slik fortvilet dannede fattigbarn lenger, og den *var til*, – når hun våknet om morgenen og ikke riktig visste hverken tid eller sted, så hadde hun alltid det å huske først, som en morgenhilsen, at den store, deilige forretningen der nede i byen den var der, den ventet på henne idag også, den kjente hun, den hadde et liv som hun både lystret og dirigerte, – hun, hun som i en fjern fortid bare var et litt forvent, lengselsfullt pikebarn og som siden, da hun blev voksen og til og med hadde to barn, aldri visste hvor hun stod, hvordan det var fatt, bare grublet og var fatalistisk og redd, – hun hadde fast bunn, hun mestret sitt liv!

Hun følte sig fullstendig ovenpå og fablet videre: det var idiotisk av henne å være engstelig; i virkeligheten var hun aldeles sikker. Hun hadde sig selv og herlige mennesker å arbeide med, det kom til å gå fint og være et praktfullt eventyr midt i virkeligheten helt til hun døde, rik og mett av dager. Så langt frem kunde hun se uten å blunke; var det kanskje ikke storartet?

Denne plutselige henrykkelse og sikkerhetsfølelse kunde hun ikke huske å ha hatt siden hun var barn, den måtte Marie også lykksaliggjøres med, den måtte feires.

[53] Med et uhyre lystig uttrykk i ansiktet gikk hun bort til et skap hun hadde i kroken, låste op og snudde sig til Marie:

«Jeg vedder på at du ikke kan gjette hvad jeg har her.»

Maries nyfikenhet gjorde henne øieblikkelig våken og opspilt; hun reiste sig spent og forsøkte forgjeves å få orden på sine hårtafser.

«Nei, hvordan i allverden skulde jeg kunne vite det da? Jeg bryter da ikke op låste skap og titter hvad det er der.»

«Nei, jeg sier: gjett!»

«Bøker vel, – papirer, dokumenter!»

«Noe så kjedelig; nei da. Nei, da. Nei, langt ifra. Nei; men jeg skal si dig det at

den dagen vi åpnet forretningen her i huset, så slo vi oss løs og hadde en fest midt på blanke formiddagen. Og jeg har ennu rester fra den. Fire flasker gammel vintage, mor! Fineste du kan få, og den har altså ligget her og godgjort sig i mangfoldige år. Men hvad sier du til å sprette en av dem, så tar vi oss et par glass.»

«Tror du jeg protesterer, tar du feil. Det eneste fryktelige er at du har hatt dem liggende her urørt så lenge. Tenk noe så godt som et glass vin.»

«Jeg har sannelig ikke tenkt på dem engang. Jeg er så altfor edruelig. Men nu skal vi hygge oss.»

Da de omsider med stort bry hadde fått trukket flasken op, klinket de, snuste til den hemmelighetsfulle lukten av gammel portvin og drakk leende og smilende.

[54] Marie blev øieblikkelig flammet i ansiktet, og da hun hadde drukket sitt annet glass svømte øinene. Nu så hun på ny så overkomisk ut at Esther ikke torde se på henne. Men hun klarte ikke å beherske latteren da Marie snakket i backfischjargon og sa:

«Gidamig, så godt dette var da!»

Esther brølte av latter.

Men Marie var plutselig beveget og alvorlig.

«Du ler av mig, du,» sa hun litt forgremmet både i stemmen og i ansiktet. «Og jeg er vel kanskje nokså pussig sånn, jeg vet ikke jeg, sånn ufrivillig komisk, heter det visst. Men jeg bryr mig ikke det minste om det, skal jeg si dig. For jeg føler det at du respekterer mig, ikke sant, Esther? Og alvorlig banna så er det nesten det eneste jeg bryr mig om. Jeg tror slett ikke du kan forstå hvad det betyr for mig. Bare husk på det at jeg aldri er blitt ordentlig respektert for noe jeg har gjort. Aldri har fått chansen til at bli det engang. Det er bitrere enn alt i verden, skal jeg si dig, – å føle at man duer kanskje både til det ene og det annet og sannelig kunde gjøre ordentlig nytte og rett og skjel for sig her i verden, – og så blir en bare betraktet som gud vet hvad, gespenst og fugleskremsel og oldemor til han du vet. Nei, skål da du. Jeg glemmer jo rent å drikke jo.»

«Skål, Marie. Ja, det skal være sikkert at jeg respekterer dig. Jeg er sannelig så glad for at jeg har fått tak på dig.»

Marie lo igjen:

[55] «Nu har vi det ordentlig godt, du! Det er da hyggelig å kunne like hverandre, hvad? For det kan jeg si om det så skal være mitt siste ord, at dig beundrer jeg simpelthen grenseløst altså. Jeg synes du er et eksempel for alt som heter kvinnekjønn, så meget du vet det. Det finnes ikke en av tusen som dig. Jeg synes det er så storartet gjort at jeg nesten ikke kan tro på det. Også på noen få år! Det er derfor jeg graver og spør slik, skjønner du; jeg synes det virker rent overnaturlig og må ha rede på sammenhengen. Men forklaringen er jo bare dig selv, den. Jeg sier skål for de gamle dyder som heter arbeidslyst og redelighet og godt, greit humør, jeg! Og den skålen er din.»

– Esther husket denne aftenen så godt siden – for selv om vinen var en del av årsaken til det, var det i hvert fall sikkert at hun blev rørt. Hun forstod jo godt at hun var glad i smiger, hun som de fleste mennesker, men det var noe mere ved det, hun opdaget Marie den kvelden. Hun hadde i grunnen ikke beskjeftiget sig noe særlig med henne før; det var kanskje en feil av henne at hun utelukkende så på hvad folk gjorde og kunde, dermed punktum; men det hang vel sammen med at hun syntes det var så motbydelig å være gjenstand for andres nysgjerrighet, derfor plaget hun ingen med sin egen. Det var vel også litt fantasiløst, altfor saklig, skjønt hun kunde ikke rette på det. Men hun følte anderledes for Marie efter den kvelden. Det hun følte var vel presis det [56] folk kalte vennskap og gjennomgående var så utrolig råflotte med.

Hun var takknemlig fordi hun hadde fått anledning til å «opdage» Marie.

*

Hvor blev det av de årene i «forretningen»? Den ene dagen lignet den annen og de var så fulle av arbeide og spenning og pussigheter at de forsvant som sukkertøi i en barnemunn. Arbeidet gjorde at hun ikke kom hjem før om aftenen. Hun var ikke glad for det, før pleide hun å ta sporvognen hjem og spise middag med guttene, men det blev for maset; nu traff hun dem først til aftens. Spenningen var der bestandig, selv når det hele gikk aller best; efter hvert visste hun ikke enten den var god eller vond, men hun visste at hun var så vant til den, som en daglig liten skrekk og stolthet, at hun absolutt ikke kunde undvære den.

Pussighetene, – de utgjorde en historie for sig selv. Det var jo i og for sig likegyldig hvem det var som gikk ut og inn i forretningen og kjøpte, men det var ikke til å undgå at hun kom til å kjenne «halve byen»; det gikk ikke en dag uten at hun hørte noe om *den* og om *den*; sladderer gikk med henrykkelse gjennom forretningen, som en opsang. Personalet startet dagen med *den* og slapp *den* ikke om kvelden selv om trettheten da gjorde at *den* bare lød som et hendøende omkved. Og hun fikk etter hvert liten grunn til å triumfere; det var ikke til å undgå at hun ble delaktig i henrykkelsene. Når hun av og [57] til var litt skamfull over det, undskyldte hun sig med at det var nødvendig på grunn av den evindelige kreditten; hun måtte ha rede på hvem det var hun solgte til. Men dermed ble det en slags sport; det var jo ganske pussig å sitte der slik og høre alt mulig. Til å begynne med ble hun ofte nokså forferdet, hun var jo i grunnen slett ikke verdensvant, men hun ble det fort, alt hvad hun hørte beredte henne bare et øieblikks sensasjon, – slik: nei, du sier ikke det, – og dermed var det forsvunnet. Men selve miljøet blev henne nokså uundværlig; nettop fordi tingene ikke gikk innpå henne, men allikevel var spennende, passet det henne godt. Hun var på en måte beskyttet tilskuer samtidig som all denne hvirvel av sladder og opplysninger hørte med til hennes arbeide.

Når hun siden tenkte tilbake på det forstod hun at der var en annen grunn til det hele som var den avgjørende. Men det var først lenge etterpå at hun forstod det. I forretningens glansperiode, da hun selv var mest optatt av *den* og uten videre følte det som en lykke at *den* optok henne slik, da syntes hun ikke at det trengte noen ekstra forklaring; hvad var rimeligere enn at hun elsket denne forretningen som hun selv hadde satt i gang, som hadde vært så enestående medgjørlig og gavmild, gjort henne uavhengig av alle mennesker og gitt henne anledning til å leve som hun vilde? Det eneste underlige var kanskje at hun ikke vilde leve eller, til tross for alt, slett ikke kunde det; forretningen var en despot, den skulde passes, den tålte ikke en eneste dags forsømmelse og [58] likegyldighet. Det blev sannelig ikke anledning til utsvevelser av noen art. Mange penger fikk hun ikke brukt, bortsett fra det at hun likte å klæ sig pent og leve godt. Etter hvert som hun la sig op penger og virkelig blev svært solid, tenkte hun nok av og til at det var underlig hvor lite hun hadde bruk for denne rikdommen; hun tenkte på

den tid da det var hennes høieste ønske å komme ut, se verden og «leve» og alltid var på det rene med at da måtte hun ha penger, – den som hadde penger! Ikke de stakkars pengene hun den gang kanskje skulde arve, men mange penger, virkelige penger! Nu da hun tjente dem hadde hun ikke lenger så meget bruk for dem, de befant sig best i en bank og tilhørte i grunnen ikke henne men forretningen. Hennes eget liv var en rute, fast lagt og urokkelig. Skulde hun ikke ha den vilde alt falle sammen omkring henne, da visste hun ikke hvad hun skulde ta fatt på. Det fantes vel andre ting i verden, andre verdier, et ganske annet liv, men det var ikke hennes noe av det, det var fjernt og usikkert. Og når hun var kommet dit i sin tankegang blev hennes daglige, nesten ubevisste tilfredshet til bevisst, positiv lykke, stille ekstatisk, hun fór gravalvorlig, med et altfor lykkelig smil inne i sig til at hun kunde vise det, hele huset over. Disse plutselige rundferdene i huset fikk hun høre om siden en gang; det var en nyttårsaften hun hadde samlet hele personalet til en tilstelning like før middag; hun trakterte vin, takket for samarbeidet i det gamle året og ønsket dem godt nytt år. Da var det en av de unge kontoristene, en pen og ^[59] flink fyr, litt animert, med et vinglass i hånden, ropte:

«Et tre ganger tre hurra for frua!»

Det blev ropt taktfast og hjertelig, men hun så på fjesene at de fleste av dem var generte. Hun fikk forklaringen straks; den unge fyren fortsatte:

«Ja, vi kaller Dem for «frua», skjønner De! Det morsomste vi vet er når frua kommer på stor grand galla og festinspeksjon!»

Da forstod hun og blev rød; – så de hadde opdaget hvor lykkelig hun var når hun av og til løp huset rundt og likesom tok det i besiddelse og syntes at alt var like viktig og like strålende morsomt. Det beste av det hele var den sikkerhetsfølelse hun efter hvert hadde fått. Hun *kunde* tingene, det var til slutt ikke en eneste detalj som hun ikke forstod. Hun kjente hver eneste vares kvalitet og verdi og opdaget øieblikkelig når noen forsøkte å prakke på henne dårlige og dyre ting. Hun hadde instinkt for det og efter hvert kunde hun praktisk talt ikke ta feil. Det var dette hennes sikre instinkt for varer og priser som en gang skaffet henne en stor triumf. Hun hadde aldri hatt tid eller lyst til å reise selv og besøke de utenlandske firmaer i Paris, London, Berlin som hun kjøpte av. Men hun

hadde et menneske i moteavdelingen som het Paus, av ubestemmelig kjønn og alder, noe henimot firti, uhyre «damet», men lynende flink i hvert fall. Han tok en utenlandsreise for henne to ganger om året og var henrykt over denne sin [60] privilegerte stilling. Han blev adskillig misunt i forretningen; selv Marie var ute efter ham.

«At du gjør dig så avhengig av den fyren da,» sa hun. «Sånt rykte som han har. Rene kvinnfolk da, Esther!»

Men det nyttet ingenting.

«Jeg gir mig en dag i ryktet hans,» svarte Esther. «Jeg ser forresten ikke annet enn at alle damer skal ha fatt på Paus når de skal kjøpe virkelige kjoler. Fordi han kan sine ting. Han må vel være adskillig dame for å kunne forstå sig så utrolig godt på damemoter og ha slik smak. Han er med andre ord kommet på sin rette hylle. Og han går ikke herfra med min gode vilje, Marie.»

Paus forstod meget godt at han hadde henne på sin side og var yderst viktig; han slanget sig og hoftet sig gjennom forretningen, alltid full av sarkastiske replikker, men i virkeligheten slett ikke noe særlig ondskapsfull. Etter hvert blev forresten han og Marie gode venner; de var begge to like glade i å le og de elsket like høit en rask dukkert i dagens sladder. Han pleide altså å reise for henne, han var flink i sprog, hadde skaffet sig ypperlige forbindelser og fikk alltid hjem de beste tingene. Men en vår var hun ikke riktig fornøid med hans Pariser-innkjøp. Det var dyre ting, men ikke riktig førsteklasses. Det blev solgt alt sammen fordi forretningen nu engang hadde fått sitt gode navn og fordi det var gode tider, men hun forstod godt at Paus selv var engstelig. Samtidig hørte hun at han begynte å [61] slå så stort på; han har visst vunnet i Pengelotteriet, sa Marie.

Det samme gjentok sig om høsten, men på en litt annen måte. Hans Pariser-varer var underlig ujevne i kvalitet; noe utsøkt pent og morsomt, noe nokså trivielt, og alt var uforholdsmessig dyrt. Det blev klaget litt. Og hun grublet. Og hun forstod. Hun blev så sint at hun gikk uforsiktig til verks.

Hun fikk ham inn på kontoret tidlig en morgen og sa:

«Paus, jeg er riktig misfornøid med de siste Pariser innkjøpene Deres.»

«Å gid,» ropte han, «fruen mener da ikke *det*. Og tenk *jeg* som trodde ...»

«Undskyld at jeg avbryter Dem, Paus,» sa hun forbitret. «Men jeg vil gjerne snakke ut. Det henger ikke riktig sammen med disse innkjøpene. Det går ikke ærlig for sig. De har sørget for å få bestiktelser av et par franske firmaer.»

Så var det sagt.

Paus føk op, apoplektisk; Marie vilde ha fått et latteranfall; selv var hun samtidig spent og rolig.

«Det er den verste insinuasjon, det må jeg si. Fruen er vel opmerksom på at det er farlig, straffbart å beskyldre et ærlig menneske – tenk! for bestiktelser! Og så *mig*, – som virkelig *er* et ærlig menneske, for det er jeg nemlig, og jeg som bestandig har trodd så *godt* om fruene. Men slikt kan jeg ikke la sitte på mig, det kan jeg *ikke* nemlig, så jeg akter å gå til min advokat i denne dag. Hvis *ikke* altså at fruene ber [62] mig om sin uforbeholdne undskyldning – innen en time. La oss si innen en time.»

«Jeg ber Dem ikke om undskyldning fordi jeg sier min opriktige mening. Noe er galt her og neste gang reiser jeg selv, så får De holde Dem i ro hjemme.»

«*Tusen* takk, frue, men den går altså ikke, for fruene har injurert mig og jeg er ikke av denslags som lar mig injurere, det er jeg nemlig ikke. Så vil ikke fruene be mig om undskyldning *må* jeg altså gå til advokat, – så nødvendig jeg vil det.»

Hun var sint.

«Gjør det, Paus. Jeg har advokat jeg også. Jeg kan gi Dem den samme frist som De har gitt mig. Hvis jeg ikke hører fra Dem innen en time skal jeg få ham til å undersøke hvordan det forholder sig; stol på det.»

Og hun opplevde en triumf. Det var ikke gått en halv time før han kom tilbake, synlig medtatt. Han skravlet forfjamsset løs med det samme:

«Det er så kjedelig, det må jeg virkelig si, at det skal være en kurre på tråden, jeg som altså respekterer fruene så grenseløst. Men det fryktelige ordet da, – tenk bestiktelser, – jeg avskyr likefrem det ordet. Fruen *kunde* nu godt være så hensynsfull å uttrykke sig en smule mildere da! Om De bare hadde sagt at det ser ut til å være noe, – ja, noe, hokus-pokus der, det er ordet! – så naturligvis kunde jeg ikke så godt protestere. Å, kan fruene nå være så inderlig søt å bære over med mig, denne gangen, jeg angrer altså så ubeskrivelig. Fruene skulde bare vite hvor

vondt ^[63] jeg har det så! Hvor jeg direkte lider. Tenk, jeg skammer meg! Tenk jeg som har en så nydelig, en så morsom stilling, – og så finner jeg på noe slikt dumt hokus-pokus, altså. *Kan De begripe det?»*

«De kommer ikke til å finne på slikt hokus-pokus mere da?»

«Nei, så sannelig, det er sikkert, om det så skal være mitt siste ord. Fruen skal aldri mere få grunn til å være misfornøyd med meg. For jeg *er* i grunnen en helt igjennom ærlig natur. Men det var disse pengene.»

«Ja, naturligvis. Men da kunde De jo heller ha bedt om mere gasje, for det vilde jeg ikke ha nektet Dem. Istedetfor å skade forretningen.»

«Det er så sant, så sant. Men jeg kan gjøre det godt igjen med et par brever, for jeg har jo gode forbindelser. Og selge skal jeg, det vet gud, for selge *kan* jeg om jeg så skal si det selv.»

Hun la på gasjen og nevnte det aldri siden. Hun fikk heller ikke grunn til å være misfornøyd med ham mere. Men slike ting skaffet henne en liten triumffølelse: hun kunde sin forretning, hun tok ikke feil.

*

Den varte i mange år denne gode forretningstiden som i grunnen var uten store opplevelser, skjønt den stadig virket rik og spennende. Hun husket ikke så mange detaljer fra den, hun husket bare enkelte ubetydelige ting, en vrimmel av ansikter, små korte samtaler, av og til alvorlige konferanser og beslutninger. ^[64] Hun husket hvor svalt og godt det var i forretningen når hun kom dit inn etter å ha spasert gjennom byen en varm sommermorgen – og hvor varmt og hjemlig det var der når sneen og snoen føk gjennom gatene. Da mange år var gått syntes hun at hun nesten ikke husket noe, bare en litt blek stemning av glede og tilfredshet som visst hadde vært nokså innholdsløs? Hun hadde bare en gang for alle slått fast at det var en nødvendig tid. Hun vant sin uavhengighet og adskillig aktelse. Hva bedre hadde hun kunnet bruke denne tiden til som – det forstod hun siden – jo var en ventetid? I denne ventetiden ble hun voksen og nesten gammel, – skjønt alder følte hun ikke, men at hun var blitt et voksent menneske følte hun. Gudskjelov at hun var rustet med et voksent sinn da livet gikk til angrep på henne fra alle kanter.

[3]

[65] Hadde hun merket det eller hadde hun vært for optatt til å se det at hennes sønner forandret sig og holdt på å bli voksne? I hvert fall så hun plutselig Hans og kjente ham ikke. Underlig og skremmende å se et menneske som man tror man kjenner ut og inn, ens eget barn, som man er ganske trygg for, – ganske fremmed, et ungt vesen, og allikevel den samme, ennu med mange barnslige trekk og uttrykk som virker som klær man har vokset fra, men langt inne i en ny tilværelse man ikke har adgang til. Ja, hun blev skremt. Det var om våren, i slutten av mars, en kveld hun satt hjemme; da kom han gående gjennom stuen, lang, blek, sky, tynn; han gikk fort, skulde ut; hun oppfattet så vidt hans uttrykk, – det var så uhyggelig ensomt. Så var han ute.

Hun blev sittende og tenke. Var det noe i veien med ham? Kunde hun ha noen skyld i det? Hadde hun forsømt ham?

Inne i «biblioteket» som guttene stolt kalte sitt felles arbeidsværelse, satt Harald, «drømmeren», og leste. Døren stod åpen og hun så dit inn. Da merket hun at hans mørke, brennende øine stod like på henne, spent [66] og grublende, hun syntes nesten det gjorde vondt. Men med det samme deres blikk møttes, så han ned – og skjønt han bøide sig, så ansiktet var skjult, merket hun at han blev kokhet og rød.

Hvad betydde det? Det var jo plutselig en fiendtlig stemning; hun følte sig som en anklaget. Hun forstod ingenting av det; i mange år hadde hun vært vant til å betrakte sitt forhold til guttene som selvfølgelig godt. Når var det skjedd en forandring? Når hadde de satt henne utenfor?

Hun beroliget sig. Bare omgivelsene virket beroligende. Her hadde hun da skapt et hjem for dem som hun visste de elsket. De var ikke blitt opdradd til luksus, men de hadde alltid hatt det slik at de kunde føle sig trygge, ingen social ydmygelse, intet savn hadde noensinne rammet dem eller truet dem. Begge to var de lynende flinke, tidlig utviklet, og hun var selv bestandig stolt over sine flinke gutter. Det hadde vært problemløst og godt. Og denne underlige stemningen nu var bare en tilfeldighet.

Hun vilde snakke med Harald. Hun sa med rolig stemme inn til ham:

«Du Harald –»

Gutten avbrøt. Han løftet hodet fort så hans lange, mørke lugg fór tilbake over hodet, satte sine brennende mørke øine like på henne og sa:

«Du behøver ikke spørre meg om noen ting, mor. Jeg svarer ikke. Du er likegyldig overfor oss. Du tenker jo bare på forretningen.»

[67] Det var jo rene ord for pengene. Det sved. Også hun blev blussende rød nu. Hun var forferdet, følte det et øieblikk som en ufattelig krenkelse og holdt på å bli rasende, men hun forstod allikevel straks at gutten ikke hadde villet krenke henne, uforskammet onde var ingen av dem. Det var verre enn som så. Han hadde måttet si det. Og da mente han det vel? At hun var likegyldig overfor dem? At hun ikke tenkte på dem? Denne bitre bebreidelsen forekom henne å være så meningsløs, så urettferdig at hun var aldeles forsvarsløs overfor den. Men det var også den første og eneste bebreidelse hun hadde fått fra sine barn. De følte det altså slik. De hadde følt det slik lenge. Så lenge at de nu holdt henne ute fra sig. Her satt hennes sekstenårige sønn, førstegymnasiasten, og forbød henne å spørre hvordan hennes egne sønner hadde det. Hun holdt på å bli sint igjen, og hun sa inn til ham:

«Du vet godt at det ikke er sant. Du er urimelig.»

Hun angret det straks. Gutten svarte ingenting, og hun så ikke på ham, hun følte sig flau, hun skulde ikke ha sagt det. Hva nyttet det å protestere og kalle det urimelig all den stund de følte det slik; da var det jo sant. Da hadde det altså skjedd ting med dem som hun ikke ante noe om, og det hadde såret dem slik at hun ikke merket det at de hadde opgitt henne og hevnet sig ved å nekte henne fortrolighet. Hennes lykkelige overbevisning om å være en god mor, en ganske særlig ypperlig mor, den var ingenting verd.

[68] Det var forferdelig for henne, av alt galt og vondt som kunde skje hadde hun aller minst ventet sig dette. Hun holdt ikke ut å sitte her med denne forurettelsen; hun måtte forsøke på å forstå noe av den, og hun måtte *gjøre* noe. Men først måtte hun tenke sig om.

Hun reiste sig og gikk fort ut. Hun gikk hardt, så han skulde *høre* det; hun håpet han vilde stanse henne, – en slik gutteaktig bitterhet var vel ikke så

langvarig, det ropte inne i henne mens hun gikk over gulvet: si noe da, forklar mig det. Men han sa ingenting, og hun gikk.

Da hun kom ut og begynte å gå ble hun overfalt av en følelse hun visste hun kjente fra før i sitt liv, men som hun ikke kunde finne tilbake til; det ble en slik underlig deilig avstand mellom henne og virkeligheten, hun visste nok hvad det var som foregikk, men det var så langt borte, det kunde være i en annen verden. Var det mulig at hun nu i mange, mange år hadde arbeidet og arbeidet i den sikre tro at hun gjorde det for sine barn, at hun hadde gått omkring stolt og lykkelig over at hun klarte det så godt, – og imens følte barna sig forsømt og forlatte. Hun kunde ikke finne tilbake til den gang hun først følte slik, men da hun nu et øieblikk tenkte på forretningen, syntes hun at det var likedan med den; var *det* blitt hennes liv, *hennes*? Men da forstod hun også at en slik følelse ikke gikk an, den gjorde henne jo uansvarlig, ingenting gjaldt. Det hun måtte få rede på var om hennes gutter hadde grunn til å synes at hun hadde forsømt dem. Og når hun nu så på denne oprørende [69] tanken visste hun straks at den var riktig, det var sant.

Med det samme hun forstod det, forsvant følelsen av fjernhet, drømmesløret, og hun syntes hun våknet, stille, trist, forundret, slik som vel de fleste mennesker våknet hver dag og uten glede på ny tok sitt liv i besiddelse. Men hun hadde sannelig sovet lenge; når hun nu så tilbake på disse årene var det som om hun hadde vært bevisstløs midt i alt sitt arbeide og sin tilfredshet. Sine barn hadde hun forsømt, det var riktig, det var uimotsigelig, men hun hadde ikke forstått det og visst om det. Hun hadde ikke villet forstå det. Hun hadde sine plikter, – og når hun passet dem, mente hun at alt måtte være riktig; da kunde ingen forlange noe mere av henne, Hun mente vel også at alt skulde gå greit og lett slik som det gikk i forretningen; kunde *det* vågestykket gå, noe så vanskelig og risikabelt, så måtte i hvert fall alt annet kunne gå. Guttene gikk på skole, hadde kamerater, hadde alt de kunde forlange; det vilde være latterlig av henne å gå i angst og uro for dem eller tvile på at de holdt av henne, hadde tillit til henne og var hennes venner.

Hans selv hadde gitt henne grunn til å tro det. Men når hun nu tenkte på det måtte hun skamme sig: det var jo så lenge siden. Mange år siden. Han var ikke mere enn tolv–tretten år, bare et barn, men ellers var han likedan som nu, like

plutselig, brå, entusiastisk, fantasifull, med skinnende øine, fin, nervøs munn og nese, nesten altfor uttrykksfull, – engang blev hun så [70] beveget når hun så dette opspilte, levende ansiktet hans, – nu hadde hun visst ikke lagt merke til det på lenge. – Men hun hadde levd på hvad han dengang sa mens han plutselig omfavnet henne før han skulde gå inn og legge sig, heftig, glødende som en elsker, hun kunde ennu kjenne den rene, varme ånde fra hans munn. – «Vi er så stolte av dig, mor. Du er den peneste og flinkeste mor i hele verden.»

Det var vidunderlig søtt og levende og vederkvegende. Hun hadde tatt det op i sig. Hun forstod først nu hvor dypt den forsikringen var gått inn i hennes bevissthet, den hadde likesom en gang for alle ordnet deres forhold og tatt bort all bekymring fra henne, gjort henne fri. Og det var ikke en tilfeldig stemning hos ham en enkelt gang; begge to var de stadig like ømme, opmerksomme i den tiden, i mange år; de var små riddere. Og hun hadde ikke merket noen forandring!

Hun syntes det var en skam så grenseløs at hun ikke kunde klare den. Men det hjalp henne litt at hun var så forundret, – hvordan kunde det henge sammen? Hun følte jo nu at det var ingen forandring i hennes kjærlighet til dem, nu som før, som den gang hun begynte, var det guttene hun arbeidet for, det var egentlig hensikten med det hele. Eller hadde forretningen trengt dem unda, erobret henne? Det var en absurd tanke. Men en forandring var der. Hvori bestod den? Hun kunde ikke gå hjem igjen og ta op kampen med dem, for å vinne dem tilbake, før hun var på det rene med det.

[71] Visst var hun blitt glad i forretningen, og den hadde krevet hennes tid; men det kunde jo ikke være årsaken? Nei. Og nu likefrem snublet hun over den: hun hadde stadig ventet på en forandring! Den gang hun begynte å arbeide da var guttene små og hun hadde ikke noe annet å gjøre enn å kaste sig ut i det; da var alt hun gjorde riktig og uundgåelig. Og så mente hun – uten å tenke det – at en dag måtte hun jo få høre noe. Han, hennes mann, deres far, som reiste fra dem, han kunde jo ikke forsvinne for bestandig og uten spor. Men hun hørte ingenting, i alle disse årene hadde hun ikke hørt et ord, ikke engang et rykte var kommet til henne. Men hun hadde latt som ingenting, og hun kunde i hvert fall ikke huske at hun hadde tenkt på det. Ikke bevisst – men det hadde vel vært der allikevel på en

eller annen måte, hver eneste dag. Hennes spenning hver morgen når hun så igjennom posten var ingen rimelig spenning, –og hun hadde alltid et bittert øieblikk når hun var ferdig med det. Hvad hadde hun hatt å trøste sig med, hvad skulde hun finne på for å glemme? Hun hadde ikke hatt noe annet enn forretningen. I gamle dager, da guttene var små, da hadde hun dem også, da var det lett – fordi de var små. Men nu var det anderledes. Også det hadde hun altså forstått – uten å tenke på det bevisst. Gutter som holdt på å bli voksne skulde ha en far. Der var ikke hun den rette. – Men var nu ikke dette noe hun bare fant på? Hun mente jo ikke for alvor at hun ikke godt selv kunde være alt det for guttene som de trengte, deres mor, [72] deres kamerat. Når hadde hun sett så vanskelige ting hos dem at hun ikke skulde kunne klare det? Og det kunde vel ikke være lojalitet overfor en mann som hadde laget direkte forsvinningsnummer og overlatt henne alt ansvar og dermed alle rettigheter? Det var ikke så lett å svare på, men lojalitet var det allikevel ikke. Han var altfor fjern til det. Skjønt der var hun ikke sikker: han levde igjen i guttene. Det var ikke en dag uten at noe i deres vesen minnet henne om ham.

Det likte hun kanskje ikke? Nei, det likte hun ikke. Hun elsket guttene – som individer, fordi de var prektige og morsomme og søte, men hun likte ikke at de minnet henne om ham. For det betydde hver dag en minnelse om det ulykkelige i hennes tilstand, – at hun på en måte var enke, men med en levende mann, at hun var ensom, selvstendig, med sitt eget liv og ansvar, men uten frihet. Det var en utålelig tilstand. Og det var den som var kommet i veien mellom henne og guttene.

Men var nu dette riktig? En kjedelig tilstand var det nok, men utålelig? På mange måter hadde hun det misunnelsesverdige godt. Det kunde hun vel takke sig selv for, men allikevel: hun hadde det godt. Hun levde ikke et tomt liv. Tvert imot: det var rikere enn de fleste menneskers. I hvert fall enn de fleste kvinners. Hun kunde jo bare tenke på Marie i forretningen, – og *hun* priste sig lykkelig. Men hun fordret heller ikke mere, hun hadde vel blandt annet aldri oplevd kjærlighet og påstod i hvert fall at det ikke [73] betydde noe for henne. Skjønt når kvinner som hun gikk så lidenskapelig op i arbeide, var det nok for å glemme og døive store lengsler og bitre skuffelser. Og hun *var* ikke enke, så hun kunde heller

ikke sammenligne sig med de mangfoldige kvinner som slet tappert, heltemodig for å få sine faderløse barn frem i verden og ikke forlangte noen annen lykke enn at det skulde gå.

Allikevel – hun måtte innrømme det: hun lengtet etter sin frihet. I hvert fall etter visshet. Hun vilde vite hvor hun stod. Om hun nu blev forelsket i en annen mann så visste hun ikke om hun kunde gifte sig. Var hun det? Ja, hun var visst det. Det var hele fortvilelsen.

Og alt dette gikk hun omkring og visste uten å vite det. – Det var jo ikke så rart at hun nødig vilde tenke på det, for det var ikke morsomt, det var ingen lett situasjon. Det var ikke morsomt for henne å måtte innrømme at hun hadde forsømt sine barn, at hun ikke likte å se deres far leve videre i dem og at hun ikke likte det fordi hun var forelsket i en annen mann.

For slik var det vel?

Hun visste det ikke riktig. Kanskje var det slik. Kanskje var det ganske anderledes uten at hun forstod det. Hun var ikke vant til å tenke på sig selv. Og hun var ikke vant til å ha det vanskelig. Hun hadde trodd hun skulde undgå alle vanskeligheter. Hun håpet alt skulde gå godt og bli klart bare hun ventet. Nu kunde hun altså ikke vente lenger. Hun måtte snakke med Hans og med Harald. Hun forstod [74] de var voksne begge to. Og hun forstod på Harald – hun hadde ennu lyden av hans gutteaktig morske stemme og kunde se hans brennende sinte og sårede øine – at det var ikke lune, ikke noe som ordnet sig selv. Det oprørte henne at *hun* skulde kalles til regnskap, at hun skulde være anklaget. Men hun måtte svare.

Bare hun visste hvad.

Hun kunde jo si mange ting, bortforklare det, forsøke en spøkefullt overbærende tone. Men det vilde ikke nytte, – og hun vilde ikke orke det. Opdaget de at hun løi, vilde jokse dem, da kunde hun ødelegge alt mellom dem for bestandig. Men det var jo ganske umulig for henne å si at hun var forelsket i en mann som var villfremmed for dem. Det var umulig – for hun visste ikke engang om det var sant. *Visste* hun det vilde hun si det, hun trodde ikke de vilde bli glad for det, men hun trodde heller ikke at de vilde bli urimelige, de var for kloke til det og for voksne, de vilde sette sin ære i å forstå henne. Men hvad skulde hun

gjøre når hun ikke selv visste hvad hun følte. Det var vanvittig å snakke om det nu. Om noen måneder kanskje, – om et år. Kanskje aldri.

Hun gikk og gikk denne brennende marskvelden og følte sig mere forkommen og rådløs enn noensinne i sitt liv. For under alt det hun tenkte frem og tilbake, *følte* hun noe som hun skammet sig over og allikevel syntes var deilig, – hun hadde lyst på en mann. Hun kunde ikke kalle det forelskelse, hun kjente ham [75]jo nesten ikke, det var noe annet – eller kanskje det nettop var forelskelse, hun visste det ikke. Hun hadde vel kanskje aldri vært forelsket, aldri slik av fritt valg, som fri kvinne, hun hadde i det hele tatt aldri følt sig *voksen* i kjærlighet. Hun følte sig voksen ellers, som mor, som forretningsmenneske, som menneske i det hele tatt, men ikke som kvinne. Ikke slik som nu. Men hun skammet sig altså slik at hun ikke hadde villet vedstå sig det, ikke engang for sig selv. Hun hadde *visst* det, men ikke med sin bevissthet.

I grunnen var hun vel hvad folk kalte svært «skikkelig». Det kom av at hun på en måte var uskyldig. Hun var for ung den gang hennes liv begynte, alt kom for plutselig på henne, erotikken blev noe hun skulde betale med for å kjøpe sig fri og få sitt eget liv. Det kom også av hennes redsel for sladder og folkesnakk, som hun evig og alltid var omgitt av i forretningen, og av den inderlige lede og forakt hun følte for all den forte, uforpliktende lettsindigheten som var sladderens uslitelige tema, en uendelighet av variasjoner av det samme banale tema. Ja, det var banalt, det var trettende; av og til syntes hun ikke hun kunde holde det ut. Selv vilde hun ikke hvirvles med i sladderen. Riktignok visste hun jo nu at den var ikke så farlig som man trodde, den var nærmest en stor underholdning: gir du ditt bidrag til den idag så er det min tur imorgen. Men hennes tur skulde allikevel ikke komme.

Fremfor alt var det den ting at hun jo fremdeles [76] var gift. Hun tenkte ikke på de praktiske følger av det, hun gikk ut fra at når en mann hadde vært borte i over ti år uten å gi livstegn fra sig, kunde hun få sitt ekteskap juridisk oppløst. Men hun vilde ikke det. Hvis han levde – og det følte hun at han gjorde – kunde deres ekteskap bare oppløses med hans samtykke. Og kom han hjem og vilde opta samlivet med henne, da vilde hun ikke protestere. Hun hatet ham jo ikke. Og hun elsket ingen annen. Ikke ennu. Inntil idag hadde hun nektet sig selv den mulighet

å elske en annen mann. Det måtte ikke skje, for det kunde gjøre en floke av hele hennes liv. Det hadde vært en ventetid, og hun hadde klart den. Men nu kunde det ikke gå lenger, det var sant at hun ikke hatet sin mann, men det var også sant at hennes tålmodighet var opbrukt; hennes irritasjon over denne håpløst ubrukelige tilstanden som han hadde satt henne i var så stor, og så lenge hadde den vært undertrykt at nu var den blitt farlig; – kunde det skje noe verre enn at hennes egne sønner irriterte henne fordi de minnet henne om ham?

Og rent praktisk: det kunde ikke gå. Hun var jo aldeles rådløs. Hun kunde ikke lyve for guttene, og hun kunde ikke fortelle dem sannheten. Hva skulde hun gjøre?

Hun nærmet sig huset hvor de bodde, en liten villa hun hadde kjøpt i Therese gate, stille og deilig. Da hun så den der borte i gaten tenkte hun på alle de gangene hun hadde vært strålende lykkelig over at den var deres, den hadde *hun* klart å skaffe. Hvor [77] dumt å snakke om eiendom som noe likegyldig! Det var en ung socialist i forretningen som stadig deklamerte om at all eiendom skulde avskaffes. En verden hvor ingen kunde kalle noe sitt eget forekom henne å være en komisk død verden. Hun forstod i hvert fall godt at hun trengte et pant på at hun hørte ordentlig *til* i livet; det hun eide og omgav sig med var noe varig, et bilde på noe konstant i henne selv. – Men nu virket det rolige, sikre huset nesten som en forhåelse; det var første gang hun var redd for å gå inn i det.

Hun gikk langsomt og holdt på å snu for å få tid til å tenke sig om ennu en gang. Men da blev hun forbitret over sin egen engstelse og rådløshet, hun var da ingen forbryter, hun var da, ennu i hvert fall, et respektabelt menneske; hun hadde sannelig aldri tenkt på å utdanne sig i diplomatiske kunster, hun fikk ta det hele som det kom.

Hennes forbitrelse vokste eftersom hun nærmet sig huset igjen, med sin almindelige forte gang nu, og den var velkommen! Skulde hun kanskje be om undskyldning fordi hun levde og hadde lyst til å gå hjem i sitt eget hus! Hadde hun kanskje gjort noe som guttene behøvde å skamme sig over! Hun hadde sant for dyden ikke grunn til å være redd hverken for dem eller noe annet menneske. Forsømt dem! Kunde noen barn ha det bedre! Hadde ikke hun, alene og forlatt kvinne, ordnet det alt sammen! Det skulde sett nydelig ut om hun ikke hadde

passet forretningen og stått for sitt ansvar. Gått konkurs kanskje! En far som [78] rømte sin vei. En mor som gikk konkurs og laget forretningsskandale! Og de hadde ikke krav på at hun skulde *utlevere* sig til dem; hun måtte ha sitt liv for sig selv. Det var *hun* henvist til. Det var vel snarest hun som skulde beklage sig.

Hun var i friskt krigshumor da hun gikk inn. Og i den samme forbitrelse sa hun til sig selv da hun lukket døren:

«Men vi skal ikke ha noe forelskelsestøv av dig heller, jenta mi!

Og dermed følte hun sig klar og parat.

Men det blev så ganske anderledes enn hun hadde kunnet tenke sig det.

Hun hadde bare ventet å treffe Harald og ryste ut av ham den barske furtenheten han hadde vist henne. Men da hun kom inn i stuen så hun både Hans og Harald i «biblioteket», og for første gang på mange år kunde hun se at de var uvenner. Det var som et billede: de stod på hver sin side av Haralds bord og stirret rasende på hverandre. Ingen av dem snakket da hun kom inn. Hun blev stående og stirre på Hans' ansikt, det var praktfullt: de lynende blå øinene, den sensible uttrykksfulle munnen som kunde være så vek og drømmende, var smal og hård nu og samtidig med en antydning til et smil av overbærenhet og forakt. Han hadde store årer i tinningen og hans slanke kropp var spent, litt foroverbøid – som en bue. Han er jo voksen, tenkte hun i en slags beundrende uhygge, voksen og farlig både for andre og for sig selv. Spent så hun fra ham over på drømmeren. [79] Hun så ansiktet hans bare i profil, hans mørke ansikt som enda hadde en minnelse av barnekinn, men med mørkt dun; han var mindre og tettere av skikkelse, øinene var mørke, brennende, og han stirret nu på sin bror uten å vike. Det var uhyggelig, en kraftprøve som nesten virket hatefull. Hennes sønner. Hennes voksne sønner som hun ikke kjente.

Ingen av dem hadde sett henne og de kunde ikke ha hørt henne, for de vedblev å stå og stirre hverandre inn i øinene. Selv blev hun også stående ubevegelig like ved døren, fascinert, men med vond samvittighet som om hun hadde gjort innbrudd.

Plutselig forandret Hans uttrykk. Det var smertefullt og så rørende så hun kunde gråte. Så levende og nervøst var det ansiktet at hun nesten ikke fikk tid til å følge de skiftende uttrykkene i det – skjønt hun så hvert eneste ett og aldri glemte

dem: det var først en grenseløs tretthet og forkommenhet som straks gikk over til forakt – og derpå straks til et ømt vennskap og derpå på ny en trett ensomhet – for plutselig å bli til et smil, først genert, så strålende fint og varmt og altbeseirende. Og med det samme snakket han, høit, fort, stemmen hans var også så levende, melodisk, overtalende:

«Skjønner du ikke det da, Harald, at vi er noen idioter begge to, mm? Men jeg synes du skulde be henne om undskyldning for det der. Vi har ikke noe med å ...»

Da så han henne – og Harald fulgte hans blikk.

[80] De sa ingenting noen av dem, hun visste ikke hvor lenge, men hun kunde ikke finne på noe å si.

Det var Hans som klarte det også nu. Genert sa han:

«Står du der og later som ingenting, du mor.»

Hun tok sig sammen til et smil hun også.

«Å, jeg er nettop kommet inn ad døren, så det er ikke så farlig.»

Hun gikk bort til bordet og gav sig til å stelle med sitt håndarbeide for å få tid til å tenke sig om.

Men det passet ikke for Hans. Diplomaten var den gutten ikke. Hun blev på ny så rørt over ham. Det var nok så at hun ikke hadde hatt stor kontakt med ham i de siste årene, kanskje slett ikke kjente ham, men hans vergeløse åpenhet kjente hun, han kunde ingenting skjule; han kunde vel kanskje like vanskelig motstå noen ting som hadde bud til ham?

Hans forte, melodiske stemme:

«Harald og jeg har vært uvenner for en gangs skyld, skjønner du. Han fortalte mig han hadde sagt dig noe som jeg synes er dumt. (Høiere, utålmodig, litt sint.) Dumt. Uberettiget. Lite pent. Men han mener det ikke. Han mener det absolutt ikke, hverken han eller jeg, forstår du? Vær snild og si at du forstår og tror det, mor.»

Hun sa stille, for hun vilde ikke slippe det så fort.

«Jeg tror at både Harald og du mener det. Dere har hatt grunn til å føle det slik, det er jo på en måte riktig også.»

Hun tenkte: jeg er sannelig standhaftig i mine opfatninger [81] og meninger; hvor er det blitt av hele min forbitrelse? Hadde det ikke nu vært best å svare ja på hans spørsmål og la det være godt? Men det vilde vært lettvint sloppet både for guttene og for henne. Det kunde og skulde ikke fortsette som før; derfor var det bedre å begynne straks.

Hun hadde satt sig inne i sin egen stue. Hun satt vendt mot dem. Også Harald hadde satt sig ved bordet sitt, han lot som om han leste, han hadde ikke sagt et ord. Hans stod ennu på det samme stedet, han trommet på bordet med fingrene. Så kom han fort inn til henne. Han smilte, men det var et mislykket smil. Hun var forferdet over hvor han virket trett.

«Hvorfor skulde du si det, mor. Hvad skal nu det være godt for. Hvad skal vi snakke mere om det for.»

Hun forstod at han hadde det vondt, og hun vilde la ham slippe. Men hvad så? Nu når det først *var* sagt, kunde det ikke gjøres om igjen, ingen av dem vilde glemme det, og lot de som intet, vilde de alle tre vite at deres forhold var falsk. Det verste var at hun var genert overfor dem, hun kjente dem ikke godt nok, hun kunde ikke snakke naturlig og gjøre det lett. Utrolig at det var blitt slik! Og i sig selv et bevis for at det var galt. Hennes usikkerhet gjorde henne høitideligere og hårdere enn hun vilde være, hun var ulykkelig over det, men kunde ikke hjelpe det.

«Nei, Hans,» sa hun, «la oss ikke jokse det bort når det nu først er sagt. Harald vilde vel ikke ha sagt det hvis han ikke mente det. Vilde du vel, Harald?»

[82] Harald så op fra boken og vilde si noe. Hans kom ham i forkjøpet.

«Harald er en snild bror, skjønner du, mor. Han snakket på mine vegne. Det er *det* som er så forbannet og nesten litt lumpent enda så godt det er ment. Jeg kan da for pokker snakke for mig selv når det endelig skal gjøres. Ikke sant, mor, jeg er da veltalende nok? Det er ikke noe i veien med det?»

«Hysj da, altfor veltalende, din masekopp. Jeg forstod godt det at Harald sa det på dine vegne. Men det gjør det jo ikke bedre for mig. Og, som sagt, det verste er at han har rett; jeg har tenkt på det.»

Nu kom det inne fra Harald:

«Nei, strengt tatt så har jeg ikke det, mor. Jeg mente det ikke slik.»

«Hurra,» ropte Hans, «nu kan du høre da. Der sa han det selv omsider, så nu får du i hvert fall gi dig.»

Men hun gav sig ikke.

«Det er jo nettopp strengt tatt at han har rett. Overfladisk og fort sett har han det ikke. Men nu skal jeg si dere at (Harald hadde reist sig og stod i døråpningen nu) at jeg har syntes dere var så flinke og greie og sånn, og ...»

Hans avbrøt.

«Er vi ikke det da? Og du har kjempeforretningen din og er verdens flinkeste og mest optatte kvinnemenneske, en kilde til dine sønners villeste stolthet. Er det ikke fint slik da? Og dermed basta, mm?»

Da kom hun til å si, skjønt hun straks syntes det var dumt, og angret det:

[83] «Men dere er jo blitt voksne, og jeg vet nesten ingenting om dere.»

Hun så på Hans at han anstrengte sig for å svare ordentlig på det, men han fortsatte å spøke:

«Voksne. Jagu sa jeg smør. Det måtte være mig, det da. Harald er i slyngelalderen, bare barnet; ikke sant, Harald?» Hun hørte ikke på ham, hun sa: «Vilde du for eksempel fortelle mig hvad der er i veien med dig i det siste?»

Hans satte sig; ingen av dem sa noe, hun visste ikke hvor lenge. Inntil Hans plutselig sa, sint, midt inne i sine tanker:

«Hvem er det forresten som sier at det er noe i veien med mig? Absolutt ingenting, bare vrøvl. Jeg er nu engang slik, jeg. Flink til å bråke og gå omkring med ti ulykker i hælene. Det er ingenting! Men jeg skal si dig det lille som er sant. Det er sant at vi, Harald og jeg, har vært misunnelige på den storartede verdensforretningen din, alle menneskene der som du har så meget å gjøre med, frøken ditt og hr. datt, og vi har følt det sånn litt stusslig og ødslig her hjemme da siden du er så mye ute. Middagsmaten smaker ikke så godt når du ikke kan få tid til å komme hjem på grunn av den fordømte sjappa som vi av og til uærbødig kaller verdensforretningen. Det er ikke noe annet enn slikt urimelig sludder, for i grunnen er vi liddeli stolte av sjappa og dig og det hele. Slik er det. Ikke sant, Harald?» Harald nikket.

[84] Hans fortsatte:

«Nei, ta du det med ro, du mor. Det var det som var så forbannet dumt av den guttehvalpen jeg har til bror, at han sa det derre så høitidelig. Hadde han endelig skjelt ut sjappa så. Har du forresten ikke snart tjent så mange penger at du kan selge og holde op nu?»

Det var et spørsmål! Det hadde hun aldri tenkt på. Selge! Hva skulle hun så finne på å gjøre, få tiden til å gå med? Hun blev så forferdet over selve tanken at hun ikke visste hvad hun skulle svare. Men forferdelsen kunde hun ikke skjule.

«Jeg tror du er gal, jeg, Hans. Penger nok. Selge. Tenk på alle de menneskene jeg har i mitt brød.»

Hans hadde stirret spent på henne; så sluknet likesom hans blikk.

«Det er noe godt tøis, kan du skjønne. Det var bare noe som falt mig inn. Du kan skjønne jeg mente ikke det. Tro mig. Det er ingenting i veien med mig. Bare det at jeg vrøvler. Rotehue, ser du. Har litt vondt for å konsentrere mig og går litt tilbake på skolen. Nokså dumt akkurat nu før jeg skal ta artium, men det retter på sig, for jeg akter å ta mig sammen, skjønner du.»

«Kanskje du har forelsket dig? Det pleier å ta tankene, det.»

Den gutten, – han blev blussende rød. Men han forsøkte å klare det.

«Forelsket, du! Sa du forelsket, lille mor, mm? Ja, det var noe for mig det. Det *var* noe det. Det ...»

[85] Også Harald hadde satt sig – med hodet i hendene – som om han ikke hørte på; – han pleiet det, man visste aldri om drømmeren var med eller ikke. Nu løftet han hodet og avbrøt Hans:

«Du er feig, Hans. Du vrøvler og jokser. Hvorfor spør du ikke mor hvor far er henne?»

Så kom da også det. Endelig! På alle disse årene var han ikke blitt nevnt. Ikke engang i tiden umiddelbart efter at han reiste, – de forstod det vel på henne at hun ikke hadde noe å svare. Men trodde de nu at hun virkelig visste hvor han var og holdt det hemmelig for dem? Da fikk hun jo først og fremst svare ganske enkelt og si det som det var:

«Dere kan gjerne spørre, Harald; men jeg kan ikke svare, for jeg vet det

ikke.»

Begge guttene så på henne, fort, med et speidende uttrykk; de lignet hverandre nu et øieblikk, så forskjellige som de ellers var, – og hun tenkte: her føler de altså likedan, dette har de drøftet, her er de ett. Ingen av dem sa noe.

«Dere tror mig vel?»

De nikket begge to, og Hans sa med tykk stemme:

«Du kan da skjønne det.»

«Dere synes det er trist ikke å ha en far enda han lever?»

Det var Hans på ny:

«Vi synes det er rart. Men vi synes mest synd på dig.»

Nu kom Harald igjen:

«Hvordan kan du vite så sikkert at han lever?»

[86] «Fordi vi vilde ha hørt det om han var død. Hvor han så hadde vært i verden vilde det blitt innberettet gjennom myndighetene.»

«Han kan ha vært på et aldeles ensomt sted.»

«Ja, det kan han naturligvis, men det er ikke sannsynlig.»

En stund efter sa Hans, lavt og genert:

«Du synes vel det er svært rart selv?»

«Å ja. Og dere forstår kanskje litt når jeg sier at, – ja, det har likesom vært en ventetid alle disse årene, jeg har måttet få den til å gå. Jeg har ikke forstått det selv bestandig. I grunnen ikke før idag. Men jeg fikk jo litt å tenke på, – og det var bare bra, så Harald skal ikke angre på det.»

Så mange rørende ting hun oplevet denne aften. Det blikk «drømmeren» sendte henne nu var så takknemlig og så barnslig, så voldsomt vakkert at det gjorde vondt, – det var bare et øieblikk, så så han ned igjen, men han hadde betrodde henne alt med sitt blikk: sin stolthet, sin nærtagenhet, sin sky ensomhet. Nu var han takknemlig fordi hun gav ham lov til å føle at han hadde opført sig som en ordentlig fyr. Hvor ofte i livet vilde hans mod og sanndruhet komme til å berede hans sky hensynsfullhet store lidelser? Underlig, – dette forstod hun nu; igår visste hun ingenting om ham.

Hun følte sig takknemlig selv. Hun hadde ikke løiet, og hun hadde ikke behovet si noe. Det var nok. De forstod henne. De forstod hverandre alle sammen.

[87] «Harald skal spille,» sa Hans plutselig. «Du må høre hvor flink han er blitt, mor.»

«Ja, gjør det, Harald.»

«Hvis du har lyst, så.»

Han gikk bort til pianoet og satte sig. Hvor pen han var! Det mørke, store hodet og hans kropp som samtidig var tett og smidig, var så fint proporsjonert, det var likesom en beskyttelsessfære omkring ham, ingen kunde komme ordentlig inn på ham, han virket ukrenkelig.

Han begynte å spille. Hun hadde jo visst i mange år at han spilte og at musikk var hans store pasjon; på en måte hadde hun vært glad for det, – det var en morsom interesse, særlig hos en gutt, men hun hadde jo nærmest betraktet det som luksus, tidsfordriv. Hadde han forstått det siden han aldri spilte når hun var hjemme? At han spilte nu betydde forsoning og var en betroelse? For henne var det en åpenbaring. Hun kunde jo ikke avgjøre om gutten spilte *godt*, skjønt det måtte han jo gjøre, han spilte all den vanskelige musikken hun selv aldri rakk frem til som ung pike. Men han spilte slik at hun aldeles visjonært forstod hans sinn og hans skjebne. Det var *ro* i ham, innerst inne, han hadde alt et holdepunkt, han kunde *binde* uroen og ømfintligheten, forvandle det alt sammen; hør hvor nesten ubarmhjertig sikkert han bandt takt til takt, sats til sats, og slik, behersket og bundet, fikk hele musikken strømme ut. Han skulde jo bli musiker, drømmeren; nu visste hun det. Underlig; det var jo egentlig Hans som var [88] «kunstnernatur». Tro om han selv hadde anelse om hvad han skulde bli?

«Er det ikke storartet,» ropte han da drømmeren sluttet. «Kan du høre at Harald har talent? Det er godt å ha, det. Det er verre å være slik altnuligmann som jeg. – Men mor! Nu skal du sette dig bort til pianoet og synge den danske sangen din, «Man kan ei sanke roser hvor ingen roser gror».»

«Nei, det vilde da være helligbrøde.»ⁿ²

«Sludder, mor,» sa Harald og reiste sig.

Så gjorde hun det. Hun la merke til at Hans gikk ut av værelset mens hun sang, og hun tenkte: gråter gutten? Hun torde ikke slutte, så hun sang enda noen ting. Og da hun sluttet, stod Hans i døråpningen.

«Dette var ordentlig hyggelig,» sa han. «Sånn pen stemme du har, mor.»

Men *hans* stemme var ikke riktig i orden.

Hun lot som ingenting, hun vilde ikke spørre. Kanskje skulde alt være vanskelig imorgen igjen, men nu var det godt. Den blev henne dyrebar, denne kvelden: det hadde skremt henne hvor langt de var fra hverandre, hun fra dem, de fra henne; nesten ennu mere hadde det skremt henne at *hun ikke hadde merket det*. Slik kunde hun altså leve sammen med mennesker, midt oppe i det, blindt, uten å forstå hvad som foregikk. Det var skremmende usikkert og bittert; kanskje var hun nettop våknet og skulde til å opdage at slik var det alt sammen, hun hadde bare ikke sett, ikke villet forstå noe av det? – Så blev plutselig det hårde, fiendtlige landskapet bløtt i farven, mykt [89] i stemningen: nu var det åpen vei mellem dem; det var nok sårt alt sammen, men det var godt allikevel. Hun følte det som om hun var reddet, – på en nesten uforklarlig måte: så lite som de hadde sagt og kunnet si, noen av dem, så hadde det allikevel åpnet sig og ordnet sig.

Guttene blev hjemme den kvelden; de satte sig til med sine bøker, – hun med sitt håndarbeide, – dette håndarbeide som de hadde ledd av, hånet siden de var små pjokker, men som hun elsket, det hjalp henne både til å tenke og til ikke å tenke.

Guttene gikk tidlig op. De hadde hver sitt værelse med dør imellem så de kunde ligge og snakke når de hadde lyst. Hun gikk en runde i huset. Hun elsket det alltid, men hun følte det meget sterkere i kveld fordi hun likesom hadde fått lov til det, – hun som var redd for å komme hjem for noen timer siden.

Så slukket hun overalt og gikk op, hun også. Guttene hørte henne; Hans ropte:

«Kom inn og si god natt til oss da vel!»

Hun gikk inn til ham. Han var alt i seng, omgitt av rot.

Hun begynte å skjenne, av gammel vane, mens hun hengte op hans klær og ryddet på bordet og kommoden.

«Skal du *aldri* lære å bli ordentlig, Hans. Du er da sannelig den verste rotekopp jeg har sett, selv for et mannfolk å være. Slik svinesti inviterer du din mor inn til å se på.»

«Ja, det er forferdelig, men jeg kan sannelig ikke [90] noe for det, jeg. Jeg har forsøkt i mange år, men jeg glemmer det, skjønner du. Gå inn til Harald og trøst dig. Han er pertentlig som et fruentimmer.»

«Det er jeg slett ikke! Jeg er bare utstyrt med almindelig, normal ordenssans.»

«Jeg har forresten ordenssans jeg også,» sa Hans. «Bare ikke til hverdags. Det tar slik tid. Dessuten fryder det meg så opriktig å høre dig skjenne litt igjen. Og til syvende og sist er det kvinnens oppgave å holde orden på mannens soveværelse.»

«Jeg håper bare du ikke får en altfor tålmodig kone når den tid kommer, Hans. Du må ha en som kan skjenne på dig.»

«Bare hun skjenner så morsomt som du er det ingen sak. Ikke sant, Harald,» – han ropte inn – «vi er enige om at det finnes ikke noe så festlig som når mor skjenner!»

Harald kom i pyjamas og blev stående i døråpningen. Han lo:

«Jo, det er morsomt.»

Hun blev litt sint av gammel vane, – var tilbake i den tiden da hun var livende redd for å miste sin autoritet overfor dem.

«Er det morsomt og festlig! Dere skulde skamme dere. Her har jeg holdt på å mase med dere i alle år for å få dere til å bli noenlunde ordentlige og velopdragne mennesker. Men tror du det nytter noe? Langtifra. Og så fortelle mig at det er morsomt og festlig; det er sannelig ikke noe morsomt for mig, må dere tro.»

[91] Hun kom til å se på dem. De skottet på henne og blunket til hverandre, sprutrøde av latter. Og da hun selv måtte le, brølte de.

«Storartet, mor,» ropte Hans. «Perfekt!»

«Nå,» sa hun, «dere har nu slett ikke bestandig vært så lattermilde når jeg har vært sint.»

«Lattermilde, nei! Vi har vært redde for dig som for en heks. Men det har

vært nokså morsomt allikevel. Jeg beundrer ditt sinne. Kan du huske da du kastet et vedtre i hue på mig? Det var ikke noe morsomt å erte hvis det ikke var farlig. Men nu skal vi ikke erte dig mere. Sett dig litt da, mor?»

«Ja, sett dig, mor,» sa Harald. Han kom inn i Hans' værelse og dumpet ned i en stol. «Sett dig og fortell oss litt om den tiden da du var barn der nordpå.»

Hun måtte jo sette sig da. Hans ordnet putene sine og la sig godt til rette, lysende i blikket.

«Ja, det var et fremragende forslag,» sa han.

«Men det lille jeg har å fortelle, det har jeg da fortalt dere før, unger.»

«Langt ifra,» sa Hans, «når da?»

Harald spurte:

«Du var jo så flink på skolen. Pugget du svært?»

«Jeg leste naturligvis.»

«Ja, men var du sånn skoleærgjerrig?»

«Jeg vet ikke hvad du mener med det. Nei, det tror jeg ikke. Jeg vilde jo gjerne glede min far. Og så vilde jeg gjerne hevde mig overfor de andre siden jeg likesom var sånn femte hjul til en vogn der i huset.»

[92] «Hadde du mange venner på skolen da?» spurte Hans. «Mange som flirtet med dig og sånn?»

«For det første gikk jeg på pikeskole. For det annet visste vi ikke hvad flirt var den gang.»

«Nei, hørte du det, Harald,» ropte Hans. «Du mener det er opfunnet sånn omtrent i forgårs det? Å nei, du. Også slik pen pike som du må ha vært!»

«Tror du det?»

«Det er vel ikke vanskelig å vite det. Men din far var vel glad i dig vel og snild og stolt og så videre?»

«Det har jeg fortalt dere så mange ganger.»

«Ligner du på ham?» spurte Harald.

«Jeg vet sannelig ikke, jeg. Jeg gjør visst det, litt.»

«Var det noe sånn kunstnerisk ved ham?» spurte Hans.

«Ja, det var det. Han både spilte og skrev. Men jeg vet jo ikke hvad han skrev. De andre har det alt sammen.»

«Du synes kanskje det der er nokså bittert den dag idag, synes du?»

«Jo. Jeg gjør nok det. På en måte. Ikke fordi jeg bryr meg om å vite noe mere om min far enn jeg vet. Jeg mener om jeg leste de tingene. Det er ofte så mange mennesker i et menneske. Jeg er glad jeg kjente ham slik som jeg gjorde; det er jeg tilfreds med.»

Hans så på henne en stund. Så sa han:

«Du er neimen ikke dum, du mor. Det der er sant.»

Nu var det Harald:

«Hvor gamle er disse halvsøskenene dine nu?»

[93] Hun måtte tenke sig om.

«Sannelig om jeg kan si det. Men de er jo voksne alle sammen for lenge siden. Jeg mener, – ja, den yngste halvsøsteren min må vel være slik i åtte og tyveårsalder en. Noe slikt.»

Harald igjen:

«Og stemoren din lever stadig?»

«Ja da.»

Nu var det Hans:

«Og du har ikke hørt noe fra dem på alle disse årene?»

«Nei, ikke et mukk.»

Det var Hans på ny:

«Den stemoren din, – var hun ondskapsfull, – eller var hun bare dum og sjalu?»

«Det er umulig å si det, Hans. Hun virket jo ond på mig, jeg var livende redd henne. Men det var vel bare det at hun var sjalu, som du sier, – på min fars fortid og skulde karre alt til sig og sine egne, – ikke bare det lille som var av penger, men alt, hans tanker, folks deltagelse da han døde, og siden tenker jeg at ingen av dem har likt at det har gått mig relativt bra i denne verden. Men her sitter vi og prater så altfor lenge.»

Harald protesterte:

«Nei sitt litt til, mor. Det er så hyggelig.»

«Ja, litte gran,» sa Hans, «så skal vi ikke spørre dig mere. Du, det er nokså morsomt det at du har vært så flink så de misunner dig det også. Men du har det da ikke bare kjedelig, mor. Det er ikke bare [94] kjedelig å ha to slike sønnelabaner, mm? Du har da i hvert fall hatt noen å skjenne på.»

Hun blev så lett rørt i aften; det var plutselig altfor deilig å ha disse to guttene og føle at de hang ved en enda, skjønt de snart var voksne, som små barn. Hun kunde ikke tenke på det nu; hun måtte gjemme det til siden.

«Du er en tosk, Hans,» sa hun. «Men nu skal Harald også gå til sengs, så sier jeg god natt til dere.»

Harald reiste sig lydig og gikk inn til sig selv.

Hun gikk bort til Hans og kysset ham på pannen.

«God natt da, lange gutten min.»

«God natt, mor. Kom her skal jeg hviske noe til dig.»

Hun bøiet sig ned igjen.

«Kan du huske jeg hvisket til dig før i tiden,» hvisket han, «at jeg er så glad i dig.»

«Og da hvisket jeg,» hvisket hun, «at du er min egen kjekke, kjære gutt. God natt, barnet mitt.»

Harald trykket hennes hånd lenge.

«Dere hvisket, hørte jeg,» sa han, «jeg også skal hviske noe.»

Hun bøiet sig.

«Kjære mor.»

Hun strøk ham over det tykke, myke håret.

«Kjære drømmegutten min. Takk for du spilte så pent. God natt da, barn.»

*

En fin og kold vårmåne stod inn gjennom hennes vinduer, og hun kunde ikke sove.

[95] Hun var glad for denne kvelden, det var jo nesten mirakuløst hvordan alt

det hadde åpnet og ordnet sig som så ut til å være så stengt og håpløst sammenfiltret. Vidunderlig at det fantes en slik følelse av dyp samhörighet som oppløste alle vanskeligheter og nesten ikke trengte ord for å gjøre sig forstått. Det var en lykke, hun følte sig gjennomstrålt av den, og nu da hun lå og stirret ut i det overjordisk vakre, iskolde månelys kom hun til å tenke på alt det vidunderlige i denne verden som var uten varme, som gjorde en ensom. Kanskje det var derfor elskende følte så meget heftigere for hverandre i slikt mystisk vidunderlig månelys, hver gang de i det hele tatt opplevet slik fjern skjønnhet, – havets og fjellenes eller store byers: de hadde ikke del i den, de var henvist til hverandre. – Det var vidunderlig, det gav henne ny betydning å se at hennes gutter, som hun var redd for før idag, de var ennu bare barn, de hang ved henne, og det eneste som var i veien var at de hadde savnet henne. Og det var ikke farlig: hun var her jo, hun visste det sikkert at hun kunde aldri svikte dem, med henne kunde de alltid dele sin ensomhet.

Det var godt og levende og vakkert alt sammen; og de var reddet alle tre fra hver sin bitterhet, og de visste at de hørte sammen. Allikevel var hun redd. Hvorfor? Jo, hun var redd for Hans. Når hun nu tenkte på hans evig levende, bevegede ansikt, syntes hun det var det mest hjelpeløse hun hadde sett. Hun husket ham som lite barn – og fikk plutselig tårer i øinene av bevegelse. Slikt et levende lite menneske, [96] ridder bestandig, ertekrok og kjælegris, full av tusen innfall som tok ham helt og som han straks glemte; –han bestod likesom av alt mulig, og det blev til ingenting. Bare et evig spill, fullt av mening, men uten mål, vakkert, men flyktig, flyktig. – Kunde noen være mere hjelpeløs enn en slik gutt? Hun beroliget sig: han var så klok og flink, ærgjerrig på en fin måte og hadde et så vidunderlig rikt sinn at han vilde bli elsket, og *han* vilde komme til å elske. Han var en elsker. Skjønt vilde han ikke være flyktig også der –og kanskje gjøre mange mennesker ulykkelige? Og kanskje var han slett ikke flyktig, ikke i sine følelser, bare i sine innfall; – hvis noen sviktet ham! Hvis den guttens kjærighet blev mislykket og forsmådd. Hvis hans ære for alvor blev krenket. Hvad var det i veien med ham nu om dagen? Hun orket ikke å tenke på det.

Men hun husket plutselig noe, – og på ny strømmet tårene ut av hennes øine. Han var ikke mere enn ni år den gangen, det var ikke lenge efter at de blev alene.

Harald var ute; Hans og hun satt hjemme i den gamle leiligheten. Så kom han springende inne fra spisestuen, stillet sig foran stolen hennes og sa høitidelig:

«Hvor er Hans?»

Hun forstod ikke hvad gutten mente straks, men så husket hun det, gudskjelov, for hun så på øinene hans at han begynte å bli skuffet; – det var noe han hadde sagt til henne før en kveld da de var kjælnne; –og så kunde hun svare:

[97] «Inne i mors hjerte.»

Med et overmodig skrik snudde han helt om, løp tilbake og ropte fra spisestuen:

«Du er en ordentlig skøier, mor!»

– Det var ikke lenge siden. Nu i natt syntes hun ikke der var avstand i tiden. Selve tiden gjorde henne redd. Hun husket den eftermiddagen før han reiste, intet kunde forklares, intet måtte bli sagt, alt stod stille, bare viseren på kirkeuret flyttet sig, bare tiden gikk. Gikk. Gikk. Kunde ikke stanses. Og plutselig var tiden gått langt, og hun visste nesten ikke hvad den var gått til, hvad man hadde brukt den til; det var som når man gikk i ring og efter lang vandring og møie stod på det samme sted. Slik så det av og til ut. Og andre ganger så det ut som om tiden forvandlet alt. Hun hadde ikke merket noe, men det var skjedd. Hun hadde oplevd det nu idag. Og var blitt reddet. Når skulde hun oppleve det på ny? Og kanskje ikke bli reddet? Og *det* var hennes angst: at noe uoprettelig skulde skje, uten at hun vilde det, uten at hun kanskje merket det engang, ting hun ikke vilde bære eller som hun ikke kunde orke å bære, selv om hun vilde.

Hun forundret sig over at hun var så redd i kveld og forsøkte å trøste sig: hun hadde gitt sig ut i det ukjente før, og hun hadde klart sig; det hadde jo i virkeligheten klart sig eventyrlig godt; nu skulde hun sove og ikke la trettheten får gjøre sig så altfor sentimental og overfølsom og engstelig. Men hun trøstet sig forgjeves. Det var ikke lenger slik som før, enda [98] hun stundom ikke syntes det var noen avstand i tid. Hennes barn var store nu; det var ikke farlig så lenge de var små. Men gudskjelov for («drømmeren». Ikke fordi han var snildere enn Hans; det kunde ingen være. Hans var for så vidt meget elskverdiger, han *vilde* være elskverdig og snudde gjerne litt om både på sig selv og virkeligheten for å kunne det. Det hadde drømmeren vondt for å gjøre, selv når han gjerne vilde. Var

han så ubestikkelig fordi han ikke engang forstod hvor farlig det var å være det? Jo, han forstod det nok, han bare var slik og måtte være slik, uten ondskap, ikke for å være retthaver, men fordi han var redelig helt igjennom, musikalsk redelig, falskhet hos ham selv og i livet han levde vilde pine ham som en falsk tone og ødelegge det hele. Denne myke redeligheten hos ham var som en fint stemt sangbunn, balsam for nervene. Hun kunde ikke tenke sig ham ødelagt, et så dyrebart instrument.

Dyrebart, dyrebart var alt dette som livet hadde gitt henne. Og derfor var det ikke så lett å være tapper og uforferdet lenger. Livet var åpent den gang, og det var mere en sport å klare det. Nu snevret det sig inn efter hvert, det var ikke mange veier å gå, og gikk det galt, gikk man vill, da hadde *tiden* sørget for å gjøre det vanskeligere å komme til rette igjen.

Var det alt? Hun lå og stirret ut i det kolde månelysset, og koldt og trett måtte hun innrømme: nei, det var ikke alt. Barna var blitt store, tiden hadde gått og tatt med sig en grådig glefs av livet; det var så; men det behøvde vel ikke å gjøre så meget? Nei, men ^[99] hun var ikke den samme selv. Den gang var hun stolt og ung og uforklarlig seiersikker. Hun skulde klare det å være alene, og hun hadde klart det. Medlidenheten skulde ikke få sette sig på henne, og hun hadde holdt den borte. Men nu syntes hun allikevel at hun nesten ikke hadde levd selv. –

Men hun vilde ikke tenke på det nu, hun vilde ikke se på det. Denne kvelden hadde vært god. Den var klar og sølvhvit som det stykket av himmelen hun så gjennom sine vinduer. Kanskje det samlet sig uværsskyer et annet sted, men hun kunde ikke se dem. Hun visste at alt vilde være forandret for henne selv imorgen, det var andre ting i hennes liv enn dem som hadde gjort henne lykkelig i aften, og hun kunde ikke undgå dem. Hun måtte treffe avgjørelser. Hun opdaget at hun alt hadde tatt en avgjørelse: hun vilde skaffe rede på hvor guttenes far levde. Og det begrunnet hun, uten å tenke mere over det, med å si til sig selv: «Jeg er jo firti år nu.»

Hun hadde alt lukket øinene og skulde sove, men åpnet dem igjen for å se dette kolde, skjønne, uvirkelige lyset som skinnet inn til henne. Og da syntes hun på ny at alt hun hadde oplevd var så utrolig; var det sant at akkurat dette var blitt hennes liv? Var det sant at hun var mor til snart voksne barn, – og så hadde det

nesten ikke eksistert kjærlighet i hennes liv? Det var ufattelig og meningsløst; men hun vilde ikke tenke på det nu.

[4]

[100] Et år etter var hun i Paris; det kom av at Paus var blitt syk, en stund visste hun ikke hvad hun skulde gjøre, men så bestemte hun sig til å reise selv; hun var litt nervøs for det, men hun var bestemt på at det skulde klare sig. Hun hadde også klart det godt og var tilfreds med sine innkjøp. Ellers var hun ikke så tilfreds. Hun var forvirret av byens prakt og åpent lettsindige liv. Hun følte sig bittert ensom og hadde en fortvilet følelse av at hennes liv var forspilt og forbi; men hun var mest forbitret over at en av hennes forbindelser, en sekstiårs gammel utlevet, stenrik motekonge hadde gjort tilnærmelser til henne i et selskap han holdt, så uanstendig at hun aldri hadde tenkt sig muligheten av det.

Hun var i grunnen ferdig og skulde reise hjem. Hun hadde tenkt å være en dag til, en dag uten plikter og program; hun syntes hun måtte se Louvre ennu en gang, hun elsket å gå i muséer og katedraler; hun hadde også lyst til å spise på en av de berømte dyre restaurantene, men hun kunde jo ikke gå dit alene. Hun kunde ikke huske at hun noen gang hadde følt sig så forlatt, så meningsløst ensom. Hun angret på at hun ikke hadde bedt Hans med sig, men hun syntes ikke hun skulde ta ham bort fra arbeidet, han [101] hadde jo nettop begynt å studere. Det var dumt; de kunde hatt det bedårende morsomt nu. Så hadde hun visst også vært redd for at han skulde komme op i ranglehistorier og dårlige kvinnemennesker; han var jo så vakker og virket så voksen. Men nu da hun gikk i Rue de la Paix og så på alle de dyre butikkene og tenkte på guttene, forstod hun at det først og fremst var noe annet som hadde gjort at hun ikke tok ham med: det var hennes protest mot *bare* å være mor, å være enke, avsatt som kvinne. Det var jo ikke guttenes skyld, men det gikk ut over dem; hun vilde det ikke, men hun merket det aldri før etterpå. Hun blev grenseløst trist da hun forstod det. I det siste året hadde de hatt det så godt sammen at hun syntes alt måtte være i orden; for guttenes skyld hadde hun avbrutt forbindelsen med den mann som hun var på vei til å bli glad i, og med det offeret hadde hun gjort op sitt mellemværende med guttene, mente hun. Men under det hele lå altså denne irritasjonen og

utilfredsheten. Hun elsket jo guttene, det innbilte hun sig, det var den følelsen hun levde på som gav hver dag innhold og mening, men når det kom til stykket syntes hun altså at de stod i veien for henne, stengte henne ute fra livet; kunde hun virkelig elske dem da?

En ting var jo sikker: hennes liv var galt. Og den som hadde skylden for at det hele var blitt så skjevt og forvridd og tvang denne motbydelige selvforakten inn på henne gang etter gang, det var han som med brask og bram hadde gjort stort inntog i hennes liv og så uten videre hadde forlatt henne. Latt henne ^[102] sitte igjen både med en mors og en fars ansvar. Ikke enke, men uten mann. Ikke fri, men uten noe som kunde gjøre det til en lykke eller i hvert fall gi det mening å være bundet.

Hun stod stille midt i eftermiddagstrengselen på Rue de la Paix, stod stille på dette viltfremmede sted og stirret på alle disse tingene som ødela hennes liv og hennes selvaktelse og som var så floket sammen at hun ikke visste hvordan hun skulde begynne for å få orden på det. Folk så på henne, men først etterpå husket hun at hun hadde lagt merke til det, og hun tenkte ofte siden: hvordan må jeg ha sett ut! Hun hadde en følelse av at hun holdt på å springe i luften, sprengt av alle de motsatte følelsene som slik uten videre hadde bemektiget sig hennes liv – og kastet det fra sig. Det var en avmektig selvforbitrelse: hvorfor lot hun det skure, hvorfor tok hun sig ikke sammen, løste knuten eller hugget den over, – hadde hun ikke alt for et år siden lovet sig selv at hun i hvert fall skulde få rede på hvor han var, hvad han foretok sig – og endelig engang med hans samtykke få ekteskapet oppløst. Hvorfor hadde hun ikke gjort det? Nei, hun hadde ikke fått det til, hun syntes det var skamfullt å efterlyse den mann hun nu engang var gift med, som en bortløpen forbryter, – utstille sin elendighet, nei, hun fikk vente ennu en tid.

Det var da hun var kommet så langt at hun plutselig stampet i fortauet og sa høit og rasende:

«Jeg gir en god dag i hvem som har skylden. Men nu skal det være slutt!»

^[103] Hun merket intet av den forbauselse hennes enetale vakte, og hun var sig bare halvt bevisst hvad hun derefter gjorde.

Hun spaserte, med forte, sinte skritt inn i en herreekviperingsforretning midt

i gaten. Der bestilte hun til hver av guttene tre par silkepyjamas, seks silkeskjorter, seks sett av det dyreste undertøi, tolv par silkestrømper, en badekåpe av tykk silke, bukseseler, lommetørklær, slips, barberhøvler, røkejakk, beordret det alt sendt til en av sine forbindelser som nettopp skulde ha sending hjem, betalte for det hele den dyreste pris som det noe sted lar sig gjøre å betale i Europa, og gikk.

«Det hjalp,» sa hun høit da hun kom ut på gaten.

Derefter gikk hun fort, uten å tenke, men i en sinnsstemning som om hun skulde gjennomføre store beslutninger, ned og satte sig utenfor på Café de la Paix og bestilte sig en absint. Hun drakk straks to store slurker og merket øieblikkelig virkningen. Hun blev slett ikke slik lykkelig som hun hadde forestilt sig det efter alt hvad hun hadde hørt om denne drikken, men det blev i hvert fall bedre på en annen måte, hun blev så besynderlig likeglad med sig selv. Hennes egne ting forsvant. Hun satt og forundret sig over den orden som fantes i hele verdensvrimmelen. At ikke alle disse menneskene og bilene og bussene kolliderte! At alt blev holdt ut fra hverandre. At alle mennesker nøiaktig visste hvad som var dem og hvad som var andre!

[104] Hun strevet ikke med å få form på sine forundrede tanker, men var tilfreds allikevel, hun syntes likesom hun *følte* tanker. Hun tenkte på stjernehimlen om høsten hjemme, hvor deilig dyp og sval den var. «På stjerne-tepper lyseblå skal glade vi til kirke gå,» husket hun fra salmen. Høsten var årets skjønneste tid; hun lukket øinene og forestilte sig en hytte halvveis oppe i åsen – og røken fra pipen en tidlig klar høstmorgen, tynn, lys, fjærlett røk i denne enda tynnere, aldeles gjennemsiktige, krystallklare luften og en liten antydning av tåke inne i dalbunnen ved elven, såvidt frost, men opover liene et smell av farver, en prakt over alle grenser, nesten overnaturlig. Å gudskjelov for det landet. Hun satt der på boulevarden og husket landskap og stemninger, fra alle tider i året og døgnet, og det gikk en lykkelig frostgysen gjennom henne når hun tenkte på ensomme høifjellsvidder en høstaften, – så stille, så endeløst, så overjordisk deilig; ennu kjempet farvene med skumringen, men så sluknet de, alt blev mykt, grått og blått, og plutselig stod stjernene på himmelen, en himmelens hærs-kare ... Hun vilde reise med guttene op på fjellet et sted til høsten, det var

bedre både for dem og henne enn å dra dem til Paris når de var så unge.

Hvorfor kom hun til å tenke på stjernehimmelen? Fordi det var den samme vrimmel som menneskene her foran henne? Og den samme lovfaste vei de gikk, både menneskene og stjernene? Og her satt hun da med *sin* skjebne, som likesom var stanset, låst inne, så ensom som det kunde gå an å være, syntes hun. [105] Før i hennes liv skjedde det noen ting som hun ikke kunde rå med, og hun visste ofte ikke om hun skulde være glad eller trist for dem, men det var i hvert fall noe godt i at det foregikk, hun kunde da si: slik går altså mitt liv, det krever det og det av dig, du må være parat. Det var virkelig liv, ikke til å komme fra enten det var godt eller vondt. Men nu skjedde ingenting, og selv var hun lammet, kunde ikke foreta sig noe, ikke bestemme noe. «Sin egen lykkes smed.» Ja, det var også et ord! Hun kunde da visst si om sig selv at hun hverken var redd eller forsagt; den gang det var klart at hun måtte gjøre noe og klare sig selv tok hun fatt øieblikkelig, og hun skulde gjerne gjøre det på ny, det var bare morsomt. Men når man ikke visste enten man skulde gå frem eller tilbake? Av og til måtte noe skje som man ikke selv kunde bestemme; det måtte bestemmes for en. Man måtte i hvert fall få et fingerpek. Hun hadde håpet og ventet på det og bedt om det lenge nu: at hennes liv skulde åpne sig igjen uten at hun skulde være nødt til å foreta sig noe som var ydmygende og skamfullt, – for det orket hun ikke.

Men hun orket heller ikke å tenke på det lenger, våkne og sovne med den samme stumme, lamme utilfredsheten, den tok livet av henne med sløve instrumenter, hun kunde det ikke lenger. Og hvad i denne vide verden og denne menneskevrimmel skulde hun gjøre for å få slutt på det; hvad hjalp det å reise, hun kunde jo allikevel ikke reise fra sig selv.

Hun nippet til sitt glass og stirret trett opover gaten.

[106] Mennesker, mennesker, alene og sammen. Det kom en mann og en dame deroppe, og han så da litt *anderledes* ut enn de fleste mellemhøie, svarte mennene med mustasjer og brune øine. Høi, bred, stolt kropp, svært mandig, men samtidig noe ubestemmelig vekt, drømmende, noe kjent, nu så hun øinene hans, strålende av liv, men fjerne allikevel ... Hun stivnet til og bet sig i hånden for ikke å rope. *Det var jo ham!*

De kom langsomt nedover fortauet, han og hans dame. Det var en ganske pen

dame, yngre enn henne selv, i tredveårsalderen eller slik, utvilsomt fransk, men i hvert fall ikke jødisk, slank, myk i gangen og bevegelsene, ganske søt i uttrykket også. Hun holdt på å bli forbitret, *han* hadde altså ikke nektet sig noenting, tenkte hun så vidt, men hun hadde ikke tid, hun måtte stirre: han var blitt eldre, skjønt ikke meget, han var ikke hvitere i håret og ikke tykkere, allikevel var det en annen alder over ham, hun kunde ikke si hvad hun så det på. Men én ting visste hun straks midt i sin ophisselse: jeg elsker ham ikke. Jeg må bare snakke med ham. Endelig, endelig skal jeg få snakke med ham!

Hun rørte sig ikke. Hun bare stirret, han *måtte* se.

Og like før han skulde til å gå forbi hennes plass, så han. Det var som om hennes liv blev flyttet en evighet tilbake da han så på henne. Han stanset straks. Skjønt han var mørkebrun i ansiktet kunde hun se at han blev blek. Damen han var sammen med hadde gått videre noen skritt, nu kom hun tilbake, forundret. [107] Han snakket med henne et øieblikk, hun lyttet spent, – så nikket hun og gikk.

Og han kom.

Hun følte intet for ham da han satte sig ned; det var som om han bare skulde overbringe henne en beskjed.

Hans stemme var som før, kraftig, dyp, litt lyrisk. Han snakket dempet:

«Sitter *du* her. Det var underlig.»

«Ja,» sa hun, «det er rart. Men jeg tror det var på tide jeg traff dig.»

Mere sa hun ikke om sig selv. Men da han var taus en stund, gav hun sig til å spørre, og på mindre enn en halv time visste hun alt hun hadde brent efter å få vite i alle disse årene.

«Du er taus,» sa hun, «men du må vel ha en del å fortelle. Du får svare når jeg spør da, – hvis du synes det er best.»

Han nikket.

«Fortell mig nu, snart femten år etterpå: *hvorfor* reiste du?»

Det kom noe som vel skulde være et smil i hans store, brune, rynkete ansikt (det var ansiktet som var slitt, så hun, men han virket tindrende frisk allikevel) – og han sa:

«Det er snart femten år siden, ja; men det er ikke liketil å fortelle det allikevel.

Men jeg har visst det måtte sies engang. Vel; jeg var forelsket.»

«Du var forelsket?»

«Ja, alvorlig. Var jeg blitt hjemme, ja, vel, så hadde [108] jeg måttet be dig om skilsmisse. Jeg likte ikke det. Barna, ser du. Men du selv først og fremst. Jeg kunde ikke gå til dig og be om det.»

«Reiste – vedkommende med dig?»

«Nei da. Nei da. Allikevel ikke. Nei, det var ikke bedrag og fanteri; det var det ikke.»

«Du reiste for å undgå å vanære mig?»

«Ja, la gå. Litt for fint, men nokså riktig. Best å undgå rot, tenkte jeg, best å komme ut av det.»

Så *det* tenkte han. *Det* var det han tenkte da han satt taus i lenestolen, skjult av skumringen. Alt mulig annet trodde hun han tenkte; men det ene riktige vilde hun aldri ha kunnet gjette. Var noe en mere latterlig forgjeves trang hos mennesket enn den: å ville vite sannheten?

Men *nu* fikk hun altså vite den; hun måtte skynde sig, fortsette. Hun var så opspilt av spenning at hun var fullkommen rolig.

«Hvor har du vært?» – spurte hun.

Han snakket plutselig engelsk, men grep sig i det.

«All over. I Afrika, Syd-Amerika, Kanada, San Francisco. Penger? Op og ned. For øieblikket er jeg well off. Tenker på en jobb i Algier nu; det er derfor jeg er her. – By the way, – jeg vet jo hvor flink du har vært. Kan du huske jeg sa det til dig før jeg reiste?»

Hun følte sig plutselig syk; hun drakk igjen og tvang tilbake en motbydelighet som virket som kvalme. Tålte hun ikke absinthen eller var det bare sinnsbevegelse. Også *det* var en selvfølge! Også det [109] blev tatt fra henne! Hun hadde bestandig følt sig så vel rustet til dette møtet med ham, som jo engang måtte komme, fordi han i hvert fall måtte være litt himmelfallen over hvad hun hadde utrettet, at hun hadde klart å tjene en liten formue, at hun ordnet sitt eget og guttenes liv så flott! Var det en opreisning hun hadde ventet på, var det ganske almindelig forfengelig, – hvad det var, så var det bare *han* som kunde

tilfredsstillte den. Og så var det ingenting; han bare konstaterte det, og det var han som var stolt, for han hadde hatt rett, han hadde sagt det.

Men spenningen var sterkere enn skuffelsen. Hun spurte:

«Og hvorfor har du ikke skrevet?»

Han ventet et helt minutt før han svarte.

«Det er vanskelig,» begynte han så endelig, – og langsomt. «Jo, det var guttene. Jeg tenkte slik: best for dem ikke å ha foreldre som er skilte. Skrev jeg, så var det vel ingen vei utenom skilsmissen. Så lenge jeg ikke skrev, kunde ingen av oss gifte oss igjen. Slik så jeg det.»

«Men du kom gående sammen med en kvinne nu.»

Han så først forundret, uforstående på henne; så lo han:

«Du mener å si at jeg ikke har vært uten kvinner i alle disse årene? Nei, selvsagt. Femten år er svært lang tid. Det har vel du også erfart, tenker jeg?»

Han sa det underforstått: han var forvissnet om at hun hadde «trøstet» og «ordnet» sig. Det falt ham ikke inn å tro at hun hadde betraktet sig som bundet [110] til ham, at hun hadde tatt det bokstavelig, at hun ikke kunde gå fra mann til mann, at hun ikke engang lot en virkelig pasjon regjere sig uten videre. Det var jo ikke bare kjønnsforskjell mellom dem, de kunde ikke være samme slags menneske, – han som fant sig trøst og lettvent erotisk utløsning hvor han kom i verden, og hun som syntes, dypt i sitt instinkt, at hun ikke hadde noe når hun ikke hadde et *helt* forhold, et samliv som var noe ganske annet, nesten det motsatte av et tilfeldig samleie. Var kvinner som hun, den «trofaste typen», som det litt foraktelig het, var de dømt til å svikes grovt og skuffes ulægelig fordi deres trang og evne var en konsentrasjon av alt som hørte kjærligheten til, – en konsentrasjon som nesten ingen mann maktet, som han i all hemmelighet betraktet som livsfiendsk? Det fikk så være da. Hun følte ikke noen moralsk forbitrelse, men hun følte en pinefull forakt. Vi livsfiendsk trofaste har vel en oppgave i livets tjeneste allikevel, tenkte hun. Om individene knurrer mot oss, så elsker vel slekten oss, skjønt den ikke vet det. Og hun kunde ikke få det til annet enn at voksne mennesker som løp slik i evig ospilthet fra favn til favn, de var ikke blitt voksne og blev det aldri, de var fredløse, og de som gjorde det for å kjeke sig og

feire erotiske triumfer – som om det var en triumf det å la vellysten dirigere sitt liv – de var opfylt av barnslighet, men en barnslighet uten charme og lykke, fordi det uskyldige og spontane var erstattet av kynisme og raffinement.

Hun tenkte disse tankene lynfort, forundret over [111] hvor hun tok dem fra, hun kunde ikke huske at hun hadde visst dette før, – og hun så på hans brune, sunde ansikt hvor hans meget vinnende, litt generte smil efter hvert forsvant, visnet, – og tenkte igjen: han har jo rett, det store, kjempefriske mannfolket der må leve slik, hans sundhet, hans nerver krever det; men om mennene er mere intelligente enn vi, så er det allikevel ikke vi som står dyrene nærmest, vi er mest mennesker, tross alt. Men hvad nytter det å protestere, være forbitret, forlange karakter, – hun visste ikke engang hvad det var. Og hun sa ikke et ord.

Han snakket igjen.

«Du tenker, forstår jeg. Du synes kanskje jeg sier det for brutalt og likefrem, som det er. Men, ser du, jeg er en såkalt matter-of-fact-man. Og jeg er nomade. Jeg har aldri hatt ro på mig. Jeg har nok lengtet efter et settled life av og til, det hender enda, men jeg vet det er ikke noe for mig når det kommer til stykket, jeg må røre på mig og oppleve nytt. Ellers råtner jeg op.»

Han så på henne, forskende. Så sa han:

«Du er like vakker som før. Nesten enda vakrere. Og du er like flink til å tie stille med det du tenker og føler. Du er da visst det mest reserverte menneske som lever. Og jeg skal ikke spørre dig om noen ting, jeg. Hvis jeg var dikter, kunde jeg skrive vers om dig. «Det er en avgrunn i dine øine.» Nå, sludder. Men du er altfor god til mig. Jeg forstod det. For lenge siden. Både for god og for klok. Du var likesom for betydelig. Det blev så vanskelig på den [112] måten. Jeg skulde hatt e lita e som jeg kunde putte i lomma og tatt med mig.»

Hun nikket:

«Ja, du skulde kanskje det. Det var kanskje slik «e lita e» du var forelsket i den gangen?»

Hun så det pinte ham; var den forelskelsen kanskje hans «store følelse»?

«Ja, det var det,» sa han. «Og siden vi nu snakker, så var jeg nok forelsket i dig også. Det beste i mig var forelsket i dig. Jeg var stolt av dig som bare pokker.

Og da du lå der med den første gutten vår ved brystet, – aldri glemmer jeg det, du var så vakker, det var slik høitid om dig. Og så husker jeg engang du kom gående opover gaten, en ettermiddag om høsten var det, litt tyngre var du blitt efterat du blev mor, men ansiktet ditt med den myke munnen og de store øinene dine, det var så barnslig og så rent, og foran dig kjørte du barnevognen, og kroppen din var blitt en moden kvinnes, – nei, jeg kan ikke beskrive det.»

Hvorfor hørte hun så spent på det skjønt hun helst vilde bli ferdig med det? Kom det av hennes fattigdom: at hun i en evighet nesten aldri hadde kunnet få høre hvordan hun virket på andre? Hun visste jo hvem hun selv *var*, men det var jo det at man ikke kunde se sig selv.

Han hadde sittet taus et øieblikk med ansiktet mot gaten. Så snudde han sig mot henne igjen.

«Jeg vilde gjerne si dette, så får du tenke om det hvad du vil. For god for mig. For klok for mig. Og ^[113] *hvis* du elsket mig, var det, nå ja, hvad skal jeg si, – på en annen måte enn jeg trengte det.»

Da kunde hun ikke la være å si en ting:

«Jeg gav mig helt til dig, og jeg *trodde* i hvert fall det var i kjærlighet.»

Han nikket.

«Ja. Men du var, – ja, du var likesom for betydelig for mig. Det virket tungt. Og så var det den andre.»

«Du stod vel i forhold til den andre da?»

Han så på henne, og hans blick var plutselig iskoldt. *Hatet* han henne fordi han ikke fik «den andre»? Han sa bare:

«Ja.»

Men også hun var iskold og rolig. Hun sa:

«Så reiste du din vei, med falske forespeilinger. Friheter tok du dig før – uten at jeg visste det. Og siden har du vært fri som fuglen. Men du lot mig være bundet til dig, hele tiden. Hele tiden. Av hensyn til guttene, sier du.»

«Ja, jeg trodde det var best.»

Hun trodde ham ikke. Plutselig var hun sikker på at han løi, – skjønt hun ikke visste om han kanskje var i god tro. Det var ikke av hensyn til guttene. Det vilde jo

også ha vært en makeløs hensynsfullhet av en mann som snek sig fra sitt hjem og lot guttene være uten far, – for ikke å snakke om forsørger. Hadde han holdt sig underrettet om at det gikk henne bra siden han aldri hadde sendt en øre hjem? Eller hadde han også ganske rolig latt dem sulte? Hun vilde ikke spørre om det, hun vilde ikke spørre om [114] noen ting. Hva kunde det hjelpe? Hun forstod det: han hadde vært taus i alle disse årene for å straffe henne. Han hadde selv måttet resignere og opgi noe han trodde var lykke. Derfor skulde heller ikke hun få ha sitt eget liv og kanskje bli lykkelig, – hun som var så «flink». Men muligens trodde han det *var* av hensyn til guttene? Det kunde være det samme. Hun vilde ikke vite det. Men hun sa:

«Ja, ja. Det får være som du vil. Men imorgen går du til advokat og får satt op en erklæring om at du på min anmodning er villig til å skilles, at vi har levd separert i femten år og alt som trenges. Bevidnet av advokat. Og sender det til mitt hotell; jeg skriver op adressen til dig. Er du enig?»

Hun stirret på ham, han møtte hennes blick, og de så på hverandre et kvart minutt, en evighet, syntes hun, – men hun skulde holde ut, denne mannjevningen gjaldt hele resten av hennes liv, den gjaldt mere, den gjaldt hennes udødelige sjel; – og nu da de så på hverandre, visste hun at også han forstod det hele, et øieblikk var der ikke hemmeligheter mellom dem. *Han vek*. Han så bort og sa:

«Ja.»

Ennu et øieblikk satt de. Så flyttet han på sig. Han sa lavt:

«Så var det vel ikke noe mere?»

Også hun var hes i stemmen:

«Nei, når du gjør det, er alt klart.»

Han reiste sig og gikk. Ingen av dem sa noe. Hun så ikke efter ham.

[115] Da hun visste han måtte være forsvunnet, la hun betalingen på bordet og reiste sig, hun også. Hva gikk det av henne? Hun kunde nesten ikke stå. Hun vaklet ut mellom bordene, merket at folk så efter henne, men hvad gjorde det. Hun fikk stanset en taxi og gitt adressen. Hun tvang sig til å sitte stille, være rolig helt til hun var på sitt værelse, – og hun syntes det tok hennes siste krefter, hun syntes hun måtte dø. Hun brast i krampegråt og lå hele natten i ørske, skjelvende

av frost og feber.

Neste dag blev hun liggende. Hun hadde feber stadig og lå i en døs. Hun tenkte febrilsk. Uten sammenheng og uten å våge å røre ved det langt inne i henne som gjorde henne syk. Hun skjønnte at hun bare skulde ligge rolig så det fikk verke ut.

Om eftermiddagen blev en stor konvolutt bragt op på værelset. Hun så den var fra et advokatfirma; han hadde altså holdt sitt ord. Hun åpnet den ikke, men lot den ligge på nattbordet så hun kunde se den. Betydde den et nytt liv? Hvad kunde det interessere henne nu? Hvor skulde hun ta krefter fra til det? Hvad hun så tenkte på, – intet fristet henne, ingenting lengtet hun efter.

En times tid efter stod hun op og tok et pulver veronal. Hun vilde sove, hun vilde gjerne sovne for bestandig, men det var ikke hennes sak.

Ut på kvelden sovnet hun, og hun våknet først ved elvetiden den neste formiddag.

[116] Men dermed var det også gjort.

Av dette halvannet døgn da hun lå begravet i sitt værelse som i en likkiste, husket hun siden ikke stort, der var jo heller ikke noe å huske; det var bare et stort mørke, noe hun betraktet som en dyp vanære og som hun aldri snakket om til noe menneske. Men da hun stod under dusjen inne i badeværelset, tenkte hun forundret og i grunnen takknemlig på at en så dyp vanære skulde det kanskje til for at hun omsider skulde kunne føle sig helt fri; man var bundet av alle gode ting, men med det hun nu hadde oplevd og som hadde bestemt hennes liv til idag var det bare én ting å gjøre hvis hun skulde fortsette å leve: begrave det, bryte med det, – og erobre et nytt liv.

Da hun hadde klædd sig, gikk hun ned og sendte tre telegrammer, ett til guttene hvor hun sa at hun på grunn av forretninger blev borte ennu i fjorten dager, brev følger, ett til forretningen med det samme innhold, og ett til arkitekt Egil Skram som lød:

«Kan du møte mig Carlton hotell London om fire dager.»

Ut på eftermiddagen fikk hun svar:

«Kommer.»

Hun var på sitt første store frie eventyr, hennes liv var blitt nytt, og hun forsøkte å ta det i besiddelse. Det var ikke så lett, merket hun. Hun gikk to dager alene i Paris og tenkte på det, men selve virkeligheten i hennes nye situasjon flyktet for henne, [117] alt sammen var som en drøm. Denne mann som nu endelig også formelt var gått ut av hennes liv og som hadde hatt nøkkelen til hele hennes fremtid i sin hånd, – hvem var han? *Hadde* hun truffet ham? Gudskjelov, – hun hadde beviset. Gang på gang åpnet hun det dokumentet hun hadde forlangt og fått og som i vanskelig fransk formulering faktisk oppløste deres ekteskap. Men det var en så underlig tanke at hun ikke kunde slippe den: I tyve år hadde hun vært bundet til en mann hun nesten ikke kjente. Hun hadde ikke lett for å huske den tiden da de levet sammen nu lenger; det var så blekt og fjernt. Hun kjente ham nok på en måte, hun kunde *føle* hans sinnstilstand den gang, husket hun, føle hans uro, hans tretthet både ved seire og nederlag bare fordi tingene var forbi og han alltid måtte ha noe nytt; hun visste hvordan han var, men hun kunde ikke forstå ham ut fra sig selv, for henne var han en fremmed, og som en fremmed forsvant han nu.

Alt dette, som hun tenkte og forsikret sig selv om gang på gang, var riktig og sant, og dermed skulde jo alt være klart, «alle broer brutt», fremtiden åpen. Hvorfor fikk hun det så ikke til å være glad, å føle sig fri? Hun gikk der og strevet med det og vilde føle sig lykkelig, men klarte det ikke. Og det var jo meningsløst at hun skulde *tvinge* sig til å være lykkelig. Gruet hun for å fortelle det til guttene? Hun gledet sig i hvert fall *ikke*. Og enda var det det minste at hun skulde fortelle dem at hun hadde møtt ham og at det var forbi. Det var meget vanskeligere å tenke [118] på at det i virkeligheten aldri kunde være forbi nettop fordi hun hadde guttene. Hun husket tydelig at hun hadde tenkt den tanken den eftermiddagen for en evighet siden like før han reiste: hun var bestandig lenket til ham fordi han levde videre gjennom henne i sine sønner. Om han var fremmed for henne, så var guttene hennes egne, og *de* levde inne i hennes nerver, var en levende del av hennes eget sinn. Hun forstod at mennesker som vilde holde livets muligheter åpnet for sig, vilde avskaffe familie og sette barn bort!

Og så hadde hun telegrafert efter Skram! Hun angret det; det var for *meget*.

Hun hadde gjort noe nesten uavvendelig. Og noe unødvendig. Hvorfor var hun ikke heller reist hjem, – så hadde hun kunnet se hvordan det gikk. Nu hadde hun avgjort det; efter det telegrammet var hun hans, måtte hun være hans. Hvordan vilde det så bli mellom henne og guttene?

Plaget hun sig selv, hadde hun overømfintlig samvittighet? Hun var i hvert fall slik, hun kunde ikke løpe fra sitt liv, og hun måtte ha det hele med.

Men det var én ting som hjalp henne: hun blev rasende på sig selv når hun følte sig redd. Det raseriet kom på henne en kveld hun som sedvanlig hadde trasket op til Sacre-coeur for å se ut over Paris. Hadde hun gjort noe galt? Hadde hun ikke vært så god en mor som hun overhodet kunde klare å være? Hadde hun ikke i nesten en menneskealder vært trofast mot en mann som skammelig bedrog og forlot henne? Hvad hadde hun skrupler for? Hvad var hun ^[119]redd for? Hun skulde ikke ha noe av det! Hun var voksent menneske og hadde lov til å elske en mann. Hennes fremtid var like åpen og klar som utsikten hun hadde foran sig. Hun hadde ikke ødelagt noe, hverken for andre eller sig selv.

Hun tok en bil hjem til hotellet, pakket og reiste neste morgen til London.

*

London svarte til sitt rykte; den lå svøpt i tåke. Men det var ikke en kold og tung tåke, solen holdt stadig på å bryte igjennem den, den lysegrå, disige luften var noe av det vakreste hun hadde sett. Det var kjølig, hun syntes det var en anelse av høst i luften skjønt det var tidlig vår. Hun fikk et stort, hyggelig og skrekkelig dyrt værelse på hotellet, stelte det hyggelig i stand. Nede i hallen kjøpte hun en mengde blomster som hun pyntet med; derefter gikk hun ut i byen, drev rundt på måfå, kjørte på toppen av bussene, spiste middag alene i grillen og gikk i teater etterpå. Alle skrupler var forsvunnet fra henne, hun følte sig fullkommen lykkelig.

Han hadde bare telegrafert det ene ordet «kommer», men ikke sagt noe om når. Hun visste ikke om han kom med båt eller tog og hun hadde ikke lyst til å være ute når han kom, så hun holdt sig hjemme på hotellet den neste dagen. Hun hadde det ikke fullt så godt som igår; hun var rastløs og nu syntes hun på ny at dette lignet jo ikke henne, lignet hun ikke litt en høiere demimonde slik som hun

gikk her ^[120] frem og tilbake i sitt store hotellværelse, som var utstyrt med blomster, – og ventet på elskeren hun hadde bestilt? Dette var i hvert fall en rolle hun aldri hadde spilt før, bare for noen uker siden vilde hun ikke ha kunnet tenke sig muligheten av det. Nei, *slik* hadde hun aldri tenkt sig det. Men det var i hvert fall utrolig hvor fort hun følte sig hjemme i rollen. Det forferdet henne litt, var hun også slik at hun i grunnen bestod av mange mennesker, var det bare tilfeldig, et verk av omstendighetene, at hun var blitt som hun var? Akk nei, hun hadde visst ingen grunn til å være redd for det, hun var presis den samme. Hun var bare ute på et eventyr hun som de fleste mennesker en eller annen gang i livet. Hun spankulerte frem og tilbake i værelset, lo litt genert og snakket høit med sig selv;

«Fruen behager å vente sin elsker idag? Exciting, isn't it? Very nice man indeed!»

Var han en vakker mann? Det visste hun ikke, men hun elsket ham. Uhyre ophisset av uro og spenning, som når man skal reise om noen minutter og tenker etter at man ikke har glemt noe, begynte hun å regne op hans egenskaper, hvordan han var. Han var ung, bare syv og tredve år, og hun var førti. Han var så ung i hele sitt vesen at hun følte sig som ung pike igjen. For han var jo i grunnen ikke så ung av utseende, han var kanskje litt liten og litt tynn i det sorte håret, han var kanskje litt uanselig slik med det samme, men for et levende ansikt han hadde, og hvor morsom og levende han var! Og han ^[121] elsket henne! Hun hadde brever fra ham som hun ikke kunde ta feil av, og hun *kunde* høre hvad som var ekte, – han elsket henne! Han var en elsker. Og det var *henne* han elsket. Han hadde sagt det og skrevet det mange ganger at han løp ikke lenger grasat for sin kjønnsdrifts skyld; men han vilde vente på henne så lenge han levde.

Hadde hun ikke lov til å være lykkelig. Hadde ikke også hun engang lov til å bli elsket? Det var i grunnen ikke så meget mere enn det: hun trodde på hans kjærlighet. Det var deilig å være elsket. Hun hadde aldri oplevd det før, hun var for ung til å forstå det dengang hun blev gift og fremfor alt var hun altfor ung til å kunne besvare det. Nu kunde hun det, hun hadde heldigvis ikke sølt sig bort, ikke stykket sig op; nu var hun glad for alle de årene hun for sin æres skyld, på grunn av et despotisk instinkt i henne, hadde vært «trofast», – hadde funnet sig i den situasjon livet hadde skapt for henne helt til nu; skjønt det hadde vært ondt,

hadde hun ikke tapt noe på det, hun følte sig så rik nu som om en formue hadde stått der og vokset med renter og renters rente, hun *hadde* noe å gi. Og det måtte vel bety noe? Hun syntes hun hadde sett det i alle disse årene da mennesker og skjebner i hopetall hadde passert revy for henne, at de fleste mennesker stelte sig slik at de blev fullstendig ribbet og utfattige i sitt kjærlighetsliv, ikke hadde en eneste ting å gi til slutt, – annet enn å gi sig hen – mere og mere villig, mere og mere slapt og verdiløst. Hun husket Paus i forretningen [122] som alltid snakket hemmelighetsfullt og fornemt om varenes kvalité! Det var i hvert fall en nokså kvalité-løs kjærlighet som ikke bestod i noe annet enn et samleie.

Gudskjelov at de var to voksne og hele mennesker som ikke hadde jokset bort hele livet, hele evnen til kjærlighet. Naturligvis, – om han var ung så var han jo ingen unggutt, han hadde nok levd sitt liv, men hun hadde ingenting med hans fortid å gjøre, hun hadde aldri spurt ham ut om den de gangene de hadde vært sammen og hun vilde aldri komme til å gjøre det. Der var ting i hennes eget liv som hun aldri kunde komme til å fortelle ham, og fordi hun var slik som hun var selv, hadde hun imot altfor stor fortrolighet, hun blev genert over den. Det var så sjelden, syntes hun, at den var helt naturlig, og når den ikke var det var den bare flau.

Hun trengte ikke hans fortrolighet heller. Hun var overbevist. Hun visste at hvad han så hadde oplevd og brukt sitt liv til var han uspolert, hun så det på hans blikk, hun følte det på noe friskt og sterkt og samlet i hele hans vesen. Slik ungdom hos en mann som ikke var helt ung, men som hadde tatt vare på den, – den var noe verd, det var noe av triumf i den og en charme som gjorde en lykkelig. Hun *var* lykkelig!

Så var han så morsomt klok. Han visste alt mulig, tenkte og snakket lynende fort, kombinerte ting på en så pussig overraskende måte, forklarte så godt. Han var virkelig kunstner, og så ung han var hadde han et ypperlig navn som arkitekt. Det var dengang, [123] for adskillige år siden, da de bygde om og moderniserte det huset de kjøpte til forretningen, at hun blev kjent med ham. Hvor det var morsomt å sitte dag efter dag til langt ut på kvelden og diskutere planene med ham. Og enda mere morsomt var det å se hvor ivrig han ledet arbeidet, samtidig gutteaktig og fullstendig overlegen. Hun begynte å elske ham dengang; det var en

lykke og en fortvilelse som hun fordrev med arbeide. Hun hadde aldri arbeidet slik som i den tiden. Han sendte henne en forferdelig stor regning da det hele var ferdig. Han *sendte* den forresten ikke; han kom med den selv, og hun skulde aldri glemme hans smil, gutteaktig ertende, da hun åpnet konvoluttene og så på regningen.

«Synes De jeg er dyr, frue?» sa han.

«Ja, når De sier det selv, så synes jeg sannelig det er mange penger.»

Han bare smilte:

«Ja, jeg er dyr jeg. Og særlig når det gjelder en dame som er så dyr selv.»

«Mener De at prisene her i forretningen er urimelige?»

«Nei, ikke akkurat det. Jeg mener at De setter nok en temmelig høi pris på Dem selv, frue.»

Det *kunde* ha virket uforskammet, men gjorde det ikke. Hvorfor? Noe i hans uttrykk, han smilte ikke lenger, øinene hans hadde et brennende alvor, og det var en ærbødighet i hele hans vesen som var den høieste hyldest hun noensinne hadde følt. Det var første gangen ...

[124] Og hun hørte selv at hennes stemme ikke var i orden da hun svarte:

«Jeg skal sende Dem en check. Vi er tilfreds med Deres arbeide, så er det jo bare rimelig at De blir tilfreds med betalingen.»

Hun måtte le nu av sin egen flotthet.

Nu kom hun også til å tenke på at hun hadde satt «du» i telegrammet. De var jo slett ikke «dus», hun hadde aldri villet det. Tre ganger hadde han fridd til henne, – med et års mellomrum – tre ganger hadde hun svart nei og begrunnet det med at hun ikke var fri; siste gang hadde han forbannet hennes ekteskap, sagt hun var forrykt som ikke fikk det oppløst, forsikret at hun skulde ikke undgå ham om han så skulde vente i ti år; siden en gang hadde han også spurt om ikke han kunde få lov til å forsøke å få rede på hvor hennes mann var og forklare ham det hele. Hun hadde svart nei, hun vilde vente, hun måtte ordne det på sin egen måte. Men alltid var de «Des», hun sørget alltid for å holde avstand mellom dem; hun visste at ellers var hun tapt. Og nu hadde hun selv opgitt den. Han kunde ikke være i tvil om hvad det betydde.

Hun husket alt dette fort, og hun var tilfreds, han kunde komme, hun hadde ikke grunn til å angre. Nå følte hun sig også forvisset om at guttene vilde forstå det hele og komme til å like ham; til syvende og sist var det jo *han* som ofret noe når han giftet sig med en kvinne som hadde nesten voksne barn; han visste vel godt hvor vanskelig det var – –

[125] Telefonen ringte.

Hun visste det var ham. Og ennu en gang følte hun sig redd, svimmel, – allikevel, allikevel: var dette riktig?

Hun tok telefonen. Jo, det var ham. Og hun blev rolig igjen straks fordi hans stemme var så kjent og grei og tilforlatelig; det var ikke spor av sensasjon hverken i den eller i det han sa.

«Goddag, goddag. Og takk for telegrammet. Det var sannelig på tide. Du har truffet ham nu skjønner jeg. Ja, alt det kan vi snakke om siden. Jeg er nettop kommet inn av døren. Når jeg har fått op kofferten på værelset og vasket av mig den verste lorten kommer jeg inn og hilser på dig. Hvilket nummer er det? Allright.»

Fem minutter efter var han der.

Hun kunde nesten ikke se ham for bevegelse. Hun brast i gråt og lo samtidig, han var hos henne straks og omfavnet henne og snakket til henne, lavt, rolig:

«Er du glad, Esther. Ikke gråt, nu er jeg her. Jeg er kommet, din tosk, du som har holdt mig borte så lenge. Jeg er her, jeg elsker dig.»

Da de nu var sammen for første gang syntes hun at hun aldri hadde visst, aldri anet at mennesker kunde gjøre hverandre så salige. Det var verd alt, det kunde aldri angres.

*

[126] Hun tenkte ofte siden på hvad det er mennesker husker best. Folk påstod jo at man lot de ubehagelige erindringene forsvinne, og slik var det vel. Hun samlet i hvert fall ikke på dem; men enkelte vilde ikke forsvinne fra hennes bevissthet, de var naglet fast til den; de hadde vel sin opgave – som veivisere, som advarsler, og hun syntes at når hun hadde overvunnet bitterheten i vonde, krenkende, pinefulle erindringer, da hadde hun vunnet en stor seier, da var hun

blitt rikere og bedre rustet. Men de gangene i sitt liv hun hadde vært riktig lykkelig, da alt var godt, – dem hadde hun ikke distinkt erindring om. De levde i hennes erindring som noe overnaturlig deilig, nesten mysteriøst som man hverken kunde eller skulde forsøke på å definere og ha klart for sig i detaljer og rekkefølge, årsak og virkning. De tapte ikke det minste i verdi og virkelighet, de var bare som tindrende godværsdager ved sjøen: svøpt i dis. Hun husket det ordet fra bibelen at ingen kan tåle å se Guds ansikt; det var vel som å stirre inn i solen, – og lykken kunde man heller ikke slik gi sig til å stirre på, den var for blendende til det, man så den ikke, men man levde i den. Dessuten var den berusende, og man husket jo ikke så nøie det som skjedde i en lykkelig rus, visste bare at det var deilig. Men vonde ting stod der skremmende og tydelige i iskoldt lys, – og når man forsøkte å flytte dem over i mørket blev de til spøkelses. Men de vek for lykken, den forvandlet dem og tok dem op i sig slik at [127] man av og til kunde takke for og velsigne *hele* sitt liv, hver smitt og smule.

Hun oplevde det miraklet i London. Det var alt den første dagen, de gikk jo ut i byen og om kvelden satte de sig på Savoy for å spise og drikke godt og se litt mondént Londonliv. De fikk ikke sett stort, jo hun husket at efter teatertid så hun to aldeles praktfulle kjoler, så morsomme og rike at hun avbrøt samtalen og bare stirret.

«Det er ikke vanskelig å skjønne at du har moteforretning,» sa han og lo.

De snakket litt om hver sin barndom og de var enige om at det gjennomgående var en overvurdert tid.

Han var villig til å fortelle, det virket som om han hadde lengtet efter det. Og hun elsket å høre, skjønt hun ikke oppfattet halvparten av hvad han sa, hun var nettop for lykkelig til det, hun syntes hun hadde råd til å være ødsel med tiden, hun skulde nok få vite det engang, det var ikke siste gang de snakket sammen, hun måtte se på ham også, merke sig hans uttrykk, og ofte hørte hun ikke ordene fordi hun bare hørte stemmen, som var så tilforlateglig, som gav henne slik sikkerhet. Men hun oppfattet da en del, hun forstod at han var litt stolt over sig selv som gutt, sine gode eksamener, at han hadde vært så flink i idrett; han hadde øiensynlig vært et uproblematisk barn helt igjennem, klar og grei gutt.

«Jeg hadde det bra, forstår du, ingenting å klage [128] over for så vidt. Og du

kan vite det var mye moro i en slik liten kystby, skuter og sjøfolk og bading og fising og skøiter, mye moro. Men det var jo allikevel storartet å bli voksent menneske. Komme ordentlig til bevissthet. La mig si det slik – for ikke å si noe vondt om noen periode av mitt liv, det har jeg ingen grunn til – at guttedagene var bra, studietiden bedre, men det å bli og være voksen, – det er best.»

Hun nikket bare til det, men han forlangte mere tydelig enighet.

«Selv om du har trukket på dette utrolig dumme ekteskapet ditt er du vel enig i det?»

Hun tok sig sammen da.

«Om jeg er,» sa hun. «Jeg skal heller ikke baktale noen tid eller noe menneske i mitt liv, men jeg tror ikke det er sikkert at jeg var blitt gift den gangen hvis det ikke var fordi jeg endelig vilde bli voksen i ytre forstand selv om jeg egentlig slett ikke var det.»

Et øieblikk efter spurte han:

«Hvorfor smiler du så strålende når du tenker på det?»

«Fordi jeg er så inderlig lykkelig vel! Jeg smiler ikke av det akkurat.»

Hun la sin hånd på hans.

«Det er så utrolig deilig å være sammen med dig.»

Og det var sant, hun smilte fordi hun ikke kunde la det være, men det utrolig deilige akkurat i dette øieblikk var noe som hun aldri hadde trodd kunde skje: nu kunde hun tenke på alt som hendte da hennes far døde, uten bitterhet! Det gjorde ikke vondt lenger. [129] Det hadde bare vært vondt en gang, men hennes henrykkelse nu hadde forvandlet det. Hennes lange, lange bitterhet var gått inn i hennes lykke, var en del av den; hun kunde umulig ha følt sig så lykkelig om den ikke hadde eksistert og hun nu kunde si: den eksisterer ikke mer!

Og hvis ikke hennes liv hadde vært så vanskelig i mange år, om hun ikke hadde mestret sig selv og «forsaget» og ventet, – vilde det da ha vært en slik ekstatisk rus å føle sig ganske fri og kunne bestemme over sin fremtid? Hun fikk det igjen nu, mangedobbelt.

Han snakket:

«Angrer du ikke nu på alle disse dumme årene?»

«Nei. Jeg er glad for dem. Nu har det ordnet sig på den riktige måten. Jeg har følt det hele tiden at her kunde jeg ikke bestemme selv. Jeg måtte vente og se om jeg ikke på en eller annen måte skulde få vite hvad jeg skulde gjøre.»

Han så forundret ertende på henne, – så lo han:

«Det er virkelig morsomt det der. I virkeligheten er det jo den rene og skjære overtro. Men vi kaller det sjelfullhet eller religiøsitet. Skjebnen skulde bestemme for dig. Gud skulde avgjøre det. Det var bra den avgjørelsen kom en gang da! Og når du er tilfreds over denne fremgangsmåten, så er jo alt i orden. Men overtro er det.»

«Kall det hvad du vil du. Men er det kanskje ikke rart at jeg tilfeldigvis blev nødt til å reise til Paris, at jeg tilfeldigvis satte mig der på kaféen, og at han [130] tilfeldigvis kom gående da jeg *måtte* ha en avgjørelse hvis jeg ikke skulde gå til grunne?»

«Bevares, bevares, – underlig er det. Men det *hadde* altså vært fullstendig overflødig hvis du for lenge siden hadde satt dig i sving og brukt din fremragende energi til å frembringe denne avgjørelsen og svart ja til din iherdige, men stadig tilbakeviste frier. Har slike ting som skjebnen hatt noe med dette å gjøre, så er det i høiden det at den syntes du var så dum som aldri kunde bestemme dig for det riktige, at den til slutt måtte ta sig av dig. Det er jo sånne mennesker som dig som gjør det nødvendig å ha en skjebne; ellers vilde man aldri ha funnet på den. Skål for skjebnen!»

Hun hørte ordene, hun så at han smilte, hun visste at de skulde være sammen lenge, bestandig; noe mere kunde hun ikke klare å ta imot. Hvordan greide hun i det hele tatt å føre en samtale? Det betydde vel heller ikke så meget for ham hvad hun sa; det var unødvendig at de forklarte sig for hverandre. De danset også den kvelden, ja han fikk henne virkelig til å danse! Og pussig nok *kunde* hun det, – hun hadde vel lært det av å se på andre.

De gikk langsomt hjem til hotellet, arm i arm; det var over alle grenser deilig å gå slik i denne vrimmelen av mennesker, i disse lyse gatene og være ganske fremmed, ganske alene med det ene menneske man elsket og vite at ingen annen og intet annet angikk en.

Hennes værelse på hotellet lå ut mot gaten, men i [131] øverste etasje. Det kom såvidt et lysskjær fra gaten inn gjennom gardinene. Deres egne legemer lyst, det var deilig og uten skam. Det var uten skygge deilig å vite at først nu elsket hun, først nu visste hun hvad det var. Men en gang i nattens løp tenkte hun: det er godt at barna snart er voksne; når de selv kommer til å elske vil de forstå mig og tilgi mig og vite at jeg har ikke sviktet dem, men jeg måtte leve, også jeg.

*

Den lette tåkedisen varte ved; verdensbyen var lysegrå og sval; av og til brøt solen halvt igjennem, det var som om solstrålene kom gjennom et filter, usigelig mildt, vederkvegende for nervene. Hver dag stod de på en av broene over Thamsen og stirret på disse uavbrutt skiftende sjatteringer i grått og brytningen mellom grått og gyllent som av og til, like før skumringstimen, blev til rent sølv.

«Folk hjemme aner ikke for en fin farve grått er,» sa han engang. «Man må nesten til London for å lære det. I sin art er jo det Turnerske maleri på høide med det aller beste italienske, spanske, franske – og la oss ta det skandinaviske med. Det er stille farver, dempede brytninger, men hvorfor skal det ikke være like stor kunst for det.»

Hun var opmerksom da han sa det, hun syntes det var riktig. Hun var ikke alltid like opmerksom, men hun elsket at han snakket selv om hun ikke oppfattet nøiaktig alt det han sa. [132] Lykken gjorde henne distré, det var så meget annet enn selve meningen som hadde betydning for henne, – lyset, stemmen hans, ansikter de passerte, den sensasjon: når hun vilde å kunne stikke armen sin inn i hans eller hånden ned i hans lomme, den følelsen, som var ny hver dag, at de gikk her i fullkommen frihet, slentret omkring i en helt fremmed verden, som ikke hadde et eneste krav på dem, som bare var til for å fremheve deres lykke, – og fremfor alt var det at det hun oplevde den første aftenen holdt sig: hun hadde ingen bitterhet mere, hun kunde tenke på alle de gamle tingene uten at det gjorde vondt, ja, hun var sikker på at om hennes stemor eller stesøstre kom til henne nu og forsøkte å late som ingenting, da vilde hun også kunne klare å gjøre det, hun skulde være både høflig og hyggelig. Så gjennemlyst av lykke var hennes tilstand nu at når hun husket det døgnet i Paris da hun syntes hun ikke kunde leve, da forstod hun det slett ikke, det kunde ikke være sant, det kunde ikke ha vært

henne. Og det var bare noen få dager siden. Slik skiftet altså mennesket, mere pålitelige var ikke ens følelser. Men det var jo nettopp det som betydde å leve, gudskjelov at man skiftet, at vonde ting lot sig overvinne, fordrive, og at det ikke var nødvendig å fordrive lykken. Hun syntes det skapte likesom en riktig rangordning i livet. – Hun var så optatt av mange ting, tanker, noe hun husket, noe hun så og av en stadig stille forundring over at dette var sant, – så det at han snakket ble viktigere enn det han [133] sa, stemmen hans var nok, den var et pant på at hennes inderlige lykke var virkelighet.

Av og til så hun på hans ansikt når han var ivrig optatt av et eller annet. Hun var jo så fullt på det rene med at han ikke var *pen*; det syntes hun var morsomt og riktig. Hvorfor det forresten, tenkte hun engang; hun var jo glad og stolt over at hennes egne sønner var vakre. Hun *likte* i det hele tatt vakre mennesker. Men det var noe annet. Denne mannen var sort og litt tynn i håret, litt rød i det runde, friske ansiktet, hadde blå, nesten lyseblå øine, han var ikke høi og bittelite grand tykk, men allikevel smidig; ikke utpreget på noen måte; hvad var det da som hadde beseiret henne så fullstendig? Alt. Hans iver. Hans tykke, sterke latter. At blikket var så friskt. At smilet var så sundt og ungt. At han var så sikkert virkelig. Rolig. Urokkelig. Allikevel fort, frisk, levende. – Når hun så på ham slik uten at han merket det, måtte hun alltid til slutt røre ham, ha fatt på hånden hans, gå et stykke med armen i hans, – og han fikk dypere farve i blikket og avbrøt sig selv, hvad det nu var han snakket om og sa:

«Hvor du er søt, Esther. Du er kjælen som en unge. Kom så reiser vi hjem.»

– Av og til gikk de jo helt tause også, og hun syntes det var deilig; men det var ikke ofte; han likte å snakke og da skulde han også gjøre det – hvorfor i all verden skulde han ikke snakke. Hun var rørt over hans meddelsomhet, hun syntes også han var rørende når han av og til skrøt litt og triumferte over [134] enkelte kolleger; det var bare morsomt. Hun kunde umulig høre på alt han sa, men når hun gjorde det, beundret hun ham på ny og på ny; det var ikke bare det at han visste så meget, utrolig meget om de mest forskjellige ting; men han tenkte så lynende fort og presist, syntes hun, var så flink til å formulere alt mulig. Han var en overlegen mann, og det gjorde henne ennu tryggere. Hun var fullstendig trygg og fullkommen lykkelig.

Han pleide å skrive en del i avisene hjemme, delta i diskusjoner, ikke bare om arkitektur, men om alleslags kunstspørsmål, om andre ting også; hun hadde jo lest det meste av det i de siste årene og syntes han skrev godt og var lynende klok, men svært utfordrende, overlegent irriterende i tonen. De kom til å snakke om det en kveld da de spiste sen middag i en Soho-kafé.

«Ja, hvad synes du om det jeg skriver,» spurte han med et pussig smil – nokså skyldbewisst.

Hun sa hvad hun hadde tenkt:

«Jo, utmerket. Morsomt og kunnskapsrikt og overlegent. Men litt for overlegent kanskje. Svært meget slik: Vi alene vite. Nokså ubarmhjertig også, nesten overflødig ubarmhjertig.»

Var han litt støtt? I hvert fall var han ivrig:

«Overflødig nei! Det kan du være skråsikker på at det ikke er. De skal ha det slik. Nettop slik skal de ha det. Små banditter og vrølehoder er de alle sammen. Skal jeg slå så klapper jeg ikke! Og når jeg forstår tingene bedre begriper jeg ikke hvorfor jeg [135] ikke skal si det. Jeg er ikke beskjeden. Det ligger ikke for mig å sette mitt lys under en skjepp. Jeg er ikke sentimental. Og jeg forstår ikke at det skal være noe galt i det.»

«Nei, snilde dig, jeg mener ikke det heller, jeg mener ...»

Han avbrøt henne:

«Jeg er sannelig lite grand skuffet over at du ser slik på det. Du som er så liddeli grei og selvstendig. Kjedelig å få kritikk av et menneske som dig. Jeg venter bifall av et menneske som dig fordi du selv er modig og uforvrøvlet.»

«Det var nu ikke noe særlig til kritikk heller da, Egil. Jeg synes jo du *skriver* utmerket, og jeg synes ubetinget du skal si din mening når du først skriver. Men ...

«Men?»

«Du er svært flink til å finne dårlige motiver til alt folk foretar sig.»

«Jeg finner dem ikke, jeg kan ikke undgå å se dem.»

«Det kan godt være det, Egil. Jeg tror du har rett.»

Hun var litt ulykkelig over denne diskusjonen; det var bare dumt av henne at

hun hadde sagt noe, for hun hadde jo absolutt ikke rede på det, og naturligvis hadde han rett. Men for å hjelpe på det tenkte også hun noe som hun ofte siden husket, ofte, ofte:

«Jeg synes bare det må være litt bortkastet tid for dig som har ditt eget arbeide og selv er kunstner [136] å beskjeftige dig så meget med hvad andre gjør. Livet er kort og kunsten er lang, heter det jo.»

Dertil svarte han, en smule trett, – men i hvert fall ikke bitter, for han smilte sitt gode smil:

«Det kan du saktens ha noe rett i. Men av og til må man jo også sørge for å få litt frisk luft.»

Hun var glad over at det var slutt med det. Det var den eneste samtalen de hadde der i London som hadde en antydning av fare og ubehag.

Hvor blev det av disse dagene? De løp avsted, de hadde ikke varighet, de var likesom utenfor tiden, korte eller lange – det visste hun ikke, men i hennes erindring blev det den lengste tid hun hadde oplevd slik i ett strekk, ikke lang som onde år, men lang som saligheten, mystisk, uten begynnelse, uten slutt – over alle tidsbegreper. Hun selv var også et annet menneske enn noensinne før eller siden i livet. Hun trodde ikke altfor stort om sin egen «begavelse», men i de dagene følte hun sig i stand til å forstå alt og forsone sig med alt, og hun *sanset* meget mere på disse dagene enn ellers i måneder og år, forte ting, stadig nye ting, en uavbrutt stim av inntrykk og tanker, lys, lukt, ansikter, minner; forsvunnet siden, men allikevel lagret et eller annet sted i bevisstheten. Da denne evighet var forbi begynte tiden på ny. Og den blev selv tid, den blev mindre.

Hun regnet ikke dagene da de var i London, hun hadde skrevet hjem at hun kom til å bli borte i ubestemt tid, – og det var han, ikke hun som en kveld da de på ny spiste ute, sa:

[137] «Ja, ja, du, – vi tar hvetebrødsdagene på forskudd, men vi må vel engang komme til det som almindeligvis går foran hvetebrødsdagene. Vi må vel med andre ord hjem.»

Han sa det rørende, bekymret som om han var redd for å såre henne.

Han såret henne ikke, det traff henne som et slag, hun blev på et øieblikk

rykket inn i tiden igjen. Det kom en slik stim av redde tanker at hun ikke ante hva hun skulde si, – og hennes uttrykk måtte ha vært forferdet, for han sa:

«Stakkars dig, – gjør det slikt inntrykk på dig! Jeg har sannelig ikke villet snakke om det, jeg har gått og ventet på *dig*. Men jeg tror ikke du er opmerksom på at vi nu har vært her i fjorten dager uten engang å tenke på å skifte opholdssted. Av og til har jeg inntrykk av at du er i trance.»

Hun forsøkte å le.

«Det er jeg visst også.»

«Det er deilig, det. Jeg vilde helst det skulde fortsette slik. Men for nu bare å nevne den mest banalt praktiske ting: både du og jeg har noe å gjøre.»

Hun hørte på ham, hun sa:

«Ja, det er jo sant.»

Han smilte:

«Du sier det som om du hadde glemt det.»

«Jeg hadde glemt det.»

Han ventet litt; hun merket at han så forskende på henne – som om han ikke var sikker på at han torde si det han vilde. Hun hjalp ham:

[138] «Bare si det du tenker på; ikke var redd.»

«Nei, du skjønner, jeg har ventet på dig med det også. Det er jo noen ting vi må bestemme. Vi må gjennom noen prosaiske foretelser. Jeg vet ikke jeg ...»

Hun hørte hvor vanskelig han hadde for å komme inn på det, men han hadde jo rett, det måtte skje og de måtte snakke om det. Hun måtte bare vinne litt tid.

Hun sa:

«Du har rett. Det er bare dumt naturligvis å late som ingenting. Men la oss spise ferdig og så går vi heller hjem på hotellet, på mitt værelse, så får du dig en drink og så venter vi med å snakke om det til da.»

De spiste videre uten å si noe, de smilte bare et par ganger til hverandre, galgenhumoristisk og forlegne. Selv ikke *han* kan få det til å snakke i kveld, tenkte hun, litt tilfreds.

Hvorfor blev hun så overveldet av dette? Hun måtte jo ha visst det hele tiden; men det var sant, – hun hadde glemt det. Og først nu tenkte hun på at hun *var* jo

ikke fri, hun hadde bare et papir, men skilsmisse hadde hun ikke fått ennå; de kunde med andre ord slett ikke gifte sig med det samme de kom hjem. Så intenst hadde hun *følt* sig fri at hun hadde glemt det. Men nu måtte der altså lyves og lyves. Hun vilde ikke og kunde ikke fortelle guttene om denne London-tiden, hun vilde ikke fortelle om den til noen, den var deres egen og den var hellig, og den skulde ikke vandre rundt i sladderer hjemme og [139] frivoliseres. Så den løggen skulde hun ta. Men hvad så? Det var ikke farlig. Det gjaldt bare en ting: å være modig. Og hun var ikke redd, hun var bare fortvilet, det var kommet så fort, så brått; det var så ufattelig at dette skulde være forbi. Det var som om hun skulde reise sig fra et måltid før hun var halvmett; hadde hun lengtet *slik* etter lykke at nu da hun fikk den blev hun uduelig for virkeligheten?

De gikk hjem. Hun hang tungt i hans arm; hun var plutselig så trett.

Heller ikke da de satt hjemme på hennes værelse og han hadde fått sin drink var det lett for noen av dem å begynne å snakke. De ventet vel på hverandre.

Hun hadde lyst til å klare hele situasjonen med en spøk, men hun fikk det ikke til.

Omsider sa han, med uvant stemme:

«Det er nå allikevel ikke døden på skafottet som venter oss da. I virkeligheten har vi ikke noe å bebreide oss.»

Nei, *han* i hvert fall ikke, tenkte hun – og blev forbitret på sig selv over tanken. Hadde hun noe å bebreide sig? Misunte hun ham, – at han var fri og alene mann som ikke behøvde å ta hensyn til et eneste menneske? Og var hun skuffet over at alle gleder kunde de dele, men de vanskelighetene som ventet henne, måtte hun klare alene? Det visste hun jo fra før, det *var* en gang slik, – og det var skammelig av henne å føle det minste bitterhet overfor ham fordi han kanskje hadde litt lettere forhold. Hadde denne [140] lykken også gjort henne fordringsfull og urettferdig? Det skulde ikke bli sant for hennes vedkommende at hun ikke tålte å ha det deilig.

«Jeg sitter her og er urettferdig mot dig,» sa hun, «det er likesom våre veier skilles nu, for du har jo ditt klart, men jeg har unektelig noen vanskelige ting foran mig. Fryktelig dumt og urettferdig det hele, jeg har jo visst at det var slik

hele tiden.»

Han gjorde henne lykkelig med sitt svar.

«Å ja; men det er nokså rimelig at du føler slik allikevel. Imidlertid skal jeg jo forsøke på å hjelpe dig det jeg kan. Det er naturligvis dine sønner du tenker på mest?»

Hun måtte jo svare, men hun tenkte samtidig: hvad kan det nytte? Det var ting der som han ikke visste og aldri kunde få vite. Om hun aldri så gjerne vilde kunde hun ikke forklare de inderligste ting i forholdet mellom henne og guttene, de som virkelig betydde noe. Folk tok bestandig slikt så idiotisk generelt, det som gjaldt for én, skulde gjelde for alle. Det vilde bli enkelt da. Men hun var nødt til å snakke om det, selv om det i og for sig var nytteløst, for hun var nødt til å fortelle ham en viktig ting som hun hadde bestemt i sin natur uten å tenke på den, som hun egentlig ikke hadde tenkt på før nu, – og som han måtte vite *før det var for sent*.

«Ja, du vet det,» sa hun. «Det er ikke så lett enda det burde være det.»

Hun kom ikke lenger, for han avbrøt:

[141] «Det forstår jeg godt. Det vanskelige er jo det at de snart er voksne. Det var ikke noen sak hvis de var små.»

Nei, det var nok sant, men det var også en slik allemannsregel. Hun sa:

«Det har du naturligvis rett i. Men du vet også at det er så mange særlige ting når det gjelder oss, – (hun grep sig i det: nu mente hun guttene og sig selv, og hun reddet det) – jeg mener når det gjelder forholdet mellom guttene og mig, fordi, – ja, jeg kan ikke si det anderledes: fordi de har vært uten far.»

«Forstår jeg godt,» sa han.

Gjorde han det? Hun fortsatte:

«Jeg forstår det i grunnen først nu selv. Fordi det gjelder nu selvfølgelig, fordi jeg *må* forstå det. Jeg mener at da jeg mistet mann, mistet *de* far. Noe var avsluttet både for dem og mig, og *sammen* har vi klart det, vi har fått akkurat vårt bestemte liv ut av det.»

Hun så han hørte spent nu.

«Guttene skal jo *begynne* sitt liv og er nettop i den alderen, og det betyr jo at

de etter hvert skal si mig farvel, ikke sant? Derfor tror jeg også at de vil ta det med ro at jeg gifter mig, og jeg tror de kommer til å like dig etter hvert og alt mulig. Men det er en annen ting ...»

«Hvad er det?»

«Jeg har ikke tenkt på det før nu, men allikevel har jeg visst det på en måte.»

[142] «Si hvad det er da.»

«Jeg kan ikke ha barn med dig.»

Nu var *det* sagt, men hvordan skulde det forklares? Hvordan skulde hun få ham til å forstå det? Kanskje blev det unødvendig å forklare det; det berodde på hvordan han vilde ta det. Hun så på ham. Deres øine møttes. Og hun visste med det samme at nu var hennes kamp begynt; – og hun visste samtidig at hun alltid hadde visst at det først og fremst blev en kamp med ham og om ham: for å bevare hans kjærlighet på så fortvilede forutsetninger. Ennu var de frie, ennu kunde han gå; – og etter uutholdelige lidelser vilde det hele kanskje bare bli et minne en gang? Selve tanken var uutholdelig.

Hun kunde ikke «ta» hans uttrykk, – hun hadde aldri sett det før. Skjønt hadde hun ikke det, – hos Hans, den eldste gutten, en blanding av selvoppgivelse og vill forundring – som når man blir rammet uventet, uten å se motstanderen. Noe uridderlig, noe unfair.

Det gikk en evighet før han spurte:

«Hvorfor ikke det da?»

Hun var glad over spørsmålet, skjønt hun ikke begrep hvordan hun skulde klare å svare *riktig*. Men han gav henne en chance; hun blev i løpet av noen sekunder så rørt over det at det blev enda vanskeligere å svare; hun syntes han aldri hadde gitt henne et så dyrebart bevis på at han virkelig var glad i henne. Og allikevel var spørsmålet nådeløst, uten pardon.

«Du må bære over med mig hvis jeg ikke kan svare [143] riktig klart på det, Egil. Det er slett ikke det at jeg ikke gjerne vil ha barn med dig, jeg vil det gjerne. Men hvis det hendte, da vet jeg at guttene for alvor vilde føle at de hadde mistet mig. At jeg hadde forlatt dem og sviktet dem. Og jeg synes ofte de er så altfor ensomme slik som det er. De har det jo godt, og de ytre tingene er i orden. Men

jeg er redd for dem, for deres fremtid. Jeg kan saktens si meg selv at om ikke så mange årene finner de antagelig kvinner de vil elske og feste seg til, men det kan hende meget før den tid, og meget som kanskje er uoprettelig.»

Hun så på ham, hun følte selv hvor hjelpeløs hun måtte virke: betydde dette noe for ham, forstod han det?

Han så ned i gulvet. Han tendte nervøst en cigarett. Så sa han, langsomt og letende:

«Jeg forstår jo på en måte hvad du mener. Jeg tror nok jeg forstår det. Men – ja, undskyld meg, men er ikke dette svært overfølsomt? To voksne gutter, hvad? Som har en mor som dig? Jeg mener: som har vært så prektig og klart å ordne det så godt for dem.»

Hun sa:

«Du husker det at mennesket lever ikke av brød alene.»

«Ja,» svarte han fort, «det husker jeg meget godt. Men jeg tror at overflødige skrupler og overdreven finfølelse og hensynsfullhet er ennå mere utilstrekkelig føde. Undskyld meg.»

[144] «Det er ikke overdreven «finfølelse». Det er ikke noe hysterisk i det ...»

«Det ordet brukte du og ikke jeg. Og det er et ord jeg heller ikke vil bruke; et hysterisk menneske kunde ikke gjøre det du har gjort. Jeg tror du snakker om ting som er realiteter for dig; jeg har bare så vondt for å få øie på dem. La oss ikke komme bort fra at det dreier seg om to gutter som begge har det godt og under ingen omstendighet kan klage på sin mor. Og herregud, Esther, jeg har vært ung gutt selv. Det er ikke så forbannet lenge siden heller, så jeg har ikke glemt hvordan det var. Selvsagt: de vil kanskje ikke like det, de vil vel komme til å betrakte meg som, ja – en intruder heter det visst her i England, og de vil kanskje komme til å tenke både ditt og datt av bitre ting en stund. Det er deres rett, og det er ikke til å undgå. Men er de så sant greie og kloke karer, så vil de ta sin realitetssans i bruk. Og når nu engang forholdene er som de er, så er de opriktig talt pokka nødt til å bøie seg for dem og innrømme meg en rett til å leve også ...»

«Ja,» sa hun, «det er riktig. Men det er galt allikevel. For hør nu her: jeg kommer hjem med dig og sier: gutter, her kommer jeg med min nye mann, han

er en prektig mann, og jeg elsker ham, og han vil bli dere en kamerat, det beror på dere, og dere er mine gutter som før, og jeg deres mor som før. Det er greit, og det kan gå, – jeg holdt på å si: forutsatt at det går, at ikke de er dumme, at du og de kan komme ut av det sammen og slikt. Men kommer jeg [145] og sier: her er min nye mann, nu begynner jeg livet på ny, jeg skal ha barn med ham, – behøver de da å være overfølsomme for å føle det slik: her kommer mor og skal starte om igjen og avskjediger oss? Vi blir i veien der. – Kan du ikke skjønne at det er gått så altfor lang tid, det *kan* ikke bli sammenheng, ikke for dem, de må tvertimot føle det som et brudd, en utvisning.»

Han snakket langsomt igjen:

«Ja. Jo. Bevare oss vel. Det kan sees slik. Utvilsomt. Men. Ja, undskyld mig, det er vanskelige ting, dette her; men vi skal jo igjennom dem og får like godt snakke rett ut av posen. Og da må jeg si: la gå at der er noen realiteter i det du sier. Men det er med et mildt uttrykk urasjonelt. Du mener altså at det hele er i orden så lenge du og jeg lever som – ja, som elsker og elskerinne. Det skal ikke skjules at vi står i forhold til hverandre. Vi skal tvertimot gifte oss. Men forholdet må være kunstig sterilt, det må ikke ha frukter, vi må ikke få barn sammen. For det vil ødelegge forholdet mellom dig og dine tidligere barn, – skjønt de under alle omstendigheter vet at vi lever i det forhold som pleier å mangfoldiggjøre jorden. Opriktig talt så synes jeg det der i egentlig forstand er umoralsk. Først da blir det noe skammelig i vårt forhold. Det er unaturlig.»

Trodde han ikke at hun forstod det – og visste det? Følte han hvor motbydelig det var for henne selv å snakke om det, – og at en så vanvittig situasjon overhodet skulde eksistere mellom dem? Men her [146] kunde hun jo ikke gi op, de måtte fortsette å snakke «rett ut av posen», som han sa. Utrolig å sitte slik og snakke bokstavelig talt for sitt liv, med risiko for hennes egen og for hans og for hennes barns skjebne, – om en times tid var kanskje det hele avgjort, og hun ante ikke hvordan og hvad til; for om de tilsynelatende diskuterte nu, saklig og betraktende, så blev det vel til syvende og sist noe annet som avgjorde det.

Hun sa:

«Du synes jeg snakker urasjonelt. Og du synes det er umoralsk. Tror du ikke jeg også synes det egentlig? Men noe kan jeg nu allikevel si til mitt forsvar. Nettop

noe riktig rasjonelt. Menneskene har jo nemlig rasjonert barnefødsler. Og det har de vel ikke *bare* gjort av økonomiske grunner. Som oftest nokså sjofle grunner – antagelig. Men ofte respektable også. Det er jo en ting å sette nye mennesker inn i verden. Det er noe mere enn å ha et erotisk liv. Det føler alle, og alle handler etter det, ikke sant? Og motivene er vel forskjellige nesten for hvert tilfelle. I mitt tilfelle er de altså det jeg har nevnt. Slik kan det *også* være. Jeg synes det er fortvilet, Egil. Og jeg *er* skamfull. Men slik er det nu engang. Og jeg synes ikke du kan si at det er urasjonelt eller hysterisk eller noe slikt. Jeg er sikker på at jeg føler riktig.»

Han ventet lenge før han svarte på det. Og det var ikke vanskelig for henne å høre hvor han syntes det var ulystelig å snakke mere om det.

«Man kommer jo så lett til å bruke dumme og gale ord,» sa han. «Jeg vil jo slett ikke beskyldte dig for [147] å føle hysterisk eller umoralsk hverken når det gjelder dette eller noe annet. Du er i orden, det vet jeg, og for dig er dette riktig, det er jeg viss på. Men jeg kan altså ikke riktig få det til å rime. Jeg synes det er meningsløst og, – ja, la mig like godt si det som det er: jeg synes det er oprørende. *Det* er da faktisk å voldta livet. Og jeg mener at hvor vanskelig forholdene kan arte sig mellem mennesker, så *må* man stri det igjennem og la livet få sin rett. Men det nytter vel ikke stort for mig å sitte og filosofere over det? Jeg tror ikke at noen av oss kan overbevise hverandre med våre argumenter, tror du?»

«Nei, kanskje ikke; men hvad så?»

«Ja, hvad så? Skal ikke jeg opfatte det du har sagt mig som en *beskjed* fra dig, en *beslutning*, som du er trist over kommer litt sent, men i hvert fall ikke for sent?»

Hun kunde såvidt svare:

«Jo.»

«Men kan du vite så sikkert at det ikke *er* for sent?»

«Jeg skal nok klare det.»

«Nå ja,» sa han. «Men da er jo situasjonen enkel. For du stiller mig et valg. Enten et barnløst ekteskap med dig. Eller ikke dig i det hele tatt. Blir det ikke

nøiaktig slik?»

Hun holdt på å briste i gråt nu, – og nikket bare.

Han merket visst ikke hvor medtatt hun var, men han gjorde allikevel smerten kort.

«Ja, kjære Esther; det er jo ikke våre ufødte barn [148] jeg er glad i; det er dig jeg elsker; så jeg får finne mig i det. Jeg får finne mig i det.»

«Takk,» sa hun, men orket ikke se på ham.

«Og om det kan trøste dig, så lover jeg også at jeg skal *forsøke*, jeg skal forsøke av alle krefter ikke å bli bitter over det. Jeg håper det skal gå, for jeg tror ikke det er noen behagelig tilstand å være bitter. Jeg egner mig visst ikke for det.»

Hun kom aldri til å glemme ham at han klarte å ta det slik; hun hadde aldri vært mere taknemlig. Nu hadde hun vunnet en seier, hun som kvinne, men hun visste ikke om hun var glad for den. Det gode var i grunnen bare at en fare, en trusel forsvant, en ulidelig pinefull spenning opløstes. Hun satt ganske stille mens ingen av dem sa noen ting og kjente hvordan en nesten forundret ro strømmet tilbake i hennes vesen; det var litt skamfullt, men det var godt.

Senere lå de sammen og kunde såvidt se hverandre i lyset fra gaten gjennom gardinene; de snakket ikke. De hadde sin kjærlighet, heftig, som om de hadde vært fra hverandre lenge, som om en av dem hadde vært syk og var reddet fra døden, en kjærlighet mere brennende og deilig enn noe hun hadde oplevd i denne skjønne tidløse tiden, dette stykke evighet. Men deres kjærlighet nu i natt, den hørte tiden til, den var hektisk og skapt av et dypt, såret behov for å glemme – hvad de nettop hadde snakket om og den fremtid som ventet dem. Og hun visste at deres tanker, nu da de lå ubevegelige og tause ved [149] siden av hverandre, gikk hver sine veier og skapte en avstand mellom dem som ingen av dem kunde måle nu. Hun forsøkte å gjette hvad han tenkte, blev skremt av hvor umulig det var, kastet sig inn til ham, kysset hans ansikt, armer, bryst som om hun skulde miste ham, skulde trygle ham om å bli hos henne. Rolig drog han henne ned til sig og la henne i sin arm.

«Du skal være rolig,» sa han. «Du må ikke være redd. Vi skal være sammen.»

Det var deilig; denne hennes angst, denne første bitre ensomhet som kom

mellem dem skapte en ny opplevelse og hun visste hvad den var: det var den som gjorde vellyst til vellyst, det var den som kunde gjøre mennesker til erotomaner: rendyrke det som to hadde felles i en verden hvor de ellers var så redningsløst alene. Slik hadde det ikke vært før og *lykke* var det ikke, det var noe utenom ondt og godt og kanskje det eneste som skulde bli tilbake av den tidligere lykken hun hadde oplevd i noen få dager?

Han sovnet omsider. Hun blev liggende våken. Nu da hans bevissthet var utslettet for noen timer var hun helt alene, – hun som i en lang tid ikke hadde visst hvad ensomhet og angst og uro vilde si. Noe utrolig og ufattelig i det fikk henne til ennu en gang å anstrenge sin tanke, hun måtte forstå det, se sammenhengen i det. Men hun kom ikke noen vei, hun visste bare at det måtte være slik, hun kunde ikke begynne fra nytt av som om ingenting var hendt [150] og late som om hun ikke hadde sine voksne barn. Det var jo en kollisjon: Mellem hennes inderlige kjærlighet til disse guttene som hadde vært innholdet i hennes liv inntil nu, som hun kjente ut og inn og var bundet til uløselig med så ømme, hemmelighetsfulle bånd at ingen annen enn hun og de kunde forstå det, – og så hennes kjærlighet til denne mann som lå ved siden av henne og som hun nu *visste* var den mann hele hennes forsømte, innestengte kjærlighetsliv hadde tørstet etter, – kollisjon mellom to slags kjærlighet som livet hadde gitt henne og som begge *måtte* leve. Så ofret hun litt av dem begge for å få beholde dem begge. Kunde det føre frem? Var det ikke bare feigt? Måtte det ikke til slutt ødelegge alt?

Hadde hun kunnet gjøre det anderledes? Når hun så tilbake på det nu her hvor hun lå på et hotellværelse i en verdensby med sin «elsker», – så det slik som hun kunde se nu uten å huske: det *var* i hennes bevissthet hver fase i hennes liv, med hver sitt lys, hver sin stemning, – så syntes hun at alt var skjedd utenom henne, hun hadde jo i grunnen intet gjort og intet kunnet gjøre, det var som i en drøm hvor forvirrende ting skjer og ikke lar sig avverge, og man er hovedperson men kan allikevel ikke foreta sig noe. – Hit var hun kommet, dette var *hennes* liv; hvad hadde hun egentlig *villet* av det? Var ikke hun og hennes liv to forskjellige, to nesten fiendtlige ting?

Hun kjente følelsen fra før og hun visste den var [151] farlig, for om den var aldri så riktig forandret den ikke det ringeste i hennes ansvar og tok ikke bort det

minste av hennes byrde: hun måtte selv bestemme og hun måtte selv stå inne for det som hendte henne, fra den første til den siste dag. Hun måtte stå op i morgen og hun måtte reise hjem om noen dager, hele sitt liv bar hun med sig og nye ting skulde komme til.

Og andre menneskers liv var innvevet i hennes. Om hun og alle mennesker var aldri så ensomme – hvad hjalp det? De kunde ikke trekke sig tilbake til sig selv allikevel fordi de engang hadde trangen og evnen til å elske og fordi kjærligheten overvant ensomheten, kanskje bare for en stund, men derved hadde de blandet vesen. Det var gjort. Hvad nyttet det henne å tenke. Hun kom ikke lenger.

Hun husket sitt fortvilelses og fornedrelses døgn i Paris. Det lå langt tilbake, det lå en evighet imellem. Men nu var hun der igjen. Hun var skamfull og følte sig fornedret. Hvorfor skulde hun ikke nu være i stand til å gi sig selv helt og uten angst? Hvorfor hadde skjebnen nektet henne da hun var ung en kvinnes hele og fulle lykke, – så enkel som den var? Eksisterte den kanskje ikke, – uten som et fantom, en ekstase, en plutselig lykkelig glemsel, og aldri som en tilstand? Hun var i hvert fall langt fra den nu; – nu var hun der hvor hun så ofte hadde vært: hun ønsket bare at hun ikke måtte bli til ulykke for dem hun elsket og for sig selv at hun måtte bli forskånet for altfor dyp vanære – og i hvert fall ha kraft til å bære den.

[152] Hun lå og lyttet til nattelivet ute i verdensbyen og syntes trett at også det var drømmeaktig, nu som dengang i Paris: dette uoverskuelig myldrende liv hvor alle mennesker fullbyrdet sin skjebne lovfast som stjernenes vandring, – og her lå hun og stirret på sin og kunde slett ikke tyde den.

[5]

[153] Hun kom hjem med båten tidlig en mandag morgen. De var blitt enige om at de ikke skulde reise sammen hjem; han hadde tatt toget og var vel alt fremme. Begge guttene var på bryggen; hun så dem alt da båten var et langt stykke fra land. Hun begynte å skjelve og fikk tårer i øinene. Var det fordi hun var redd eller fordi hun var rørt? Hun visste bare at det gikk ikke an å være så svak; hvordan skulde det gå henne hvis hun ikke kunde klare sig bedre? Hun vebnet sig

med et tilsynelatende likegyldig uttrykk, travlheten kom henne til hjelp, hun hadde stor bagasje og skulde gjennom tollene. Etter å ha hilst på guttene satte hun dem i sving med å hjelpe sig, de bar på håndkufferter og hattesker, nede i tollrummet var det mange mennesker så de kom ikke i snakk.

Men omsider kjørte de.

Drømmeren var som sedvanlig lukket, men hun visste jo av god erfaring hvor lite det betydde, han *var* der allikevel, med hele sin oppmerksomhet, spent, følsom; hun så fort på ham og tenkte at han visste med sine nerver mere enn de fleste mennesker med ^[154] sin erfaring; han var et barometer; og hun følte at alt nu hadde han registrert hennes uro. Hun syntes han var blitt forandret i uttrykket, mere voksen på denne korte tiden; det mørke, alvorlige ansiktet med de brennende øinene hadde mistet enda noe mere av det barnslige, runde, rørende bløte i linjene, denne fine blandingen av gutt og mann som hadde vært så ufattelig vakker hos ham; han var blitt litt tynnere, trekkene hadde festnet sig; om nesten ingen tid var han voksen mann. Men nu da de satt i bilen og deres blikk møttes, smilte han, litt genert og smilet var det samme, varmt og vakkert og så forunderlig vist. Han satt bent overfor henne på klappsetet og strøk henne over hånden. Han sa ingenting.

Men Hans begynte å snakke. Var stemmen hans så dyp? Hun så fort på ham også. Hun var vel ikke forundret egentlig, men hun måtte ha glemt at han var så voksen, hvad var det som alt hulte ut kinnene hans og levet så lysende intenst i hans øine? Han satt ved siden av henne og la armene om hennes hals som om hun var en ung pike og snakket løs.

«Så dette kaller du en kort forretningsreise, mor! Jeg kaller det en grundig ranglereise, jeg. Vet du hvor lenge du har vært borte, mor? Over en måned, nesten fem uker! Og du som bare skulde ta dig en svipptur til Paris for å forsyne byen med spradekjoler!»

Hun måtte vinne tid og sa:

«Synes du kanskje jeg har reist for meget i mitt liv?»

^[155] «Neida, neida; bare savnet dig, forstår du vel. Nå skal du pinedød få lov til å fortelle til gjengjeld. Du skal vel ikke på kontoret i formiddag? Det forbydes av

Harald og mig, ikke sant, hvad?»

«Jo, det tillates ikke. Vi har lagt planer for denne dagen.»

«Og hvad går de planene ut på da? Dere skjønner jeg bør jo ubetinget vise mig i forretningen.»

Hans:

«Ikke tale om! Du skal få lov til å bade og stelle dig, kanskje hvile en times tid. Derefter skal vi ha bodega. Vi har undersøkt kjelleren og funnet noe fin-fin gammel visittportvin, som vil gjøre sig storartet idag. Og klokken tre skal vi ha festmiddag; menyen er så god som Norge kan skaffe den på denne årstid. Og hvor storartet det enn er i Paris og i London så håper jeg du innrømmer at mat har vi i dette store, folkefattige land, mor? Du får *ikke* lov til å gå i forretningen.»

«Nei, nei, så får jeg la være da.»

«Briljant. Vi har andre overraskelser til dig også.»

«Nå da? Kom med dem nu med det samme like godt.»

«Ikke tale om. Dette er en *planlagt* dag, – i motsetning til de fleste andre. Det er jo allikevel ikke hver dag mora vår, lederen av den strålende verdens forretning, kommer hjem fra det store utland.»

Hvad gikk det av henne nu i det siste? Hun hadde da aldri i sitt liv hatt «lett for tårer»; – nu blev hun så altfor ofte beveget og måtte kjempe med tårene. [156] Det var som om hun var blitt gammel, men hemmeligheten var vel den at hun hadde gitt sig over til følelsene nu, og de var despotiske fordi hun så lenge hadde fornektet dem, nu var hun overgitt til dem på nåde og unåde. Hun forsøkte å si sig selv at det gikk ikke an å la alle ting gå så inn på sig, hun var et voksent menneske, og det var da vel ikke så overveldende at hennes egne sønner var søte og rørende når hun kom hjem efter sin første lange reise. Men hun gjennomskuet jo selv sitt enkle trick; kunde hun ta hver ting i sitt liv *for sig selv*, var det ingen fare med dem; men de var vevet inn i hverandre, og hun var ikke mange mennesker, hun var bare ett og skulde forene og styre alt det som nu fylte hennes sinn og hennes liv.

Hun ønsket det ikke anderledes, det var umulig, hun måtte følge sitt eget liv, men da hun nu så huset sitt borte i gaten, det lå like i solskinnet, og noen

sneklatter brånet ute i haven, da tenkte hun, syk av savn, på den trygghet som hadde vært i hennes liv like til nu. Det rolige, store huset var et symbol på den. Hun følte det som om hun ikke hadde noen rett til det mere, hun var ute over den tid i sitt liv som hadde gitt henne det.

Chaufføren og guttene bar hennes bagasje inn. Hun blev stående en stund på fortauet, hun så på huset, haven og på sine sønner, hun la merke til hvor smidige og sterke de var, hvor sunde de så ut, også Hans, skjønt han virket eldre enn sin alder, hvor selvfølgelig sikre de var i sine bevegelser, i hele sitt vesen; [157] hun hadde vel selv gitt dem noe av denne sikkerheten, blandt annet fordi hun hadde gitt dem dette hjemmet som var deres like meget som det var hennes, et sikkert pant på deres fellesskap, – deres eget og ingen annens. Hvordan kunde noen mene at det hun følte her var hysterisk. Det var en følelse, men følelser kunde vel være like reelle som ting, likefrem til å ta på. Og det hun følte nu var reelt, alt som skapte følelsen hadde hun foran sig der hun stod på fortauet: huset, guttene som bar hennes tøy, deres forte, sikre, lykkelige bevegelser, hjemmet som ventet på dem alle tre, hjemkomst, festmiddag ... Hvordan skulde hun kunne klare å forandre noe av dette, komme til sitt hjem for å ødelegge det.

Forkommen av tretthet og ruelse gikk hun inn.

«Reisen har tatt på dig, mor,» sa Hans. «Du trenger et bad og hvile og ...»

Hun stod der i hallen og blev møtt av varmen i sitt hjem og hadde det kvalfullt på grunn av alt dette som før bestandig hadde gjort henne glad, og denne rådvillhet blev plutselig til en ustyrlig irritasjon. Før hun fikk tenkt sig om hadde hun sagt det:

«Hans, det er snildt av dig alt sammen, men tenk om du husket at jeg er et voksent menneske som kan bestemme selv hvad jeg skal gjøre.»

Gutten så ut som om han fikk et slag på munnen. Hun orket ikke se på ham, hun orket ikke gå inn i stuene; uten et ord gikk hun ovenpå og begynte å dirigere stuepiken. Hun hørte Hans plystre forlegent, – denne guttevanen når en situasjon var ubehagelig [158] og skulde klares for enhver pris! Men drømmeren visste vel alt at han hadde hatt rett da han registrerte uro og uvær. Han var visst aldri «skuffet», han levde på et annet plan, men hadde det vel ikke bedre der?

Imidlertid gjorde hun som Hans hadde sagt: tok sig et bad, og da hun etterpå

la sig, sovnet hun øieblikkelig. Det lille øieblikket da hun kjente søvnen kom, var godt: det var som å synke i en avgrunn og forsvinne fra alt.

Hun hadde vel sovet til langt på dag om ikke Hans hadde vekket henne. Han stod ved hennes seng og smilte genert ertende:

«Nu står vinen på bordet, mor, og nu er du ikke trett og sinna lenger.»

Hun reiste sig straks, klappet ham på kinnet og sa:

«Nei, jeg er ikke sinna og var det ikke heller. Men jeg har vært sjøsyk, forstår du. Jeg skal bare stille mig litt, så er jeg nede om fem minutter.»

Mens hun gikk og klædde sig tenkte hun noe som forekom henne selv å være besynderlig. Var det fordi hennes forhold til Egil var umoralsk at hun var redd? Nei, for det var ikke umoralsk, det var hennes første hele, opriktige, lykkelige erotiske følelse, hun kunde vedstå sig det overfor Gud og mennesker med glans og glede. Efter det hun forbandt med moral var hennes ekteskap, som hadde gitt henne disse to guttene hun elsket, langt mere umoralsk, *virkelig* umoralsk, for hun kunde ikke lenger være i tvil om at hun hadde giftet sig – ikke av kjærlighet, men av fortvilelse. Men den gang visste hun det ikke, forstod ^[159] det ikke, – fordi hun nesten ikke visste noen ting om sig selv. Hvad betydde så til syvende og sist moralen i hennes liv, i andres liv? Hun handlet galt da hun var uansvarlig og hadde fått undgjelde for det i all den tid som var gått siden da. Nu var hun ansvarlig, voksen og handlet riktig, moralsk, – og allikevel blev det galt fordi det kolliderte med hennes tidligere liv. Var tilværelsen så karrig, hang alt i ens liv så uløselig strengt sammen at det var umulig å begynne på ny uten å føle sig som en forbryter? Og var dette ophøiede som het moral bare noe som man kunde si sig selv, men som allikevel ikke gjaldt og hjalp det ringeste så snart den ikke passet med de ytre forholdene man levet i eller når den kolliderte med andre ting som *også* var riktige for en?

Det var besynderlig å streve med disse tankene; hun følte det som om hun angrep selve verdensordningen, – hun som alltid syntes hun hadde hatt den ene plikt å klare sitt eget liv så godt hun kunde og aldri, det hun kunde huske, hadde tenkt ut over dets grenser.

Nei, det var ingen hjelp i å tenke slik, det gjorde bare det hele enda mere

vanskelig. Hun følte sig så tilfluktsløs nu som aldri før i sitt liv. Hadde hun for bare en uke siden oplevd en lykke så ekstatisk at den virket tidløs? Nu syntes hun at det var et lumpent og karrig liv som tvang henne inn i en slik konflikt mellom kjærlighet og kjærlighet og presset alt mod ut av henne.

Men hun *måtte* være modig. Hun måtte fortelle dem det hele nu straks, og hun måtte treffe Egil nu ^[160] i ettermiddag og fortelle at det var gjort. Kanskje vilde alt være godt om noen timer, kanskje var det bare litt beslutsomt mod som skulde til, – som når man gruet for tannlægen og var så tindrende lykkelig når man gikk derfra.

Hun hørte selv hvor *tungt* hun gikk i trappene. Mon hun så trett og gammel ut? Egil pleide å si at hun så ut som om hun ikke hadde noen alder ...

«Nu ser du jo likefrem strålende ut, mor,» ropte Hans. «Den blå kjolen der er fin, blått er i det hele tatt storartet for dig. Og vi er i det hele stolte over å ha en så ung og vakker mor.»

Han stod lang og slank, med et usikkert smil og skjenket i glassene. Drømmeren var også blitt snakksom. Han stod ved enden av det ovale bordet, og hun kunde se han hadde stelt sig for anledningen, håret hans, som pleide å være uryddig, var sirlig børstet, og han hadde sin fineste blå dress på sig; han så nesten ut som en konfirmant.

«Du kan tro vi har gledet oss til denne portvinen, mor. Fin-fin bodegatime; selv *jeg* skal ha et par glass enda jeg bare går i annet gym. Det var liddeli trist da du var borte, likesom noe ikke var riktig i orden her, men så har man altså en slik gjensynsdag å glede sig til. Dette er en stor dag.»

Hennes mod sank igjen. Hvad skulde hun si? Hun tok glasset og skålte med dem.

«Er dere virkelig så glade over å ha mig hjemme igjen?»

«Ja,» sa Hans. «Vi har funnet ut det, Harald og ^[161] jeg, at du er den likefrem ideelle mor. Vi har visst i grunnen aldri sagt dig det. Men nu sier vi det altså.»

Hun satte sig. Hun kunde ingenting si. Hun smilte tomt, drakk igjen og sa:

«Takk skal dere ha, Hans og Harald. Dere må tro at jeg har nok lengtet efter dere, jeg også.»

Da sa Hans:

«Vet du det at Harald har en – ja, en teori, om du vil?»

«Nå da?

«Han tror at grunnen til at du blev så lenge borte er den at du har truffet far.»

Hun følte at hun blev skyllende rød av forvirring, men så øinet hun plutselig redningen der. Hvorfor hadde hun ikke tenkt på å begynne med å fortelle det som hun jo under alle omstendigheter vilde ha fortalt. Der *var* jo begynnelsen. Og det var ikke lenger mulig å undgå å gjøre dem til sine fortrolige, så vanskelig hun enn syntes det var. Selv ikke med dem hadde hun kunnet få det til å snakke om sig selv.

«Så det har Harald gjettet,» sa hun og forsøkte å smile. «Ja, det er riktig det. Jeg traff ham i Paris.»

Og nu kom den utrolige replikk fra Hans. Han så triumferende på Harald og sa med et så strålende lykkelig uttrykk i ansiktet at han plutselig virket som et barn:

«Det var altså riktig. Og teorien går videre ut på at dere har reist sammen, hatt nye hvetebrødsdager, om du vil, og nu er dere forsonet og gode venner, og far kommer hjem!»

[162] Et øieblikk følte hun hans blick forskende på sig, men enten var hennes uttrykk stivnet, ikke til å tyde, eller også var han så optatt av sin egen tanke og så fylt av sin lykkelige stemning at han intet forstod, for han fortsatte:

«Og jeg på min side har også en flott familiebegivenhet å opvarte med; jeg har nemlig forlovet mig!»

Da blev det lynfort klart for henne at nu var situasjonen så umulig, så absurd at ingenting kunde reddes ved hensynfullhet og forsagthet. Målet var fullt, hun kunde ikke lide mere, kunde ikke komme til å føle sig dypere forkommen, og fortiet hun nu det ringeste av sannheten, vilde det bare bety at hun kom til å seigpine sig selv og til slutt bli det ynkeligste av alt både overfor den mann og disse guttene som hun elsket.

Hun husket aldri siden hvordan hun fikk sagt det, hun følte det som om hun var bedøvet. Hun husket bare at hun begynte dumt, høitidelig, forretningsmessig

med å gratulere Hans med forlovelsen, – hun hørte selv hvor det lød stivt, som til en fremmed. Og hun husket at et eller annet sted inne i sig fortvilte hun også over det: at hun ofte uttrykte sig slik stivt, reservert, fjernt, selv når hun følte varmt og umiddelbart; det var ikke bare nu. Så stirret hun stivt på det lange spede bjerketreet ute i haven og fortalte det. Hun så treet svaie i vårvinden, yndig, grasiøst, med en usigelig lykkelig frihet, det minnet henne vagt oin hennes egen tidlige barndom, det virket som et akkompagnement og spaltet hennes bevissthet slik at [163] det blev mulig for henne å snakke ut. Men siden husket hun intet av hvad hun hadde sagt, hvordan hun hadde formet det, – hun husket bare treet og sine vage stemninger.

Det hendte et mirakel med henne mens hun fortalte, for da hun var ferdig, var hun ikke lenger redd, ikke engang spent. Hvad kom det av? Hun kunde ikke forklare det. Hun syntes etterpå, når hun tenkte på det, og hun gjorde det ofte, at det kanskje måtte komme av at treet og vårluften og det tynne solskinnet der ute hadde suggerert henne til å tro på noe fritt og lykkelig, noe mildt, et liv med mange muligheter. Og da hun var ferdig, da visste hun at hun hadde fortalt noe som var uavvendelig, det var en gang for alle skjedd, med eller mot hennes vilje; og det som videre skulde skje, det fikk komme. Hun skulde ikke si noe mere, ikke foreta sig noe mere; hun så ikke engang på guttene; hun vedblev å stirre ut i luften, på treet og solskinnet.

Men hun blev allikevel nødt til å si noe, for guttene sa intet.

Hun spurte rolig, forretningsmessig:

«Har dere ingenting å si mig?»

Hun så på dem; de så hjelpeløst på hverandre.

Hjelpeløst; men de var heltemodige.

Hans begynte. Han snakket lavt, som om de var i en sammensvergelse.

«Du vet vi synes vel begge to, jeg gjør det i hvert fall, at det er litt trist, en skuffelse. Jeg syntes jo at Haralds «teori» var svært fantastisk og romantisk, [164] men jeg begynte sannelig å tro på den. Og første ledd stemte jo så godt. Men det er all right allikevel. Det skulde bare mangle, mener jeg.»

Å, den lille, voksne mann! Men hun skulde ikke være rørt nu, hun skulde få

det klart. Hun sa:

«Jeg visste vel det, barn, at dere ikke vilde like det. At dere vilde bli skuffet. Og jeg kan ikke forlange noen glede av dere – på mine vegne likesom. Det eneste jeg ber om er at dere vil forsøke på å forstå det og ikke bli fiendtlig overfor ham. Mig kjenner dere jo, og jeg er og blir den samme overfor dere som jeg alltid har vært. Men han er ny, og det kan vel bare så altfor lett bli til det at dere betrakter ham som fienden. Og det er ikke rettferdig.»

Det var fremdeles Hans:

«Nei, gubbevars, det vilde ikke være rettferdig. Det er altså slik at vi ønsker dig alt godt i denne verden, og vi elsker dig hvad pokker du så synes du må gjøre. Søte mor, alt all right, men det er jo ikke fullt så greit det andre da, vet du. Vi kjenner ham jo ikke. Å få en stefar likesom, det er ikke så greit slik med det samme. Si mig, skal dere bo her eller hos ham eller hvordan har dere tenkt det? Undskyld et slikt praktisk spørsmål.»

Hun blev forferdet over spørsmålet; måtte hun alt nu rykke ut med denne hemmeligheten mellom Egil og henne? Hun sa det, kunde ikke la være:

«Vi har tenkt det eneste riktige var at vi begge oppløste våre hjem, sammen kjøpte et nytt hus og likesom tok fatt helt fra nytt av. Så blir det hverken den [165] følelsen at han bryter inn hos oss eller vi hos ham. Og for at dere skal føle dere helt frie og selvstendige overfor ham, har jeg tenkt at jeg vil gi dere noen penger, misforstå mig nu ikke slik at dere tror jeg forsøker på å kjøpe dere; det er bare for at det skal være greit og dere ikke skal føle dere avhengige av ham – som en slags far og formynder.»

Hans igjen:

«Det er snildt av dig, mor. Så vi skal bryte op herfra. «Se alt skal vorde nytt.» Ja, det er kanskje best det.»

Ennu hadde drømmeren ikke sagt et ord. Men han var ikke fraværende heller; hun følte hele tiden hans øine på sig, forskende. Nu sa han plutselig:

«La ham heller være «innbryter», mor. La oss bli her. Om noen år er både Hans og jeg ferdige, og da skal vi vel ut allikevel. La oss være her så lenge.»

«Ja, men jeg tror ikke han vil like å føle sig som «innbryter».»

Hans:

«Vi skal motta ham med åpne armer bare vi kan få være her.»

Hun sa forundret:

«Men Hans, – jeg synes du nettopp sa at du trodde mitt forslag var det beste.»

Nu reiste drømmeren sig og gikk ut på gulvet. Stemmen hans var dyp og underlig voksen:

«Har du ikke oppdaget det, mor, at Hans er en idiot fordi han er snildere enn han har anledning til å være. Han er gavmild med ting han ikke har. Men det er [166] ikke jeg. Jeg vil til og med gjerne beholde noen av mine ting, jeg. La oss få lov til å være her.»

Hvor fikk hun denne underlige ufølsomhet fra? Det de bad om var jo det rimeligste og mest rørende av alt, og for et par måneder siden vilde det for henne selv ha vært en utenkelig tanke at de uten videre skulde bryte opp fra dette hjemmet som var hennes stolhet. Men nu måtte hun ikke gi sig, hun kunde klare å si nei nu, denne nesten apatiske tilstanden var jo som en uventet gave. Hun sa:

«Det blir umulig, Harald, for han vil ikke. Forsøk å forstå ham også. Han synes jo på sin side at situasjonen er minst like så vanskelig som dere synes den er. Og jeg står likesom midt imellem og skal ta hensyn til begge kanter.»

«Mor har rett.» sa Harald, og nu var hans stemme bitter, «hun sier det ganske enkelt slik som det er. Hun står *midt imellem* nu. Midt imellem oss og en mann som vi ikke kjenner. «Se alt *er* blitt nytt.» Ingenting å gjøre med det.»

Dermed var jo det avgjort, og hun forsøkte å være glad ved tanken på at hun kunde fortelle Egil det i ettermiddag, men hun fikk det ikke til. Det var ikke sagt et bittert ord, hun *kunde* nu innbille både sig selv og ham at alt var i orden, det gikk så glatt og pent, og det var jo sant; i de fleste familier vilde man nu ha oplevd stor scene, utskjelninger, gamle forurettelser, hver eneste vond ting gjennom mange år vilde vrinlet gjennom luften. Det hendte ikke her, det undgikk hun. Hvorfor? Fordi guttene var to [167] fine mennesker. De var ikke redde for å si sin mening, men de visste hvor vanskelig det var å mene noe riktig. De var tause som hun var taus engang i skumringstimen for mange år siden. Visste hun like lite om deres følelser nu som den gang om hans? Og de om hennes? Fantet det et uslere

vern i denne verden enn å være stolt? Nei, hun kunde ikke triumfere og hun kunde ikke være glad. Men hun hadde en trett følelse av å ha gjort sin plikt.

Det blev middag. Den festmiddag som guttene hadde gjort i stand. Det lot sig ikke endre, de gikk til bords, så på blomstene og glassene, drakk moselvin og rødvin, spiste fire retter mat, – og kunde ikke snakke. Det var ekstra pinlig med piken, som ikke kunde skjule sin forundring, hun hadde naturligvis tatt del i guttenes forhåndsglede og så at de satt der nu, visne og forlegne.

«Skål, mor, og velkommen hjem igjen,» sa Hans og forsøkte å smile.

Så skålte de, og etterpå hadde de ingenting å si.

Drømmeren begynte å snakke litt om skolen.

Han skulde op i tredje gymnasium til høsten.

«Og jeg skal få finere artium enn Hans fikk,» sa han.

«Det håper jeg da inderlig,» svarte Hans. «Jeg har aldri vært flink på skolen.»

«Jaså, har du ikke det? Du var overlegent flink helt til du kom op i siste gym, min kjære bror. Men da begynte du å utvikle dig for fort og blev distré.»

[168] «Distré?» spurte hun for å si noe.

Og drømmeren svarte:

«Hans er adskillig klokere enn mig, det er ikke det. Men han er også meget snildere og generøsere og stoltere. Han er så råflott at han til og med forneker det han selv vet og forstår, når han synes at det anstår sig en gentil mann. Tror du en slik fyr kan lese lekser når verden begynner å stille fordringer til hans redebonne gavmildhet?»

Hun så at Hans blev blussende rød og sint. Han sa, stille forbitret:

«Hvis ikke du lar være å snakke om mig, Harald, så går jeg fra bordet.»

Harald sa lavt:

«Jeg skal ikke si noe mere.»

Men efter et par minutters pinlig taushet, hun hadde et øieblikk følelsen av at hun måtte springe i luften av nervøsitet, løftet Harald glasset sitt, så bort på sin bror og sa med et smil som var prøvende, redd og så fullt av vennskap og varme at det virket overveldende vakkert på henne:

«Skål, Hans.»

Hans fikk noen forte, nervøse rykninger i ansiktet, tok glasset og så på broren, genert takknemlig:

«Skål, Harald.»

Selv så hun ned da de skålte. Hun klarte ikke å se på dem. Det var for intimt det hun så; det var deres eiendom. Og det var hennes dom. De hadde intet sagt, men intet kunde si mere enn deres vesen nu. Var alt noe nytt begynt? Hadde de alt opgitt henne, [169] – uten selv å vite det? Hun skulde erobre dem tilbake! Det skulde ikke gå som de nu trodde, – og måtte tro.

Så var de tause igjen. Men da de spiste dessert, sprang Hans plutselig op:

«Nu blir vi alene,» sa han. «Nu tar vi oss ett eneste glass portvin siden vi allikevel er på galeien, og så snakker vi litt. For jeg har da aldri kunnet tenke mig en så taus festmiddag, mm?»

Han sprang inn i stuen efter portvinflasken og lukket døren efter sig da han kom inn. Hun tenkte: nu kommer det kanskje allikevel? – og fikk på ny denne apatiske forsvarsfølelse som forundret henne selv.

Men det kom ikke. Efterat Hans hadde sittet og sett og snudd på sitt glass en stund, spurte han:

«Nu er det altså avsluttet alt mellem far og dig. Får vi lov til å snakke litt om det?»

«Ja, du kan skjønne det.»

«Nei, – det var bare det at du har kanskje aldri gledet dig til at far skulde komme hjem?»

Hun tenkte litt og sa:

«Du vil vite om jeg er glad for at han nu er ute av mitt liv, også formelt?»

«Nei, det vet jeg jo når du elsker en annen mann.»

«Jeg skjønner hvad du mener, og det kan jeg svare ja til. Jeg har kanskje ikke lengtet efter at din far skulde komme hjem, men jeg har ventet på det og tenkt på det og hele tiden vært villig til å begynne livet sammen med ham igjen.»

[170] Begge guttene så nu på henne spent og grublende. Hans skinnnet plutselig

op og sa:

«Så klokt og klart og godt du snakker, mor. *Det* er i hvert fall festlig.»

Så blev han alvorlig og fortsatte:

«Jeg lurer på om du kan svare like greit og klart på en annen ting. Har far opført sig svært dårlig overfor dig, jeg mener krenket dig svært, jeg mener likesom gjort noe du ikke synes du kan komme over?»

Hun svarte fort:

«Nei, det har han ikke.»

Hvad annet kunde hun svare på det? Hun tenkte forferdet på at hun noensinne skulde bli nødt til å fortelle sine sønner om sitt forhold til deres far; det vilde være umulig for henne, og de hadde hverken krav på det eller bruk for det.

Nu spurte Harald:

«Han reiste ikke ut av landet den gangen fordi han hadde gjort noe galt da?»

Trodde de også *det*? Hadde det altså vært galt med denne hennes taushet som hun ikke fikk det til å bryte? Hun svarte:

«Har dere virkelig trodd det? Nei, det kan dere ta med ro.»

«Vi har ikke akkurat trodd det,» sa Harald. «Men vi har tenkt det. At det kanskje kunde være slik. Vi har jo tenkt på forskjellige ting.»

Hans sa:

«Det er dette med Haralds teorier som jo ikke [171] bestandig holder stikk. Men de har vært nokså underholdende av og til.»

Han sa det trett, og hun var lydhør nu: hun forstod det trøstesløse i ordene. De åpnet hele guttenes tilstand for henne. Her hadde de gått i årevis og grublet over dette forholdet mellom henne og deres far, fascinert av hemmelighetsfullheten i det, fylt av gutteaktig romantikk, et hemmelig håp om at alt skulde ordne sig en dag, en romantisk dag skulde han komme tilbake fra denne lange, ubegripelige utlendigheten, og livet skulde begynne igjen, og alt skulde bli godt. Men innimellem hadde håpet sviktet dem, og de hadde hånet sig selv for det og hevnet sig på det ved å tenke sig alle mulige fortvilede ting, – fortvilede, men «underholdende», et stadig spenningsmoment i livet. Inntil de nu satt der og visste beskjed, en nøktern og ubarmhjertig beskjed utenom alt som de

hadde ventet sig, utenom alle «teorier», – så ganske anderledes, så kald og fremmed og fiendtlig at de for å få et mål på denne nye situasjonen satt og tumlet med alt det de hadde tenkt sig før, – og så det forsvinne alt sammen som leketøiskib utover havet. «Men de har vært nokså underholdende av og til.»

Hun kunde ikke la være å spørre:

«Hvor mange slike teorier har dere hatt da?»

Hans så på henne et øieblikk; så smilte han – litt bittert? –:

«Så mange som det var mulig å lage; det var nesten som å spille sjakk.»

Han forstod det selv, – og hånet det!

[172] Og plutselig kom også drømmeren:

«Nu er det i hvert fall slutt på det sjakkspillet, Hans.»

Men ennå ett vanskelig spørsmål skulde hun få før de brøt op fra denne festmiddag. – Det var Hans igjen:

«Harald og jeg kan bare så vidt huske far, hvordan han så ut. Si mig, – han hadde kanskje ikke altfor meget av det man kaller karakter?»

Underlige spørsmål! Hans hadde et så spent uttrykk som om det gjaldt hans liv hvad hun nu vilde svare. Og han snakket om sin far som om en avdød! – Og karakter! Hvad mente han og «man» med det ordet? Hvad mente hun i grunnen selv med det? Engang for lenge, lenge siden hadde hun nok sine begreper om hvad det vilde si å ha karakter, – noe slikt som ubøielig vilje og kjærlighet, trofast til døden og mange andre ting som hun siden ikke hadde sett noe til. Skjønt trodde hun ikke fremdeles godt om menneskene? Det kunde hun sannelig ikke svare på. I hvert fall forbandt hun ikke lenger noe med «karakter», efter det hun hadde sett foregikk det så mange underlige ting i mennesker som bestemte dem og deres liv og som ikke hadde noe med karakter og vilje å gjøre. Hun var blitt krenket og ydmyget i ekteskapet med sin mann fordi han var urolig og eventyrlysten og kanskje svak. Men han hadde da krefter nok til å bryte op fra alle ting og holde sig borte og forfølge sine planer eftersom de falt ham inn og drev ham rundt omkring i verden. Det var vel også en art [173] karakterstyrke. Og hun selv? Var det styrke eller brist i karakteren som gjorde at hun drev igjennem sitt nye forhold og startet et nytt liv, skjønt hun visste hvad det kostet hennes barn?

Sviktet hun Egil, vilde han kalle henne feig. Og kanskje hennes barn i all hemmelighet tenkte at hun hadde en dårlig karakter som gav etter for denne sin kjærlighet, – for dem var hun jo mor og et gammelt menneske. – Men det var noe meget viktigere: når hun var lykkelig, hadde hun oppdaget, da anerkjente hun alt i sig selv, da var hun det menneske hun måtte være; – den «tidløse» lykketiden i London var uten en eneste vanskelighet for henne, det falt henne ikke engang inn at hennes kjærlighet og lykke kunde bli til ulykke for guttene, den verden hun da levde i hadde rikelig med plass, og alle forstod hverandre, og ingen kunde rekke hverandre med bebreidelser. Hvis man stod *riktig* i livet, så måtte det vel fortone sig slik bestandig. Var det ikke fordi folk ikke kunde avfinne sig hverken med sig selv eller hverandre eller alle de mangfoldige samfundsmessige hensyn de hadde pålagt sig at de gikk omkring og skjelte hverandre ut for karakterløshet? Hun visste det fra forretningen hvor klimaks i all sladder var den drepende beskyldning mot en eller annen for karakterløshet.

Hun sa til Hans:

«Jeg vet sannelig ikke riktig hvad «karakter» er for noe. Men hvis du mener at din far var rastløs og at det kanskje best passer for ham å leve på videvanke ute i verden, så tror jeg at du har rett.»

[174] «Karakter,» sa drømmeren plutselig, «det er intelligens.»

«Nu vrøvler du, Harald,» svarte Hans sint. «Jeg har intelligens nok, men jeg eier ikke karakter.»

«Jeg sier det bare fordi den ene definisjon kan være like god som den annen,» sa drømmeren, og også han var irritert i stemmen. «Og for at du skal forstå hvor dumt du spør: Tror du mor kan svare dig på et slikt spørsmål. Og om hun kunde, – hvad vil du med svaret? Hvad kan det hjelpe dig og mig å vite om far var karakterløs eller ikke, – selv om nu det ordet betydde noe bestemt. Nei, jeg forstår dig nok.» Nu reiste drømmeren sig fra bordet og begynte å gå fort frem og tilbake på gulvet. «Du vil gjerne ha det å falle tilbake på at din far var en svak og karakterløs mann hvis det av en eller annen grunn skulde gå skitt med dig selv. Jeg har funnet ut at det er på den måten folk flest tumler med arvelighet og alt det der. Overlat de tingene til ham selv og til mor og la oss bruke denne dagen, denne vendepunkt dagen, til en beslutning: at vi skal bli ordentlig voksne begge to

så snart som mulig i stedet for å henge i skjørtene på mor og lage dumme «teorier» om far. Ikke se så sint ut; jeg sier det like meget til mig selv som til dig.»

Men Hans var sint, hun merket at han satt og skalv på stolen. Og han *tvang* sig til å snakke med rolig stemme:

«Du tenker lumpent, min kjære, unge bror. Du ødelegger en stemning. Du blander dig i mine ting. [175] Og du anvender en tone som jeg bestemt skal ha mig frabedt.»

Drømmeren spaserte fremdeles på gulvet. Han sa:

«Den stemningen ødela jeg virkelig av hensyn til dig. Du er dum som er så sint, for du vet godt at jeg har rett. Men kan det glede dig, skal jeg gjerne be dig om undskyldning for alt sammen.»

«En slik undskyldning er bare en ny fornærmelse.»

– Nu syntes hun dette begynte å bli uhyggelig. Hun syntes nok også det var et godt påskudd til å bryte op; det nyttet jo ikke å snakke mer. Men hun forsøkte å forsone dem først:

«Bli nu ikke uvenner, dere to. Idag er allikevel bare idag, og dere kan være sikre på at alt sammen kommer til å se ganske anderledes og meget bedre ut bare vi unner hverandre litt tid.»

«Vi får håpe det, mor,» mumlet Hans.

«Og takk for dette festmåltidet,» fortsatte hun. «Det er så rørende av dere. Forsøk å tilgi mig at det allikevel ikke blev som det skulde. Det er jo min skyld alt sammen.»

Som svar reiste Hans sig, kom bort til henne og kysset henne på pannen. Et øieblikk efter gjorde Harald det samme.

Derefter gikk de begge to – ut gjennom hver sin dør.

*

Selv måtte hun også gå; hun visste at han ventet på henne.

[176] Hun gikk op og tok på sig. Hun skammet sig litt over det, men hun var i bedre humør. Til syvende og sist syntes hun den irritasjonen guttene imellem var et godt tegn. Det var så meget mere fortvilet da de begge to så ut som om de var

blitt vist ut av hennes liv. Drømmerens siste uttalelse var bitter og kunde lyde som en trusel, men hun visste jo fra før at hans fanatiske ærlighet tvang ham til å si alle ting ennu sterkere enn han følte dem, – nettop fordi han var så hensynsfull. Han skulde være tapper, den unge, stolte mann!

Hun fikk en bil og kjørte avsted. Hun hadde aldri vært i hans hjem, og hun var spent. De skulde begge to opgi sine hjem – og begynne et nytt. «Se alt skal vorde nytt.» Hun spilte et høit spill, hun opgav sitt hjem, risikerte å miste sine sønner; det eneste sikre hun hadde igjen av sitt tidligere liv var forretningen. Men hun var selv sammenhengen i det hele; hun kunde ikke glemme noe, hvorfor skulde hun glemme og være troløs mot sin fortid og sine sønner fordi om også hun en gang fikk oppleve et voksent menneskes lykke: kjærligheten. Hun trodde på det: at bare de alle unte hverandre litt tid, skulde de få det godt sammen.

Da kom hun til å huske én ting: hun hadde ikke spurt Hans om hans forlovelse, hun hadde ikke engang fått vite hvem han var forlovet med!

Fantes det tilgivelse for slik glemsomhet? Kunde hun vente at gutten noensinne skulde komme til å undskylde det? Brydde hun sig allikevel ikke så [177] meget om guttene lenger? Hadde hennes kjærlighet gjort henne snever og egoistisk?

Hun stillet sig selv disse spørsmålene urolig og fortvilet. Og denne uroen blev verre efter hvert som hun nærmet sig hans hus; hun følte det et øieblikk som om hun nu opgav alt og undergang og ødeleggelse skulde opsluke henne.

Han ventet henne. Han åpnet selv døren.

Og da hun så hans ansikt, blekt av spenning, nesten trist, skjønt han smilte, glemte hun sig selv og alt sitt, også *han* var en gutt, hennes gutt, som hun skulde berolige, og hennes elsker, hvem hun skulde gjøre lykkelig.

Så fikk alt gå som det kunde.

[1]

[181] Hun hørte høie stemmer inne fra røkeværelset; så diskuterte de altså igjen. Pjolter før middagen og diskusjon.

Trett, nervøs, litt sint hengte hun tøiet ifra sig. At de aldri kunde la være med den diskusjonen! Det var jo fullstendig ørkesløst, det kom aldri noe ut av det annet enn irritabel stemning, de var alltid på nippet til å bli uvenner og hun var bestandig redd for at det skulde bli en katastrofe. At Egil, som var en voksen mann, kunde finne noen fornøielse i det! At han ikke kunde la være, – under alle omstendigheter for hennes og deres forholds skyld. Men han drev på, dag efter dag; av og til forbannet hun hans snakkeglede. Han fikk jo nesten ikke tid til å gjøre noe på grunn av snakk og snakk; det var som om diskusjoner om krigen, kunst og moral og politikk og mennesker var det eneste riktige i denne verden. Og guttene snakket med.

«Dine sønner er kloke og morsomme å snakke med, men de har slike forrykte meninger,» pleide han å si.

Hun hatet disse diskusjonene, men hun burde kanskje være glad for dem allikevel? Det var da en form for omgang, og noen annen så det ikke ut til å skulle [182] bli; guttene og Egil var for forskjellige til å bli venner og guttene var også altfor stolte og voksne til å opføre sig «sønnlig» overfor ham; – så var det ikke noe annet igjen enn et slikt diskusjonskameratskap. Men også der var de så forskjellige at hun stadig ventet katastrofen. Fred var det aldri i dette hennes nye hjem; hadde hun noensinne tenkt sig det?

Hun gikk inn og opdaget straks at Egil hadde det ironisk-utålmodige uttrykket som han nesten alltid møtte guttenes uttalelser med. Det var Hans som snakket. Han avbrøt sig selv da hun kom inn og sa: «Goddag, mor,» – og de andre nikket. Så fortsatte han å snakke.

Hun satte sig og ingen så på henne. Hvor guttene var forandret! Den forandringen foregikk fort. Den var fullbyrdet straks efter at de så noenlunde var blitt kjent med Egil. De hadde aldri med et ord sagt til henne hvad de syntes om ham, men eftersom deres spenning og usikkerhet forsvant var det likesom alt

eventyr, all forundring og ærbødighet forsvant fra deres liv. *Hun* merket det på deres holdning til sig selv. Deres hemmelighetsfulle far var borte fra verden, han tilhørte ikke engang mulighetene og deres «teorier». Romantikken omkring ham hadde også gjort henne til en romantisk skikkelse, deres følelse for henne hadde fått farve av den, det blev aldri riktig hverdag omkring henne. Alt det forstod hun så godt nu etterpå – nettop fordi hun ønsket at det hele var forbi og borte. Den nye mann i hennes liv var spennende bare så lenge de ikke kjente ham; derefter [183] blev han et menneske de for hennes skyld måtte avfinne sig med i sitt daglige liv og det de tenkte var tydelig nok: herregud, var det det hele; nå ja, nå har hun da fått sin vilje. Men i samme øieblikk var hun blitt et dagligdags, ganske almindelig menneske. Og en ganske almindelig hverdag var begynt både for dem og henne. Hun merket det på alle ting.

Hans var mere personlig idag enn hun hadde hørt ham før; han var tydeligvis særlig irritert.

«Jeg tviler ikke på at du er en overlegen dyktig arkitekt, Egil, og at du ellers vet beskjed om de aller fleste ting i denne verden. Det tviler du jo heller ikke på selv, for du både snakker privat og skriver offentlig som om du var så noenlunde Vår Herre selv. Snakk om at det skulde eksistere en vanskelighet for dig! Det vilde være en fornærmelse! Og snakk om at noen annen tilfeldigvis skulde ha rett! Som om ikke verden består av idioter og kjeltringer. Det er alright, det der. Fremragende! Men to ting forstår du dig i hvert fall *ikke* på: Det ene er musikk. Det annet er poesi. Begge deler er lukkede verdener for dig.»

«Så–å,» sa Egil langsomt og med et blodtørstig smil. «Ja, ja, det er kanskje ikke noe å gjøre med det, da. Ellers har jeg jo bestandig innbilt mig at det kanskje ikke var noe jeg hadde såpass god kunnskap om som nettop poesi. Lyrikk har vært min hobby fra jeg var skolegutt og jeg tror ikke det er så svært meget verdifull poesi i verdenslitteraturen som har undgått min oppmerksomhet. Men kanskje du tilhører den fremmelige og freidige mennesketype som mener [184] at jo færre kunnskaper man har desto bedre forstår man sig på tingene.»

«Nei,» sa Hans, «jeg mener ikke nettop det, nei. Men jeg tror heller ikke at man kan lese sig til sans for poesi. Jeg tror i det hele tatt at det er mange ting man ikke kan lese sig til. Men jeg har lagt merke til at du er av en annen mening.

En av dine yndlingsvendinger i artiklene dine er den at «mine studier i den og den periode av kunstens historie har gitt mig et visst innblikk i» o. s. v. Og eftersom du jo har studert alle perioder er det ikke den ting som ikke du har et «visst innblikk i».

«Billig hån, min unge venn. I et land av ignoranter og halvstuderte røvere forlanger jeg respekt for sakkunnskap og studier. Og det akter jeg å fortsette med selv om det måtte mishage dig. Når jeg tilfeldigvis vet bedre beskjed enn de andre tillater jeg mig å kontrollere dem på det at ikke hele vårt kunstliv skal bli svindel og løsaktighet.»

«Det er bra at du vet verdien av dine egne skriverier ...»

«Du kaller ikke min publisistiske virksomhet for skriverier!»

«Nei vel, så kaller jeg det din publisistiske virksomhet da! Men når du påstår at denne diktsamlingen er epigondiktning så har du ikke sans for det som er ekte og nytt i lyrikk. Da har du ikke sans for lyrikk i det hele tatt.»

– Det var uutholdelig enerverende. Intet annet enn ufred kom ut av slike diskusjoner – og slik drev ^[185] de på dag etter dag. Når hun kom hjem fra forretningen til deres sene middag fant hun dem bestandig sittende her i full diskusjon, utstyrt med pjolter, alltid uenige, på nippet til å bli krakilske. Hun var redd de skulde fly på hverandre en vakker dag. Mest ergret hun sig over det fordi hun syntes det var så nytteløst og fordi hun syntes det var barnslig og fornedret Egil. *Han* var jo allikevel voksen og han hadde sitt arbeide, som han forresten forsømte mere og mere så vidt hun forstod, – nettop fordi han bestandig skulde skrive og diskutere og si sin mening om alle ting. Og samtidig som hun ergret sig og syntes det var meningsløst var hun hele tiden så forundret over at det var blitt *slik*. Hun hadde gruet sig for mange ting, forsøkt å tenke sig og avverge mange vanskeligheter og ubehageligheter, men hun hadde aldri tenkt sig dette, disse daglige enerverende diskusjonene som jo ikke var noe annet enn skjennerier, som nedverdiget ham og dermed henne og hele deres forhold. Hun var overrumplet av denne tørre, hårde hverdagen.

Hun var så forundret over det at hun aldri hadde fått sig til å si noe. Redd var hun også. Hvad skulde hun si. Det var jo tydelig at Egil selv tok alle disse meninger og diskusjoner høitidelig, og hun kunde ikke gjøre det. Det var en mann

hun elsket og ikke hans meninger om alt mellom himmel og jord. Men hun torde ikke si noe til ham. Han vilde misforstå det og mene at hun tok parti mot ham. Og dessuten var hun redd av en annen grunn: hun var litt forferdet – ikke over hans meninger, men at han hadde så [186] mange av dem, likesom på lager, alltid en mening, en formulering parat; – måtte det ikke tyde på noe som var henne fremmed og som hun ikke kunde like? Hun vilde helst ikke bringe det på det rene. Og dag efter dag i lange tider hadde hun sittet opgitt og hørt på; hun følte selv hvor dum hun måtte se ut med det smilet hun stadig tok på sig og som skulde bety at hun syntes dette var morsom og uskyldig spøk.

Men denne kvelden klarte hun det ikke. Hun var for trett og nervøs, og hun hadde støtt på noen vanskeligheter i forretningen som hun vilde snakke med sin mann om efter middagen, når de blev alene. Dette sludderet om hans kunnskaper og skjønn og denne nye diktsamlingen som begge guttene var så optatt av orket hun ikke å høre på.

Hun sa:

«Hør her, Egil, og dere gutter, kan dere ikke engang bli ferdige med å sitte og kjekle slik hver evige dag. Hvis jeg kunde begripe hvad det skulde tjene til. Det er bare barnslig.»

Egil så på henne, først forbauset, så blev han plutselig sint, på ét øieblikk blev han flammende rød i ansiktet.

«Det var sannelig en replikk som kan tydes på mange måter. Barnslig, sier du. Det skal naturligvis særlig menes mig som vel må sies å være voksen og som altså skulde vite bedre, ikke sant? Med andre ord en fin måte å ta parti *mot* mig på. Men *det* bryr jeg mig ikke om, jeg foretrekker å tro at du ikke mente det slik. Sammenhengen er bare den at du [187] like lite som noen kvinne forstår den glede og nytte menn har av en diskusjon. Straks tror dere at vi er fnysende uvenner og kaller det kjekl. Vi er slett ikke uvenner, er vi det?»

Ingen av guttene sa noe, men Hans rystet på hodet.

Og Egil, som nok ikke var fornøid med den tilslutning han fikk, sa plutselig:

«Blir dine sønners tone overfor mig vel personlig av og til så har vel det sine særlige grunner som du skulde være den nærmeste til å forstå. Tror du det bedrer

sig det bitteste grand fordi om du skjenner på oss som om vi alle tre skulde være små unger? Da tar du skammelig feil.»

Tonen var hatefull og hun hadde aldri sett det koldt forbitrede uttrykket i hans øine før. Hun skulde ikke ha sagt noe. Hun fikk heller finne sig i det, en gang måtte de vel bli trette, en gang måtte vel også en klok mann som Egil forstå at det var nedverdiggende for ham å sitte og hevde sig overfor disse unge guttene på en så barnslig måte.

Hun tenkte på hvad hun skulde gjøre for å formilde ham og skape forsonlig stemning. Hun var ikke i stand til å finne på noe annet enn en flaske god rødvin til middagen og skulde til å gå for å gi beskjed om det. Da snakket drømmeren, han forsvarte henne:

«Jeg synes ikke mor fortjener noen skrape for det hun sa. Vi synes riktignok det er tidsfordriv å sitte og diskutere og småkjekle, men hun har lov til å være trett og mene at det er en lite hyggelig form for tidsfordriv. [188] Vi er jo i grunnen enige – når det kommer til stykket.»

Da reiste Egil sig.

«Mor og barn er enige,» sa han. «Et opbyggelig syn. For ikke å forstyrre familieidyllen foretrekker jeg å spise min middag i byen.»

Dermed gikk han.

De andre satt litt.

Så sa Hans:

«Tja; det kaller jeg en overlegen herre.»

Da fant heller ikke hun noen annen utvei enn å bli sint. Hun reiste sig og gikk mot døren, stanset litt og sa:

«Du har ingen ting å hovere over, Hans. Hvis dere holdt det minste av mig så hjalp dere litt til så, så – så vi slapp denne uhyggen. Sant for dyden, dere vet han er min mann og skylder å vise ham litt respekt istedenfor å opføre dere slik at han går hjemmefra.»

Nu var det Harald:

«Du er urettferdig, mor. Det var det *du* sa han blev sint over så han gikk.»

Hun blev plutselig fra sig av raseri over disse to lange guttene som satt der i

hver sin stol, uanfektelige og overlegne mens hun var aldeles ødelagt av tretthet og fortvilelse. Hun ropte:

«Dere er nesevise og ufordragelige begge to.»

Dermed gikk også hun.

*

[189] Hun så ikke noen av dem før den neste aften. Egil ringte til henne på kontoret om morgenen og fortalte han hadde vært i Drammen og sett på et bygg.

Da de møttes til middag var de tydelig skamfulle alle sammen, hun så det på de andre og følte det godt på sig selv. Men hvad gjorde det? Hun var takknemlig og glad som et barn over at det så ut til å skulde bli en hyggelig middag nu. Den rødvinen de ikke fikk bruk for igår kom på bordet. Egil fortalte hvad han hadde oplevd i Drammen hvor jobbetiden grasserte minst like ille som i hovedstaden. Å lage kalkyle på et bygg var praktisk talt ikke mulig lenger, sa han, prisene steg grassat, men gud skje lov tjente folk tilsvarende med penger så det gjorde ingen ting, de betalte og var glad til, for det begynte å bli vanskelig å få noe gjort. Han vilde for øvrig sette sig til å studere disse jobbeforteelsene litt, noe av det var saktens sundt og penger kunde man tjene som gress; det var synd å la det være.

Du merker det vel nede hos dig i forretningen?

Hun svarte hvad hun mente:

«Uff ja. Jeg synes det er uhyggelig. Det er slik forandring at jeg ikke klarer å følge med. Vi kan jo nesten ikke skaffe varer nok. Og vi tar hjem dyre ting til slike beløp at ingen kunde drømt om det for to år siden.»

«Nu blir du rik for alvor da, mor?» spurte Hans.

«Ja,» sa hun, «det ser slik ut. Men jeg liker det ikke allikevel.»

[190]

De begynte å snakke om alt det de så og hørte hver dag av utrolige jobbføreteelser, men hun hørte bare halvveis på det, hun satt og gledet sig over at de hadde det godt denne stunden, så fra ansikt til ansikt: det var ikke irritasjon i dem.

Siden på kvelden hvisket hun til Harald og spurte om han ikke kunde spille. Og han gjorde det! Hun hadde ikke hørt ham spille en tone siden de flyttet inn i

dette nye hjemmet. Han spilte i nesten en time og de satt tause og hørte på. Hun var fullkommen lykkelig, dette var som i «gamle dager», før hverdagen begynte. Denne store, flotte, men altfor uintime stuen, «salongen», som hun i all hemmelighet ikke fikk det til å like, virket hyggelig nu. Etterpå la hun merke til at hun ikke visste hvad «drømmeren» hadde spilt, hun hadde vært så takknemlig for at de hadde det godt at hun ikke oppfattet noe mere.

Egil var overmåte anerkjennende.

«Du har en ganske utrolig musikalsk modenhet, Harald; det kan ingen ta fra dig. Du har alle betingelser for å bli en virkelig førsterangs pianist, en av de sjeldne. Desto mere rosverdig er det at du tar det alvorlig med din øvrige utdannelse og ikke nøier dig med å bli slik musikkspesialist. Det er akkurat som det skal være det.»

Hun følte det som om hun fikk en gave.

Hun merket at Hans så på henne, – og da hun smilende møtte hans blikk, smilte han tilbake, men det var et trist smil; – trist – og misbilligende? Ja, ja, kanskje var hun latterlig; hun kunde ikke gjøre [191] noe for at hun blev tindrende glad og takknemlig når det var fred og en antydning av lykke i huset.

*

Hun stod og snakket med Marie Kvam en dag ute på lageret. Da stod han plutselig i døren og sa:

«Goddag, Esther; jeg håper jeg ikke forstyrrer.»

Marie Kvam blev øieblikkelig stående som et stativ og hele hennes ansikt som ikke kunde skjule det ringeste av hennes følelser, fikk et uttrykk av det dypeste ubehag. Hun bukket stivt for ham.

«Din mann ...» mumlet hun.

«Jeg hørte du var her oppe på lageret,» sa han, og kom innover. «Jeg gikk forbi og fikk lyst til å tittle opom. Men hvis du har det travelt skal jeg gå igjen.»

«Nei da,» sa hun; «kom bare så går vi inn på mitt kontor.»

– Han pleide aldri å komme i forretningen, han sa han vilde ikke det skulde se ut som om han aktet å blande sig i hennes ting; derfor var hun forundret. Hun likte det ikke så svært godt heller, hun følte sig ufri overfor sitt bunnløst

nysgjerrige personale, – og enda verre: hun følte sig ufri overfor ham, hun likte ikke å sette sig i sin «chefsstol» og likesom motta ham i konferanse. Nu satte hun sig i den lille sofaen borte i hjørnet hvor hun pleide å sitte og drikke te, som oftest sammen med Marie Kvam. Han drev frem og tilbake på gulvet og virket litt nervøs.

«Jeg *vil* egentlig ingen ting,» sa han, «det bare stakk mig å gå opom. Jeg har hatt mig en lang spasertur [192] tvers over Bygdø idag og tenkt på denne underlige tiden vi oplever. Du forstår det kan jo på en måte se ut som det glade vanvidd. Og det er ingen mangel på avskrekkende historiske paralleller, – det kunde man holde et foredrag om. De samme psykologiske fenomener inntreffer hver gang tidene blir friksjonsløse, det blir en slags Decamerone-stemning; ingen ting stenger, alt er tillatt, alt må klare sig. Vanskeligheter og slikt sludder virker som et mareritt man er våknet fra og fort glemmer, nu viser livet sin egentlige medgjørighet og tilfredsstillende endelig menneskenes trang til velvære, som de med et pent ord kaller for lykke.»

Hun syntes dette var hyggelig og morsomt og det interesserte henne, men hun hadde dårlig tid, og hun fikk plutselig en assosiasjon som skremte henne: han minnet henne plutselig om hennes første mann når han kom strømmende til henne med sine planer, sine mangfoldige planer og idéer, som han slapp straks han hadde fortalt om dem. Denne altfor store iver, denne rastløshet i tanken, – var den kanskje begavede menns hemmelige ulykke? – Var det til syvende og sist noe av det i Egils uavlatelige trang til å snakke og ytre sig, vise sig, være med, en hemmelig indre uro og utilfredshet, noe uthulet? Tanken skremte henne så hun merket det fysisk, – en urimelig angst, sa hun til sig selv, men tvers over all mening og fornuft knyttet denne tanken sig sammen med alt hun hadde oplevd av ulykke og fortvilet usikkerhet i denne verden.

[193] Han hadde sett på henne.

«Du er så blek», sa han. «Du går naturligvis her og overanstrenger dig.»

Denne omsorg virket akkurat nu aldeles overveldende på henne. Hun skammet sig over sin uro. Hun elsket ham og det skulde ikke gå galt mellom dem, aldri; man rådet jo gud skje lov også selv for det. Hun gikk plutselig bort til ham og kysset hans kinn.

«Et så uskyldig kyss tør være tillatt selv her på kontoret, ikke sant, Egil? Nei da, jeg er ikke overanstrengt. Men jeg har tilfeldigvis hatt lagerinspeksjon idag, og det tar på. Det går unda så fort at vi alltid er redde for å slippe op.»

Han var litt genert over hennes plutselige følelsesbevisninger, – bad henne sette sig igjen, – og gjorde hennes uro ennu grundigere til skamme.

«Sitt nu rolig litt, Esther. Jeg kom jo nemlig ikke hit op utelukkende for å filosofere et skvett. Det er allikevel en ting jeg vil. Du husker du fortalte mig at du syntes det begynte å bli en smule uoverskuelig her i forretningen slik at det foruroliget dig. Jeg mener altså det at ingen kan si hvad det skal bli til her i landet. Men alle fornuftige mennesker må jo forstå at til evig tid får vi ikke lov til å sitte og sope inn penger slik som nu om dagen, det er i hvert fall utelukket. På den annen side *er* det unektelig en besøkelsestid og manøvrerer man litt forstandig skulde man kunne legge et grunnlag for virkelig rikdom. Altså: min moral er den at det kan være farlig å sette alt på ett kort, det *kan* komme et krakk og da skal ^[194] man ikke være alene om ansvaret, – ikke i en så stor forretning som denne. Og samtidig kan det være en fordel å manøvrere fritt, *fordele* den kapital man eier. Jeg synes med andre ord at du skulde gjøre hele forretningen her om til et aktieselskap.»

«Selge forretningen?»

Hun forstod ingen ting, det hadde aldri vært i hennes tanker; hvad hun så smått hadde tenkt på var å få Egil interessert i forretningen såpass at hun kunde rådføre sig med ham. Nu kom denne hennes ubestemmelige uro tilbake – og hun visste plutselig hvad hun ikke hadde våget å si sig selv før: at hun var ulykkelig over å ha mistet sitt hus, hun syntes ikke hun hadde fått noe virkelig hjem efter det, hun følte sig rotløs, – og dermed fikk det være nok. Vilde han virkelig ha henne til å selge forretningen også? Så hadde hun jo ingen ting tilbake av det hun hadde fått i stand i sitt tidligere liv. Nu kunde hun naturligvis ikke forlange at han skulde *føle* noe for det som hørte hennes fortid til, enten det nu var guttene eller deres gamle hjem eller forretningen her. Men hun måtte tenke en motbydelig tanke: var han misunnelig på det, vilde han bevisst eller ubevisst rykke henne løs fra det alt sammen? Hun kunde ikke forstå det anderledes, – det forekom henne så absurd at hun på grunn av de unormalt gode tidene skulde selge en forretning

som hun selv hadde klart å starte og oparbeide i normale tider. Hun husket de mange årene da denne forretningen var hennes liv. Hun skyldte den meget mere enn de pengene hun hadde [195] tjent på den. Hun skyldte den sin selvstendighet, den hadde skapt innhold i år som ellers vilde vært pinefullt tomme og vanærende, den hadde hjulpet henne til å glemme ting som ellers vilde ha knuget henne. Hun elsket den, – og så skulde hun gi den fra sig og kanskje sitte der som en slags direktør med et styre over sig i noe så vennelig upersonlig som et aktieselskap! Hun kunde det ikke! Han kunde ikke mene det!

«Nei,» sa han, «ikke selge akkurat. Du kunde jo beholde aktiemajoriteten. Men få inn noen folk som var interesserte sammen med dig. Som jeg sa: fordel ansvaret.»

«Nei, *det* kunde jeg aldri komme til å gjøre, Egil.»

Han stanset sin marsj på gulvet og så forundret på henne:

«Du sier det så pasjonert!»

«Ja, jeg gjør kanskje det. Jeg er svært glad i denne forretningen også.»

«Søte, snilde dig, jeg mente ikke noe vondt med det. Jeg ser rent nøkternt på det. Jeg mente og mener at det måtte være det beste for dig. Du slapp å sitte med hele ansvaret alene. Og du slapp å slite så uavbrutt. Det måtte vel være morsomt for dig å være litt mere herre over din tid, du har jo tatt din tørn.»

Hun hadde ikke noe å svare på det, hun mumlet bare:

«Ja, men allikevel.»

Han tok sin hatt.

«En annen ting må jeg ha lov til å si før jeg går. [196] Når du betror dig til et menneske med dine vanskeligheter og ber om et råd skal du ikke være likefrem fornærmet når du får det. Ja, adjø da.»

Hun følte sig som en unge som har fått skjenn, var brennende het i ansiktet, kunde på ny ikke si noe, mumlet: «Adjø da» og lot ham gå.

*

Nye diskusjoner hver eneste aften hjemme. Krakilsk stemning. Drømmeren sa som oftest ingen ting, men han satt der og hørte på, var en slags taus dommer,

og ingen kunde være i tvil om hvad han mente: hele hans vesen utstrålte kulde overfor Egil.

Hun var fortvilet og forstod ikke hvad hun skulde gjøre. Hun gruet for å gå hjem om kvelden og hun blev liggende søvnløs og stirre, trett, uten en tanke, lammet av forundret ulykkesfølelse: var det mulig at dette hennes nye, egentlige liv skulde bli ødelagt av idiotisk kjekl og floke sig så meningsløst til.

Plutselig blev Egil borte tre kvelder på rad; kom sent hjem og gikk på sitt kontor før de andre spiste frokost. Hun så ham ikke. De to første dagene var hun sint på ham, syntes han var meningsløst urimelig, hun kunde jo ikke gjøre noe for at han endelig skulde diskutere med guttene og lot sig forbitre av dem, han fikk furte så lenge han vilde.

Men den tredje dagen blev hun grepet av panikk og opdaget at hun bare bestod av nerver. Alt dette fikk være så meningsløst det være vilde, men det gjaldt allikevel for meget til at det kunde fortsette slik. Var ^[197] han ikke mere «overlegen», som Hans sa, så måtte hun innrette sig på det. Hun kunde ikke undvære ham.

Hun gikk ikke i forretningen den dagen, hun gikk en tur. Hun forsøkte å tenke sig gjennom alle disse vanskelighetene som begynte å ødelegge livet for dem, men kom ingen vei med det. Hun visste bare at hun holdt det ikke ut. Og hun kunde ikke opgi ham. Om hun aldri hadde visst det før så visste hun det nu at hun elsket ham. Hvad hadde det å si hvad han mente og ikke mente, om han hadde noen latterligheter og kanskje helt fra guttedagene av var litt komisk forventd, ikke tålte motsigelser, skulde roses og beundres. Det betydde jo ingen ting, hun hadde visst det på forhånd og ikke brydd sig om å vite det. Det var bare en ting som betydde noe: at hun nu endelig visste hvad det vilde si å bli elsket av en mann og kunde gi sig hen fullstendig, bli helt tilfredsstillet. Det var fysikk, det var erotikk; skulde hun skamme sig over det? Hun var kvinne og hadde resignert og levd på andre ting i hele sitt liv; en gang skulde hun ha lov til å være kvinne og leve sitt eget liv. Guttene var voksne og skulde leve sitt eget liv de også istedenfor å ødelegge hennes. Egil hadde undgått henne i mange dager.

Hun tok en hård beslutning: guttene skulde ikke få lov til å ødelegge hennes ekteskap. Dette hennes ekteskap hadde kostet for dyrt til at det skulde gå i

stykker. Det som var gjort kunde ikke gjøres om igjen; hun fikk heller ofre noe mere.

[198]

Da hun kom hjem gikk hun like op på hans atelier hvor hun ellers aldri pleide å være; det var en stilltiende forutsetning mellom dem at de ikke skulde forstyrre hverandres arbeide.

Han så på henne og sa koldt:

«Er du her. Jeg trodde du var i din elskede forretning.»

Hvor pen han var i sin hvite arbeidsjakke, han så yngre ut, som en gutt; og skjønt han var blitt litt tykkere i det siste og lett kunde komme til å virke komisk hvis det fortsatte eftersom han var liten, hadde han nu et strengt, nesten asketisk uttrykk. Hvor det var meningsløst med dette «uvennskapet», latterlig bortkastet tid, uten lykke, uten fornuft. Hun elsket ham jo!

Men hun hadde vondt for å snakke, nu som alltid ellers. Hun forsøkte å ta det spøkefullt likegyldig, smilte – det er vel et skrøpelig smil, tenkte hun selv og følte sig forlegen. Hun sa:

«Jeg hadde bare lyst til å se hvordan du har det.»

«Jeg har det fortreffelig.»

«Du har ikke vært på kontoret selv idag?»

«Nei, jeg går ikke dit før i to-tre-tiden.»

Hun lo litt.

«Du har den snurrieste inndeling av din dag som jeg kan tenke mig. Den ser ut som ren forvirring, men det rare er at du visst får utrettet det utrolige i løpet av den sikksakkruten din.»

Han svarte ikke på det, mumlet bare noe, men hun følte at han var litt mindre utilnærmelig.

[199] «Jeg synes ikke dette går bra,» sa hun stille.

Han snudde sig fra henne og sa bittert:

«Du konstaterer det som om det ikke angikk dig.»

Var det mulig at han ingen ting forstod!

«Hvis det ikke angikk mig, hvis det ikke gikk inn på mig, satt jeg ikke her.»

Han stod bøiet over noen plansjer nu. Så reiste han sig med ett, brydd, gikk bort og stillet sig med ryggen mot vinduet, stirret på henne som om han vilde stene henne og sa:

«Er du skuffet så kan du være forvisset om at jeg er det ikke mindre. Jeg giftet mig med *dig*. Jeg visste riktignok du hadde dine sønner og den ting har naturligvis også streifet mig at der kunde opstå vanskeligheter. Men jeg hadde den tillit til mig selv at jeg skulde klare dem. Jeg gikk nemlig ut fra – ja, du får undskylde – at dine sønner hadde noe av det som heter opdragelse. Men jeg kjente dem ikke og der ligger min store feil; jeg burde jo tenkt på at jeg giftet mig ikke med ett enkelt menneske, men med en hel familie.»

Hun kunde ikke hjelpe det: hun blev skjelvende av forbitrelse. Han hadde ikke lov til å snakke slik, ikke til henne som han visste var stolt av sine sønner og det hun hadde kunnet være for dem, ikke til henne som han visste hadde opgitt sitt og deres hjem for å møte ham fritt, på ny basis. Men hun sa ingenting, hun satt med bøiet hode og tok imot og tvang sig til å være stille.

Han fortsatte:

[200] «Jeg har hatt meget med ungdom å gjøre i min tid og har det fremdeles. Jeg tror jeg tør si at jeg har et endog ualmindelig godt navn blandt ungdom, de vet hvad jeg står for. Jeg må si det er første gang jeg har støtt på unge voksne gutter som ikke alene er uforskammede i tonen, det bryr jeg mig ikke så meget om, det kommer naturligvis av at de nu engang ikke har hatt en far over sig, men som er direkte fiendtligsinnede, sjofle, pøbelaktige. Ja, det er sterke ord, men nu har jeg sagt det. Jeg vil det ikke mere, simpelthen, jeg gider ikke, orker ikke, det er bortkastet tid og dertil er det under min verdighet.»

Si ingenting, si ingenting, si ingenting, tenkte hun, du vet jo hvordan dette må gå, du vet du må ofre guttene som du har ofret ditt hjem, det hjelper ikke å protestere, du vet jo best selv at det er løgn hvad han sier om dem og at det kommer av at de ikke er dusingutter, de orker ikke å smiske for ham; si ingenting! Og hvad skulde hun si! Han følte det vel slik, for ham var det sant. Kanskje vilde også guttene ha vært anderledes mot ham hvis han ikke var hennes mann og var kommet mellem dem og henne. Hun visste bare at hun elsket både

ham og guttene og at hun måtte velge, – og at hun måtte velge ham. Det var blitt slik, og det var ingen vei tilbake.

«Nei, jeg forstår jo etter hvert at det ikke kan gå,» sa hun. «Jeg hadde bare håpet at dere vilde holde op å diskutere slik kveld etter kveld.»

Men det skulde hun ikke ha sagt. Han begynte på ny, mere ironisk nu:

[201] «Du snakker om å diskutere som om det var en last! Jeg må innrømme at det faller mig naturlig å snakke med mennesker jeg omgås. Situasjonen var den at jeg skulde bo i hus, ikke alene med dig, men også med dine sønner. Jeg var altså nødt til å bli kjent med dem. Tør jeg spørre hvordan det skulde skje hvis jeg ikke skulde snakke med dem?»

Hun satt fremdeles med bøiet hode og tenkte at hun kunde nok svare noe på det, – livet bestod jo ikke i å snakke, og guttenes respekt for ham vilde saktens ha vært større om han ikke hadde forsøkt å være så altfor meget på like fot, så altfor ungdommelig bonkamerat og skravlet avsted både om det han begrep og det han ikke begrep. Det stod til ham å holde den avstand som det alltid var sundt å ha mellom mennesker. Men hun forstod jo i det hele tatt ikke den store snakkeleden; Egil snakket vel mere på to år enn hun hadde gjort i hele sitt liv? Hun hadde ikke inntrykk av at han trengte pauser heller, ikke ensomhet, ikke lang, lang taushet for å komme sig igjen og bli oplagt; når fikk han tid til å tenke slik som han maste sig gjennom dagene?

Han ventet litt og ventet vel at hun skulde svare. Så fortsatte han:

«Nå; du mener kanskje at jeg skulde gå taus og storslagen omkring og i det hele tatt passe nøie på alt hvad jeg sa og gjorde, – her i mitt eget hjem. Nei takk; der hvor jeg ikke har lov til å være mig selv, der vil jeg ikke være. Slik forholder det sig. Jeg er ikke vant til å gå på tå og be om undskyldning for [202] at jeg er til. Og jeg har aldri kunnet fordra mennesker som krenker mig; mere edel er jeg ikke.»

Nu ventet han sannsynlig på ny at hun skulde si noe, og hun skulde jo gjøre det, men hvordan skulde hun få det sagt. Men før hun fant ut hvad hun skulde si, tilføide han:

«Det er altså situasjonen. Jeg vil gjerne vite hvad du mener om den?»

Hun spurte, bare for å vinne ennu et øieblikk:

«Hvad mener du selv?»

Han gikk bort til det store tegnebordet sitt igjen, bøide sig over det, men reiste sig med et rykk, så like på henne og sa:

«Jeg mener at avgjørelsen er din. Du får velge. Glem ikke at du engang lot mig velge!»

Og da sa hun fort:

«Jeg har alt valgt.»

Hun avbrøt sig selv – for en motbydelig tanke rammet henne: var det bare hennes kjærlighet til ham som avgjorde nu, var det ikke også at hun var feig – redd for å innrømme overfor sig selv og verden at hun hadde tatt feil, at det var et nederlag, at hun hadde skapt en situasjon hun ikke kunde klare og som var for nedverdiggende til at hun vilde innrømme den? Om hun hadde visst på forhånd at det skulde gå slik, – vilde hun ikke da ha fortsatt sitt gamle liv?

«Jeg har valgt dig.»

Det blev en skamfull pause; de så ikke på hverandre; han som hadde vunnet og hun som hadde tapt var like forlegne. Selve luften, lyset, stillheten ^[203] oppe på det store atelieret var med i denne skamfølelsen; innestengt, stille, onde anslag, hemmelig forbrytelse. –

Han forsøkte å redde det, men gjorde det bare verre for henne; hun hørte jo hvor han var uekte nu og visste at han hørte det selv.

«Jeg har naturligvis uttrykt mig sterkt, men det er som du selv sa: det kan ikke gå. Jeg forstår jo godt at det er noen kloke sønner du har. Jeg tror at Harald og jeg alene kunde komme bra ut av det sammen; han er jo virkelig kunstner, har mere resonans, et mildere gemytt – (hvor han tar feil, tenkte hun) – og det er likesom mere harmonisk sammenheng i ham. Hans er jo også en begavet gutt, men skrekkelig splittet og irritabel, fragmentarisk, om du vil; det har du vel merket selv? Og han har noe hårdt, påståelig, usmidig, som naturligvis bare kommer av at han ikke har oplevd tilstrekkelig ennu. Ingenting kunde være bedre for ham enn å komme ut, – en velgjerning, likefrem. Hvad sier du om England, – Oxford eller Cambridge? Der kan han komme inn til tross for krigen. Og for

Harald vilde jo også det være førsteklases.»

Hun studerte et øieblikk på om han mente at han gjerne vilde at Harald skulde bli hjemme, men det forekom henne å være det sjofleste av alt, et virkelig forræderi, og han mente det jo heller ikke. Hun sa slapt:

«Du kan nok ha rett i det. Jeg skal snakke med dem om det.»

[204] En stund etter sa han:

«Du skal vite det, at jeg synes synd på dig; jeg forstår nok det ikke er morsomt. Men jeg tror det var en nødvendig, – ja, – operasjon, om du vil. Og opriktig talt, – de er voksne. Og vi er voksne. Og for oss gjelder det vel først og fremst oss! Det er *vår* kjærlighet, det er *vårt* liv. Du vet jeg elsker dig, Esther.»

Plutselig var han borte hos henne og kysset henne. Og med en avsky for sig selv som hun aldri før hadde følt, gav hun sig begjærlig hen til ham der på denne skammens formiddag. Det var en ny ting: det var berusende og aldeles uten lykke.

Siden gikk hun ned. Hun følte sig som et nytt menneske; hun som alltid hadde fryktet at en skam skulde overgå henne, hadde selv gitt sig hen til den. Hun gikk inn på sitt soveværelse, stengte døren og brast i gråt. Hun husket ordene om Peter: «Og han gikk ut og gråt bitterlig.»

*

Hun slapp å snakke til guttene. Da hun satt på kontoret dagen etter, banket det på døren, og Hans kom inn.

«Forstyrrer jeg dig, mor?»

«Nei, kjære dig, Hans.»

Hun fikk et sjokk da hun så ham, hun hadde sittet og tenkt på at hun nu igjen skulde snakke med ham og Harald, ennu verre enn sist, – nu skulde hun fordrive dem. Aftenen i forveien hadde de ikke vært [205] hjemme, og hun var glad for det, – først nu begynte hun å få krefter til å klare det, hun forstod én ting: hvor absurd det måtte være for Egil at de ikke skulde ha barn av hensyn til disse hennes sønner som ikke kunde fordra ham. Hun hadde fått, – og måtte finne sig i å gi.

Hans hadde ny dress og var vakker; nu som alltid blev hun slått av den

særlige charme i hans ansikt og uttrykk: gutteaktig frisk og ung og blid – og samtidig voksen, nesten herjet. Tynn var han i klærne, kjøtt trivdes ikke på kroppen hans, det fantes ennu ikke nok hvile i ham til det, – og nettop fordi selve ansiktet hans på en ubegripelig måte hadde noe for tidlig herjet i trekkene, virket hans smil og hele uttrykkets ungdom dobbelt vakkert. Nu kom hun igjen til å huske det, at han jo var forlovet! Og hun hadde ikke spurt, ikke hørt noe mer om det, slett ikke sett piken! Det var jo hennes egen skyld, hun begrep ikke hvordan det hadde gått for sig at hun hadde glemt å spørre, ikke bare den første dagen da hun fikk vite det, men siden, måned efter måned, og hun var like skamfull nu som da, men nu var plutselig hennes nysgjerrighet så stor at hun vilde spørre.

Men Hans kom henne i forkjøpet. Han hadde satt sig i «mottagelsesstolen» ved siden av hennes skrivebord, beslutsomt, med benene over kors, og beslutsomheten stod helt ut i det smilende ansiktet hans. – smilende og bekymret var det. Og han gikk like løs:

«Du mor, – det er jo ingen hemmelighet for dig at det ikke går så bra mellom Harald og mig – og [206] din mann, mm? Jeg behøver jo ikke å si noe mere om det. Skjønt – en ting: vi kunde ha vært hyggeligere, vi kunde det, vi er enige om det, – av hensyn til dig. Men så har vi altså ikke vært det; om forladelse! Og du skjønner at vi vil jo ikke for noen pris ødelegge for dig. Men du skjønner at det er blitt slik – ja, nesten uten vår vilje. For vi vilde egentlig helst latt være å bli med inn i det nye huset, men vi forstod at det betydde noe for dig at vi blev med. Og da vi først var kommet der, vilde vi ikke demonstrere ved å forsvinne, skjønner du, skjønt vi altså ikke kunde la være å plapre løs på en litt ubehagelig måte. Det vil si jeg; Harald har visst ikke sagt stort. Jeg var litt, – nå ja, det kan være det samme. Men nu demonstrerer han altså selv ved å forsvinne. Og da, vet du. Det var jo ikke meningen. Da blir det jo allikevel til at vi skaper uhygge for dig. Nu har jo du vært så snild og hyggelig at du har latt oss få disse pengene for oss selv. Så det er jo ingen grunn for oss til å gå der i dette nye huset og lage ugagn. Synes du vel?»

Han spurte med sin blideste stemme og sitt lyseste smil; et øieblikk holdt hun nesten på å glemme hvad det var for vonde ting han snakket om, – og takknemlig tenkte hun: jeg skal i hvert fall ikke gjøre det vanskeligere, – tenk om det kan ordne sig så lett. Hun sa – og hun var ubevisst litt skuespillerinne, hørte det selv

på tonefallet:

«Kanskje dere har tenkt på å reise litt?»

[207] Hans sendte henne et fort, forskende blikk, – hørte han at hun ikke var riktig ekte? – men smilte igjen som før og gikk med på hennes tone:

«Nettop. Ja, det var kanskje ikke så genialt av dig å gjette det. De stakkars studiene mine kan jeg like godt ta med mig f. eks. til England. Og Harald mener at han kan ta «studenteksamen» i Sverige like lett som her i Norge. Han har lyst til å bo litt i Sverige også, sier han. Og jeg vil jo gjerne bo i England i noen år, kan du vite, Oxford, hvad? Det er mondent og fint, det! Jeg tror forresten ikke det, at jeg skal bli noe særlig bortskjemt av det.»

Hun hørte godt han bare snakket for å snakke; hun sa noe, hun også: at det måtte jo være nyttig for dem o. s. v., – og plutselig stod han i døren og skulde gå. Da husket hun det igjen og kunde ikke la være å spørre:

«Men Hans, hadde du ikke forlovet dig?»

Han blev forandret på et øieblikk, som om et storm flak drev over ansiktet hans, og han sa:

«Det kan du la være å spørre om *nu*, mor. Det skal jeg greie med selv.»

Og så forsvant han.

*

Hun visste at det tok guttene åtte dager å ordne sig før de kom avsted, men hun kunde aldri siden få frem til bevisstheten hvordan hun hadde det i denne uken. Den var forsvunnet. Hun hadde [208] inntrykk av at de alle undgikk hverandre; guttene hadde sine påskudd, Egil sine; selv tilbragte hun visst det meste av tiden i forretningen; men hun kunde ikke si hvordan det var; hun kunde ikke huske at hun følte noe.

Men hun husket den siste aftenen før de reiste. Det var jo ikke til å undgå at de måtte være sammen da; de gruet sig visst alle for denne avskjedsmiddagen. De gikk til den med en slags dødsforakt, det skulde jo gjøres unda. Hvad de snakket om hadde hun glemt; selv sa hun visst ikke meget, men hun anstrengte sig krampaktig for å være blid og smilende. Det var en lidelse over alle grenser; hun så og hørte hvor de andre var forserte, uekte. Egils vennlig faderlige tone,

som ikke kunde skjule hans triumffølelse, var uutholdelig, men enda verre var det at guttene gikk med på den, var imøtekommende, ærbødige, overdrevent interesserte for alt han sa, sønnlige. En enkelt gang kunde de gå med på det, de spilte komedie, og de gjorde det naturligvis for å glede henne. Ante de at hun aldri i sitt liv hadde følt sig mere ribbet og fortvilet fattig?

For henne var det en gjentakelse. Hun visste hvad det vilde si at menneskene i hennes liv reiste fra henne. Hun visste hvad det betydde: hun skulde vel se sine sønner igjen, men hennes gamle liv var forbi, alt hvad hun hadde fått med sitt første ekteskap, var avsluttet nu, det vilde aldri bli intimt for henne mere, og hun hadde selv drevet det ut av sitt liv. Hun skulde ikke være sentimental: det var voksne [209] sønner hun sendte fra sig, det var jo i og for sig som det skulde være, og hun skulde vel ikke fortvile, hun blev ikke ensom, hun hadde jo sitt nye liv? Ja, hun hadde rasert grunnen for å skaffe plass til dette nye liv, men nu da det var gjort, hadde hun nesten ingen tillit til det. Det kom vel bare av at hun var nervøs og trett, men hun kunde ikke lenger tenke sig at hun noensinne skulde få sin lykketid tilbake.

Hun satt og følte sig idiotisk med sitt stereotyp smilende ansikt. Hun så ned hele tiden, hadde ikke kraft til å møte de andres øine som hun stadig følte på sig. Bare de snart blev ferdig, bare tiden vilde gå! Engang satt hun i skumringstimen og tenkte det samme: si ingenting, bare la tiden gå. Og da som nu vilde den ikke gå, usigelig tungt og tregt flyttet viseren sig på kirkeuret som om det var selv evighetens tunge lass den skulde drive frem. Mellem da og nu lå mangfoldige år som det nesten ikke var avstand i, – skjønt de hadde forandret alt i hennes liv. Og alle disse forandringene, alt som skjedde, det foregikk uten å spørre om hennes vilje, det drev henne fra lykke til skam, fra rikdom til tomhet, fra kraft til avmakt. Nu hadde hun på ny den følelsen at det hele var uvirkelig, var dette *hennes* liv? Ja, hun levde i det, det var hun som satt her og hadde det slik at hun ikke torde se på sine barn og sin mann, hun som hatet alt som kunde gjøre henne skamfull, – det var hun som nu lot sine barn reise fra sig, sendte dem fra sig for å opnå en fred og lykke som hennes vesen ikke lengere trodde på. Var det sant? Hun syntes [210] at hun også var et annet menneske enn det som gjennemgikk hennes skjebne, et vesen lengst inne i henne som så forundret på det hele, misbilligende, men

upåvirket av det, langt utenfor det. Var det dette fjerne, men egentlige vesen i henne som nu drev det stereotype, flaut løgnaktige smilet bort fra hennes ansikt og fikk henne til å se op, langsomt, mønstrende, som om hun nu en gang for alle vilde se hvem det var sammen med? Og hadde dette vesen synsk makt, kunde den lese fremtiden siden hun nu syntes at hun over dette ulykksalige middagsbord, gjennom snakket og røken kunde se hvordan de alle sammen var og hvordan det vilde gå dem, – se det likesom langt borte fra, uten medlidenhet og uten fordømmelse, som om det ikke angikk henne, som om hun var skjebnen selv? Men et øieblikk efter var hun bare det vanlige menneske, dobbelt forlegen fordi hun merket at de andre var blitt tause da hun så på dem.

De brøt op fra bordet.

Siden på kvelden kom Harald alene til henne for å si adjø; han skulde reise med morgentoget og vilde ikke ha følge på stasjonen.

Hun omfavnet ham og gråt og mumlet noe som hun ikke engang selv visste hvad var. Han vilde ikke vise at han var beveget, han gikk så fort han kunde og lovet å skrive.

Hun fulgte Hans på båten. Hun var tapper og storslagen til det siste.

«Det går godt an å si til sig selv at ting ikke har vært,» – var noe av det siste han sa. «Den lille [211] idiotiske misstemningen i det siste, sier vi ikke har vært. Jeg er nu den lykkelige sønn som på grunn av sin over alle grenser prektige mor får anledning til å reise ut i verden og komme lærd og lykkelig tilbake, mm?»

Hun elsket den gutten! Gid han hadde rett!

*

Så gikk hun i forretningen. Det var midt på formiddagen, det vrimlet av mennesker, hun kunde se det var sant hvad Marie Kvam sa at plassen begynte å bli for liten, slik at det gikk ut over ekspedisjonen.

«Du kommer til å måtte utvide, min ærede chef, og det litt hiskelig fort,» hadde hun sagt.

«Utvide,» svarte hun. «Hvordan skulde vi kunne utvide. Vi bruker jo hver tomme plass som finnes i huset.»

Dertil sa Marie:

«Det må du finne ut av. Nu kan det kanskje komme dig til gode at du er gift med en arkitekt.» – Hun hadde sagt det med sitt mest uskyldige ansikt og sin giftigste stemme. Forholdet mellom dem var i det hele tatt ikke så særlig godt mere. Marie var blitt formelt høflig og forgikk sig aldri, og hun kunde for så vidt ikke nevne bestemte ting som bevis for at følelsen var riktig, men hun hadde den allikevel: der var noe fiendtlig aktpågivende, noe ubestemt skadefro i hele Maries holdning og vesen. Men hun hadde hatt for meget å gjøre og tenke på til å bry sig om det.

Imidlertid hadde altså Marie rett i det at her var [212] blitt trangt; selv vilde hun sannelig ikke like sig i en slik overfylt forretning hvor man nesten ikke kunde bevege sig.

Og da hun var oppe hos sig selv, på kontoret, begynte hun å tenke. Gikk det kanskje den samme vei med forretningen som med alt annet i hennes liv: at den måtte forandres, omkalfatres, helt igjennem? Skulde det vedbli å være som nu, vilde det si at hun kunstig holdt forretningen nede, den var jo på sett og vis sprengt. Og hadde hun lov til å stanse forretningens vekst. Riktignok var den hennes og hun kunde disponere som hun vilde, men den hadde nu engang et liv for sig selv, og når det gikk så bra som det gjorde – hun så på hvordan omsetningen øket for måned til måned, så var det vel ikke riktig å holde igjen.

Men utvide kunde hun bare ved enten å lage filialer rundt i byen, og det vilde bli omtrent umulig å administrere, eller ved å kjøpe nabohuset, som visstnok kunde kjøpes for penger, men det vilde nok også bli mange penger, en kjempeaffære og et mas uten like. Hun vilde det helst ikke. Hun var med andre ord helt forandret. Hver gang det før hadde vært nødvendig å utvide forretningen syntes hun det var frydefullt, hun levde i en spenning som bare var deilig skjønt hun hver gang var fullt på det rene med hvor stor risikoen var.

Hun var ikke *redd* nu heller; hun var bare trett. Hun var jo bedre rustet til å ta en slik utvidelse nu enn noensinne før. Hun satt så velordnet og godt i [213] det som det var mulig å gjøre. Og hun visste godt hun hadde tillit, så hun kunde reise de lån hun vilde ha. *Skulde* hun først «utvide», kunde hun klare det alene – med letthet. Men det hadde allikevel gjort inntrykk på henne det Egil sa, – om at fordele ansvaret. Det vilde bli enda større. Hun brydde sig ikke så meget om

hvordan tidene vilde komme til å utvikle sig, forretningen var sund og hun hadde drevet den frem i «normale» tider, skulde saktens klare det om denne pengeoverfloden stanset også. Men det *kunde* naturligvis bli vanskelig hvis hun da satt og skulde forrente kjempekapital. Kanskje var aktieselskap det beste. Kanskje hun blev nødt til å gi også forretningen fra sig. Hun fikk tenke på det.

Mens hun satt og arbeidet med andre ting og hadde konferanser med mange mennesker forstod hun en ting som gjorde at hun nesten bestemte sig for å gå i gang: hun var glad for at dette forretningens problem møtte henne nu; hun trengte til det, slik som hun før hadde forretningen å takke for at hun kom igjennem et langt stykke av sitt liv. Det var både litt skamfullt og litt tomt mellom henne og Egil. De kunde trenge denne store, spennende tingen å arbeide med sammen. Den kunde avlede meget. Og den kunde gi dem tid til å se hvordan det *virkelig* stod til med dem, hvad de *egentlig* hadde å leve på – uten panikk.

[2]

[214] Hun kom hjem som hun pleide til sin sene middag. Det var en fin høstdag, det var alt begynt å skumre ute, hun hadde gått fort, den kjølige høstluften hadde gjort henne våken, hun følte sig som et nytt menneske da hun gikk hjem, oppfattet alt omkring sig med en tydelighet som forundret henne, det var så nytt. Efter hvert blev hun grepet av en ulykkesfølelse så voldsom at hun ikke kunde huske å ha hatt det så vondt, – og hun forstod hvad det kom av: hun hadde sett noen mennesker vandre arm i arm og følt det som om hun brente sig på lykken i deres ansikter. – Hvor lenge hadde hun nu gått og vært ensom? Hun husket bare den siste tiden; nu hadde han ikke vært hjemme en kveld på fem dager.

Hun kom inn i entréen og den store hallen, der var tomt. Hadde hun noensinne sett et så tomt hus? Det var kjøpt for at de alle sammen skulde få et nytt hjem; guttene hadde forlatt det, det så ut til at Egil flyktet fra det; hun var den eneste som kom og gikk og satt der kveld efter kveld vanemessig og sløvt. Alt entréen var spøkelsesaktig tom; en av hennes kåper hang der og en av Egils gamle hatter, ellers gliste den lange knaggeraden imot henne som tennene [215] i et skjelett. Hallen virket øde, spøkelsesaktig stor og forlatt som riddersalen i et

slott. Og nu så hun at stuene var stygge; hvorfor hadde hun ikke lagt merke til før at Egils og hennes egne ting ikke passet sammen? Det hadde vært bra ting, hver for sig, men de kunde ikke forlikes og de var ikke laget for dette huset. Selv vilde hun jo heller ikke ha kjøpt det, hun syntes det var for stort, for høit til taket, for uintimt, men Egil syntes det var flott, renslig i stil, rummelig, det beste de kunde få når de ikke hadde tid til å bygge selv. Før hadde han leid et hus og heller ikke det var hyggelig. Hvordan hang det sammen at en mann kunde være fremragende arkitekt og ikke ha noen sans for å bo hyggelig selv?

Hun satte sig i en av de dype stolene i salongen. Hun frøs, det var på tide å begynne å fyre om kveldene nu. Hvor dette store rummet virket tomt; hvorfor hadde ingen sørget for å live op med blomster nu da det vrimlet av dem? Underlig at hun gikk her hver eneste kveld og ikke så hvor tomt her var, hvor ubebodd det virket her; hvad tenkte hun på når hun satt her alene? Hun visste det ikke selv, kunde ikke huske det.

Piken kom inn og meldte at middagen var ferdig; herren hadde ringt og sagt at han ikke kunde komme før senere; han spiste middag i byen.

Hun sa ingenting til det, gikk bare inn og satte sig. Og da hun på ny satt der alene ved det store spisebordet, omgitt av uhyggelig luksus og tvang sig til å spise, skjønt maten kvalmet henne, gikk det plutselig [216] op for henne at hele hennes tilværelse var blitt fullstendig uten mening, verre enn den noensinne hadde vært, en karikatur av virkelig liv. Og hvordan hadde det gått for sig at hun selv var blitt så passiv? Var hun redd for noe? Torde hun ikke forstå hvordan det hele var fatt og hang sammen?

Hun begynte å regne efter; nu var det snart oktober. Og da var det altså over et år siden guttene reiste! Et helt år! Tanken var så overveldende, så uutholdelig at hun følte sig lammet. Hun måtte vente, hun måtte se på det: et helt år! Hun satt stiv på stolen og spiste mekanisk det som blev satt foran henne, og hele tiden tenkte hun op igjen og op igjen: det er gått et år siden guttene reiste. Hvad var det som forferdet henne slik i det? Visste hun ikke at tiden gikk? Hun hørte jo nokså regelmessig fra dem begge, skjønt ikke så ofte som hun ønsket og slett ikke slik som hun ønsket; hun syntes de blev fjernere og fjernere; hun visste mindre og mindre om dem. Men at tiden gikk, det måtte hun jo i hvert fall vite; hvad var

ikke hendt siden da?

Hun var endelig ferdig med middagen og gikk inn igjen i salongen. Der holdt hun ikke ut å være. Så gikk hun inn i røkeværelset. Hun pleide aldri å være der, hun likte det ikke, hun syntes alltid hun hørte Egils og guttenes krakilske stemmer når hun gikk igjennom det. Nu satte hun sig der allikevel, skjøv en stol bort til peisen, laget et bål og tendte på.

Hvorfor virket det så voldsomt å tenke på at det var et år siden guttene reiste? Det var jo naturligvis [217] fordi hun nu satt her i dette store, kolde huset og frøs og visste at alt sammen hadde vært forgjeves. Ja, det måtte hun vite, men hun forstod det ikke. Hun hadde vel ikke villet villet forstå det heller; hadde hun ikke hele tiden dyrket sin gamle kunst: å betrakte hver dag som noe foreløbig, – inntil hun nu opdaget at alle disse foreløbige dagene var blitt et helt år?

Nu så hun plutselig hvordan det hele var: den formiddagen da hun fulgte Hans på bryggen og etterpå gikk på kontoret og satte sig til å tenke på om hun skulde utvide forretningen og gi den fra sig til et aktieselskap, – den formiddagen hadde hun fattet en beslutning som hun ikke var sig bevisst: uten at hun siden overveide det mere gikk hun i gang med utvidelsene, og forretningen *blev* omdannet til et aktieselskap. Hun tok selv initiativet til det, hun var med på det, arbeidet med det fra dag til dag, hun hadde hatt så meget å gjøre som kanskje aldri før i sitt liv, og huset var bygd om, og selv var hun nu chef for et aktieselskap hvor hun ikke eide mere enn en tredjedel av aktiene. Alt hadde hun selv vært med på å ordne, men nu i dette øieblikk visste hun at hun hadde mistet ledelsen av sitt liv fra den formiddag av da hun besluttet alt dette uten å vite at hun besluttet det, men tvert imot sa til sig selv at hun skulde overveie det nøie. Alt var blitt anderledes siden da. Også før hadde hun kunnet føle sitt liv som noe fremmed, til og med som noe fiendtlig og ufattelig, men hun visste da i hvert fall bestandig at det *var* slik; ingenting, nesten ingenting undgikk hennes bevissthet; hennes [218] hånd styrte, selv om den var svak. Men da opgav hun sin egen vilje, en annen makt rådet gjennom henne, hennes bevissthet var blitt en annens medium. Og skjønt hun ikke hadde vært på det rene med noe av det hadde hun hele tiden følt det som en katastrofe!

Nu kunde hun få noe å tenke på: var det ikke hun som i hele sitt liv fremfor

alle ting hadde fryktet ydmygelse og vanære? Kunde hun måle vanæren i det som hadde foregått her? Hun kunde jo ikke være i tvil, i dette øieblikk forstod hun det omsider: hun hadde gjort det alt sammen for sin kjærlighets skyld, for å holde fast på ham. Så liten tillit hadde hun hatt til deres forhold og til sig selv at hun beredvillig hadde utslettet sig selv, opgitt alt for å imøtekomme ham og derved binde ham til sig. Det var i sig selv ydmygende, men dobbelt ydmygende, oprørende meningsløst var det blitt fordi det jo ikke hadde fruktet det minste; alt hun hadde ofret, både bevisst og ubevisst, hadde virket mot sin hensikt; – her satt hun i deres store, kolde hus mere ensom enn noensinne, – og i en ensomhet til ingen nytte.

Hvad hjalp det at hun satt her og innså alt dette? Hun forstod jo ikke hvorfor det var blitt slik. Hun forstod ham ikke, nesten aldri. Hun syntes ikke at hun visste hvem han var. De hadde det riktignok godt en liten stund efterat guttene var reist og hun tok fatt på utvidelsen av forretningen og ombygningen av gården. Han var interessert og vilde hjelpe henne. Men det varte ikke lenge; han overlot det hele til kontoret. Han hadde i det hele tatt en periode da han [219] nesten ikke arbeidet som arkitekt. Han gikk nok på kontoret en tur hver dag, men efter at han hadde tatt op en av sine yngre assistentarkitekter som kompanjong i firmaet brydde han sig ikke om det daglige arbeide. Han tok sig bare sammen hver gang han blev interessert for en stor opgave, en konkurranse, en særlig smigrende bestilling, og da nøide han sig med å lage utkastene; arbeidet overlot han til kontoret. «Jeg er kunstner,» pleide han å si, «jeg har idéene. De andre er håndverkere og kan utføre dem.»

Han hjalp henne med forretningen, forklarte henne det han kalte «aktieselskapets teknikk» og akkurat da hele omorganisasjonen til aktieselskap foregikk var han svært interessert, hun hadde kanskje ikke klart det uten hans hjelp. Han gratulerte henne med at hun fikk fri en hel del av sin kapital, – «i slike tider skal et menneske som eier noe sørge for å ha sin bevegelsesfrihet,» sa han. På en måte var hun glad for det også; hun forstod i hvert fall at hun ikke hadde klart hele denne ombygningen alene, den var blitt så ufattelig dyr; det hadde slukt alt hun eide og mere til om bare hun hadde skullet stå for det. Men alle deres samtaler om dette var blitt rent forretningsmessige og hver gang de var

forbi blev de nervøse begge to, usikre, forlegne. Hun plaget ham meget mere enn nødvendig, snakket op igjen og op igjen de samme tingene – uten å forstå hvorfor hun gjorde det. Men det var vel fordi hun ventet å få høre at det hun hadde besluttet betydde noe for ham? Det var jo bare derfor hun hadde gjort det. Hun vilde finne et [220] tegn på at han forstod det var et offer og at han var glad for det. Men han hadde vel ikke forstått det, – og han vilde kanskje heller ikke vært glad om han hadde forstått det? Hvor hadde hun i det hele tatt det fra at det skulde *bety* noe for ham enten hun beholdt forretningen som den var før eller laget den om slik som han antydte det? Det eneste rimelige å tro og tenke var jo at han sa det ene og alene på grunn av henne, og at det derfor ikke hadde betydd noe mere for ham etterpå heller. Men var det mulig allikevel? Kunde han undgå å forstå at hun hadde gjort også dette for at alt skulde være *nytt* mellom dem. Også der vilde hun skape en ny situasjon; ingenting i hennes fortid skulde få lov til å gjøre deres samliv vanskelig.

Var ikke det en naiv tanke av henne? Nei, hun kunde allikevel ikke forstå at hun hadde tenkt galt. Selv om det ikke betydde noe praktisk så betydde det noe symbolsk: hun opgav sitt eget til fordel for hans planer. Men dessuten betydde det noe praktisk også: hensikten var jo å skape et grunnlag for samarbeide mellom dem, en situasjon hvor han forstod at hun trengte ham; og det skulde ta bort fra deres samliv den hemmelige følelsen av skam og vond samvittighet, – gjøre det enda mere *nødvendig*.

Slik hadde hun tenkt og intet av det hadde holdt stikk.

Hvad var så det riktige? Hvad kom denne elendigheten av? Hun så nu forundret at hun virkelig hadde klart å la være å tenke på det, hun hadde bare [221] ventet og ventet, arbeidet og ventet, nu som før. Var hun kanskje dum, uten forstand på mennesker så hun intet begrep av det som hendte omkring henne? For første gang siden hun traff Egil, tenkte hun sig den mulighet at han kanskje var henne utro, at han kanskje var skuffet over henne erotisk. – Det var en uhyrlig tanke. Men den var jo den eneste rimelige! Hvorfor skulde han ellers være ute bestandig som han var nu? Det var jo et faktum: han undgikk henne! Nu i lange tider hadde de ikke hatt noe med hverandre å gjøre. En ny tanke: var hun ikke skuffet selv? Hun hadde ikke oplevd noe som lignet den lykke hun følte da de

var sammen i London og den første tiden hjemme; det var blitt noe grovt i deres erotikk, den var uten ømhet, den var nesten bare en funksjon. Var det hennes skyld? Kunde det komme av noe annet enn at de snart ikke hadde noe annet sammen enn nettop erotikk?

Da tenkte hun ennu en tanke: nu kunde de hatt et barn sammen! Det var i hvert fall bare hennes skyld at han ikke var blitt far. Og dermed var vel det hele hennes skyld: at deres liv blev goldt og tomt, at han var utilfreds likesom hun var det selv, at hele dette deres hjem var frysende uintimt som et venteværelse på en jernbanestasjon.

Og nu var jo hele situasjonen forandret; hun hadde jo allikevel mistet guttene. Hun hadde ikke klart å holde sammen både på dem og på ham. Og hun måtte forstå det: hun klarte aldri å vinne guttene tilbake; hun følte det hver gang hun fikk brev fra dem [222] og hver gang hun selv skrev, de hadde mindre og mindre å si hverandre, bare noen utpinte faktiske ting, av og til fra Hans en morsom vending som gjorde at hun så hans smil og kunde høre den ivrige stemmen hans; det var skrevet for å glede henne, men for å skjule ham. De hadde ingen fortrolighet overfor henne lenger, begge var de sky som rasehester; hun hadde en gang gitt dem den følelsen at hun støtte dem ut av sitt liv; hvordan skulde hun kunne gjøre det godt igjen? Hun visste intet middel; alt det var tapt.

Men da gjaldt jo ikke lenger det hensynet som gjorde at hun ikke vilde ha barn i sitt nye ekteskap? Egil hadde vel også hatt rett i det at det var noe oprørende i hennes beslutning. Det nyttet ikke å komme med betingelser i kjærlighet. Hun hadde måttet opgi dem alle sammen, ta tilbake alle sine forbehold. Livets lov var vel i grunnen slik at den riktige kjærlighet tilhørte helt unge mennesker; de skulde gå nøkne sammen ut i livet og erfaringen og byrdene skulde bli lagt på dem begge samtidig. Det krevde alt for meget å dele det med et menneske som man ikke selv hadde hatt del i og som alt hadde preget og bestemt det; det krevde en overlegenhet og frigjorthet så stor at den nesten ikke fantes. Hun hadde ikke fått anledning til å vite om hun hadde den selv, for Egil var taus når det gjaldt alt som angikk hans tidligere liv. Han mente vel at det ikke angikk deres liv. Han kom og vilde komme blank og fri. Og der var vel da hele feilen: at hun ikke hadde kunnet være like fortidsløs [223] som ham? Enda syntes hun ikke hun hadde gjort

noe annet enn å dra alt hun hadde elsket ut av sitt liv, brutalt, med blodige røtter. *Det* kunde aldri gjøres godt igjen, ingen vei førte tilbake; hun måtte bare fortsette, sin fortid hadde hun sviktet og sveket, bare av fremtiden kunde hun håpe å få igjen et liv som var et menneske verdig selv om det var fullt av smerter. Hun hadde gode krefter, et sterkt sinn kunde klare meget – bare dette kunde hun ikke klare: et liv som maste rundt som en malstrøm i sin egen rådløshet, bunnløst i fornedrelse, ødslig, ørkesløst i sitt slit. Det var å vente på intet!

Så meget forstod hun da. Og hun var plutselig klar over en ting til: det var ikke bare av hensyn til guttene at hun ikke vilde ha barn. Det var først og fremst dem, hun hadde snakket sant den gang hun forklarte ham det slik, og da forstod hun ikke at det også var et socialt hensyn som virket med: hun var likesom blitt eldre enn sin alder på grunn av sin stilling; skulde hun, som var chef for alle disse menneskene i forretningen og hadde hatt sine store sønner gående der op gjennom årene, plutselig legge sig i barselseng og ha et spebarn å være optatt av – det vilde forekomme folk å være oprørende komisk. – Dette hadde hun slett ikke tenkt bevisst, for da vilde hun ha vist det tilbake som en latterlig feighet; hvad gjorde det om noen idioter syntes hun var komisk? – Men så listig hadde denne tanken vært at den selv hadde holdt sig tilbake og utrettet det den skulde allikevel.

Og når nu ingen av disse hensynene eksisterte ^[224] lenger, forstod hun en ting til: hun vilde jo gjerne ha barn. Det var ingenting hun heller vilde. Det var absurd at hun motsatte sig det. Egil hadde hatt rett den gang i London: det *var* oprørende, det *var* å bruke vold mot livet.

Hvor han var storartet den eftermiddagen da de satt og snakket om denne fortvilte tingen! Hvorfor tenkte hun aldri på det? Det var også en dag hun hadde utslettet av sitt sinn, fordi hun syntes det var vondt å tenke på den. Var det så underlig at alt sammen blev galt mellem dem? Det var jo direkte å stjele fra ham – for hun hadde aldri beundret ham så meget og elsket ham slik med hele sitt vesen som nettopp da. Hun kunde umulig bli rettferdig mot ham i sin tanke når hun på den måten tok fra ham noe av det beste han eide. Hun hadde vært skuffet over at han opførte sig underlegent overfor guttene, ikke greide å være voksen, klar kamerat. Hun gikk hver dag og var uthulet fortvilet over at han på alle måter

forsvant for henne; hun visste ikke hvor han var – hverken i sted eller tanker. Og nu var det enda en ting hun torde se på; hun kunde ikke like alt det han skrev. Han skrev stadig nu, hun syntes hun så artikler av ham i forskjellige aviser et par ganger om uken; som oftest lot hun være å lese dem, men hun la avisene til side allikevel og plutselig tok hun dem frem og leste dem, nesten skjelvende av spenning; det var som om hun lurte sig til å få vite en hemmelighet om ham i det han skrev. Hun visste hvad det var hun ikke likte i hans stadige forbitrelser og angrep – til [225] og med på ting han ikke hadde noe med, – hun syntes det var underlegent det også; følte han sig forurettet av tilværelsen, – hvad var det for sinnstilstand å gå og lete med lys og lykt etter ting som kunde kritiseres og angripes, – hadde han noe av slikt ulykksalig retthaveri i sig eller var han simpelthen ond? Og når hun allikevel, halvt motstrebende, måtte beundre en setning, et uttrykk, en slående formulering, var det uten lykke og uten stolthet. Nu syntes hun at hun også kunde forsone sig bedre med det. Hun *visste* jo at han var et overlegent menneske; hun hadde aldri vært så takknemlig overfor noen som hun var overfor ham den gang; det var som om hun blev reddet fra en stor fare. Men hvordan kunde hun forlange overlegenhet av ham hvis han gikk omkring og følte sig skuffet, forpint og tom. Var det slik som hun nu trodde, da hadde hun selv skylden for hans elendighet. – Han gjorde sig meget mindre enn han var og hun var årsaken til det.

Nu syntes hun at hun forstod meget, – og så fortvilet som det var blev hun allikevel på en måte lykkelig over det; det var tusen ganger bedre enn å gå i dette evige tusmørke, hvor hun bare så alt i sitt liv i spøkelsesaktige omriss så hun ikke visste hvor hun var og hvad hun skulde gjøre.

Men kunde hun nu vite at dette var riktig? *Kjente* hun ham? Enkelte ganger hadde hun en følelse av at hun visste alt om de menneskene hun hadde med å gjøre, følte deres vesen, nesten kunde forutsi deres skjebne; men det var vel bare en stemning; nu [226] syntes hun at hun ikke visste noe, mindre enn ingenting, for det lille hun trodde at hun visste var jo bare slutninger og gjetninger.

Det var vel også derfor at hun midt i hele usikkerheten i sitt liv hadde vært så glad i forretningen sin. Der lærte hun alt efter hvert, kunde overse det hele og føle sig sikker; spenningen der var ikke farlig, kunde ikke ødelegge noe for henne.

Men det var uutholdelig å tenke på at hun kanskje tok feil i alt som virkelig betydde noe. Hun hadde mistet guttene, hadde vel aldri forstått dem ordentlig, og det var for sent å gjøre noe godt igjen. Nu forstod hun vel heller ikke Egil og mistet ham kanskje fordi hun ikke visste hvordan han var og hvad som var i veien mellom dem.

Følte alle mennesker det slik i ulykkelige tider at de ikke visste noe om hverandre, alt det de så av hverandre var som hieroglyffer, underlige tegn og gjerninger som de umulig kunde tyde? Hun husket den bibelske legende om Babelstårnet; det var ikke bare menneskenes tungemål som blev påvirket. Men hadde Gud skapt forvirringen så betydde han vel også selv enheten i det hele. Var det kanskje den eneste dype trøst, den eneste virkelige lykke at Gud ledet menneskene gjennom forvirring til den klarhet og fred som «overgår enhver forstand»? Hun trodde det og hun syntes at hun av og til hadde kunnet se noe av meningen med sitt liv, men det var alltid i tider da hun var mest befriet for sig selv. Fortvilelse og [227] rådløshet var vel ikke Lovens beste jordbunn? I sin dypeste fortvilelse følte selv Guds sønn sig forlatt. Hvor det var vidunderlig! Hadde noe vært til større trøst for menneskene?

Hun satt med ryggen til værelset, stirret inn i peisen og tenkte på alle disse tingene, følte sig roligere og lykkeligere nu, hun syntes hun plutselig var kommet lenger fra sig selv, det var jo allikevel en fremtid og en sammenheng og alt dette vilde engang bli små ting, kanskje snart ... Da for hun plutselig op; hun hørte Egils stemme:

«Sitter du der og døser?»

Hun holdt på å falle over stolen og var forbitret over at hun måtte se latterlig ut, men hele tiden stirret hun på ham – mens han ennå stod borte ved døren og mens han langsomt kom nærmere over gulvet – og hennes sanser var plutselig lysvåkne, hun så ham som om hun aldri skulde ha sett ham før, hun merket at han hadde drukket, så det på noe stivt i uttrykket, på det sorte håret hans som hadde en slapp tafs ned i pannen, på kroppen som var keitet høitidelig som om han gikk i prosesjon; men fremfor alt la hun merke til øinene, for *de* levde midt i det stive ansiktet, og hun visste da samtidig at nu skulde noe hende, nu vilde hun få vite noe, nu kom det til å skje en katastrofe. – For hans blikk var ondt, det var

modig ondt – som når noen lenge har ventet og pønset og samlet stoff og endelig finner at øieblikket er inne: slå til! Han var ikke stor, men han virket [228] overveldende, han var stanset midt i værelset, ved en stol, stod og lente sig over stolryggen og stirret stadig på henne. Han gjentok:

«Så her sitter du og døser og koser dig!»

Hun var blitt forskrekket fordi han kom så uventet, men nu da hun hadde sett ham blev hun rolig, gud skje lov: hun var ikke redd. Han kunde ikke nå henne med verre bebreidelser og anklager enn hennes egne, – og hun hadde på ny den rolige følelsen at hun var utenfor sig selv, ikke til å ramme. Hun snudde sin stol mot ham og satte sig igjen. Hun sa – og hun blev lykkelig sikker fordi hennes stemme var rolig og hederlig:

«Goddag, Egil. Ja, her sitter jeg og døser som du sier. Jeg har ikke stort annet å gjøre.»

Han bøide sig fremover stolen, stirret på henne fremdeles, hatefullt, men en smule forundret samtidig, – var han skuffet over at hun ikke var redd?

«Du leker sfinx, høistærede. Men selv en sfinx må kjede sig når man ikke bryr sig om å løse hennes gåte. Og det er det jeg ikke gjør. Den interesserer mig ikke mere.»

Han sa det med et lite smalt giftig smil.

Det var vel i grunnen barnslig, men hun forundret sig allikevel, – hvad var det for noe gåtefullt han snakket om ved henne?

«Vil du ikke sette dig, Egil, og snakke så jeg forstår hvad du mener,» sa hun.

Han lo:

«Takk som byr; men jeg står så utmerket. Jeg synes [229] ikke dette såkalte hjem innbyr til hygge. Heller ikke du, min nådige. Jeg akter å forlate både det og dig.»

Hvordan gikk det til at akkurat disse ordene som hun nu i denne aften hadde vært så redd for å få høre, at hun nesten ikke hadde tort tenke dem, – nu gjorde de ikke inntrykk på henne, – de var for meningsløse. Hun sa stille:

«Slike ting skulde du ikke si, Egil. Det er så altfor meningsløst. La oss huske på at vi er voksne mennesker.»

Da gjorde han en grimase og så på henne så hatefullt at hun for hutrende sammen i stolen. Han merket det og triumferte:

«Så min nådige liker sig ikke – omsider! Det er enda bra, for jeg kan forsikre den høistærede frue om at nu skal det være *slutt* på hennes overlegenhet! Ewig rolig, ewig overlegen, ewig uanfektelig! Slutt på det!»

Han ropte plutselig og slo knyttneven i stolen: «Det er *mig* som er den overlegne! Det er *mig* og mig og bare mig! Forstår min nådige det! Det er mig som er overlegen. Og vet fruen hvorfor?»

«Nei,» sa hun fort, – «fortell mig det, men ikke snakk så høit.»

«Så høit som jeg vil, presis, akkurat så høit!» ropte han. «Jeg er den overlegne fordi jeg ikke lar mig avspise med halvgode ting! Ikke lure, ikke avspise! Forstår fruen det? Se derfor skjelver folk for mig, aldri så lite! Det er likesom ikke så greit å luske unda mig med slikt smått almindelig joks og fanteri!

[230] Hvad behager, din knekt, sier en ubehagelig mann som heter Egil Skram, trodde du ingen så dig, trodde du ikke det fantes noen som gjennomskuer slike små banditter og taskenspillere og hykledjevler og innmari fandensmakt. Frem med kortene! Gud skje lov, man har dem i sin hule hånd! Jeg sier gudskjelov at man fører en proper neve! Gudskjelov at man kan få folk til å skjelve!»

Han slo på ny hånden i stolryggen med et smell; det var et henført uttrykk i hans halvlukkede øine. Hun sa ingenting, hun tenkte ikke heller, men hun visste at nu måtte hun opfatte alt, hvis ikke var alt tapt.

«Jeg har et bestemt inntrykk av at min nådige ikke verdsetter min publisistiske virksomhet og det forundrer mig *ikke*. Tvert imot! Fruen har vel kunnet tenke sig – eller *ane*, ane er fint ord fra de høiere regioner – at turen engang nødvendigvis måtte komme til henne! Det var ikke til å undgå eftersom den ophøiede ikke har sett sig for god til å drive med litt fusk og fanteri selv, – i all ophøiethet, naturligvis! En liten nådig innrømmelse hist og en liten ophøiet gavmildhet her! Og dertil en rundelig dosis sfinxaktig uanfektelighet både hist og her – så skulde det gå i den lille, pene, snilde dåsemiklen Egil Skram! Fruen regnet bare med gal person. Min nådige regnet ikke med at den selvsamme lille Skram, arkitekt, er genial når det gjelder å opdage fusk, – og ikke lar sig avspise! Ikke lar sig avspise!»

Nu sa hun:

[231]

«Jeg forstår det du sier, Egil, og du har rett. Jeg synes bare vi måtte kunne snakke om det på en annen måte.»

«Storslagent på ny! En liten konsesjon i et kritisk øieblikk som erkjennes mottatt, men på det bestemteste avvises. Ellers takk! Men jeg har nok av min nådiges innrømmelser. På min side skal jeg innrømme at de sånn til å begynne med har virket ganske besnærende. Men jeg akter ikke å la mig besnære lenger! Jeg har alltid hatt en utpreget sans for realiteter – inntil den høistærede frue opnådde å forvirre mine begreper. Heldigvis bare for en stakket tid. Og den tid er forbi. Den er forbi akkurat nu. Jeg blev under fruens påvirkning, om jeg så må si, en smule gammelmodig, plutselig eldre enn mine år, men jeg har heldigvis holdt mig veien åpen tilbake til min ganske visst barske, men sunde og uforvrøvlede ungdom.»

Nu ja; *det* måtte hun jo vente: å få høre om aldersforskjellen mellom dem; men det var vondt, det var så vondt at hun et øieblikk tenkte hun måtte gi det op, hun kunde ikke møte ham der, det var en ting hun aldri følte og derfor aldri tenkte på, regnet med. Men hun skulde ikke vise det, og hun skulde ikke påkalle noen medlidenhet hos ham, ikke for noen pris.

«Fruen må undskylde at jeg muligens ikke er særlig høvisk, særlig ridderlig, men det ligger sant å si ikke så godt for mig. Efter mine begreper er et oppgjør et oppgjør, og jeg har tillatt mig å ta fruene på ordet og betrakte oss som voksne mennesker.»

[232] Hun sa:

«Du behøver ikke undskylde dig. Jeg har heller ikke bebreidet dig noe som helst.»

«Nei, fruene har ikke det, fruene er som sedvanlig overlegen og ukrenkelig. Det passer mig for øvrig godt, – så slipper man å belegge sine ord.»

Hun avbrøt ham nu:

«Men om du i hvert fall kunde holde op med den jargonen, snakk direkte, vi er da i hvert fall dus.»

Han stanset et øieblikk og stirret forskende på henne og han var lavere i stemmen da han snakket igjen:

«Du vil ha direkte tiltaleform og det skal du få. Og jeg kan like godt meddele dig først som sist at jeg reiser til utlandet imorgen, på en studiereise, blir borte i tre måneder, og når jeg kommer hjem ser jeg helst at vi opløser dette mildest talt mislykkede forsøk på et ekteskap.»

Nu blev hun vettskremt, – ikke av truselen om skilsmisse, men fordi han sa han skulde reise. *Det* klarte hun ikke. Hun hadde ventet nok i sitt liv. Det kunde enda gå an å vente når man var slik halvt bevisstløs og man egentlig ikke visste hvad det var man ventet på, men hun kunde se for sig tre måneder, nitti lange, tomme, ensomme dager, hvor hun skulde gå med verk i sjelen og ingenting kunne gjøre og ikke vite hvad noe skulde bli til. Nu blev hennes redsel for det til raseri. Det våget han å si henne! Det fikk være grenser for alt; skulde de gå fra hverandre, så fikk de gjøre det, men da skulde det ^[233] ordnes straks; det var vanvidd, men i hvert fall vilde hun igjennem det uten noen ventetid. Hun var plutselig i en slik forbitrelse at hun tvang sig til å vente en stund før hun snakket. Så sa hun:

«Du må si hvad du vil og du må forlange skilsmisse om du vil *det*, men du reiser *ikke* til utlandet imorgen.»

Han avbrøt henne, lo høit og hånlig:

«Hvem kan hindre mig i det? Er det kanskje noen annen enn mig selv som bestemmer det?»

Da lot hun raseriet slippe til:

«Ingen kan hindre det. Men jeg sier dig det at hvis du reiser er du en kujon. Nei, la mig snakke. Hvad er det for ynkerdighet å komme her og snakke til mig som til en forbryter og efterpå erklære at imorgen reiser jeg, farvel! Det er skamløst. Det er gement. Og *hvis* du gjør det, skal jeg love dig at vi har snakket sammen for siste gang.»

Han var skamfull, hun så det på hans blikk som vek unda hennes. Plutselig gikk han inn i spisestuen og kom tilbake med portvinkaraffelen og to glass. Hun følte sig i skjebnestemning nu: det fikk gå som det kunde, men vente skulde hun

ikke mere i sitt liv. Denne underlige tiden som av og til stod stille og av og til nesten ikke eksisterte, den hadde hun fått respekt for, kunde hun på noen måte undgå det skulde hun aldri, aldri mere bruke den til å vente på uvisse ting. Engang før hadde et menneske reist fra henne ...

Han var stiv i ansiktet fremdeles og det var stadig blikket som var levende; han så ikke på henne, men [234] *hun* så at han tenkte intenst og straks vilde begynne igjen. Men han satte sig da nu og skjenkte i glassene. Han drakk uten å si noe. Hun drakk hun også, hun trengte det, hun var begynt å skjelve over hele kroppen.

Endelig:

«Du er hysterisk som de fleste damer. Jeg har ikke sagt at jeg skal reise nu om et øieblikk, men derimot imorgen eftermiddag, med utenlandstoget imorgen klokken seks. Ikke før. Det er nesten et døgn til det. Det kan snakkes og avtales og handles meget på et døgn. Jeg kunde skrive en stor roman om alt det som kan skje på et døgn.»

«Men du sa uttrykkelig at du reiste imorgen, og *når du kom hjem* vilde du ha vårt ekteskap oppløst. Jeg vil ikke sitte her alene og vente i tre måneder på at det skal skje. Det som skal skje får vi sørge for blir ordnet før du foretar noen reise.»

«Utmerket. Gjerne det. Det er for øvrig enkelt nok: Jeg vil skilles. De formalitetene som skal til i den anledning kan gjerne innledes imorgen. Men som bekjent tar det sin tid. Det haster vel ikke så svært for dig, – med mindre du da har en ny ekteskapskandidat i kikkerten?»

Hun kunde ha slått ham, men gemenheten var så altfor utrolig, hun følte sig lammet. Hun stirret på ham. *Var det ham? Var det den samme mann som hun oplevde sin tidløse lykketid med i London for bare godt og vel et år siden? Det var mange mennesker i et menneske, hun visste det vel, men det var [235] for håpløst motbydelig, hun kunde ikke orke å forstå det. Hun kunde si sig selv at når han var så gemen hadde han det også gement vondt, men hvad hjalp det, han vilde jo ikke la henne hjelpe sig, det var ikke menneskelig vei mellem dem. Og allikevel måtte hun forsøke; hun sa stille:*

«Stort verre ting kan du vel ikke finne på for å såre mig. Og når du nu forstår at det ikke nytter, kan du kanskje like godt opgi den tonen der og si mig hvorfor

det er du vil skilles.»

Han hadde sittet med bøid hode en stund og ikke sett på henne. Nu tok han sig forbitret sammen og stirret på henne igjen med det samme hatefulle blikk som da han kom. Han fnyste:

«Du skal ikke forsøke å sanke glødende kull på mitt hode, som det heter. Jeg er uimottagelig for edelhet og dine forsøk på overlegenhet imponerer meg ikke. Du blir ikke såret? Godt og vel. Men jeg akter ikke desto mindre å gjøre mitt beste for å såre dig. Det drikker jeg på.»

Han tømte et nytt glass vin.

«Og tillat meg å si at når du spør om årsaken til at jeg vil skilles så hykler du naivitet, ganske enkelt. Du synes dette er et ekteskap!»

Hun var fort og sa:

«Nei, jeg synes ikke det. Og jeg er fortvilet over det. Jeg har ikke villet det slik.»

«Så det har du ikke. Nei, det er kanskje ikke så godt å vite hva du har villet. Men jeg kan uten vanskelighet opplyse dig om hvori din store feiltagelse [236] består: du har undervurdert meg en liten smule. Kanskje ikke så forferdelig meget, men mere enn nok. Du trodde du kunde lure meg. Avspise meg.»

Nu for han plutselig op av stolen igjen, ut på gulvet, ropte:

«Nettopp det trodde du. Du er ikke den første som har trodd det. Folk begynte med det alt da jeg var guttunge. Forskjellige kamerater og lærere som trodde de kunde spille meg på nesen. Men nei, ser du, det måtte de tro om igjen. Nummer én til middelskoleeksamen. Nummer én til artium. Førstemann i mitt tyske universitetskull. Takk san! Jeg var i arkitektfirma en stund og min prinsipal trodde han kunde holde meg nede og avspise meg med litt lønnspålegg og hemmelige fiksfakserier; men nei takk! Han har fått noe annet å vite. Hele firmaet hans er ute av dansen nu. Det er farlig å forsøke på å avspise meg, skal jeg si dig. Og allikevel kommer du og forsøker på det samme. Jeg skal si dig én ting.»

Han stanset sin marsj på gulvet, og lente sig på ny over stolryggen:

«Jeg har bare vært grundig idiot én gang i mitt liv. Det var da jeg begynte å

fable sammen noe om dig. Stolt kvinne! Uavhengig, flott dame! En hvis kjærlighet virkelig kunde være noe verd! Jo, mange takk. Vet du hvad det der betydde? Du svekket mig. Du gjorde mig til følelsesidiot. Jeg holdt på å opgi min sikre holdning. Jeg gjorde det også! Da du telegraferte fra Paris da tenkte jeg – ja, det kan være det [237] samme hvad jeg tenkte, fordømt sentimentalt sludder, velvilje og hensynsfullhet og idioti. Men du benyttet dig av at jeg var idiot. Og jeg kjøpte katta i sekken.»

Dette er håpløst, tenkte hun, la det være slutt, la mig gå nu. Men hun blev sittende allikevel, – hun var på ny besatt og lammet av den følelsen at det hele var uvirkelig. Var dette hennes liv? Skulde hun ikke våkne av det som av en ond drøm og finne dag og lys og klart, trygt liv? Skulde det aldri ske? Hun kom til å huske på ny den eftermiddagen da hun som barn så guttenes seilbåt forsvinne ut den blåkolde fjorden helt til havs, hvor alt gikk i ett. Skulde hun engang forsvinne slik, alene, frysende helt inn i hjerterøttene, ut i evighetens åpne, blåkolde gap. – Men nu var hun her, nu var akkurat dette hennes situasjon, enten hun vilde kjennes ved den eller ikke; det holdt på å skje noe som kanskje aldri kunde gjøres om igjen; hun som hadde greid sig godt i alt praktisk liv kunde ikke sitte her nu og overgi sig til denne uvirkelighetsfølelsen og la sig såre av en mann hun elsket og som såret henne fordi han selv var såret. Bare hun forstod ham bedre, bare hun ikke hadde følt sig så avmektig, bare hun visste hvad hun skulde si. Det vilde kanskje ikke være farlig hvis der ikke var en grense for hvad hun kunde si, men hun kunde ikke bønnfalle, ikke trygle.

Allikevel sa hun:

«Jeg forstår at jeg har gjort dig meget ondt; jeg har [238] sittet og tenkt på det nu i aften. Men du må forstå det også, Egil, at jeg har ikke villet det, jeg har ikke forsøkt det ordentlig, jeg har ikke ...»

Han avbrøt:

«Det nytter ikke noe at du forklarer dig. Jeg skal si dig hvad du har. Du har i mange år gått og vært smigret over at jeg gjorde kur til dig og agerte en slags utholdende opvartende kavalér i ditt liv. Men du vilde ikke slå til, det var ingenting i dig som sa: Jeg må bli hans, koste hvad det koste vil. Du la ikke engang to pinner i kors for å få oppløst det ekteskapet med din bortrømte mann;

du lot det gå sin egen gang. Hvorfor? Naturligvis fordi du ikke elsket mig. Men så inntraff da miraklet, du traff, hvis man kan tro din egen fremstilling, du traff den bortrømte tilfeldigvis i Paris' vrimmel, og siden du nu snublet over ham eller han over dig, mente du at du kanskje burde benytte anledningen til å få oppløst formelt dette ekteskapet ditt som ikke hadde eksistert reelt i mange år. Siden det falt sig så heldig! Ja, siden det falt sig så heldig, kunde du til og med uten skade imøtekomme mine frierier og tillate dig selv et eventyr ute i den store verden. Hvorpå du telegrafererte efter mig. Det skulde du aldri ha gjort. Da visste du ikke hvad du gjorde.»

Han blev plutselig taus, som om noe hadde falt ham inn, og hun sa utålmodig:

«Nå ja; hvad er det for noe mere jeg har gjort?»

Han var distré et øieblikk, så tok han sig sammen: «Hvad mere du har gjort? Vet du det ikke selv? ^[239] Jo, du mottok mig da jeg kom og gav mig den illusjon at du elsket mig, kanskje hadde du den et øieblikk selv også. Derpå fortalte du at du ikke vilde ha barn med mig av hensyn til dine voksne sønner!»

Han lo på ny en hård, forbitret latter og ropte:

«Herregud, hjelp! For en idiot jeg var! Jeg tok det sublime, nei det frekke vanvidd alvorlig! Jeg innbilte mig at jeg forstod halvparten av det vås du sa, og resten valgte jeg å respektere, – fordi jeg var forelsket i dig, for pokker, og fordi jeg var så full av respekt for dig. Jeg skulde ikke ha barn. Jeg skulde ikke bli far. Jeg skulde bare ha dig! Godt. Jeg gikk med på det; det var jo dig jeg hadde villet ha. Og du hadde fått det som du vilde, du hadde avspist mig pent og pyntelig med sublimt vås. Det fikk du gjort. Og da vi så skulde gifte oss blev det da ordnet slik at vi skulde bo sammen her, du, dine sønner og aller nådigst jeg, dine voksne labansønner, uforskammede, arrogante, furtne over at deres søte mamma kunde bry sig om andre enn slike uopdragne brakkunger, som hadde fått alt i sitt liv undtagen, dessverre, noen porsjoner bjerkeris, og i det hele tatt en fars autoritet – da det ennu var tid. Og der gikk du selv og skulde skifte sol og vind og få det til å gå; inntil du mente det var nødvendig å gi ekteskapet en ekstrabevilgning – og omsider lot dine voksne sønner reise ut i verden. Og så var vi kanskje litt skamfulle begge to, du fikk mig til å være det, og så kom en bevilgning til, alt

dette med forretningen din.

[240] Tror du ikke jeg har gjennomskuet dig, – tror du ikke jeg kan dig omsider!»

Han så triumferende på henne.

«Jo, jeg kan din kolde, beregnende, forsiktige, undvikende konsesjonspolitikk nu, og det er mig en *glede* at jeg har gjennomskuet den, men det finnes ting som man ikke tilgir.»

Hun spurte, hun hørte selv hvor klangløs og umulig hennes stemme var:

«Det at jeg lot dig tro at jeg elsket dig mens du nu tror at jeg ikke gjorde det?»

«Si det gjerne slik.»

«Men du tar feil. Og du er litt urettferdig. Du visste jo selv at jeg hadde guttene og hele mitt tidligere liv og du visste ...»

«Jeg visste og visste! Jeg vet at du har avspist mig, slengt til mig et bein som til en bikkje som bjeffer. Du har fusket overfor mig. Hvad og hvem du elsker, det vet ikke jeg, det vet vel ingen, tenker jeg, for du agerer sfinx, det finnes vel ikke det menneske skapt som noensinne er kommet inn på dig, – og det kan være det samme, men mig har du undervurdert, *jeg lar mig ikke avspise!*»

Da sa hun – hun hørte det bare selv og forstod ikke hvordan hun hadde fått det til:

«Men nu vil jeg så gjerne ha barn med dig, Egil.»

Han bøide sig frem mot henne, stusset, hadde et øieblikk et måpende uttrykk. Så lo han igjen, først i små støt, hårdt og tvungent, så brølte han, gikk kroket ut på gulvet, – og lo og lo. Hun hørte ikke det [241] første av hvad han sa, plutselig tvang han sig å være alvorlig og sa:

«Dette kunde jo rent blitt min død. Det er for ustyrtelig komisk. Nu vil du. I dette øieblikk er det gått op for dig. Det blev nødvendig å slenge til mig enda en konsesjon, en riktig godbit, et barn, jeg skal få lov til å bli far! Takk, takk, hjertelig takk! Jeg skal få en arving med selveste den høistærede, nådige frue! Jeg ...»

Da plutselig var hennes tilstand langt borte fra fortvilelse og sorg og håp og alt hun kjente til, hun bare *måtte* reise sig og hun måtte si det om det gjaldt

hennes liv:

«Du skal få din skilsmisse. Og du kan reise når du vil.»

Så gikk hun op på sitt soveværelse og låste døren.

[3]

[242] Hun gikk til og fra forretningen, mere regelmessig enn noensinne før. Hun klamret sig til regelmessigheten som det eneste urokkelig faste i sitt liv, utrettet hver dag den samme ting på den samme tid, blev utålmodig og forbitret over enhver forsinkelse, stor eller liten, og hun fant aldri på noe som gikk utenfor hennes faste rute og tidtabell. Hun visste slett ikke hvad hun tenkte med det, kunde i hvert fall ikke huske det etterpå; bare én ting visste hun slik i sin almindelighet: hun var tilfreds over at hun gjorde «sin plikt». Det hadde alltid vært en selvfølge før at hun passet sine ting og gjorde hvad hun skulde; nu hadde hun en underlig følelse av at det var en bedrift. Når hun så sig i speilet syntes hun at hun var blitt gammel, trett i blikket og med små antydninger til sølv i håret; hun gikk som før regelmessig og tok allslags behandling, massasje, cremer, ansiktsvann, det hørte med til hennes liv, men da hennes «skjønnhetsdame» spurte om hun ikke skulde gjøre noe med sølvstenkene i håret, svarte hun nei. Blev hun gammel så blev hun gammel.

I forretningen var hun ti timer om dagen, og den meste tid satt hun på sitt kontor. Siden kunde hun [243] heller ikke huske hvad hun i grunnen utrettet all denne tiden i forretningen; det var naturligvis travelt der som sedvanlig, men hun forstod ikke hvad hun egentlig hadde gjort. Satt hun der bare og tenkte og lot tiden gå i en beroligende følelse av at hun var på sin post?

Hun måtte i hvert fall ha sittet i dype tanker da det blev meldt i hustelefonen at fru og frøken Billing ønsket å tale med henne. Billing – kjære, det var jo hennes eget pikenavn? Hun tenkte samtidig på hvor fornedrende det var at hun to ganger i sitt liv hadde måtte skifte navn fordi hun hadde giftet sig to ganger, – det var som om man ikke hadde en selvstendig tilværelse, – Billing, – hvem kunde det være? Hun sa i telefonen:

«Be dem vente et øieblikk så skal jeg ringe ned.»

Hun hadde fått hjerteklapp, – var det mulig, kunde det være hennes stemor og hennes halvsøster? Billing – ja, hvem ellers skulde det være, mor og datter, tydelig nok. Kom de hit! Hva i all verden vilde de? Hvor lenge var det siden hun hadde sett noen av dem? Over tyve år! Hun hadde aldri hørt fra dem, ikke da hun giftet sig, aldri, ikke en lykkønskning, ikke en hilsen og hun hadde måttet bruke advokat fordi hun vilde ha et minne fra sitt barndomshjem utenom de pengene de *måtte* la henne få, – og noen fotografier kom da i posten uten et ord. Og nu satt de der nede og ventet på å få snakke med henne! Hvem av halvsøskenene kunde det være, tro? Den eldste, antagelig, de to yngste var gifte, hadde [244] hun sett, men den eldste hadde hun hverken sett eller hørt noe om, så hun var antagelig blitt hos moren.

Hun måtte tenke sig mere om. Hvor hun hatet dem! Hvorfor skulde de komme, ha lov til å komme her nu og gjøre dette hatet levende igjen. Men det var jo engang hun hadde kunnet tenke på dem uten bitterhet, alt det onde var forsvunnet fra hennes erindring om dem? Å ja; det var den gang i London, det var hennes tidløse lykketid; – også den skulde de altså ha lov til å gjøre henne fortvilet med. Skulde hun si hun var optatt og la dem gå? Nei, hun kunde ikke det, – hun måtte allikevel se dem. Hun skulde ikke hevne sig selv om det blev anledning til det, nei, hun skulde ikke, men hun måtte ha den grusomme opplevelse å se dem nu når de meldte sig selv.

Hun ringte ned og sa hun var ledig.

Så ventet hun dem altså; om et øieblikk skulde de sitte her og de skulde snakke sammen. De vilde snakke med henne! Var det ikke de, stemoren og disse beskyttede halvsøstrene, som hadde lært henne op til å være taus, som hadde hånet og isnet all glede ved fortrolighet ut av henne og istedet gitt henne stolthet, hård, stengt stolthet, – lange, ensomme veier ut av byen i blå, kald eftermiddagsskumring, tilbakevist og utestengt, med hjertet breddfylt av bitterhet og hele kroppen et skrik efter ømhet og tanken besatt av storhetsfantasier og gold hevndrøm ...

Der kom de.

Hun reiste sig ikke, hun *kunde* ikke, hun satt skjelvende, smertefullt opspilt og stirret.

[245] Stemoren først. Høi, fyldig, – å, hun husket nok at denne stemoren hennes så godt ut og visste om det, men stateligheten og skjønnheten var falmet nu, de hovne, falske øinene var flakkende og redde, ansiktet var furet, håret under den komisk gammeldagse hatten hvitt og tafset, hele kroppen var fet og sjasket, de lavhælte skoene var skjeve; – og dette forfallet var antagelig hennes høieste stas? Men hun var jo gammel nu, hun måtte vel være henimot sytti?

Halvsøsteren kjente hun nesten ikke igjen. Hun fikk ikke tak på hennes blikk, hun så at øinene var brune som morens; også hun hadde en statelig kropp, men hun var så genert nu at hun bare virket ulenkelig, komisk, – herregud, hun var da voksen, det var jo bare fem års aldersforskjell mellom dem.

Stemoren kom halvveis inn i kontoret og blev stående forlegen; hun hadde vel ventet sig en litt mere hjertelig mottagelse og visste ikke riktig hvordan hun skulde ta situasjonen. Søsteren søkte ly bak moren.

Men endelig fikk da stemoren sagt goddag.

«Goddag, goddag. Er det virkelig dig da, Esther. Ja, du er vel forbauset over å se oss, men engang måtte vi da sees igjen, synes jeg, det er jo nesten som om vi ikke var i familie med hverandre. Og jeg har da vært dig i mors sted i mange år og sannelig har jeg tenkt på dig både titt og ofte og dine søstre da! Ja, her ser du Tora, kjenner du henne igjen? Du kjenner oss da vel endelig igjen vel, Esther?»

Nu måtte hun si noe.

«Jo, visst kjenner jeg dere igjen. Goddag. Vil dere [246] ikke sitte ned?» Hun pekte på sine konferansestoler. De stod litt, forfjamset. Men så kom de sig da bort til stolene og satte sig, moren først, datteren etterpå. Stemoren fortsatte med å føre ordet, nervøst, i rykk, redd for å komme ut av det:

«Ja, her er vi da. Tenk at vi skulde få se dig igjen da. Ute av øie, ute av sinn, heter det, men det er ikke sant, for sannelig har vi tenkt på dig og fulgt med. Ja, jeg må si du har vært flink, det kan det bare være én mening om, enestående flink. Du kan tro din far vilde ha vært stolt av dig, – du husker han pleide å snakke om hvor flink du var alt dengang.»

Hun fikk sig til å si det! – Selv hadde hun sittet og hørt på i et fortvilet ubehag, – hun husket det jo alt sammen: stemmen som var høi og uintim og like på

nippet til å være simpel, setningene, hele snakket, som også såvidt undgikk å bli simpelt, – slik at når de hadde fremmede den gang satt hun ofte på nåler av redsel for at hun skulde kompromittere sig *helt*, det vilde være en skam for dem alle sammen, for far særlig. Hun lot bestandig overfor fremmede som om stemoren var storartet og alt i orden, – hun gjorde det fordi hun elsket sin far. Og stemoren klarte sig bestandig, holdt balansen – og var visst i grunnen både respektert og likt; hun var også mesterlig til å forvandle sig etter dem hun snakket med, hadde kunsten i blodet.

Men nu våget altså beistet å snakke rørt om at faren hadde vært stolt av sin førstefødte datter! Hun [247] følte sig syk av å høre det. Men hennes gamle instinkt våknet igjen: hun skulde ikke vise det, hun skulde ikke for noen pris la dem forstå hvad hun følte.

Men hun måtte vel si noe. Hun hadde ikke hørt Toras stemme. Hun snudde sig til henne og sa:

«Og du da, Tora. Hvordan er det med dig?»

Den stakkars Tora, blek, litt loslitt, flyttet sig nervøst på stolen, blev rød og sa på klingende nordlandsk:

«Å jo da; du vet vi lever da vi oppe under polarcirkelen også. Jeg kan virkelig ikke klage. Hvis jeg bare hadde vært litt friskere.»

Nu grep den gamle ivrig inn; – hun hadde bevart sitt kolde østlandske tonefall, bare av og til med en pussig nordlandsk sang:

«Ja, du kan tro Tora har vært riktig klein. Du vet vi har det jo ikke alltid så greit da, skjønt det er synd å klage. Men det er jo ikke alle som kan skyte gullfuglen slik som du, Esther.»

Hun sa:

«Jeg lærte mig tidlig å sikte etter den, jeg.»

Og hun stirret spent på stemorens uttrykk, – jo, hun blev rød og så bort.

Men hun tok fatt på ny:

«Men jeg må da sannelig fortelle dig hvordan det er med oss alle sammen. Jeg tror jeg får lov til å legge av kåpen, jeg, Esther, det er godt og varmt her. Denne overgangstiden er farlig, du. Å, Tora, ta og heng bort kåpen min, er du

snild. Så ja.»

[248] Hun hadde reist sig, ristet kjolen i orden, og omsider satt de som før.

«Ja, du vet vel det at Anna og Gerda er gift?»

«Jo, det har jeg sett.»

«Nå ja; Anna med tollkontrollør Sivertsen i Trondheim, riktig en bra og utmerket mann, tre barn har de alt, litt smått blir det da, vet du, men det går så bra så, de er rene turtelduer de, forstår du. Og Gerda med adjunkt Berg i Haugesund, også en bra og utmerket mann, men de er jo kommet så langt bort fra oss og brever er de dårlige til å skrive, men så meget vet jeg da at de har det godt, ett barn foreløbig, har vel kanskje ikke råd til mere, skjønt naturen går vel over optuktelsen, skal du se. Men smått er det jo for dem begge, du vet hvordan det er å være i statens brød, det er ikke fett.»

Tora supplerte nu – og hennes høie, nordlandske stemme kom så uventet og så komisk:

«Nei, det er nok forskjell på å være i statens brød og så å sitte i et slikt palass som dette.»

Hun kunde ikke la være å si:

«Å, jeg har sittet på adskillig mindre end statens brød i min tid.»

Den gamle tok ordet igjen:

«Å ja, du har vel det, Esther, du har nok ikke danset på roser bestandig; det er ingen som tror det. Du er da også blitt en landskjent dame for din dyktighet; du må nok tro vi forstår hvad det har kostet å komme så langt som du; jeg tenker du har hatt mangen en søvnløs natt, jeg. Nei, det er nu mere [249] i det småt med oss, vet du, men vi lever da og skal stri oss igjennem vi også da. Ja, Tora, og jeg vi lever i Tromsø fremdeles vi, og hjemmet har vi ført med oss de to gangene vi har flyttet, aldeles uforandret alt sammen, for du kan tro vi passer på det, det er hellig for oss alt det som er efter – ja, efter din far, hver eneste ting. Det finnes ingen som er så pietetsfull som Tora. Herregud, er det ikke underlig da – å se sin egen søster? Du synes kanskje at jeg er litt mere fremmed, det er nu så rart med det, – men tenk du og Tora som har samme far! Og som har sett så lite til hverandre!»

Tora:

«Ja, det er så aparte, Esther, at jeg nesten synes det er utrolig det er min egen søster jeg sitter her og snakker med.»

Hun så at stemoren hadde fått tårer i øinene, men selv følte hun sig iskold, – hvordan kunde det bli anderledes: hun hadde ingenting med disse menneskene å gjøre, de måtte være stemor og halvsøster så meget de vilde. Hun sa:

«Ja, det er rart.»

Og den gamle kom øieblikkelig:

«Rart er det ja. Meningsløst og trist. Men slik er det nu engang. Det er sannelig ikke med vår gode vilje. Men man lever så langt fra hverandre. Og vi har jo ikke råd til å reise noe større da, vet du.»

Hun spurte infamt:

«Men dere har vel vært i hovedstaden før på alle disse årene?»

[250] Den gamle var forvirret et øieblikk, men hun fant på hvad hun skulde si:

«Jo da; vi har da det. Men nesten bestandig i så sørgelige ærender, Esther, så vi tenkte du kunde ha nok med ditt, vi skulde ikke plage dig. Det har vært til begravelse i min familie en gang og så har det vært Toras sykdom, åja, hennes utdannelse også, du vet hun gir undervisning i klavér, ellers kunde vi nok ikke klare oss med min lille pensjon, og da vet du hun må jo følge litt med. Nei, vi har ikke villet plage dig. Men bedre er det ikke blitt, det skjer jo ikke mirakler her i verden, og så syntes vi at vi måtte gå og hilse på dig allikevel.»

Tora supplerte igjen:

«Og så gikk vi like godt hit da, forstår du, for å treffe dig *alene*. Du var jo gift igjen, og vi kjente jo bare så vidt din første mann og den nye slettes ikke, så derfor gikk vi ikke hjem til dig.»

Hun sa:

«Min mann er ute og reiser så det hadde ikke gjort noe.»

Hun angret at hun hadde sagt det; den gamle begynte å bli fortrolig:

«Ja, hvordan *var* det nu egentlig med Bøe, din første mann? Han var jo så statelig å se på. Men han reiste jo sin vei fra dig, har vi hørt? Men det er kanskje

ikke riktig det?»

Hun vilde ikke forklare og fortelle; hun sa bare:

«Nei, det er ikke riktig, men det er en lang historie.»

[251] Med et giftig uttrykk i sitt slappe ansikt sa den gamle:

«Så det er ikke riktig det. Nei, nei, vi hørte det bare slik vi, og tenkte det var riktig synd på dig.»

Men så angret hun sig øiensynlig, blev ynkværdig i ansiktet igjen, og sa:

«Du må undskylde hvis du synes vi spør for meget, det var ikke min mening å være indiskret, men du vet familie er jo familie, man vil jo gjerne vite hvordan ens egne har det.»

Hun satt iskold og hørte på, i en sløv forundring over at et menneske kunde få det til og ikke omkom av skam. Hun sa ingenting og det blev en pause. Den gamle så sig urolig omkring i værelset og strøk sig uavbrutt nervøst nedover skjørtet. Så tok hun fatt igjen:

«Ja, så har vi et ærend til dig også da, Esther. Det er det, forstår du, at Tora tåler ikke klimaet der oppe, hun er så blodfattig og nervøs, og det er synd ellers også at hun skal begrave sig der oppe, for hun har talent, forstår du, det sier alle som forstår sig på det, og kunde vi bare komme oss hit ned til hovedstaden så blev det vel litt rummeligere for henne, litt mere opmuntring på alle måter. Og skal jeg snakke om mig selv, så vet du at jeg også gjerne vil sydover nu. Jeg har vel ikke så langt igjen og vilde gjerne ende mine dager her sydpå hvor jeg er født. Men en slik flytning koster jo penger, vet du, og en liten leilighet måtte vi jo også skaffe oss, og det er jo blitt så redsomt dyrt her nede. Men så tenkte vi det at [252] siden du er blitt så – ja, man kan vel trygt si: så rik, så kunde du kanskje hjelpe oss og betale tilbake den arven du fikk. Det er jo småting for dig og for oss andre vilde det bety så uhyre meget at du gjør dig ikke forestilling om det, – og egentlig er det jo ikke så urimelig heller, synes du vel, – for det er jo penger som du har fått.»

Nu fór et blindt raseri i henne. Hun hadde jo lenge forstått at de kom for å be om penger og hun hadde hele tiden sittet slik halvt underbevisst og tenkt på hvad hun skulde svare. Men hun hadde allikevel aldri tenkt sig at det gamle beistet

skulde *forlange* penger – som en *tilbakebetaling!* Betale tilbake det eneste hun hadde fått etter sin far og som de dessverre ikke hadde kunnet nekte henne.

«Nei,» sa hun høit og koldt, «det kunde ikke falle mig inn å *tilbakebetale* penger som jeg har fått til å starte mitt liv med, fullkommen rettmessig. Du snakker som om jeg skulde ha fått pengene av dig, men såvidt jeg vet har jeg ikke fått noe som helst av dig, ikke i hele mitt liv.»

Hun blev mere og mere forbitret eftersom hun snakket:

«Jeg sier det som jeg føler det: jeg synes det er frekt, sjofelt, – over alle grenser! – å komme her til mig som dere ikke har villet se på over tyve år, og så forlange noe tilbake istedetfor å be om forlatelse for alt det vonde dere har gjort mig. Jeg betaler ikke en øre tilbake!»

Men mens hun sa dette kom hun til å se bort på ^[253] Tora, sin halvsøster, – og hun kunde ikke si hvad det kom av, men hun fikk et sjokk: dette fremmede mennesket lignet jo hennes far. Det var noe i blikket, noe over pannen, noe ubestemmelig i hele uttrykket, dette bekymret-bønnlige uttrykket: la oss ha fred, gjør det ikke ubehagelig. Det var bare et øieblikk, men det var nok; det var som om hun hørte sin fars rolige stemme og kunde tenke hans tanker: du har rett, barnet mitt, og jeg er fortvilet over at det er blitt slik, men hjelp mig, du min flinke pike. Og hun tenkte selv: hvilke gleder har dette stakkars, knugede pikebarnet, – hverken gleder eller sorger!

Hun tenkte det lynfort, – og hun sa, nesten uten avbrytelse:

«Men jeg kan forære Tora penger! Det gjør jeg gjerne. Ikke min arv. Det var omtrent fem tusen kroner og det kommer dere ikke langt med nu. Jeg skal forære Tora det dobbelte.»

Og uten å se på dem mere snudde hun sig til skrivebordet og skrev ut en check.

De var stille et øieblikk. Så begynte Tora famlende:

«Kjære dig, Esther, jeg kan sannelig ikke få ord for mig, jeg er så altfor overveldet, du er så altfor ...»

Hun avbrøt henne og rakte henne checken:

«Det er godt jeg kan gjøre dig en tjeneste. Vær så god. Den er til dig.»

Den gamle satt rødflammet og urolig på stolen. Hun kremtet og kjempet hårdt for å få sagt noe. Omsider begynte hun:

[254] «Ja, der har vi en av de ulykksalige misforståelsene, som ødelegger så meget mellom mennesker. Du kan da vel skjønne at jeg ikke mente det slik. Men det får nu stå sin prøve. Det er storartet gjort av dig og du har veltet en sten fra mitt hjerte. Og så har jeg da fått sett at du er den gamle. Du har ikke vanskelig for å få sagt det du vil, hverken nu eller før.»

Hun stirret forferdet på henne. Hvad satt mennesket der og sa? Denne hennes stemor som hadde lært henne tausheten, gjort henne livende redd for å ytre sig – på alle måter; nu visste hun det: det var den djevelen som satt der som hadde gjort det umulig for henne alltid siden å si akkurat det som kanskje kunde ha reddet hennes liv, å ha den selvfølgelige fortrolighet med de menneskene hun skulde leve livet med som kunde frelst henne og dem over alle konflikter, som kunde skapt den intime lykken som hadde smeltet alt uoverkommelig vondt; den djevelen hadde sørget for å mure henne inne i tom taushet, i redd stolthet, så hun ikke fant vei, ikke engang til sine egne barn! Og djevelen som hadde berøvet henne ømhet og gjort henne redd for sin egen ømhetstrang, hun satt her og fortalte at hun alltid hadde fått sagt hvad hun vilde. Hun som aldri fikk sagt det!

«Gå,» sa hun hest, – «vær så snild å gå!»

Tora reiste sig ulykkelig, den gamle begynte også å lette på sig. Men hun snakket igjen:

«Ja, takk må jeg si på ny. Men samtidig må jeg [255] si at det gjør mig vondt å se at du er like hovmodig som før. Jeg hadde jo tenkt at så megen medgang hadde gjort dig takknemlig og ...»

Hun stønnet og for op av stolen:

«Gå øieblikkelig og si ikke et ord mere. Hvis du ikke tier ringer jeg og får noen til å kaste dig ut.»

Da kom de sig avsted.

Hun låste døren efter dem og hulket hårdt og tåreløst.

*

Hun grublet og grublet, stirret på sitt liv og grublet, men gikk regelmessig

som et urverk den daglige rute.

Og på ny en dag da hun satt på kontoret kom Paus inn. Han var blek og skjelvende.

«Hvad er det i veien med dem, Paus?»

Han skottet bort på døren for å forvise sig om at den var forsvarlig lukket. Så kom han, usigelig hemmelighetsfull i gangen og i hele sitt vesen, bort og satte sig bent overfor henne.

«Ja, fruene må undskylde at jeg visst ser litt alterert ut; men jeg er virkelig så oprørt. Det er skrekkelig altså.»

Hun tenkte sig at noen hadde fornærmet ham; det var til stadighet noen intriger og fornærmelser i gang, og Paus var unektelig et takknemlig offer.

«Bare fortell det, De, Paus.»

«Det er ikke så liketil, for fruene kan jo tro at jeg farer med sladder og ingenting er mig fjernere, altså, [256] jeg avskyr sladder likefrem. Men jeg synes fruene har krav på å få vite at det intrigeres mot Dem.»

«Mot mig?»

«Ja, nettopp, – mot Dem ja. Fruene har nemlig nærret en slange ved sin barm, om jeg så tør si, og det er altså ingen annen enn frøken Kvam som motarbeider fruene! Så er *det* sagt!»

Hun visste at Marie Kvam og Paus var som hund og katt og trodde han laget noe i hop. Hun spurte:

«Hvordan har hun motarbeidet mig da?»

«Hvem jeg vet det fra og hvordan jeg har fått vite det – det vil jeg ikke røbe. Men jeg vet altså med bestemthet at hun har vært hos forskjellige av direksjonens medlemmer, minst tre, og sagt det at fruene er blitt sløv og forsømmelig og ikke tar sig ordentlig av forretningen mere og at det er på tide det blir ansatt en chef ved siden av fruene, hun mener vel at fruene skal pensjoneres da likesom, avsettes med andre ord, og denne nye chefen skulde naturligvis være frøken Kvam selv, og skjer det, da *går* jeg, på dagen altså!»

«Vet De dette, sier De?»

«Ja, det er fullstendig sikkert altså, det er det nemlig. Og jeg forteller det ikke

fordi jeg har noe imot Marie Kvam, jeg avskyr henne av et godt hjerte, det gjør jeg, men det er ikke derfor. Jeg sier det fordi fruene har vært så storartet mot oss alle, ikke minst imot mig, jeg er takknemlig av mig og jeg tåler ikke at man chikanerer et menneske som jeg beundrer slik som fruene. Og så tenk å si at fruene [257] ikke passer forretningen! En frekk løgn altså, fruene er en mønsterchef, det vet vel vi som har vært i forretningen i mange år.»

Dette var ekkelt! Skulde hun tro det? Hun sa:

«Kan jeg snakke med henne om det? Spørre om det er sant?»

«Det kan De så godt, frue. Og De må gjerne referere til mig. Men hun benekter det naturligvis, så jeg tror nok det at hvis jeg var fruene, vilde jeg først snakke med noen i direksjonen og få det bekreftet.»

Hun satt litt og tenkte. Så sa hun:

«Takk skal De ha, Paus. Jeg skal tenke litt på hvad jeg skal gjøre.»

«Og fruene tar mig det ikke ille op at jeg fortalte det? Jeg har gruet slik at jeg har vært rent syk, nesten fra mig, altså. Men jeg synes jeg måtte si det.»

«Ja, takk igjen. De kan skjønne det er best å få vite slike ting.»

Hun vilde ikke snakke med noen i direksjonen. Det vilde være illojalt overfor Marie, – og Marie og hun var venner. Hvad skulde de i direksjonen tro hvis hun kom og spurte om en slik utrolig ting? Det hele kom vel antagelig av at Marie hadde vært i dårlig humør og sagt en eller annen uforsiktig ting – slik som hun pleide.

Hun tok sin daglige inspeksjonstur rundt i huset og gav sig i snakk med Marie da hun støtte på henne. Og hun fikk laget det slik at de uten videre kom til å gå sammen inn på kontoret.

De snakket en stund om alle mulige forretningsting,^[258] – og i løpet av disse minuttene forstod hun at Paus hadde snakket sant. Det var noe i hele Maries vesen som sa henne det, – hun hadde dårlig samvittighet, hun var falsk.

Plutselig sa Marie:

«Du ser så underlig på mig, Esther. Er det noe i veien?»

Hun svarte straks:

«Du vet jeg synes det er underlig å tenke på at du har vært hos direksjonen og likefrem foreslått mig avsatt.»

Marie fór sammen som om hun var blitt stukket. Så valgte hun den utvei som kanskje var den eneste: hun blev rasende.

«Det har jeg aldeles ikke gjort,» ropte hun.

«Hvad er det du har gjort da?»

Nu var fiendskapet klart:

«Det skylder jeg nu egentlig ikke regnskap for da. Dette er et aktieselskap og det skulde bare mangle at ikke jeg som har vært i forretningen i så mange år skulde ha lov til å drøfte hele situasjonen med dens tillitsmenn. Det må jeg virkelig ha lov til. Og dessuten har jeg bare foreslått en omordning og om dig har jeg ikke sagt noe annet enn det som er sant, at du slett ikke er så våken og energisk som før, og det har vel sine private årsaker, kan jeg tenke mig, og at forretningen derfor trenger en chef ved siden av dig, det har jeg sagt og det mener jeg.»

«Hvorfor har du ikke sagt det til mig da?»

«Du mener naturligvis fordi vi er såkalte venner, [259] tenker jeg mig. Men det vennskapet har jeg nu sett lite til efterat du blev gift. Og dessuten er det forretningen det gjelder og der skal virkelig ikke vennskapshensyn spille inn; det er jo korrupsjon det.»

Nu fór igjen raseriet i henne; men gudskjelov: hun klarte å styre sig, hun klarte på et øieblikk å forvandle dette raseriet til deilig iskulde.

«Nei vel, – så gjelder ikke vennskap. Men da gjelder desto mere forretningens orden som er den at personalets klager og forslag skal forelegges dens chef, og det er mig.»

«Man skal altså klage *på* chefen *til* chefen?»

«Du har med andre ord klaget? Hvad over? Jeg akter nu å få direksjonen til å høre *hele* personalets mening om mitt arbeide. Er det personalets mening at jeg er blitt slapp og uenergisk så skal jeg gå og overlate det hele til dig eller hvem som helst, skjønt denne forretningen er mitt liv og uten overdrivelse skapt av mig.»

«Der har vi det! Mig og mig! Hvor langt tror du at du var kommet uten oss andre, dine medarbeidere?»

«Skal det kanskje legges mig til last at jeg har skaffet flinke folk til forretningen? Jeg husker du satt her for noen år siden og takket mig inderlig fordi jeg hadde gitt dig en chance her, skjønt du aldri hadde vært borte i slike ting før. Og dine vilkår er blitt bedre og bedre; jeg tror ikke at hverken du eller noen av de andre kunde opnå bedre betingelser noe annet sted.»

[260] «Det har jeg ikke sagt heller. Det er ikke det vi snakker om.»

Hennes tindrende, deilige iskulde holdt sig:

«Jeg snakker om det. Du snakker som en anarkist: alle skal lede, alle skal være chef fordi chefen ikke kan klare sig alene. Men du sa at du skyldte ikke mig noen forklaring. Og jeg tar din egen tone: jeg skylder ikke dig noen redegjørelse for hvordan jeg ser på disse tingene. Jeg skal la direksjonen velge mellom dig og mig. Men inntil videre er *jeg* leder av denne forretningen. Og inntil direksjonen har uttalt sig er du avsatt. Du behøver ikke komme her foreløbig.»

«Du har ingen rett til å opsi mig, jenta mi! Dette er et aktieselskap, det er direksjonen som avgjør det.»

«Nei, tilfeldigvis ikke. Det står uttrykkelig i min kontrakt med selskapet at *jeg* alene ansetter og avsetter forretningsers personale.»

«Jeg forlanger å se kontrakten.»

«Du får ikke se den her hos mig. Men du kan jo gå til en av dem du har snakket med i direksjonen og spørre om jeg lyver. Da vil du få vite at jeg snakker sant. Gå straks, er du snild. Og sett ikke dine ben i dette hus før du eventuelt kommer her som eneherskerinne over riket. Farvel, Marie.»

«Nå vel,» sa Marie og reiste sig, «du tar det slik og du vinner nok også. Ja, ja. Men du har ikke hørt siste gang fra mig. Jeg kan dig jeg! Og du må hilse din annen mann som er reist fra dig, – hvis du kan nå ham med en hilsen da!»

[261] En halv time etter var Marie Kvam ute av huset.

Hun hadde den samme deilige iskulden da hun holdt direksjonsmøte om ettermiddagen. Hun spurte ikke hvem det var Marie hadde snakket med, hun fortalte alt som var blitt sagt, fremla sin kontrakt og forretningens regnskaper,

overhørte alle elskverdige avbrytelser og forlangte å vite *ved avstemning* om direksjonen mente at det var noe å utsette på hennes ledelse av forretningen etter at den blev aktieselskap.

Svaret var enstemmig nei.

Om man av andre grunner ønsket at hun skulde slutte?

Selvfølgelig ikke.

Hun fulgte direksjonen gjennom forretningen, helt ut. Hun følte at det var panikkredsel i hele personalet. Som en triumfator gikk hun tilbake. Og hun visste godt at nu et øieblikk blev alt arbeide i det digre huset forsømt.

Da hun var inne hos seg selv igjen satte hun seg i sin stol og forsøkte å bevare sin kolde triumffølelse, nyde den et øieblikk, men hun følte seg plutselig kvalm, så blev hun svimmel, det sortnet for øinene, – og hun forstod aldri hvordan hun klarte å komme seg inn på toalettet, men hun klarte det i hvert fall og hun stod der og kastet opp inntil hun følte det som om hun var slitt i stykker.

Hun kom seg hjem med en bil; og hun hadde ikke alene hjerteklapp, men hun syntes at hele hjerteregionen var så forunderlig sår som om det var gått verk i den.

[262] Men hun orket ikke å legge seg, kunde ikke sitte stille; hun gikk selv i kjelleren og fant en halv flaske champagne; den drakk hun mens hun vandret omkring i de store værelsene. Dette huset skulde selges, skilsmissen var i gang, guttene var stadig borte, – og hun hadde ikke underrettet dem om noen ting ennå, hun hadde ikke hatt mod til det, – hun hadde kastet ut sin stemor, hun hadde kastet ut Marie Kvam; nu var hun sannelig rik på mennesker som holdt av henne!

Hun tok sitt glass og gikk bort til speilet.

«Du har stelt dig fint, Esther,» sa hun til sitt speilbillede og det hevede glass, – «nu vilde din far være stolt av dig, var det ikke så hun sa den gamle djevelen? Ja, nu er du vel stolt av din datter, din lykkelige, rike datter, som har gjort det så godt her i verden! To menn har løpt fra henne og sine sønner har hun selv sendt bort så hun kan nyde sin rikdom og sine seire alene. Og fremtiden ligger lokkende og lys foran henne!»

– Hun kom aldri til å glemme sig selv der i speilet, likblek, hysterisk, opspilt, med champagneglass i hånden og et dødt smil som en avdanket operettediva, – og stadig med denne kvalmende pinen i hjertet. Hun visste med hele sitt vesen at slik som livet nu var blitt var det ikke til å holde ut; det var galt hvordan hun så betraktet det, men det torde hun ikke vite med sin tanke. Hun følte at lot hun nu sig selv slippe til, vilde hun omkomme i fortvilet selvanklage og selvforakt. Og det måtte ikke skje; – om alt annet gikk i [263] stykker i hennes liv så *skulde* hun klare å hevde sin stilling i forretningen; hun hadde skapt den og den skulde ikke gå fra henne. Hun var redd for sig selv; hun husket at Egil i London litt hånlig hadde snakket om hennes «overfølsomhet»; både hun selv og han og alle andre skulde få se at hun kunde mestre den. For hun var redd for «andre» også nu, dette store, grusomme begrep som het «folk». Marie hadde altså fått snuset op at Egil var reist og hun kunde jo vite at nu var hånen og skadefryden og dens verste utgave: medlidenheten ute og skulde ha fatt på henne. Men det skulde ikke lykkes, den skulde prelle av på henne som på panser og plate. Det var vel både et fattig og et vondt liv å stå slik i forsvarsstilling mot sig selv og mot «folk», men når hun ikke hadde noe valg fikk hun ta det, – da var det det eneste som lot sig forsvare. Når hun ikke kunde ha det godt, kunde hun i hvert fall klare å ha det vondt med triumf masken på!

Så begynte hun å leve «utadvendt». Hun var mere omsorgsfull med sitt utseende enn noensinne, klædde sig flott, på grensen til det utfordrende, farvet håret sitt, tok ansiktsmassasje og kjøpte alt hun kom over av kosmetikk; hun gikk på alle «store» premierer og kjøpte alltid billett til midt i orkesterplass; hun var også på alle «store» konserter; etterpå gikk hun ut på restauranter, ofte alene, ofte sammen med den «gamle venn» som Marie Kvam var så nysgjerrig på da hun kom til å nevne ham for henne en gang for lenge siden, – det var en eldre, ugift advokat, som [264] hadde kjent hennes første mann og hjulpet henne litt da hun startet forretningen; han var prektig å ha å ty til nu; han var innbarket ungarstype og for hennes vedkommende var det ikke tale om å føle annet enn vennskap for ham; alt var i orden med ham, hun kunde fortelle ham alt og hun hadde gjort det, koldt og forretningsmessig, og han plaget henne hverken med nysgjerrighet eller deltagelse; han tok sig av skilsmissen, holdt på å selge huset

hennes, gjorde op hennes økonomiske mellomværende med Egil; han var diskret til fullkommenhet; og han var virkelig en venn, – når de var ute snakket han aldri forretning, men var hyggelig kavalér og alltid underholdende, blandt annet kjente han alle mennesker og hadde gode, pussige meninger både om kunst og om folk. Hun var glad hun hadde ham.

Huset blev altså solgt, – for noe mindre enn de hadde betalt, tidene begynte å bli litt mindre florisante; men hun var tilfreds og hun hørte at også Egil, som var kommet hjem, mente det var i orden. Hun hadde ikke sett ham, men hun konstaterte lykkelig at det ikke gjorde noe inntrykk på henne å vite ham hjemme igjen. – Nu vilde hun ikke ha noe nytt hus i byen; hun kjøpte en femværelses moderne leilighet i en mondén gate og innrettet sig hyggelig der. Hadde hun kanskje vært slapp en tid i forretningen tok hun det igjen nu. Hun hadde jo ikke lenger Marie Kvam å stole på, det var kommet et nytt menneske som skulde settes inn i forholdene, og det bevirket at hun selv måtte sette sig inn i dem fra nytt av. Hun [265] arbeidet sammenbitt og konsentrert og kunde på ny hele forretningen på fingrene som i gamle dager.

Hun kjøpte sig en liten bil, fikk sertifikat og drog hver eneste søndag på lange turer. Hun angret på at hun ikke hadde gjort det for lenge siden; i alle disse årene her i byen hadde hun sett for lite land; da guttene gikk på skole leide de sig et sted ved fjorden hver sommer, men bortsett fra denne korte sommerferien var hun nesten ikke ute av byen året rundt. Det var blitt tidlig vår igjen, og plutselig en dag da hun kjørte avsted opover i elendig sørpeføre, bekker overalt og tindrende vårlys, bestemte hun at hun vilde kjøpe sig en liten gård. Hun var forundret over sig selv, for hun visste det var luksus og hun hadde ennu aldri fått ordentlig inn i sin bevissthet at hun var rik og kunde tillate sig slike ting; hun syntes hun måtte spare. Men i den siste tiden brydde hun sig ikke om det mere, hun hadde ikke bekymringer, hun slapp dem ikke til. Hun fant en passelig liten gård med en gammel, hyggelig hovedbygning ved en innsjø oppe i landet, bare et par timers biltur fra byen. Utover våren tok hun weekend fra fredag middag til mandag morgen, hadde to hele dager i fred der oppe og passet på arbeidet med omredningen. Dette var et sted for hennes alderdom, tenkte hun. Hun tenkte også at guttene vilde glede sig over det når hun fikk dem hjem igjen.

[266] Guttene var hennes problem og hun skjøv det stadig fra sig. Skulde hun tenke på det måtte hun også tenke på alt det annet som var livsfarlig for henne. Hun følte ikke krefter til å ta fatt på noe av det enda. Guttene kom vel hjem til sommeren; Hans kom vel ikke før utpå høstparten; mens Harald nok kom hjem i juni. Og hjem kom de sikkert, for ingen av dem var hjemme ifjor; Hans var invitert til en engelsk familie og Harald hadde vært på seiltur med noen svenske venner. Ingen av dem hadde lyst til å komme hjem, forstod hun. Nu vilde hun vente med å fortelle om skilsmissen til de kom hjem.

Men det blev mere og mere besværlig ikke å fortelle om den; hun hadde en møie med sine brev som gjorde at hun til slutt hatet å skrive. Hun syntes efter hvert at det var noe hysterisk ved slik regelmessig familiebrevskrivning; hvad skulde det være til å pålegge sig slike plikter? Man skulde skrive når det var noe på ferde eller man var særlig oplagt til det; å *forlange* brev, uavbrutt brev som tegn på kjærlighet og tillit – det var jo ikke noe annet enn mistillit – og tyranni. Allikevel skrev hun da regelmessig, men alltid kort, alltid «i stor hast»; hun fikk også brev fra dem regelmessig og leste dem, men utålmodig; hun hadde alltid en uforklarlig spenning med det samme hun åpnet dem, men når hun lynende fort hadde forvissnet sig om at det ikke var noe på ferde med dem, følte hun sig beroliget og la dem ned i en skuff.

En aften i et selskap oplevde hun et frieri. Hun var i stort selskap hos en grosserer oppe ved [267] Holmenkollen. En venn av ham, også grosserer, var blitt enkemann for et års tid siden, var vel informert om hennes skilsmisse, forfulgte henne hvor hun gikk og stod hele kvelden, – og da hun likefrem kom fra toalettet og stod foran speilet ute i gangen og pudret sig, blev hun plutselig omfavnet fra siden, kjente fyrens pjoletterånde inn i ansiktet og hørte den obligate erklæring:

«Jeg elsker Dem.»

Hun skjøv ham vekk og lo det bort. I løpet av utrolig kort tid hadde han tilbudt henne ekteskap og forklart sine forhold. Dagen efter fikk hun brev fra ham. Hun blev fnysende forbitret, skrev at hun aldri kom til å gifte sig igjen og at hun ikke vilde høre et ord mere fra ham. Skulde hun gifte sig med en gammel, skallet grosserer!

Men hun blev også gjort kur til av unge menn hvor hun kom. Hun var spøkefull, men avvisende og kunde berolige sin samvittighet med at hun aldri opfordret til flirt. Men hun hadde det vondt – og mest vondt fordi hun ikke torde tenke på det: hvorfor skal jeg være nektet kjærlighet gjennom hele mitt liv? Hun avviste det, instinktivt, i en forjaget følelse.

Inntil hun en aften lot sig kjøre hjem av en ung forretningsmann hun hadde truffet i et selskap, – og lot ham bli med sig op.

Hun levde sammen med ham en måneds tid. Han var skibsmegler, en pen, grei og diskret fyr i åtte- og tredve års alderen. Hun elsket ham ikke, men hun likte ham. Det blev ingen lykketid for henne, men de [268] hadde det godt – og hun trengte ham; skjønt hun på en måte hadde vond samvittighet, var hun tilfreds; hun konstaterte en dag – overrasket – i forretningen, at hun hadde vært irritabel overfor personalet i lange tider; det følte så deilig at det var forbi. –

Dette forholdet, som gjorde henne tilfreds, lot henne forstå en ting som hun heller ikke vilde tenke på: hvor hun hadde elsket Egil. Hun vilde ikke tenke på det, men hun tenkte det av og til allikevel, – med sin kropp, – og hun bedrog ham hun var sammen med ved å tenke på Egil.

*

En middag i slutten av april fikk hun telegram fra Stockholm, Det var fra Haralds pensjonatsvertinne og lød: «Eder son Harald sjuk. Tillrådligt komma.»

Hun satt på kontoret, hadde mennesker inne hos sig og begrep til å begynne med ingenting, – var Harald syk? Så syk at det blev telegrafert efter henne? Hun blev litt irritert over det; naturligvis var det en hysterisk vertinne som var blitt nervøs over en vårforkjølelse og litt feber; skulde hun være nødt til å reise til Stockholm av den grunn? Nei, hun gjorde det ikke, hun hadde for meget å stå i til å kunne dra avsted slik uten videre.

Så blev hun nervøs. Kunde det være noe alvorlig? Det måtte være kommet plutselig siden de telegraferte; hvis han hadde vært syk noen dager kunde jo denne vertinnen ha skrevet. –

Da blev hun grepet av panikk. Hun tenkte ikke [269] engang tanken; hun bestilte en iltelefon til Stockholms pensjonatet. Så ringte hun hjem, bad piken

pakke hennes koffert og gav beskjed om hvad hun skulde ha med sig. Hun gav beskjed i forretningen om at hun måtte reise og sendte bud efter en førsteklasses sovevognsbillett; hun vilde ikke risikere å få noen medpassasjerer.

Omsider kom telefonen.

Hun skalv så hun nesten ikke kunde holde røret, – inntil hun gudskjelov oppfattet at det var «en mycket svår lunginflammation». Det verste var ikke hendt!

Jo, han hadde vært syk noen dager, de hadde trodd det bare var almindelig forkjølelse, men idag morges var han så dårlig at de blev redd og lægen hadde konstatert en langt fremskreden lungebetendelse. De ventet krisis i løpet av natten eller morgendagen. Vertinnen var opskaket i stemmen, men forsøkte å berolige henne. «Man måste ju hoppas det baste; han år ung och stark.»

Hun bilte hjem og hentet sitt tøy. Med det samme hun skulde til å gå kom hun til å huske guttenes brev; hun gikk tilbake og hentet hele bunken fra skuffen i skrivebordet hvor hun gjemte dem og la dem ned i håndvesken. Så kjørte hun til toget.

Hun satt i kupéen, trett, lam i tanken, og ventet på at toget skulde gå. Og omsider gikk det. Med det samme var også hennes tretthet, hele denne apatiske følelsen, som hun kjente så godt fra de siste årene, forsvunnet. Hun visste at nu var det på ny kommet skjebne i hennes liv, nu kunde hun ikke holde tingene [270] vekk fra sig, nu var hun bastet og bundet, fremført til forhør; hun kunde ikke slippe unda. Anklagene var parate, hun kunde se dem komme i langt tog, dystre, med et uttrykk av fiendtlig triumf: endelig er det vår tur.

Og hennes forsvar gikk istykker for den første anklagen; hun måtte innrømme at den var riktig og dermed måtte hun innrømme alt.

Det var en listig anklage; den overrasket henne, – og den var tilsynelatende så uskyldig spørgende: *hvorfor* hadde hun ikke skrevet til guttene om sin skilsmisse? Hvorfor hadde hun ikke engang gjort et forsøk på å få dem hjem igjen nu efterat veien var klar? Nu kunde hun jo ha gjort det godt igjen og de kunde være lykkelige sammen som før? Hun svarte først at hun hadde ikke lyst til å innrømme sitt nederlag, nettop ikke overfor dem som hadde vært fiendtlige overfor Egil og hvem hun faktisk hadde ofret for hans skyld. Men hun visste at det ikke var sant; hun visste nøiaktig det som var sant: hun hadde ikke gjort det

fordi hun hele tiden håpet og ventet at Egil skulde komme tilbake! Hadde hun skrevet til guttene at det var forbi og etterpå fortsatt som før, da visste hun at de ikke kunde undgå å forakte henne.

Tanken var utrolig: hun som mente at hun i hvert fall hadde reddet sin stolthet selv om hun hadde mistet alt annet – hadde hun bare med flid narret sig selv? Hva var i det hele tatt hennes stolthet? Hun var stolt av at hun hadde klart å bygge op sin forretning og tjene penger; og det var en stolthet folk [271] gav henne rett til å ha; hva betydde den for henne selv all den stund hun bare hadde hatt nederlag på alle andre områder i sitt liv? Var ikke denne stoltheten hennes forbannelse, var det ikke den som bandt hennes tunge og stengte hennes følelser og gjorde at hun ikke kunde bli slik kvinnelig åpen og hengiven som mannen krevde, alle menn? Hva skulde det ha gjort om hun hadde ydmyget sig for Egil, tryglet ham om å bli hos sig – for å gi sin kjærlighet til ham en ny mulighet; – en gang måtte han jo føle sig sikker på den? Og når hun så bare gikk, måned efter måned og håpet at han skulde komme tilbake; – hva var da hennes stolthet verd? Sin virkelige stolthet opgav hun den dag hun lofte ham å sende guttene bort, forvise dem av sitt liv, – og etterpå gav sig hen til ham; de følte begge at det var skam – og de nød den. Det var gatepike stolthet. Og det var ingen annen stolthet hun hadde levd på siden, alt mens hun gikk og håpet på at han skulde komme tilbake, men uten å ville gjøre noe for å vise ham det, – ekshibisjonistisk, statelig utstaffert, smilende og overlegen, med farvet hår så alle skulde se at hun var meget til kvinne ennu! Og når han kom tilbake til henne vilde de si at han angret nok på den skilsmissen, en slik kvinne var det ikke lett å undvære! Hadde det ikke også frydet henne at nettop nokså unge menn var optatt av henne? Hva var denne hennes stolthet verd?

Men var hun ikke et menneske hun som andre? Kunde hun leve på stolthet? Måtte hun ikke oprettholde sig selv i det samfund hvor hun nu engang [272] hørte til? Skulde hun gå med på det at hennes liv var mislykket, fullt av hemmelige nederlag, full av hemmelig vanære? Skulde hun lamme sig selv med den vissheten? Var det ikke bedre og verdigere da å drive et spil både med verden og med sig selv så lenge hun var nødt til det? Engang var det jo slutt, – gudskjelov at det engang var slutt!

Hun så på den tanken; hun kunde ikke huske at hun hadde tenkt den før: at hun gledet sig til å få dø. Men hun visste *det* var sant. Alt var stengt for henne nu, og der var ikke hjelp i noe. Det var bare en ting som gledet henne: den anklagen som hun hadde vært redd for: at hun hadde hatt dette tilfeldige, uforbindtlige forholdet nu i den siste tiden, – den var ikke farlig. Hun var nu engang kvinne og kjønnsvesen og hele det forholdet hadde ikke vært mere og ikke mindre enn en funksjon; det var nøytralt; det gjaldt ikke *henne*. Men det var jo heller ikke noe, det var uten lykke og alt som hadde gitt henne lykke det var forsvunnet. Hun kunde forsvare sig med noe: det hun forstod den dagen da hun fikk besøk av sin stemor – at fortrolighet var skremt ut av henne, all umiddelbar ømhetsevne var stjålet fra henne. Hun kunde se sammenhengen i hele sitt liv, – se årsaken til hele sin elendighet. Men hvad hjalp det? Det forandret ikke en tøddel. Hennes nederlag var like uoprettelige, hennes situasjon nu like fortvilet og hennes fremtid like stengt. Og hun kunde ikke nekte at hun aldri hadde gjort noe for å overvinne sin stolthet og finne vei til dem hun holdt av; hun dyrket sitt [273] hovmod, vilde aldri opgi sitt eget, hun hadde bare elsket sig selv, – beviset lå jo i det at hun ofret sine barn for sin egen skyld, fordrev dem kynisk!

Ennu en anklage: hadde hun ikke hatt dette sitt hovmod som stengte henne inne, – da vilde hun vel visst noe mere om de menneskene hun skulde leve sitt liv sammen med, – visst mere om dem, forstått mere av dem. Hun visste jo ingenting! Hun hadde et bilde av sin første mann, – hun syntes han hadde vært slik, – men hun hadde jo i virkeligheten ikke anelse om ham, og efter hvert som tiden gikk blev han mere og mere gåtefull og utydelig for henne. Hadde hun noensinne kjent ham *riktig*? Han hadde vært henne utro, han kom til slutt til å elske et annet menneske så høit at han flyktet for ikke å krenke henne. Hvis hun hadde forstått ham og visst hvem han var, da hadde det kanskje aldri hendt. Ja, kanskje hun selv var kommet til å elske ham for alvor? Guttene var ikke blitt uten far! De kunde ha levd sammen og hun hadde aldri tenkt på å ofre dem!

Tanken fikk henne til å føle sig som forbryter. Hun forstod ikke hvordan hun skulde klare denne reisen, hvordan hun i det hele tatt skulde klare en ny dag. Men hun jaget videre: hadde hun kjent Egil? Hun husket jo helt fra London at hun ofte lot være å høre på hvad han sa, hun var fylt av sig selv, sin egen lykkefølelse og

hun regnet med tid og evighet, de skulde ha det godt bestandig. Det var alt forbi, og den dag idag visste hun ingenting om ham; hun visste at han hadde vært slik overfor henne, hun [274] husket hvert uttrykk i hans ansikt og hvert ord han sa den siste kvelden, men hun hadde ikke nøkkelen til det, for hun hadde ikke kjent ham. Det passet vel best for henne å ha en nesten anonym elsker; det hadde hun ikke noe bry med, hun risikerte ikke annet enn at han gikk han også! Men ennå kunde hun saktens finne en ny.

Hvad visste hun om guttene? Ja, hvad visste hun om dem? Hun hadde *glemt* å spørre Hans hvem det var han hadde forlovet sig med. Selv det hadde hun glemt. Så lite var hun optatt av dem, så lite hadde hun felles med dem. Hun var charmert av dem, stolt av dem, de var kloke og pene og rørende overfor henne, – hun tok hele den gleden de gav henne, men hun visste ingenting om dem. Og uten videre hadde hun latt dem gå ut av sitt liv. Nu reiste hun til Harald fordi han var syk. Budsendt av en pensjonatsvert inne. Og hun kom som en fremmed. Hun visste jo omtrent ikke hvordan han rent praktisk hadde hatt det i denne tiden. Og ennå mindre hvad han tenkte og arbeidet med. Hun visste ikke hvem han var.

Nu husket hun at hun hadde tatt med sig guttenes brever i kofferten. Hun fikk dem frem og begynte å sortere dem; det var ikke vanskelig å se hvem de var fra: Hans hadde en lutende luftig skrift, men Harald skrev steilt og sort – det var som om han skrev noter. Hans skrev lange brev om løst og fast, Harald skrev kort, det var tydelig han ikke syntes det var lett å få et brev i stand, – men han skrev ofte, – det var en kjempebunke. Hadde hun noensinne lest [275] dem ordentlig? Hun husket bare praktiske ting, om seilturen ifjor, om penger han trengte eller takket for, at han var fornøyd med sitt værelse og at han syntes Stockholm var vakker; kanskje han ikke skrev andre ting heller, – han hadde jo aldri vært så meddelsom som Hans.

Hun tok og leste et brev fra ifjor i oktober; hun fikk tårer i øinene over skriften; den var både så voksen og så barnslig, – slik som han selv var: voksen i uttrykket, av og til nesten skremmende voksen, men allikevel barn enda, barnslig runde kinn og det samme smil som da han var liten:

«Kjære mor.

Jeg har som sedvanlig intet opsiktvekkende å berette. Den ene dagen er som den

annen; bare det at av og til går tiden fort, men av og til kan den sannelig være nokså lang. I særdeleshet når jeg får en raptus av hjemvé, hvilket hender.»

Hadde hun lest dette? Hun tenkte etter nøie, men hun kunde ikke huske at han en eneste gang hadde skrevet at han lengtet hjem. Hun hadde altså ikke villet se det?

«Jeg er ikke særlig flittig for tiden. Den stakkars studenteksamen skal jeg nok klare uten store anstrengelser. Jeg lærer dessuten helst når jeg arbeider i raptuser og må ta mig på tak. Skal ikke det være typisk for det fremragende folk jeg tilhører forresten? Svensk er det ikke vanskelig med. Jeg skriver snart svensk like godt – eller like dårlig – som jeg skriver norsk. Men med musikken arbeider jeg ordentlig.^[276] Det er flott at du bevilget mig så rikelig apanasje at jeg har råd til å ha dette værelset med flygel. Du kan stole på at det blir brukt!

Jeg er forresten ikke så særlig fin i formen akkurat nu. Jeg skrev visst til dig at jeg fikk en slik ekkel forkjølelse på den seilbåten i sommer, og det er ikke mulig å bli kvitt den. Nå ja, det gir sig vel.»

Men dette hadde hun da lest? Nu husket hun jo tydelig at han hadde skrevet om en sommerforkjølelse han ikke kunde få has på; hun hadde bare ikke festet sig ved det. Skrev han ikke noe om denne forkjølelsen siden en gang også, – bare for noen måneder siden?

Hun lette gjennom brevene og fant ett fra slutten av januar. Jo, her var det:

«Jeg har fått den ekle forkjølelsen igjen efter å ha vært bedre en måneds tid. Jeg lot mig forlokke til å gå ut i tynn frakk forleden dag fordi det var så mildt og fint – med det resultat at jeg nu harker og hoster og snuer verre. Det er jo idiotisk at jeg ikke skal tåle noen ting, – jeg som alltid har vært sterk som en bjønn. Nå ja, – *syk* er jeg jo ikke, bare sånn litt skral. Jag mår rätt bra, men inte riktigt bra, förstår fruen.»

Hun klarte ikke å lese mere; hvert ord var en anklage.

Hun hørte hans stemme den gang da hun skulde til å spørre om Hans:

«Du er likegyldig overfor oss. Du tenker jo bare på forretningen.»

^[277] Hvad vilde gutten si hvis han visste at hun hadde vært så optatt av sig og sitt at hun næsten ikke hadde lest hans brev? En iskold redselstanke kom nu

langsomt, – hun kunde *føle* den lenge før hun våget å se den, – hun følte den som dødskulde, som tilintetgjørelse:

Tenk om han var død når hun kom frem!

Hun satt stiv i kupéhjørnet, i vill, lammende redsel følte hun sig selv, sitt legeme som et spøkelse, en demon; hun hadde forrådt sine egne barn; hun reiste til sin syke sønn – og kjente ham ikke.

Kjente hun ham ikke? Hun kjente ham ut og inn, hun kjente ham som en dyremor kjenner ungen sin; han hadde levd i hennes legeme og han levde den dag idag i hennes vesen; han hadde samme slags kjød og blod og hud som henne; når han satt og lekte der inne i spisestuen, med klossene og papirene sine, da var det barnesinnet hans en del av hennes og varmen av kroppen hans når hun løftet ham op og kjælte med ham var hennes egen varme – han var hennes eget liv.

Å, allmektige Gud, la ham ikke dø; for alt i verden – la ham ikke dø. Tilgiv mig, du som er kjærlighet. Du som vet alt, – du vet hvordan det har vært, du vet at jeg er avmektig og ikke har forstått noen ting og har ødelagt alt i mitt hovmod. La ham ikke dø, la ikke alt være forbi, la mig få leve sammen med guttene ennu en gang og få fred så jeg kan forstå din mening med det hele.

– Hun satt ubevegelig i kupéhjørnet hele natten.

[278] Først da det begynte å bli lyst i femtiden om morgenen døset hun av en times tid.

Hutrende av frost gikk hun ut av toget om morgenen og tok en bil til huset i Karlavägen hvor han bodde.

Hun følte sig roligere nu da hun var fremme. Døden var for utrolig; han var jo en ung frisk gutt; nu skulde hun pleie ham og få ham frisk; så skulde de reise sammen hjem og de skulde få Hans hjem igjen og de skulde begynne et nytt liv alle sammen og hun skulde være mor for sine gutter.

Hun sprang fort opover trappene med kofferten i hånden.

Det stod en eldre dame i entrédøren som så ut til å vente på henne.

«Er det her,» spurte hun. «Er det Haralds vertinne?»

«Ja, goddag,» sa damen, la armen om henne og fikk henne inn i gangen. «Ja, hør, – nu måste kära fruen vara lugn, – Er snälla pojke dog klokkan två inatt.»

Hun falt bevisstløs til gulvet.

[4]

[279] Hun hørte Hans' stemme mange ganger, langt borte, bare stemmen, mild og varm, – og hun var så forundret over å høre den og lytte etter den, men den var så utydlig, – og så forsvant den igjen. Et par ganger var det noen som rørte henne og da blev hun redd. Men engang var det noen som kysset henne på pannen, det var så varmt, hun syntes hun kjente det gjennom hele kroppen, hun åpnet øinene og da så hun visst Hans, men han var langt borte, og så forsvant han.

Men en dag hørte hun mange lyd: skritt, stemmer, en dør som blev åpnet og lukket. Og hun tenkte plutselig sint: Hvem er det som går omkring her hos mig, jeg vil ha det stille. Men så var det noe vanskelig som kom – noe underlig, hun måtte få tak på det, nu visste hun det: er jeg ikke død? Jeg døde jo? Hvor er jeg?

Da åpnet hun øinene igjen og så et hvitt tak. Og hun så sig selv ligge i en smal hvit seng. En kvinne med blå kjole og stort, hvitt forklæ stod ved fotenden. Og lenger borte så hun en mann med hvit kittel. Da visste hun det: at hun var på hospital. Hvorfor det? Hun husket ikke at hun var blitt syk, hun husket [280] bare noe om at hun reiste på tog. Og så husket hun at hun døde.

Hvem var det som rørte hennes hånd? Hun så til siden. Der satt jo Hans. Men var han ikke i England? Så forsvant det alt sammen.

*

Men det kom tilbake igjen. Nu visste hun at hun var på hospital og lå i sengen med lukkede øine, Hans satt på stolen der ved siden av henne og en sykepleierske og en doktor stod og så på henne. Hvorfor lå hun her? Dette toget hun reiste med, – hun kjente rystingen, den kvalme kupélukten, det var mørkt ute og hun var så redd, som om de for ut i en avgrunn. Men det var ikke nu, det var lenge siden, hvor var hun reist hen?

Da plutselig visste hun det: Harald, drømmeren, var død! Hun hadde jaget ham, hun hadde tatt hans liv.

Hun hørte sig selv rope.

Og da med det samme hørte hun Hans' stemme igjen, like over sig:

«Mor, mor, vær rolig da, mor, ikke gråt da du. Søte mor. Har du det så vondt?»

Hun vilde skyve ham bort, hun tålte ikke å høre ham si det, men hun klarte ikke å røre sig, og det var deilig allikevel, hun måtte høre hvad han sa:

«Du skal ikke være fortvilet, mor. Nu blir du frisk igjen. Du mor, jeg er så glad i dig. Kjenner du mig, – Hans? Kan du høre det er mig?»

[281] Hvorfor spurte han om det? Hun hørte da vel at det var ham. Hun hadde jo visst det lenge at han satt der. Hun hadde sett at han ikke så godt ut også. Han var altfor blek og tynn. Det vilde hun si til ham, men det var så vanskelig å snakke, hun var så tørr i munnen.

«Hvad vilde du si, mor?»

Hun måtte forsøke igjen; jo, nu hørte hun sin egen stemme:

«Du er så blek, gutten min.»

Da kysset han hennes hånd, kjente hun – det var så vondt å se til siden – og så lo han:

«Er jeg blek, sier du? Du skulde se dig selv du, mor! Nei, det er storartet!»

Så han lo av det! Ja, det lignet ham, han hadde aldri passet på sig selv, og det nyttet ikke å snakke til ham. Og nu var hun altfor trett.

Han holdt på å klappe hennes hånd, men så forsvant det hele på ny.

*

Det gikk underlig til: gang på gang våknet hun og husket mere og mere, og fortvilelsen kastet sig over henne som stormbyger, og hun følte sig så trett og forkommen at hun hulket og jamret sig som et barn, og hun skammet sig over det, – det var uverdigg, – men hver gang var han der. Hun var så glad i stemmen hans, den var like ivrig og overtalende som da han var barn. Nu kunde hun også snu sig lettere, hun så hans hode når han satt bøid og kjælte med hennes [282] hånd, håret var så lyst, hele det smale ansiktet og den tynne kroppen så rørende. Det var godt å ha ham der, men av og til blev hun forbitret, kunde han ikke la henne få gråte i fred og tenke i fred. Og selv hadde han ikke godt av å sitte

her.

Hun sa det til ham en dag:

«Du skal gå, Hans. Du har ikke godt av dette. Og jeg skal ha fred til å tenke.»

Men han lo:

«Nei, vet du hvad, mor. Hva skal du med fred til å tenke? Du kan jo slett ikke tenke. Du kan bare tute.»

Hvad skulde hun svare. Han gjorde bare narr av henne. Hun visste det fra før.

Men når hun klarte det, når hun ikke blev altfor fortvilet, lå hun og tenkte og lot som om hun sov. Men hun orket det aldri lenge, det var så mange ting og hun kunde ikke få sammenheng i dem. Det var så meget hun vilde spørre Hans om, men hun torde ikke, hun var redd for ham, – og han visste vel ingenting heller, han hadde jo vært borte.

Hun hadde jaget ham som hun hadde jaget Harald. Og det var det hun ikke kunde forstå: visste han ikke at det var hennes skyld, hatet han henne ikke? Hun torde ikke spørre om noen ting. Og hun torde ikke tenke på at hun lå her og blev frisk, en dag skulde hun kanskje begynne igjen – det samme livet som hun selv hadde ødelagt og gjort umulig. Og hver gang hun så Harald for sig, følte hun det som hun måtte verge sig, hun kastet sig i sengen og ropte.

[283] Men Hans var der. Og en dag sa han:

«Mor, du tror da ikke at Harald vil *dig* noe vondt?»

Hun tenkte på det etterpå: hvordan kunde Hans vite at det var Harald hun var redd for? Kunde gutten lese hennes tanker? Men hun torde ikke spørre ham. Ikke om det. Ikke om noe.

*

Hun fikk sovemidler og hadde det godt om natten. Og hver morgen når hun våknet satt Hans der. Og hver gang smilte han og hadde den samme iver i stemmen:

«Goddag, mor! Har du det bedre idag?»

Det kunde jo ikke gå i lengden at han skulde sitte her hele dagen, dag etter dag, – og hun ligge slik og ikke våge å snakke med ham. Hun måtte få ham bort. Men hun visste jo ikke engang hvor hun var. Hun forsøkte allikevel å være listig

en morgen:

«Jo takk, Hans. Jeg er meget bedre idag, nesten aldeles frisk. Så nu kan du godt holde op å sitte her. Komme her på sykehuset, mener jeg.»

Hans lo:

«Det kunde ikke falle mig inn. Jeg sitter her for min fornøielses skyld, jeg, hvis det er det du er redd for.»

Da blev hun sint:

«Tøv, Hans. Du vil ikke fortelle mig at du sitter her på et sykehus for din fornøielses skyld. Det er aldeles meningsløst det hele. Og jeg er nesten frisk nu, så jeg vil ikke ha dig her hele dagen.»

[284] «Ja, så sitter jeg her for studienes skyld, da. Se her, – jeg har jo et helt bibliotek liggende her. Jeg har da faktisk aldri i mitt liv hatt slik fred til å lese som her; for du er sannelig ikke overdrevent snakksom av dig.»

Da måtte hun selv le og hun tok hans hånd; nu kjente hun at tårene strømmet nedover kinnene igjen:

Han sa:

«Nu forstår jeg hvorfor vi kalte jenter for tårepersere. Jeg hadde aldri trodd det var så meget vann i et menneske. Du har grått stride strømmer, tårer store som hagl hele tiden, og enda ser det ikke ut til at dine kilder er tørret ut.»

Hun måtte le igjen, men hun sa:

«Du skal ikke gjøre narr av mig, Hans! Jeg kan ikke gjøre for at jeg gråter.»

«Nei, bare gråt du, mor. Jeg er så vant til det nu så det blir rent rart når du holder op med det. – Men siden du nu er litt pratsom idag, så skal jeg si dig det at nu er det et fabelfint vær ute, det er snart ordentlig sommer, så du har noe å glede dig til når du kommer på beina igjen. Og Stockholm er en strålende vakker by, i hvert fall på denne tid av året.»

Så hun var fremdeles i Stockholm. Ja, nu forstod hun det: hun kunde ikke huske at Harald blev begravet. Men hun hadde altså ikke vært i begravelsen. Og dette kunde hun ikke spørre om. Hun kjente at hun begynte å skjelve over hele kroppen og snudde sig fra Hans.

[285] Men en annen morgen, da hun så sol på trærne ute i haven, – hun hadde slett ikke sett sol så lenge hun kunde huske, – da kom hun til å tenke på den lille gården sin hjemme. Hvor deilig det måtte være der nu! Hun lukket øinene og så hele landskapet, tidlig vår, friskt løv, den store, blå innsjøen, tunet hennes som var så stort og fint, hun hadde tenkt på at det var plass til tennisbane der, – tro om Hans visste at hun hadde kjøpt den gården? *Det* kunde hun jo i hvert fall spørre om:

«Vet du at jeg har kjøpt en gård på landet da, Hans?»

Hun lå på siden så hun kunde se ham. Han satt og leste og løftet hodet fort, så på henne, gjennemtregende, så smilte han stort og underfundig og sa:

«Visst vet jeg det. Jeg vet allting, jeg. Jeg kan for eksempel hilse dig fra den verdensforretningen din og si at alt går briljant. Riktignok vet norske aviser å berette at tidene begynner å bli skrale, men butikken din er full av slepphendte mennesker. Og den gården din, ja, – hvis du ante hvor jeg er nysgjerrig på å få se den, så blev du ordentlig frisk i en fei.»

«Ja, men jeg føler meg frisk idag. Jeg lengter etter å komme op på gården min.»

Hans strålte plutselig og reiste sig:

«Gjør du det, mor. Ja, der kan du se! Kanskje vi kan komme avsted snart da.»

«Stakkars gutten min, – du synes ikke det har vært så morsomt å sitte her, tenker jeg.»

[286] Han var komisk nu: han hadde røbet sig, han forsøkte å bli alvorlig, men så gav han sig over og lo:

«Nei, mor, la oss være enige om at det *finnes* hyggeligere opholdssteder enn hospitaler. Har du for eksempel en peisestue på ditt gods?»

«Ja da.»

«Og fin have? Og båt? Det ligger jo ved Tyrifjorden jo?»

«Ja da; det har jeg.»

«Ja, da får du ikke mig til å nekte at jeg gleder mig til å se min friske mor der. Så skal vi snakke da! Du har slett ikke vært noe underholdende.»

Men nu blev hun redd igjen; de skulde «snakke»; – hun kunde aldri klare å

snakke om alt det de hadde å snakke om.

Hun snudde sig fra ham og lukket øinene.

Men Hans satte sig ikke stille bort i stolen igjen. Han satte sig på hennes seng, tok hånden hennes og sa:

«Du er dum, mor. Du ligger og tenker så meget rart. Men du er da vel ikke dummere enn at du føler at jeg er glad i dig, vel?»

«Nei, Hans. Og du er min eneste egen gutt nu.»

Og hun gråt. Hans satt og klappet hennes hånd. Blev han aldri trett av å sitte og klappe hennes hånd?

*

[287] En dag orket hun også å tenke litt.

Hun husket sin fortvilelse fra den natten da hun reiste på toget hit: alt var stengt i hennes liv; hvad hun tenkte på, hvor hun så, – det var like umulig. Og allikevel hadde hun et håp den natten: at Harald skulde leve. Hun kunde trygle Gud om det. Og da hun kom frem var han død.

Hun visste at hun aldri kunde «komme over» det og hun torde ikke tenke fremover. Allikevel var alt anderledes for henne nu enn da. Hun kunde ikke si hvordan, men det var anderledes; det var noen ting hun følte hun skulde komme til å forstå nu og som hun var spent på. Det var noe i ulykken som ikke var så ulykkelig. Hennes liv var det samme, hele hennes situasjon var enda verre, – og allikevel var det alt sammen forandret, det var nesten blitt nytt. Hun kom til å huske det ordet at «som dine dager er skal også din styrke være». Men det var jo ikke sant, for hun hadde ikke hatt styrke, hun var knust; hun følte det slik at hun faktisk hadde vært død. Men nu levde hun igjen, og skjønt alt var likedan, og intet av det som var hendt kunde gjøres om igjen, var det allikevel forandret alt sammen. Hvad var det for en underlig makt som virket *inne* i tingene, slik at de blev nye skjønt de var uforanderlige? Var det kanskje det som blev ment med det underlige ordet: Guds nåde, –: «se, jeg gjør alle ting nye?»

Hun så bort på Hans. Han satt der og leste i den lenestolen han hadde fått inn på hennes værelse, hodet litt foroverbøid, håret litt uryddig, uttrykket

[288] opmerksomt, litt anstrengt; den ene hånden hvilte på kneet hans, – den var

så levende og nervøs. Hele gutten var nesten uhyggelig levende, selv nu når han satt ganske stille og ubevegelig, det var en slik indre spenning i ham, han var som en bue.

Hvordan kunde den gutten få ro til å sitte her slik dag efter dag, – hun visste ikke selv hvor lenge? Han var jo en voksen mann nu. Hun kjente ham ikke. Og allikevel – når hun lå her og så på ansiktet hans, så kjente hun hvert eneste trekk, hun visste alle uttrykkene det kunde få, og hun visste hvad de betydde, – og hun visste hvordan det ansiktet hadde vært det samme og var blitt forandret stadig helt fra det øieblikk han kom inn i verden, født av henne selv, og første gang lå i hennes arm. Nytt – og allikevel det samme. Og nu i denne tiden hadde altså livet brukt ham til å redde henne? Det var vidunderlig at hun hadde hatt ham hos sig. Han var noe mere enn sig selv der han satt; han var bevis for noe som hun visste hun skulde komme til å forstå bedre når hun blev frisk.

Nu så han op og smilte – tenksomt:

«Ligger du og ser på hvor flittig jeg er, mor?»

«Ja, – og så ligger jeg og tenker på hvor søt du har vært. Du har gjort mig frisk.»

«Tøv. Men føler du dig frisk nu da?»

«Ja; jeg har det godt, i hvert fall nu. Jeg vet jo ikke hvordan det blir når jeg kommer op.»

«Nei, det blir vel ikke stor stasen til å begynne med, tenker jeg. Men jeg tror at overlægen har skumle [289] planer om å prøve beina dine imorgen. Føler du dig oplagt til det?»

«Ja; engang må jeg jo forsøke. Ja, ja. Tenk at jeg skal op igjen.»

Hans kom og satte sig på stolen ved hennes seng; han lo litt, genert:

«Ja, du hadde nok god lyst til å sluntre unda denne gangen, forstod jeg. Men det skulde vi altså ikke ha noe av. – Og hvis det nu går bra, så kanskje vi kan reise hjem om en ukes tid. Jeg skal hilse og si at en lang sommer på landet vil gjøre dig godt.»

«Hvad skal du gjøre i sommer da, Hans?»

«Vil du bli av med mig? Det nytter dig forresten ingenting. Jeg akter å

tilbringe sommeren på ditt gods – enten jeg får noen invitasjon eller ikke.»

Nu kom hun til å huske en ting. Hun var redd for å spørre om det, men hun gjorde det allikevel:

«Du Hans, – vil du la være å bli sint når jeg spør dig om en ting?»

«Jeg synes det er så hyggelig å høre dig snakke at du skal få spørre om hvad du vil.»

«Kan du huske at for lenge siden, en skrekkelig vond dag, fortalte du at du hadde forlovet dig? Hvordan er det med det?»

Han blev plutselig ildrød i ansiktet; hun angret at hun hadde spurt. Men så lo han heldigvis og sa:

«Kan vi ikke foreløbig si det slik at det var en barneforlovelse, – så skal jeg fortelle dig ordentlig om det en annen gang. Det er så meget jeg skal fortelle [290] dig. Jeg har jo måttet vise aldeles overmenneskelig beherskelse for ikke å skravle dig ihjel. Men nu skal vi vente til du er ordentlig frisk,»

*

En uke efter reiste de hjem.

Hun hadde vært oppe litt hver dag. De siste dagene hadde hun spasert nede i hospitalshaven, støttet til Hans. Hun var blitt så tynn at hun syntes det var flaut å vise sig ute, kjolen slang om henne, og hun forlangte av Hans at han skulde skaffe henne noen skikkelige klær å ha på sig.

«Gudskjelov at du er forfengelig,» sa han, «det er usvikelig livstegn. Og jeg skal gå ut i sta'n og skaffe dig kjole, skal du se. Men ellers skal du ikke være ulykkelig over denne avmagringskuren. Du har aldri vært så pen som nu. Og disse hvite hårene dine er så, – ja, det er rørende likefrem,» sa han og klemte hennes arm.

Hun hadde det underlig. Hun kunde så vanskelig klare kontrasten mellem det hun kom fra og disse fine forsommerdagene, solen ned gjennom det lysegrønne løvet og i store flak utover plenene, den milde luften, Hans som stadig gikk her ved siden av henne og plapret og spøkte. Hun hadde en utydelig forestilling om at hun hadde oplevd noe som mennesker ikke oplever mens hun var syk, hun hadde vært ute av livet, og det hun hadde erfart der utenfor livets grenser, det visste hun

ikke selv hvad var, men allikevel var det i henne, det var gått inn i hennes vesen.^[291] Det var noe tidløst som gjorde at hun syntes hun hadde levd i evigheten. Men når hun gikk her var hun hjelpeløst svak som et barn og hadde en nyfødt forundring over alle ting, – og Hans som gikk med henne var både hennes sønn, en ganske ung, barnslig gutt, hun var en evighet eldre enn ham, – og noe av et allmektig vesen, han hadde gjort henne frisk og han hjalp henne med alle ting, så hun var fullstendig avhengig av ham, – hun hadde av og til følelsen av at han var hennes far; hun hadde forresten lagt merke til nu i denne tiden at han lignet hennes far likesom han lignet sin egen, – denne gåtefulle evighet i slekten, alt det som møtes i et menneske, og gjør det til del i en sammenheng, samtidig som det er enestående, forskjellig fra alle andre! Det var deilig å gå her med Hans og vite og få rørende beviser på hver dag at han hørte henne til og holdt av henne, – og på samme tid føle og forstå at han var fremmed og fjern, et menneske aldeles for sig selv. Hun gikk og syntes at hun forstod noe i livet som hadde gjort det så vanskelig for henne før, en lov som både bandt mennesker sammen og løste dem fra hverandre. Hun var altfor trett til å tenke dette, men hun forstod det allikevel, det var noe i hennes vesen som nu ordnet så meget vanskelig for henne. Og hun var i hvert fall lykkelig over at hun ikke lenger grudde sig for å snakke ut med Hans. Men hun måtte bli sterkere først; hun måtte holde op med å gråte; hun kunde ikke gjøre for det: hver gang noe gikk inn på henne, enten det var godt eller vondt, styrtet tårene ut av ^[292] hennes øine. Hans gjorde stadig narr av henne for det; når de skulde gå ned og spasere spurte han:

«Tror du det klarer sig med fire lommestørklær på denne spaseraturen?»

*

Men reisen var forferdelig.

Skjønt hun hadde tatt sovepulver fikk hun ikke sove; hun kastet sig frem og tilbake i kupésengen; til slutt satt hun opreist borte i hjørnet, rullet op gardinet og stirret ut.

Så satt hun slik som da hun reiste hit bort, – uten ham hun skulde bort og gjøre frisk. Det blev så utrolig for henne igjen: at han var død, at hun aldri skulde se ham mere, at han var forsvunnet fra jorden. Hvordan hadde hun kunnet innbille sig at det fantes trøst for det? Hun kunde tenke og føle som hun vilde:

ham fikk hun aldri tilbake, han var død, hun skulde aldri få vise drømmeren at hun elsket ham, at hun angret, få ham til å føle at han hørte til hos henne som hadde sendt ham bort. Og nu kom det frem igjen, hårdt og klart, noe hun hadde kjempet med da hun var syk og langt borte: det var hun som hadde gjort gutten syk, hun hadde forvist ham ut i den kulden som tok livet av ham. Han som alltid hadde vært frisk – han var frosset ihjel. Og det var hennes skyld.

Det kunde ikke sones og ikke gjøres godt igjen. Hun som hadde gått der i hospitalshaven for noen dager siden og tenkt på hvordan hvert eneste [293] menneske var en verden for sig, – uforlignelig, uerstattelig, – hun måtte jo vite at det kunde aldri bli godt, hun kunde aldri frikjenne sig selv. Drømmeren med det bløte barnekinnet og de brennende øinene, han som var så utenkelig ensom, han som hadde beskyttelsessfære omkring sig og var sky som et dyr, men som kunde betro en alt bare ved å se på en og la hele sitt skjønne sinn strømme ut i musikk, – han var for alltid slått ut, ham hadde hun forrådt.

Da Hans kom inn til henne i kupéen om morgenen og sa lyst «goddag, mor» – hadde hun et øieblikk hvor hun hatet ham: hun syntes han fikk lokket henne til å glemme drømmeren, fortrengte ham, og hun hørte til hos ham som var død. – Men hun blev forferdet over denne hatefulle følelsen og klappet Hans som hadde satt sig ved siden av henne.

«Goddag, gutten min,» sa hun.

Og for en gangs skyld spøkte ikke Hans og hadde ikke den overmodige tonen sin. Han la hodet sitt inn til henne og sa:

«Stakkars mor. Jeg tenkte nok du hadde det vondt i natt. Jeg synes det er så utrolig jeg også. Det er så forferdelig. Det er så meningsløst.»

Han satt slik med hodet lenet inn til henne til de nærmet sig Oslo, og ingen av dem sa noe.

Bilen ventet dem og de kjørte op til gården hennes straks. Hun satt med lukkede øine mens de kjørte gjennom byen; hun vilde ikke se.

[294] Det var overjordisk deilig der oppe på gården hennes, og det beste ved det hele både for Hans og for henne, det forstod hun nu, var at dette stedet var uten minner for dem. Men det tok litt tid før de kom i orden og fant sig til rette; selv

måtte hun ligge nesten stadig de første dagene og Hans gikk litt hvileløs omkring; hun kunde godt se at han tvang sig til å smile og tok på sig et blidt vesen hver gang han kom inn til henne eller traff henne ute.

Hun spurte ham en dag:

«Nå; er du skuffet, Hans?»

«Nei, det kan du stole på jeg ikke er,» sa han, – «det er jo så vakkert her at det nesten er vondt. Men jeg får det likesom ikke til ennå at det er *mitt* hjem; jeg går og titter på det da, skjønner du.»

Da hun hadde ligget det meste av tiden i fire dager tok hun en stor beslutning: nu *vilde* hun være frisk. Nu vilde hun tvinge sig til å være oppe. Her var jo så meget å gjøre og det *måtte* gjøres for at det virkelig skulde bli et hjem; hun orket heller ikke å se Hans gå så rastløs omkring; hun vilde hygge for ham, hun fikk forsøke å være voksent menneske igjen.

Og det virket godt på Hans. Han blev nesten like spøkefull som i Stockholm. Han var så grenseløst tålmodig, og det elsket hun ham for, – hun visste jo hvor urolig gutten var; nu gikk han her, stille og blek og optatt av tusen små ting. Men kanskje han trengte det? Han utfoldet store praktiske egenskaper, ordnet med arbeidsfolk, fikk forandret, fikk ^[295] op noen ting fra byen; i løpet av fjorten dager var huset forandret; det var blitt deres eget.

Den aftenen sa Hans at han vilde ha en pjoalter. Det hadde regnet og var litt råkoldt og han fyrte op på peisen. Den store, lave stuen hadde plutselig en stemning som i deres gamle hjem.

Hans hadde sittet og fortalt litt om England, – det hadde han gjort av og til de siste dagene, – og plutselig sa han:

«Jeg tenker ofte på det, hvor mange svinaktig begavede englendere jeg har truffet som er absolutt uærgjerrige. Det er i grunnen nokså stor forskjell på dem og oss der. Vi skal alltid *bruke* det vi kan, ha nytte av det – og det vi ikke kan ha nytte av det bryr vi oss ikke om. En dannet englender kan og vet en mengde som han aldri får bruk for og som han ikke bryr sig om å ha nytte av. Direkte da. Men de synes det er morsomt å kunne ting og vite ting, for det gjør livet rikere og har lønn i sig selv, likesom.»

Hun hørte på ham, interessert, litt trett, nu som ellers.

Men så måtte hun *høre*:

«Jeg vet ikke riktig, jeg, men det trøster meg litt. For Harald hadde jo hele *gleden* av musikken sin og han var en av de sjeldne som hadde noe av det der: uærgjerrig, det skulde ikke skaffe ham ære og ros; han var så uforfengelig; det var hans uttrykksmåte den musikken ...»

Hun hørte han var beveget og spurte forsiktig:

«Hvad mener du med det, Hans?»

[296] Han slukket utålmodig en cigarett i askebegeret, – hun kjente vel den nervøse hånden hans, – og sa:

«Jeg mener at det var jo *jeg* som skulde forsvunnet og ikke han. Jeg kan ingenting og allting. Men Harald var et stort talent. Jeg forsikrer dig om, mor, at han kunde ha blitt noe, stor kunstner. Men det er bare det jeg mener at han brydde sig ikke om å bli til noe, han jaget ikke etter noen ting.»

Hun forstod ham visst ikke riktig, – og hun var blitt redd – men hun sa:

«Nei, han var så rolig.»

Hans snudde sig fra peisen og like på henne:

«Rolig? Ja. Skal jeg si dig hvad han var? Han var *ferdig*. Han var mere voksen enn både du og jeg, mor. Jeg har ofte tenkt på det i denne tiden, at i grunnen så kunde Harald nesten ikke utvikles mere. Livet kunde ikke gi ham noe mere. Han hadde fått alt. Og for så vidt kan det være riktig for hans vedkommende – at de guderne elsker dør unge».

Nå, – det var *det* han mente! Nu blev hun rørt over at han fikk sagt det slik, begynte med å snakke om ganske andre ting. Han hadde vel funnet ut at det skulde skje omtrent slik. Men kunde hun da stole på at han mente det han sa? Eller sa han det bare for nu å fullføre sitt verk: det å få henne frisk?

Hun sa:

«Men når et menneske har fått så meget, som du sier, så har det jo nettop mulighet for å få et deilig liv. Da er det jo nettop så forferdelig at det dør.»

«Ja, mor,» sa han langsomt, «jeg har også tenkt [297] det. Men siden nu hele verden er så skrekkelig forvirret som den er, krig og hat og ti millioner

fortvilelser og Babels tårn, – tror du ikke da at det er utelukkende de forvirrede og skakkjørte og kortsagt alle de som ikke er slik som Harald var – at det er de som lever? Det er jo til syvende og sist menneskene som skaper verden. Og når den nu er så sinnssvak? Det finnes jo for eksempel overflod av alt her på jorden så den kunde underholde med glans det dobbelte av de menneskene som er her. Nå ja. Men jeg synes av og til det ser ut som om dette livet bare er til for at folk skal få anledning til å fly forvirringen av sig. Når det er gjort, så er det jo ikke mere, – sånn et lettelsens sukk: Gudskjelov, – nu er det undagjort. Og de få som ikke trenger til det, de trenger jo heller ikke til å leve.»

Hun satt og tenkte på det, syntes hun forstod det, – for hvis mennesker hadde mere klarhet så vilde de vel ikke ha det så vondt og gjøre hverandre så meget vondt; – men hun orket ikke tenke nu, hun satt her og hørte på Hans som *visste* så meget mer om Harald enn hun, – hun hadde jo forsømt dem og vært optatt av alle andre ting, hun hadde levd i den forvirringen Hans snakket om.

Men hun kunde ikke spørre direkte, hun fikk det ikke til – hun spurte:

«Synes du det var stor forskjell på Harald og dig, Hans?»

Hans så fort på henne; så lo han:

«Du vil vite om jeg står fast på jorden, med begge ^[298] beina midt i forvirringen? Ja da! Og om det var forskjell på Harald og mig? Ja, det kan du stole på det var! Jeg tror ikke det kan ha eksistert to brødre mere forskjellige.»

«Men gode venner var dere da, Hans?»

«Ja, vi var gode venner,» sa han langsomt. «Vi var nesten mere enn det. Til slutt kjente vi hverandre så godt, hadde hverandre så sikkert på instinkt at det nesten var nødvendig vi kom fra hverandre.»

«Hvordan det, mener du?»

«Jo, det blev for irriterende at vi ikke kunde lyve for hverandre, kan du forstå.»

Han lo:

«Det vil si: jeg for ham da. For Harald løi aldri. Han kunde ikke få det til. Det var nesten en abnormitet ved ham. Du skjønner: han hadde ikke bruk for det. Han var ikke i forvirringen. Men du kan vite at det kunde være irriterende.»

«Hvordan det, Hans. Jeg forstår dig ikke riktig.»

«Det er ikke noe å forstå heller, mor. Jeg mener bare det at et slikt almindelig forvirringens menneske som jeg må jo av og til få lov til å gjemme sig litt bak en liten løgn eller en liten overdrivelse og slikt. Men nei da. Det nyttet ikke.»

«Kan du ikke nevne et eksempel, Hans.»

«Jo, jeg kan nevne mange, men det kan være det samme. Du vet at drømmeren og jeg vi kamperte jo sammen dag ut og dag inn i årevis og pratet mange tonn, – det vil si jeg da, han snakket ikke så altfor meget, men du vet jeg har jo vært nokså flink til å [299] besørge den del av husholdningen, mm? Men på den måten var det så mange ting som jeg nesten ikke husker mere nu og som jeg ikke synes vi skal kaste bort tiden med å snakke om. Jeg bare sier det for at du skal forstå det kunde bli nokså irriterende bestandig å bli gjennomskuet og kontrollert og satt på plass.»

Hun satt og forundret sig: hvor vilde han hen med dette?

Han fortsatte:

«Så på en måte var det nokså bra det at vi kom fra hverandre litt. Og han var henrykt over at han kom ut.»

Nu blev hun opmerksom, forundret:

«Var han henrykt over det, sier du?»

Hun stirret spent på ham, men han forandret hverken uttrykk eller tonefall:

«Ja, i høieste grad. Han var slik, forstår du. Det hørte likesom med til hans utstyr det, at når det kom til stykket, så trengte han ikke til noen mennesker, ikke engang dig eller mig. Han hadde likesom alt han trengte til hos sig selv. Er det du som oprinnelig har funnet på å kalle ham drømmeren, mor?»

«Ja, det er visst det.»

«Det er ikke noe dumt navn, forstår du. Men han drømte ikke sånn vagt og svermerisk og utflytende. Drømte sig ikke bort, sånn livsflugt, vet du. Tvert imot, – for han kunde ikke lyve, som jeg sa dig. Nei, men han drømte sammenheng i tingene, om du [300] vil. Og den kunde han kanskje ikke forklare sånn med ord, like lite som jeg kan det her jeg sitter. Men der kom den musikken hans inn. La du merke til det, mor, at han nesten aldri spilte slik stemningsmusikk som de

fleste mennesker liker?»

Ja, det hadde visst Hans rett i. Hun nikket; hun var spent nu.

«Det er å misbruke musikken det, sa han engang. Litt stemning og litt livsflukt kan man få på så mange andre måter. Men musikken tenker videre der hvor ordene må gi op, sa han. Og en gang sa han at når du ljuger for mig, Hans, så kan jeg gå inn og spille det du sier og hele dig sant på flygelet.»

Hun syntes det var pussig sagt, og smilte.

«Og det verste er at det var sant. Harald har fortalt mig meget mere ved å spille enn ved å snakke. La du merke til det, mor, at drømmeren alltid visste om alt som foregikk selv når han så ut til å være i en annen verden?»

«Ja, mange ganger.»

«Ja, han visste alt. Men ingenting gjorde ham vondt.»

«Hvordan kan du si det, Hans? Du kan da skjønne at det ikke er riktig.»

Hans svarte ivrig og så forsikrende på henne:

«Det er riktig, mor. Det kommer av at han var over forvirringen. Du har naturligvis for eksempel innbilt dig at han kanskje hadde det vondt i Stockholm og gikk og lengtet hjem og slikt?»

Satt Hans der og løi for henne, – for å trøste ^[301] henne? Hun visste jo at Harald lengtet hjem, det hadde han jo skrevet til henne.

«Men Hans, detvet jeg at han gjorde, for det har han selv skrevet til mig.»

«Ja, men jeg lyver allikevel ikke nu. Naturligvis kan han ha lengtet hjem, det gjør vi alle når vi er ute, selv om vi har det aldri så godt, – og lengtet efter dig fordi han var glad i dig, det skulde bare mangle. Men han var ikke ulykkelig, – det er det jeg mener. Og det kan jeg bevise. Jeg har jo også fått brev fra ham, nemlig. Her skal du både se og høre.»

Han tok op et brev av lommen, – og hun så jo straks at det var fra Harald, det var den rare noteskriften hans.

«Nå, du kjenner kloa hans, tenker jeg? Og hør nu her hvad han skriver, det kan du ha godt av, – slike ting kunde han ikke skrive til dig. – «Det hender nok at jeg savner dig og ønsker du var her, din masekopp, men så tenker jeg på at det er jo i grunnen en fordel å være fri for alt maset ditt; tenk å kunne ha så meget fred

man bare ønsker sig! Nei, men alvorlig talt, Hans, jeg håper at du har det like godt i England som jeg har det her. Jeg synes ikke jeg kan ha det bedre. Naturligvis er det litt up and down, særlig fordi jeg ikke kan bli kvitt den ekle forkjølelsen min fra i sommer, – dette er skrevet så sent som i februar, forstår du, – og jeg kan ikke fordra å hangle. Men det går det også. Jeg har det godt på skolen, liker godt et par karer i klassen og er dessuten så smått forelsket. Og jeg har en ^[302] fabelaktig flink spillelærer; han spiller ikke så strålende selv, men han kan undervise og han kan all verdens musikk. Han har med andre ord kultur, forstås. Og i det hele tatt: I am a very happy boy. Det er nesten flaut å si det, – men jeg er av og til så lykkelig at det er for meget av det gode. Denne ensomheten har tatt bort en mengde plagsomme, dumme, fordringsfulle ting hos mig. Du kjenner kanskje til den følelsen: at man likesom er befridd for alt, til og med for sig selv. Det er slik at man ikke synes noe er vanskelig eller ekkelt, det er som, – ja, jeg *kunde* spille det for dig, men jeg kan ikke skrive det, og det samme kan det jo være, for du forstår nok den enkle tingen at jeg har det godt.» – Nå, mor, vil du påstå at ikke Harald var lykkelig?»

Hun hadde hørt hvert ord, men hun kunde ikke få sig til å tro det, – hun var forferdet: var det mulig at hun kunde dikte i stand noe så galt som det hun hadde trodd og vært fortvilet over, kunde hun ta så feil, – det var så utrolig at hun klarte det ikke, – og nu sa Hans:

«Der kan du altså se, mor. Og vent nu litt.»

Han tok op noen flere brev fra lommen.

«Her er noe som angår dig direkte; har du lyst til å høre det?»

Hun nikket.

«Og det Harald skriver her det kunde jeg godt ord til annet ha sagt selv. Men la nu ham si det: «Hører du ofte fra mor? Jeg får brev nokså regelmessig, men jeg vil ikke si det står så meget i dem, akkurat. Men ^[303] allikevel nok til at man har sig en «vemodig vakker» stund, som de visst sier på Hedmark. Der har du nu for det første skriften. Og så er alt så pokkers greit, for det annet. Hun er og blir praktfull.» – Hører du det, mor? Men så skriver han noe du kan ha godt av å høre: – «Bare hun ikke var så vanskelig å komme inn på. Det er bra hun er som

hun er, jeg kan ikke tenke mig henne anderledes, det er ikke det; – det er bare så idiotisk av henne å ha vond samvittighet overfor oss; det har vel du også merket? All right, – det har ikke laget sig akkurat slik som vi hadde ønsket det, men på en måte har det laget sig meget bedre, synes jeg. Jeg kan ikke så godt forklare det, men jeg tror det er fint at vi har vært nødt til å si til oss selv det: vel, slik er det, – fordi man vær så god skal respektere at andre mennesker ikke er en selv og fordi det er uforskammet og sjofelt å forlange at andre, selv om det er ens nærmeste, skal opføre sig slik som betingelse for at man skal holde av dem. Man kan ikke ha krav på noe annet enn at mennesker som man likesom deler følelsesliv med – sånn vice versa, vet du – vil gjøre det best mulige, og loddrett avskyr å være sjofel. Vedkommende dame avskyr å være sjofel. Og da må hun få leve slik som det er nødvendig for henne. Ja, misforstå mig ikke og tro at jeg sitter her og preker moral for dig, jeg vet jo at du er enig. Og det at vi ikke var noe hyggelige den siste tiden vi var hjemme, – ja, det er jo litt ekkelt å tenke på, men på den annen side kunde vi ikke være stort anderledes da, og du vet jeg holder på det [304] at man ikke skal ljuge, gjøre sig mere storartet enn man har anledning til å være og gi bort det man ikke har. – Bli nu ikke sint, du ødsle. For jeg vet du har nok å ta av.» Sånn idiot, hvad? Men så sier han: «Nei, det er storartet at efter hvert, på nesten ingen tid, synes jeg, blir de fleste besværligheter avklaret og kan seile sin sjø. Noe slikt skulde jeg hatt lyst til å si til mor, simpelthen få henne til å forstå at jeg har det godt, perfekt, så hun skal ikke ha noen vond samvittighet for min skyld. Og slik er det naturligvis med dig også.» – Ja, disse var ordene.»

Utrolig! Den byrden disse brevene skulde ta fra henne – den kunde ikke forsvinne slik øieblikkelig, det var stadig umulig for henne å forstå og å tro at hun hadde tatt så feil, at hennes instinkt bedrog henne så grusomt. Og drømmeren, – han var jo allikevel bare et barn; en ung gutt. Hans satt og så på henne, ventet tydelig nok at hun skulde si noe, si at hun var glad, – men når hun ikke fattet det?

«Jeg kan ikke forstå det, Hans,» sa hun, – «og jeg kan nesten ikke tro det er sant.»

Hans smilte lykkelig, – som en seierherre:

«Nei, men her står det nu imidlertid. Du tror vel ikke at jeg dikter det i hop, mm? Akk nei du, jeg kunde ikke om jeg aldri så gjerne vilde; nei, han var ute av

forvirringen, han, ser du. Det er ikke noe annet å si om det. Jeg kunde ha vist dig dette før, men så var du så svak og tutet så fælt, så jeg tenkte det var best å vente litt. Men jeg visste ikke riktig, – for jeg skjønnte jo det at du lå der i Stockholm og [305] betraktet dig som morder. Nu får du i hvert fall holde op med det tøvet da, mor.»

Nei, hun skulde ikke tute, men det holdt hårdt, for hun blev med ett så rørt over Hans. Han hadde likesom ledet et felttog, gutten, og nu hadde han nettopp satt inn selve stormavdelingen og han var seierherre. Han så trett og blek ut der i lyset fra peisen, hul i kinnene, årene svulmet på pannen hans; hvor den guttens uttrykk skiftet, – når han smilte og spøkte og var overmodig så han nesten enda yngre ut enn han var, men nu når han var trett og satt og tenkte, var ansiktet hans gammelt og skremmende lukket. I all denne tiden hadde han ikke fortalt det minste om sig selv. Og når hun spurte, bare gjemte han sig selv og lo det bort. I det hele tatt: han var *for* diskret. Det var umulig å få vite noe om ham, – skjønt det var vel hennes egen skyld; hadde hun ikke forsømt anledningen den gang han ennå var åpen. Den gang da Harald sa at hun ikke interesserte sig for dem? Hvor forandret alt var blitt; nu var hun redd for å miste ham, – hun som den gang endelig skulde ha ham bort. Men når det blev almindelig hverdag igjen så var det vel ikke annet enn arbeidet og ensomheten som ventet henne? Hans skulde vel studere videre, kanskje han vilde tilbake til England? Det måtte hun jo i hvert fall kunne spørre ham om.

Men Hans kom henne i forkjøpet:

«Hadde det gått riktig for sig skulde du snart hatt svigerdøtre, mor.»

Å, herregud, det gjorde slikt voldsomt inntrykk [306] på henne, hun var svak enda, forstod hun. Svigerdøtre; hun hadde da visst bestandig ønsket at hun hadde en datter? Det var storartet med disse to guttene; men fullkomment hadde det først vært om hun hadde hatt en datter også, et lite mykt yndig vesen som var blitt hennes venninne efter hvert; bare det å ha et barn man kunde snakke alle mulige kvinneting med! Og nu da hun hørte ordet svigerdøtre, tenkte hun straks på barnebarn; kunde det være mulig at hun kanskje om noen år skulde sitte her på gården og ha små unger omkring sig igjen? Alt hun hørte i kveld virket så voldsomt på henne. Hvis hun nu fikk barnebarn, så var jo hele livet forandret, da

blev det virkelig nytt alt sammen. – Hun spurte så rolig som hun kunde:

«Hvordan det da, Hans?»

«Du hørte jo Harald skrev at han var «smått forelsket» og du skjønner at når jeg ikke satt på hospitalet hos dig, benyttet jeg tiden til å treffe de menneskene han hadde vært sammen med der borte. Det var en søt pike, kan du tro! Og slik som hun elsket og beundret Harald, – som hun sa med slike lange svenske a-er.»

«Tenk! Hva heter hun da?»

«Hun heter Greta, naturligvis! Greta Malmstrøm, og hennes far er fabrikkägare og hun er atten år. De hadde truffet hverandre på et eller annet musikk konservatorium. Jeg skal si dig jeg nevner det – ja, fordi du bør vite det naturligvis, og fordi du bør skrive til henne og invitere henne hit en stund i [307] sommer. Du kommer til å bli glad i henne. Og hun er så fortvilet og nedfor! Du kan tro det var opløftende for mig å gå frem og tilbake fra dig til henne, – tårer, tårer; av og til var jeg fristet til å tute med.»

«Du kan skjønne jeg skal be henne. Du må la mig få adressen da.»

«Jeg skal skrive for dig jeg, mor. Jeg vilde bare si det.»

«Men du selv da, Hans?»

«Jeg?»

«Ja, du sa uttrykkelig svigerdøtre.»

Hans blev blussende rød straks.

«Sa jeg det, du? Ja, ja. Du skjønner ...

Så gikk han i stå. Men da fikk hun mod; hun spurte:

«Har du tilgitt mig den skrekkelige dagen da jeg kom hjem fra England, Hans. Du sa du var forlovet og jeg var så optatt av mig og mitt og hele fortvilelsen at jeg ikke engang spurte hvem det var.»

«Om jeg har tilgitt dig? Kunde noe være rimeligere da? Jeg visste jo bare ikke at du selv kom med et lignende budskap, – ja, undskyld.»

Endelig, endelig var hun da kommet innpå ham; hvad var ikke dette for en velsignet aften, – at hun nu kanskje skulde få vite litt om ham!

«Men Hans. Kan du huske den dagen da Harald og du var uvenner, – Harald hadde sagt mig det som sant var: at jeg nesten bare tenkte på forretningen, – og

jeg hadde sett dig gå gjennom værelset på forhånd og da blev jeg opmerksom på du virket, – ja, [308] undskyld, men så ensom og forkommen. Hvad var det i veien da?»

Hans så ulykkelig ut nu også, så over alle grenser forlegen; var han så ensom at det direkte pinte ham når noen spurte ham slik at han blev nødt til å snakke om sig selv? Men nu reiste han sig i stolen, knyttet hendene over kneet og fikk et så bestemt, sammenbitt uttrykk at hun et øieblikk var redd og angret.

«Ja,» sa han, «vi får kanskje snakke om alt dette da, skjønt det er jo så meningsløst, det er jo forbi alt det der. Og i grunnen var det bare noe sludder også. Og i hvert fall må jeg få lov til å si det kort og godt slik at det var akkurat en tid da det var besværlig, nesten holdt på å gå i stykker. For mig, altså. Det var mange ting. Mange ting som jeg slett ikke *kan* forklare fordi jeg ikke er den samme lenger og jo ikke kan huske hvordan jeg følte lenger og i hvert fall ikke forklare det selv om jeg nok har det inni mig et sted. Men det var det at da jeg kom op i tredje gym blev jeg så liddeli forelsket. – Men du mor, – kan jeg ikke få slippe? Det er da ikke noe å snakke om, mor?»

«Jo, Hans, du vet da at jeg ikke vil plage dig.»

«Nei, for det var bare det at det holdt på å gå i stykker! Det var alt sammen, det var ikke bare én eller et par ting. Så det er i grunnen endeløst det. Og det var akkurat i den tiden en stund at jeg likesom savnet dig svært.»

Nu smilte han med ett og var fullstendig forandret.

[309] «Men det savnet har jeg hatt godt av. Ikke bare fordi det fikk mig til å forstå at du var verd å savne, med andre ord at jeg var meget glad i dig, forstår du, med andre ord, ja, ikke sant? Men tror du ikke det at i den alderen der skal man ha noen grosår hvordan det så lager sig, – og desto flere jo mere man gror? Jeg har i hvert fall innsett det, mor, at jeg ikke vilde hatt det anderledes for noen pris. Det er ofte noe vondt som skal til for at man skal forstå tingene her i verden, men når man har forstått dem så er det perfekt det hele. Det at du har måttet leve ditt eget liv akkurat på den måten med forretningen og uten far og det hele, – du kan skjønne at det har betydd meget mere både for Harald og mig enn om du hadde vært slik almindelig mamma for oss.»

Var det sant? Hun visste heller ikke nu om hun kunde stole helt på det han sa, – hun måtte huske det Harald skrev om å gi bort det man ikke har. Men sant og sant, – han følte det da sikkert slik nu. Det var så underlig alt det hun hørte i kveld at hun gledet sig til å ta det med sig og se på det lenge – siden.

Han snakket igjen:

«Hvordan det var brysomt med forelskelsen min, det kan jeg vel allikevel få slippe å fortelle. Så meget mere som det bare var noe vås det meste av det. Og fremfor alt fordi det er i orden.»

«Du er forlovet?»

«Ja da.»

Hun glemte alt og blev sint:

«Og det forteller du mig ikke, Hans! Lar mig sitte ^[310] her som en narr og grave og spørre, jeg vet jo ikke en gang hvad hun ...»

Men der grep hun sig i det og stanset. De så på hverandre og brast i latter begge to.

Hans stønnet:

«Du er guddommelig mor! At ikke Harald så dig nu! Den skjenneprekenen gikk i stykker, mm? Det er nemlig den samme jenta, presis den samme!»

«Uff ja,» lo hun, «men så spør jeg omsider nu da, angerfull og sprekkeferdig av nysgjerrighet, – hvad heter hun?»

«Hun heter Ellen Reime, er datter av en skogeier i Smålenene som i hvert fall var meget rik; hun gikk på skolen i Oslo og var svært eftertraktet, hun er uhyggelig søt, forstår du, og attpå til var hun altså rik og det var mye socialt snobberi der, og noen bandittgutter som forsøkte sig med litt sjofle midler da det gjaldt å stikke ut mig. Men det gikk altså ikke. Og hør nu godt efter: hun har vært i London i vinter og er der fremdeles, så vi har vært sammen en del. Hun studerer hun også, nemlig.»

Det begynte å bli for meget på en gang, men hun var så deilig nysgjerrig, hun fikk drive på og spørre nu da det nyttet – og så tenke på det siden.

«Hvorfor studerer ikke hun også i Oxford da?»

«Fordi hun studerer medisiner og det kan man ikke der.»

«Nå; det visste jeg ikke. Tenk! Og når skal dere gifte dere?»

«Det vet jeg virkelig ikke, mor. Nu kommer hun [311] hjem om en ukes tid og da håper jeg hun er velkommen her. Så kan du se selv.»

«Men jeg mener – dere skal vel fortsette å studere begge to?»

«Jeg tror opriktig talt at hun er lei av det. Og dessuten tror jeg det er gått nokså ut med hennes far. Så i England tror jeg i hvert fall ikke hun kommer til å fortsette.»

«Men du selv da, Hans? Ja, undskyld at jeg graver og spør slik.»

«Bare spør. Det er like godt å gjøre det unda. Men jeg vet ikke, mor. Jo, studere skal jeg, men hvor, det vet jeg ikke. Kanskje vi gifter oss. Den verdensforretningen din og ditt gode hjerte har jo satt mig i stand til å ha det ubekymret – selv om vi gifter oss.»

«Hvad er det i grunnen du studerer?»

«Jeg studerer historie. Jeg studerer «forvirringen». Jeg har noen idéer. Å ja, gudskjelov, jeg har noen idéer og noen liddeli fine planer som i hvert fall skal gi mig nok å gjøre.»

Hun kom til å si – hun hørte selv hvor naivt det lød:

«Men kjære gutten min, – så har du det jo riktig godt da? Og gratulerer, skal jeg jo si. Til lykke.»

Først lo han. Så reiste han sig og kom bort og kysset henne på pannen.

«Takk skal du ha, mor.»

«Og du er ikke noe sint på mig for de gamle tingene?»

[312]

«Du behøver ikke spørre. Eller kanskje du er blitt følelsesløs mens du var syk?»

Hans gikk rundt på gulvet, – og hun var trett, – og hun hadde fått altfor meget å tenke på, men det var enda en ting hun måtte snakke om, hun syntes hun skyldte ham det, – det måtte i hvert fall bli *nevnt*. Og kanskje blev det aldri så lett å gjøre det som nu. Hun sa:

«Ja, Hans, du skjønner vel det at jeg er skilt?»

Han stanset ikke og han hadde et tonefall som om han nettop hadde ventet dette spørsmålet:

«Det var ingen stor kunst å skjønne det, nei, – selv om jeg ikke hadde visst det på forhånd.»

«Visste du det? Hvor lenge har du visst det da?»

«Jeg fikk vite det da jeg kom hjem.»

Hun spurte redd:

«Men Harald visste det ikke?»

«Nei, det gjorde han sikkert ikke. Hvem skulde ha fortalt ham det når ikke du selv gjorde det?»

«Ja, Hans, – jeg skulde jo ha gjort det, – skrevet om det både til dig og til ham. Hvorfor jeg ikke gjorde det forstod jeg ikke selv – før det var for sent.»

Hans var fremdeles konverserende, som om det ikke gjaldt noe særlig.

«Nei, du kan jo ha hatt mange grunner for det. Det kunde jo i og for sig være grunn nok at du ikke syntes det var en hyggelig ting å skrive om. Vi hadde nu heller ikke gjort oss særlig fortjent til din fortrolighet der.»

[313]

«Men hvis jeg hadde skrevet, fortalt det, spurt om dere ikke hadde lyst til å komme hjem, tror du ikke da at ...»

Nu stanset Hans sin vandring på gulvet, avbrøt henne og var ivrig:

«Nei det tror jeg aldeles ikke. Det vilde ha vært ytterst pinlig og uvelkomment for oss begge. Av mange grunner. Men først og fremst fordi vi hadde det godt hver på vår kant, hadde vårt arbeide, var i det hele tatt i gang, – og så skulde vi plutselig ha brutt op og reist fra hele greia. Du hørte jo selv hvordan Harald hadde det. Til og med forelsket! Nei, du må ha mig undskyldt, mor, men nu overvurderer du dig selv. Riktignok var vi begge glad i dig, – og naturligvis: hadde du skrevet: kom til undsetning, jeg er knust og knekket, – så var vi kommet. Det er en annen sak, det. Men Vårherre skal vite at det vilde ikke vært morsomt om du ellers slik uten videre hadde beordret oss hjem.»

På ny var hun usikker: kunde hun tro på ham? Han kunde jo si hvad han vilde, hun kunde aldri kontrollere ham. Men én ting var hun sikker på, – og hun

sa det:

«Men var Harald kommet hjem så var det aldri hendt.»

Hans hev sig utålmodig ned i stolen igjen og sa opgitt:

«Du er virkelig genial. Dette er jo faktisk: *hvis* skjærtorsdag faller på langfredag, – hvad så? Og det kan jeg dessverre ikke svare dig på. Kan du opriktig ^[3:14] talt tenke dig noe mere håpløst enn å forsøke å tenke som om man var selve forsynet og visste alt? Hvordan *kan* du vite det, mor, – at det ikke var hendt om han var kommet hjem? Blir ikke folk syke i Norge? Du kan si det samme om alt som er hendt i verden fra tidenes morgen: *hvis* det og det hadde vært anderledes vilde det og det kanskje ikke ha hendt. Men kommer du noen vei med det?»

«Men da har jo ikke mennesker ansvar for noen ting?»

«Jo, bevars, det er ikke så lett. Vi har ansvar for å gjøre det best mulige ut av vårt liv, men en annen sak er at vi ikke bestandig vet hvad det er. Vi vet dessverre ikke alt. Og det lille vi vet det vet vi på forskjellig måte. Vi lever i forvirringen. Det vilde ikke eksistere moralske og alle andre slags problemer hvis vi ikke gjorde det. Menneskene reiste et Babels tårn og deres tungemål blev forvirret, står det. Men hvad vi nu vet og ikke vet så er det i hvert fall sikkert at det kommer lite ut av å leke skjebne, – selv om det kan være interessant. Du må gi dig på det. Du kan aldri vite hvad som var hendt om Harald var kommet hjem.»

«Jo, Hans. Jeg vet det. Jeg føler det.»

«Har du lyst til å plage dig selv, mor? Det er utenfor all rimelighets land det der. Mennesker kan ha nok å bebreide sig, og jeg nekter ikke at man ofte har grunn til å bebreide sig mest de tingene man *ikke* har gjort. Men i dette tilfelle: hvordan kunde du gå her i Norge med dine egne ekkelheter, – du ^[3:15] hadde det vel ikke for morsomt, kan jeg anta, – og tenke dig muligheten av at Harald, unge, friske, sterke gutten, skulde gå bort og få lungebetendelse og dø?»

Hun vilde ikke svare på det. Hun kunde ikke fortelle at hun hadde alle Haralds brev som hun nesten ikke hadde lest. Men Hans sa – som om han hadde gjettet hvad hun tenkte:

«Han skrev jo til mig at han var forkjølet, og det har han vel gjort til dig også, tenker jeg. Men, herregud, litt forkjølet er da alle mennesker. Jeg har også gått og vært hangleforkjølet i England i lange tider og jeg vet om folk som går og er småsyke i årevis; til slutt merker de det nesten ikke. Nei mor.»

Han reiste sig og begynte å gå igjen. Hun sa ikke noe mere; han vilde hjelpe henne, – og kanskje gjorde han det også; alt dette måtte hun gjemme til siden.

«Men det var en annen ting jeg skulde ha fortalt dig,» begynte han igjen. «Jeg har snakket med Skram.»

Hun for sammen:

«Har du snakket med Egil, – med ...»

«Ja. Du skjønner at jeg kom til Oslo med båten om formiddagen – og jeg kunde ikke komme videre til Stockholm før med toget om ettermiddagen. Og jeg visste jo ikke at dere var skilt, så jeg undersøkte om han var i byen. Og traff ham omsider.»

Nei, han visste jo ikke at de var skilt! At hun ikke hadde tenkt på det.

[316] «Så det med skilsmissen fikk jeg høre av hans egen munn,» fortsatte Hans. «Ja, det var jo en litt underlig situasjon for oss begge. Kanskje du ikke liker at jeg forteller det?»

«Jo, du kan skjønne jeg må få høre det.»

«Nei, man kan aldri vite, vet du! Men jeg hadde nu tenkt å si dig det engang; det er all right det hele. Han var svært rystet, skjønte jeg. I det hele tatt hadde han det visst ikke så storslagent, forstod jeg.»

Uff, at hun nu skulde begynne å skjelve igjen; hun følte sig så svak i knærne at hun var sikker på hun ikke hadde kunnet klare å reise sig. Hun skalv i stemmen også:

«Hvordan det da, Hans?»

Hans merket heldigvis ikke at det gjorde slikt inntrykk på henne. Han fortsatte:

«Ja, stakkar, – han var rystet over dette med Harald, som sagt. Og det var andre ting også; – virket svært sann forjaget og utkjørt, – snakket noe om at han nok hadde dummet sig og opført sig mindre fint overfor dig siste gangen dere var

sammen. Så sa han.»

«Sa han det?»

Hans lot som om han ikke hørte, – fortsatte bare:

«Han bad mig hilse dig, – hvis hun vil ta imot noen hilsen fra mig da, sa han. Og du kan gjerne si at jeg tror jeg har vært litt forrykt i den tiden» – det tror jeg er så noenlunde ordrett. I hvert fall må jeg si at jeg hadde vondt av ham. Han hadde det ikke så greit.»

[317] Hun *hørte* nu plutselig sig selv si, – det var ute av henne uten at hun hadde tenkt det:

«Men kjære, hvad synes du jeg skal gjøre da?»

Hans snudde sig fra henne og begynte å hoste, – og hun var så forferdet over sitt eget spørsmål at hun blev utålmodig over å måtte vente på hans svar. Men omsider kom det – mens han gikk bort til peisen og satte sig igjen:

«Sannelig om jeg vet, du. Men dere er jo voksne mennesker, begge to, og jeg mener: litt skilsmisse fra eller til. Ja, undskyld, men ...»

Så begynte han å hoste igjen; og et øieblikk blev hun redd, for han satt aldeles sammenkroket og hostet og hostet.

«Nei, jeg mener bare det, jeg mor,» sa han da han endelig kom sig, «at du skulde snakke med ham. Det er jo allikevel under både din og hans verdighet at dere skal ha et direkte vondt og pinlig minne om den siste gangen dere var sammen. Det er dere for verdifulle til. I det hele tatt er jo ikke nettop bitterhet en ting til å sanke i lader, synes jeg.»

Hvad var det hun husket nu? Det var jo nettop Egil som snakket om det den aftenen i London; hun husket det ordret: «Jeg egner mig visst ikke for å være bitter,» hadde han sagt. Hun husket sin egen takknemlighet – og så hadde de allikevel gått fra hverandre så fulle av bitterhet som om de skulde ha plaget hverandre et langt liv. De som ikke hadde levd sammen lenger enn at hun nesten ikke kjente ham. Han avskydde å være bitter, – han var vel [318] ikke blitt det uten grunn? I hvert fall hadde jo Hans rett i det at det var uverdigg for to voksne mennesker å gå fra hverandre på den måten. – Hun tenkte fort, hun følte sig forvirret, hun måtte snart bli alene nu. Men hun måtte spørre:

«Så du har inntrykk av at han vil snakke med mig nu?»

«Ja da, mor, det har jeg. Ganske bestemt. Og jeg synes som sagt at du skulle det; for din egen skyld også. En slags storrengjøring, om du vil.»

Da sa hun på ny en ting som forundret henne selv:

«Det er pent av dig å si dette, Hans. Du liker ham jo ikke.»

«Det er ikke det minste pent, jeg overbringer jo bare en hilsen, – og det skulle bare mangle. Dessuten – liker og liker. Vi var ikke så svært hyggelige noen av oss i den tiden. Når jeg skal være helt opriktig så *er* det en ting jeg ikke liker ved ham og som gjør mig forbitret. Og det er simpelthen at han har så mange meninger.»

Det var for besynderlig: nu måtte hun på ny huske den London-tiden, hun hadde jo tenkt det samme, hun hadde bare latt være å høre på ham. Men det var jo nettopp det som hadde plaget og forundret henne hos ham siden også: at han var så parat med en mening om alle ting. At Hans hadde tenkt det samme! Nu skulle hun riktig spørre ham; – og hun syntes at hun fant på å si det listig:

«Ja, men vi har adskillige meninger vi også, Hans, – alle mennesker.»

[319] Hans fór op og begynte å vandre igjen:

«Jo naturligvis. Men meninger skal stå i forhold til mennesket, ellers har de ingen vekt. Det irriterte mig så at han likesom hadde talent for meninger! Om alt mulig! Også om noen ting som jeg elsker og som han ikke har noen følelse for, men meninger hadde han om dem! Nu kjenner jo jeg ham så lite, vet du, men jeg har da støtt på slike folk som har det så travelt med å mene at de aldri får tid til å forstå noe. Du aner ikke hvor de har ergret mig. Står på tå for å forkynne meningen istedetfor å sette sig ned og forsøke på å begripe.»

Men nu angret han sig; han fikk sitt forte, angerfulle uttrykk og sa:

«Slik tenkte jeg om ham *dengang*, skjønner du. Men det var lumpent det hele, mor. For jeg gad jo sett det menneske som jeg hadde likt i hans situasjon; det *var* lumpent. Og du skjønner at det har plaget mig nokså meget. Svar opriktig på en ting: tror du det har ødelagt svært meget mellem dere at vi var så ekle den gangen? Opriktig!»

Hvad skulle hun si? Hun hadde jo ikke en gang tid til å tenke. Hun sa:

«Nei det tror jeg slett ikke, Hans. Du kan da skjønne han er allikevel ikke så underlegen.»

Men hadde hun nu svart sant? Og var det ikke hun som satt og var så spent på om Hans svarte sant på hennes spørsmål?

Da kom Hans bort til henne, strøk henne over håret og lot hånden sin ligge der oppe på hodet hennes:

[320] «Det er jeg glad for, mor,» sa han. «Og nu tror jeg at vi må gå og legge oss. Husk på, husk på! Synes du ikke det at vi har nokså meget med hverandre å gjøre, mor? Jeg synes ofte det er så deilig å tenke på at jeg er kommet fra dig!»

*

Hun sovnet straks; hun var så altfor trett.

Men hun våknet igjen i femtiden om morgenen; det holdt på å bli lyst, nattedisen drev bort over fjellene på den andre siden av sjøen som en florlett tåke, vannet var blått og blikkstilte, trærne ute på tunet stod der med store urørlige kroner, lysegrønne, men frodig sommertette allerede; den hvite båten speilte sig i vannet; hun kunde se langt utover landskapet fra sengen, og ingen steder så hun annet liv, annen bevegelse enn denne florlette nattedisen som langsomt drev bort over fjellene.

Slik kunde det ha vært i livets første time; ennu var intet skjedd; alt var nytt. Selv følte hun sig nu i denne morgentimen så klar og ny som om aldri noe hadde tynget henne. Hun var også i denne underlige mellemtilstand, – et nytt avsnitt i hennes liv som ennu ikke var begynt, men som skulde begynne nu om et lite øieblikk. Hun var stemt sammen med dette landskapet som lå der i urørlig hvile, det var som om det nettop hadde åpnet sine øine og så den nye dagen i møte, alvorlig, forskende. Nu hadde også hun omsider krefter til å se sin skjebne i øinene: [321] hvad vil du med mig? Nu kunde hverken hun eller den lyve; ingen så dem; de var øie til øie.

En tidløs stund; og hun syntes nu som noen ganger før at det heller ikke var noen avstand i tiden, hun kunde strekke hånden ut og nå sig selv da hun var liten pike og gikk med sin far på landeveien langs sjøen, alltid i skumringstimen, alltid med bølgebrus mot stranden og klippene, alltid i en hemmelighetsfull trist glede:

nu var de litt alene, nu kunde ingen forstyrre sammenhengen mellom dem. Og ofte syntes hun at hennes mor gikk med dem, – så var de der alle, så var det som det skulde være. Det var ingenting ved hennes far som hun hadde glemt, hun kunde se ham og høre ham, grå, skjegget, nervøs og fort; men med fred over sig allikevel, – kom det av at stemmen hans var så rolig? – Men hun hadde glemt noe han pleide å si; – nu hørte hun det tvers over alle disse årene som om han stod her og sa det: «Det er vår plikt å være sterke; og du blir et sterkt menneske, Esther.» Hun var så stolt. Det var som et ridderslag, en innvielse. Slik mente han vel han skulde ruste henne, – og han hadde jo regnet rett: det hadde alltid stått for henne som en plikt og alltid vært hennes store ærgjerrighet: hun skulde være et sterkt menneske.

Men var det nu det livet hadde villet vise henne: at den styrken hennes var et blendverk, ingenting verd, så hadde det gjort sitt arbeide til fullkommenhet. Hun kunde klare mange ting fordi hun hadde ^[322]vennet sig til å være tålmodig; den kunsten kunde hun: å sitte og ha det pinefullt og tie stille og se på kirkeuret der oppe at tiden ikke gikk. – Og hun kunde slite, *henge i*, og hun var ikke redd. Så langt var hun «sterk».

Det var jo ganske andre ting som hadde avvæbnet henne, – og nu når hun så sin skjebne i øinene vilde hun vite hvad det var. Det var mange forklaringer som hun hadde tenkt sig og trodd på før; de dudde ikke lenger; hun var vokset fra dem. At hun led som barn og blev frosset til å tie stille; at hun giftet sig av stolthet og ikke oplevde som ung pike en virkelig kjærlighet, en helt lykkelig hengivelse; at hun siden kom i denne fortvilede konflikten mellom sin kjærlighet til guttene og til Egil, – det var sant alt sammen og det var kanskje hårde vilkår, men de var vel ikke verre enn at hun kunde klart dem: barndomsbitterheten kunde man vokse fra, og man kunde lære sig både resignasjon nok og mod nok til å greie det livet hadde budt henne siden.

Nei; det var andre ting, som hun først hadde sett i den siste tiden. Noe av det forstod hun den natten i London da hun lå der ved siden av Egil og følte at nu var der mil av avstand mellom dem som intet favntak kunde utslette, – og da hans bevissthet forsvant i søvn var hun ganske alene, så ensom som hun skulde bli når hun engang skulde gå ut av livet. Men med den ensomheten var hun ikke *fri*; hvor

fremmed og ufattelig hun enn kunde synes at hennes liv var, – hennes var og blev det, – det var bundet [323] til andre menneskers vesen og skjebne så uløselig at bare døden kunde gjøre henne fri! Nu kunde hun jo ikke undre sig over sin ulykkelige avmaktsfølelse den gang. For det var ingen sak å være sterk på egne vegne, men hvem kunde være sterkere enn dem man elsket, frasi sig sammenhengen med dem; hvem kunde være sterkere enn selve livets lov?

Men enda skulde det vel kunne gå om man bare visste hvem de *var* de menneskene man elsket. Var hun mere instinktløs, dummere, blindere enn andre? Hun trodde at hun hadde gjort noe godt, – og tok feil – som overfor Egil. Hun trodde hun hadde gjort noe uoprettelig vondt – og tok feil – som overfor guttene. Og mens hun tok feil av dem alle fornedret hun sig selv og forsonet sig med skam og vanære. Hvad var sannheten om det som var hendt i hennes lille liv, de få menneskene og hendelsene som hadde bestemt det? *Hun* hadde sin sannhet. Hadde alle mennesker hver sin sannhet som aldri kunde passe helt med andres, en hemmelighetsfull indre sannhet, skjult i deres vesen, som de tok med sig i graven?

Det var jo det samme hun hadde følt da hun satt alene ute på gatekaféen, midt i menneskevrømmelen i Paris, en slik stim av mennesker og skjebner at hun kom til å tenke på Nordens stjernehimmel. Millioner av mennesker, hver sin vei, hver sitt vesen, hver sin sannhet.

«Du blir et sterkt menneske, Esther.» Ja, hun kunde saktens huske det nu hun lå her og var kommet over et sammenbrudd. Men hun *var* brutt [324] sammen; hun hadde vært død; nu skulde hun begynne igjen, – bare for at de samme tingene skulde slå henne ned på ny? Eller hadde hun lært noe som kunde bli til større styrke? Ja, i hvert fall det at hun slett ikke var så sterk; – det hadde hun erfart. Hennes lille liv ødela henne med forvirring. Hvad mente i grunnen Hans med at Harald var ute av forvirringen? At han var ferdig. At han drømte sammenheng i tingene? Harald mente altså at der *var* sammenheng i tingene, – og at man var «ferdig» når man var kommet over forvirringen? Men det mente hun jo også selv. Hadde hun ikke på en måte bestandig trodd at hun og alle mennesker skulde «fullbyrde løpet» som det het, og at det var fullbyrdet når man kom ut av «forvirringen»? Og fikk man stor lengsel etter det, da skulde det vel

skje? Hun husket noen ord, hvor hadde hun nu dem fra; en bønn: «Du har satt oss et evig mål hos dig.» Var det ikke så at lengst ute løper alle linjer i ett?

Hun hadde fått et nytt liv. Hun så sin skjebne, var øie til øie med den, – og hun hadde intet annet å be om enn at hun nu også måtte få en ny styrke, en slik lengsel efter klarhet og enhet at hun ikke mere skulde bli slått ned av forvirringen i verden og maktesløsheten i hennes egen kjærlighet. Med *den* kraft måtte hun kunne klare alt.

Det var underlig å tenke på hvor mange slags menneske man var. Hun skulde gå tilbake til hverdagen, mange små og store, gode og vonde ting, og hun vilde ikke være den samme da som nu, – hun vilde vel til ^[325] og med synes at det mennesket som lå her i denne morgenstillheten, i dette dødsstille øieblikk før dagen begynte – at det var et verdensfjernt vesen som hun ikke kjentes ved. Også i henne selv var der mange «sannheter»; hele forvirringen holdt til huse hos henne selv. Allikevel var hun viss på at noe var skjedd fordi Gud hadde gitt henne dette nye livet og gitt henne det på den mest vidunderlige av alle måter.

Nu forstod hun med ett at Hans hadde jo slett ikke hatt noe hosteanfall igår; han hadde ledd! Han hadde hatt anfall av krampelatter fordi hun blev så opskaket da han snakket om Egil! Ja, det var jo komisk, komplett komisk; – hun begynte å le selv, – *det* var forvirringen!

Det begynte plutselig å brise ute på vannet; og solen var på vei over åskammen.

III

^[329] Så var hun ferdig også med *det* direksjonsmøte og dermed skulde forretningen være trygg!

Hun gikk fra direksjonsværelset inn på sitt eget kontor, langsomt, for hun hadde meget å tenke på, – og hun hadde også en underlig fornemmelse av at det var best å gå langsomt, hjertet slo så høit og fort og hun kunde ikke riktig føle

sine ben; – jeg har sittet forkjert, tenkte hun, og spenningen har vært for stor.

Men hun kom da inn til sig selv. Og for første gang på lange tider, på mange år, syntes hun det var trygt og godt her inne. Da hun hadde lukket døren blev hun stående en stund, lenet til dørkarmen, og se sig om. Det var jo bare et kontor som de fleste kontorer, kanskje litt hyggeligere, hun var jo en gang kvinne og kunde tillate sig noen få intime ting som ikke passet på et mannfolkekontor, – men et kontor var og blev det. Og her hadde hun nu tilbragt det meste av sitt liv i tredve år! Hun måtte ha lov til å se sig litt om – *opdage* det; hun var jo så vant til det at hun slett ikke så det til daglig. Hun hadde drømt meget om sitt liv da hun var barn og pur ung, mange strålende og mange usannsynlige ting, men at hun skulde bli forretningsdame, leder av en slik stor bedrift og [330] kjempe den kamp hun nu hadde ført i lange tider, – det hadde i hvert fall aldri streifet henne. Og riktignok var hun vel glad nu på en måte, litt stolt, eller kanskje bare tilfreds over at hun hadde holdt ut, – men først og fremst var hun trett. Hun var nok glad i denne sin valplass; men hun vilde ikke begynne her på ny om hun kunde slippe. Hun hadde bare ikke hatt noe valg, og det var godt å vite: det kunde ikke ha vært anderledes.

Nu var hjertet mere regjerlig. Hun pustet dypt og gikk bort og satte sig.

Hun satt i sin stol, «chefsstolen», og det var *hun* som satt her. Det burde sannelig føles godt å sitte her nu siden det hadde vært så vanskelig å få beholde den. Men hun fikk det ikke til å være riktig lykkelig. Det har vært for slitsomt og for spennende, tenkte hun; det skal vel komme en grundig reaksjon. Den *var* der alt, – for når hun så tilbake på det alt sammen, virket det gledeløst, fremmed; – hun kjente jo følelsen fra før, men hadde aldri hatt den sterkere enn nu: var dette hennes liv, det hadde jo ikke noe med henne å gjøre. Hun hadde hatt det spennende nok i disse årene, så spennende med alle mulige ytre ting at hun aldri hadde tid til å tenke på sig selv. Hun visste bare at hun hadde jo eksistert hele tiden og slept sig selv med til dette øieblikk. Nu skulde det kanskje bli fredelig fremover? Nu skulde hun få tid til å tenke sig om og leve stille? Om hun bare nu når høsten kom kunde snike sig til å få fjorten lange, gode dager der oppe på gården sin, rusle rundt på tunet, gå langsomt [331] på den lille stien langs vannet, se trærne flamme, se fjellene med hektisk gygne pletter opover skråningene, de

lyste lenge etter at skumringen var kommet, – og ånde den rene, syrlige høstluften. Da måtte hun bli menneske igjen.

Men kunde hun nu allikevel ikke prestere å være litt glad over at hun hadde slitt sig igjennem? Jo, hun moret sig litt over den anerkjennelsen hun hadde fått nu da møtet var forbi. Bankchefen hadde sagt noen ord. «I denne tiden har fruen minnet mig om den linjen i fedrelandssangen: «Kvinner selv stod op at stride som de vare mænd.» Og jeg tilføier: bedre enn de aller fleste menn jeg kjenner.» – Visst var det morsomt!

Og hun angret ikke på at hun hadde tatt det slik. Hun hadde jo fått mange gode råd; – og fremfor alt hadde hun fått det råd å la forretningen gå konkurs, der var ingen skam i det, slik som omsetningen var gått ned for hvert år var det ikke mulig å forrente den store kapital som var nedlagt i bygningen og i lagrene. Hun hadde ikke villet. Hun hadde håpet fra år til år at det skulde ta sig op igjen; hun hadde måttet avsette folk og selv gjøre adskillige menneskers arbeide; men det gikk ikke. Så hadde hun altså nu til slutt realisert det hun hadde igjen av verdier og det blev da noe skjønt hun som alle andre hadde tapt og tapt år efter år, uavbrutt. Men så meget hadde hun klart: å få betalt gjeld, løst ut de aktionærene som ønsket det og enda sette inn så meget kapital at de var trygge. Og av den kapitalen skulde hun ikke ha [332] renter før de engang kom ovenpå igjen. Hun skulde aldri ha laget aktieselskap! Så hadde hun ikke tapt så mange av de pengene hun fikk «fri». Og så hadde hun ikke hatt misfornøide og redde aktionærer til å plage livet av sig. Men nu var det altså forbi, nu skulde hun få fred, ingen vanære skulde overgå forretningen, – og selv kunde hun i hvert fall føle at hun hadde gjort sin plikt.

Javel, hun hadde gjort sin plikt. I over ti år, helt siden den gang hun blev frisk igjen efter Haralds død, hadde hun mast og mast med penger og tap og nye tap, med dårligere og dårligere årsregnskaper helt til det blev katastrofe og hun måtte sette alt inn. «Jeg vil gjerne ha uttalt at ingen hadde kunnet møte vanskelighetene mere modig og på en mere reel måte enn De, frue,» sa bankchefen. Og en slik uttalelse var vel verd ti års angst og mas? Hvad mere kunde hun forlange å få ut av årene? Hvad mere forlangte mennesker av sitt liv? Hun var blitt «forretningsmann» og hadde ingen rett til å vente andre kår. Hun visste dessuten

best selv at hun ikke var og aldri hadde vært noe «merkelig» menneske; hun var flink og pliktopfylgende siden i livet som hun hadde vært det på skolen, og under ingen omstendighet hadde hun fått tid til å kjede sig.

Nu vilde hun gå ut og spise middag med Marie Kvam; sannelig kunde de to ha lov til å slå sig litt løs, spise godt og drikke et glass vin sammen. Hun var glad fordi hun hadde tatt Marie til nåde igjen, – så hadde hun litt selskap her i forretningen. Marie hadde [333] ikke hatt det for morsomt etter at hun måtte gå, – og hun var vel ikke verre enn andre, hvad skulde det tjene til å ødelegge hennes liv og stenge henne ute fra arbeide når hun selv kom angerfull og bad om pent vær? De kunde ikke bli venner som før, men de kunde så godt være sammen; hun hadde ingen andre som hun kunde snakke med om denne evindelige forretningen.

Så ringte hun efter Marie Kvam, men fikk den beskjed at hun alt var gått til middag. Ja, ja, så fikk hun jo gå hjem alene. Det føltes så fattigslig, men det var vel ikke verre idag enn alle andre dager. Denne ensomheten skulde hun jo være vant til.

Hun gikk bort og tok på sig kåpen. Hjertet var plagsomt enda og det var underlig å være så ufølsom i benene. Hun så sig selv i speilet; hun var blek og slapp i ansiktet. Hun bestemte sig for ikke å gå gjennom forretningen, hun vilde heller gå ned kontortrappene.

Hun gikk langsomt ut og begynte å gå nedover. Hun syntes ikke hun kunde huske at disse trappene var så steile og bratte. Da hun var kommet noen trin ned blev hun svimmel, hun grep efter rekkverket, men fant det ikke; så blev det sort for øinene hennes, hun følte at hun vaklet og tenkte: nu faller du. –

*

Da hun kom til sig selv igjen så hun at hun var på hospital; hun husket at hun var blitt svimmel og hadde falt, og hun var forundret over at hun ikke [334] hadde større smerter. Hun kjente at det var noe galt med det høire benet, nesten helt oppe ved låret, men det var ikke riktig vondt. Hun forsøkte å røre på sig; da for det en knivskarp smerte gjennom henne og hun skrek.

Sykepleiersken kom.

«Fruen må ligge aldeles stille, aldeles stille.»

Så fikk hun en sprøite morfin.

Lægen kom. Hun så ham godt, hun hørte han spurte hvordan det stod til, men hun var for trett til å svare. Han kjente på pulsen hennes og undersøkte hjertet. Så hvisket han med sykepleiersken og gikk. En stund etter kom det en annen pleierske inn og hun fikk noen bitre dråper. Så døset hun av.

Men hun våknet igjen og hadde ingen smerter. Det satt en pleierske på hver side av sengen. Hun forstod ikke sin tilstand nu, det var kommet så fort; hvad var nu meningen med at hun skulde falle ned de dumme trappene? Hun kunde jo spørre pleiersken om hun hadde slått sig alvorlig, kanskje hun hadde brukket benet, – men hun orket ikke snakke, tungen var så tørr og likesom lam. Hun måtte være tålmodig.

Hun tenkte på gården sin; der oppe var det deilig nu og hun hadde jo gledet sig til å reise dit. Hun kunde se hele stedet, hun syntes hun kunde kjenne luften, bestandig frisk og litt syrlig nu om høsten, – stille overalt, – og når hun hadde hatt sin lange eftermiddagstur og kom hjem i skumringen, deilig trett i kroppen, med lungene fulle av frisk luft, lykkelig overveldet av all den prakt hun hadde sett, alle ^[335]farvene, alle skiftninger i lyset – så var den store, lave stuen hennes full av hjem og hygge, hun tendte op på peisen og hadde det godt med sin ensomhet.

Nu bliv hun forstyrret av sitt hjerte, – hun hørte det plutselig fordi det slo så lavt, av og til mange små forte slag og så slo det ikke. – Og da hun nu på ny så på disse to pleierskene som satt der bleke, hvite ved sengen og kjente på pulsen hennes, – da forstod hun at hun aldri kom dit op på landet mere, hun kom aldri ut herfra, hun skulde dø.

En av pleierskene reiste sig og bøide sig over henne.

«Ønsker De noe, frue?»

Hun tok sig sammen, hun måtte jo svare. Hun hørte sig selv si:

«Nei.»

At det skulde være så vanskelig å få sagt dette ene ordet, – hun kunde ikke få tungen til å lystre sig. Plutselig blev hun forferdet. Skulde hun ikke mere få

meddele sig til noe menneske? Var hun alt stengt inne i døden? Det var så besynderlig: ennu kunde hun tenke, hun var jo så klar og visste så god beskjed, men hun kunde ikke snakke. Det kunde da ikke vedbli slik? Hun hadde da ikke for siste gang i sitt liv ...

Hun kunde ikke dø nu. Hun vilde ikke mures inne i taushet, ikke ennu, det var noen mennesker hun måtte snakke med, det var noen ting hun måtte si.

I vill utålmodig fortvilelse forsøkte hun å røre sig ennu engang og på ny jog denne spisse pinen gjennom henne, hjertet hamret noen hårde slag og hun stønnet høit.

[336] Pleierskene var over henne igjen.

«Nei, men De må ligge stille, frue. De må ligge aldeles stille.»

Men hun kunde ikke ligge stille, hun vilde ikke dø. Og det måtte hun få sagt dem, de måtte forstå det og få fatt på lægen. Hun mimret med munnen, tvang den tørre, lamme tungen til å bevege sig og endelig – triumferende fikk hun sagt:

«Lægen. Jeg vil ikke dø.»

Hun hørte de forsikret:

«De må da ikke tro at De skal dø. De har bare falt og slått Dem så stygt og er riktig medtatt. Bare De ligger stille så skal De nok se vi får Dem frisk igjen.»

Løi de, – eller visste de ikke at hjertet hennes var sykt? Nu hamret det igjen og var så sårt. Hun måtte fortelle dem det, – og ennu engang triumferte hun; hun sa:

«Hjertet.»

«Har De vondt i hjertet? Vent litt, så skal vi se hvad vi kan gjøre.»

Den ene av dem forsvant, – og en stund etter så hun lægen stå over sig igjen, – han lyttet på hjertet og kjente på pulsen. Han sa ingenting og hun kunde ikke forstå noe på hans ansikt. Men hun fikk dråper igjen.

Hun fikk det bedre en stund etter, hun kunde ikke føle kroppen sin.

Men hennes tanker arbeidet så fort, så klart som aldri før, – i en underlig rolig spenning: nu kunde hun jo ikke gjøre noe mere, ikke forandre noe, men [337] hun måtte skynde sig og se hvordan det alt var blitt. Hun kunde ikke forstå det at hun lå her og skulde dø, og allikevel visste hun at det var sant; det var

kommet slik som nesten alt var kommet i hennes liv: så fort og så ufattelig at hele hennes virkelighet blev uvirkelig. Men nu som før måtte hun forsone sig med det, – denne gang var det altså det siste hun skulde forsone sig med i denne verden, det var forbi. Hvorfor var det så vondt at hun ikke kunde klare å snakke mere? Det var jo ingen her som hun kunde si noe til. Kanskje kom det ingen hit til henne? Nei, hvem skulde komme? Hun hadde jo levd så aldeles alene nu i flere år; Egil var i Trondheim, han blev jo professor, og Hans var i utlandet, i Frankrike. Hun husket jo at efter det direksjonsmøtet – var det igår – hadde hun tenkt på å gå ut og være sammen med Marie Kvam. Hun hadde ingen annen. Kanskje Marie kom hit; men hvad skulde hun si til henne?

Men var det mulig at hun skulde dø uten å få snakke hverken med Egil eller med Hans? Hvad vilde hun ha sagt til dem da? Å, det var blitt så usselt mellem dem i alle disse siste årene. Hvad måtte de ikke tro om henne? Og hvad visste hun selv om dem?

Egil kom jo til henne igjen. Og hun *hadde* glemt alt, hun elsket ham som før, aldri, aldri i sitt liv hadde hun ønsket noe så intenst som at de nu skulde bli lykkelige og elske hverandre! Hun vilde bare være hans venn, hans kvinne og hun hadde intet å kreve av ham. Men allikevel kunde det ikke gå, alt blev usselt. Alle andre ting kom imellem dem. Ja, var det [338] ikke så? Først var han så skamfull, genert som om han var et barn, og hun kunde ikke få ham til å forstå at det ingenting betydde for henne, hun hadde glemt den aftenen, utslettet den. Men så blev han visst irritert både på sig selv og henne over at han ikke *selv* kunde glemme den og han syntes nok at han måtte ta sig selv i forsvar, forklare at det var jo ikke så meningsløst det han sa den kvelden allikevel, gjenta det. – Og hun forstod jo godt hvordan det var fatt med ham og hun tenkte og tenkte og tenkte: *hvordan* skal jeg få vist ham at han tar feil av mig, at det ikke betyr noe for mig, at jeg ikke føler bitterhet og ikke synes jeg er overlegen. Ja, hun bad til Gud om hjelp, – han, den allmektige, som arbeidet både i sjel og sinn, – kunde ikke han fri ham for denne bitre mistanke, helbrede ham for denne hvileløse mistillit, skapt av hans egne selvbepreidelser. –

Men det blev verre, – for så begynte de begge å tape penger. Å, det var håpløst! Han kom hver dag løpende hjem til henne, – de var jo enige om ikke å

flytte sammen igjen – hver dag kom han, fortvilet og forbitret, det gikk ikke riktig for sig, lederne av alle disse selskapene var kjeltringer og banditter. Men papirene falt og falt. Firmaer gikk konkurs. Banker innstillet. Og Egil raste. Han skrev jo offentlig også. Å, hun kom aldri til å glemme de fortvilede ukene da han kom op i prosess fordi han hadde injuriert en bankchef. Det var ulidelig – og han tapte.

Det blev enda verre; – efter hvert som også hun tapte det meste av den kapitalen hun hadde fått fri [339] og det begynte å bli vanskeligheter i forretningen, trodde han at hun skyldte det hele på ham fordi han hadde rådet henne. Av og til var han bare stille fortvilet og tryglet henne om tilgivelse fordi han hadde blandet sig i hennes ting, rådet henne idiotisk og ødelagt hennes liv. Hun forsikret ham om at det gjorde ingenting, han kunde i hvert fall ikke bebreide sig noe, han kunde jo ikke på forhånd mere enn alle andre vite hvordan det skulde gå. – Men av og til raste han mot henne, – nu skulde kanskje han ha skylden for at hun tapte penger og hadde stelt sig dumt; hvorfor hadde hun ikke stelt sig som det passet henne selv, hadde noen kunnet tvinge henne! Hun som var så selvrådig og storslagen, så hemmelighetsfull, så forbannet innesluttet bestandig, – hun kunde vel ha stolt på sitt eget skjønn der også. Og andre ganger var det det: at hadde nu han ødelagt for henne kunde hun banne på at hun også hadde ødelagt for ham.

Og hun kunde intet gjøre! Efter hvert blev hun også utålmodig – fordi hun blev redd. Hun så jo at det var blitt farlig, hun hadde aktionærer og direksjonsmedlemmer løpende i forretningen til stadighet, – og så begynte denne kampen hennes for alvor som hun nettop var ferdig med. –

Bare én ting hadde hun fått gjort som hun visste hadde vært til hjelp for ham. Det var en innskytelse hun fikk; gudskjelov at hun fikk den! Han holdt jo på å gå til grunne, han hadde tapt omtrent alt han eide, han hadde nesten ingen bestillinger, han hadde tapt prosessen og var blitt så grenseløst upopulær. [340] Han blev jo heller ikke bedre likt på grunn av det han skrev i avisene, han hadde stadig denne moralske forbitrelse, men verre nu enn noensinne, både i moralens og religionens navn var han uavbrutt på grensen av injurier; – hun hadde jo aldri forstått det riktig; hun visste bare at skuffelse og selvbebreidelse og fortvilelse raste i ham og holdt på å gjøre ham til et vrak. Og da en kveld fikk hun en idé. De

hadde sittet og snakket, hun hadde tatt sig tid og gjort det hyggelig, de drakk litt god rødvin og hun forsøkte å få ham til å snakke om andre ting enn denne evig fortvilede hverdagen de begge stod midt oppe i. Og han blev plutselig strålende, han snakket friskt og gutteaktig som dengang for en evighet siden; hun satt og hørte på ham og så ham plutselig som han egentlig var, – en betydelig mann var han jo, han hadde alle muligheter for å være en stor mann *hvis han kunde få lykke nok!* Hvad han visste! Hvor pussig han så på alt. Hvor morsomt han kunde uttrykke sig. Hun, som jo var en dompap, en ignorant, hun forstod den kvelden hvad arkitektur var, hun kunde se at arkitekturens historie jo var selve verdens historie. Og denne mannen skulde gå til grunne i usselhet!

Da tok hun en beslutning. Og neste dag gikk hun til en forlegger og fikk en samtale som hun bad om måtte være konfidentiell. Hvordan hun hadde snakket det visste hun ikke, det var så altfor spennende, men da hun gikk derfra var de enige, forleggeren og hun. Og noen dager etterpå fikk Egil forespørsel om han kunde være villig til å forfatte en arkitekturens ^[341] historie, et stort verk i to bind, anlagt, hadde man tenkt sig, slik og slik, men det måtte bli gjenstand for nærmere konferanser.

Hvor han strålte! Hvor han på ny blev den mann som hadde verdighet og betydning! Hun fikk også i farten noen bitre ord fordi hun aldri hadde forstått ham og verdsatt ham. Men nu kunde hun se! – Det var vidunderlig! Det blev den eneste gode tid i alle disse årene. Og verket kom og blev mottatt med begeistring, utenlandske fagfolk skrek op om hvor godt og originalt det var og alle fiender her hjemme var stumme. Og en stund efter at det verket var ferdig, blev han professor i Trondheim.

Hun kunde ikke reise med ham da. Hun *måtte* redde sin forretning. Var det galt av henne at hun følte sig så bundet til den? Han og andre hadde sagt at du har jo bare bryderi og forsmedelse av det, du er ikke ung lenger og du har gjort din plikt, ingen kan bebreide dig noe, redd det du ennu kan redde og få litt fred. Og det var en dag da hun tenkte at hun fikk gjøre det – det så jo ut til å være meningen når denne hennes idé hadde ført til at han måtte reise. Men da forstod hun plutselig en dag at han helst vilde reise alene. Han sa jo det motsatte stadig, hver dag sa han at hun burde bryte overtvert og reise med. Hvordan forstod hun

så at han ikke mente det? Det kom ikke av noe han direkte sa, men hun forstod det på alle måter at han følte sig tynget av henne; han likte å sverme ute nu, og han var så optatt av å være *likt* – og stadig snakket han om hvor strålende det skulde [342] bli å begynne i nytt miljø, blandt nye, unge mennesker som han aldri hadde hatt noe med å gjøre. Og så forstod hun det en aften: han vilde helst være fri for henne – fordi hun hadde sett hans ydmygelse, fordi han følte sig i takknemlighetsgjeld til henne; – og da hun så sa at hun ikke syntes hun kunde reise fra forretningen nu, det kunde virke som feighet og flukt, – da protesterte han nok på ny, men hun forstod at han blev glad, – og han sa en ting som fortalte henne mere enn alt annet:

«Nei, det er vel kanskje best slik; det vilde vel ikke blitt stor stas ved å være sammen med dig om du reiste fra det hele, – for æren og plikten og alt det der er jo mere verd for dig enn alle andre ting.»

Så blev det slik, og siden hadde hun slitt med sitt, alene. Det var intet annet å gjøre, – og når hun skulde gjøre det blev det jo heller ikke tid til noe annet. – Men hun hadde alltid trodd at det skulde komme en annen tid; hun skulde jo bli ferdig en gang med sitt slit, – og da –

Ja, hvad da? Hvad vilde hun si ham? Jo, om hun kunde få fortalt ham og få ham til å tro at hun hadde bare elsket ham, hele tiden. Kanskje hadde hun aldri forstått ham, kanskje var han et ganske annet menneske enn ham hun trodde hun kjente; men hvis han hadde følt det slik som hun trodde, så hadde hele hennes kjærlyhet til ham bare vært et nederlag for henne. Hun hadde ikke maktet å få ham til å føle at hun elsket ham fordi han hadde vakt hennes evne [343] til å elske. Han møtte henne jo dengang da *hun* var dypest nede, da hun som kvinne var blitt ydmyget til døden, – og han opreiste henne, han lot henne få en tidløs lykketid, og derfor var han mannen i hennes liv hvadslags mann han så var. Hun husket da de stod på broen over Themsen i det grå lyset og solen var som sølv langt inne i den florlette tåkehimmelen og hun tindrende av lykke hørte ham snakke og ikke hørte hvad han sa ... I ham hadde hun elsket sin egen kjærlyhet; og hun elsket ham fordi han hadde gitt henne den. Hvad kunde så andre ting bety? Hun kunde aldri forakte ham, aldri hate ham, selv ikke når han krenket henne, ikke om han vanæret henne; og hun elsket ham jo like meget når hun

syntes synd på ham fordi han hadde det vondt og var fortvilet fordi han plaget sig selv som når hun var stolt av ham. Men hun hadde jo ikke *selv* forstått alt det på en gang og derfor hadde hun ikke kunnet elske ham *sterk*. Hun hadde selv vært feig, og hun hadde jo måttet fortsette sitt eget liv. Men hun hadde altså aldri klart å vise ham at han ikke behøvde å trosse henne eller imponere henne, – fordi hun bare elsket ham. Om han hadde forstått det så hadde vel alt vært godt mellom dem? Så hadde han ikke vært sjalu på hennes annen kjærlighet, – til barna? Så hadde han ikke behøvd hverken å hevde eller fornedre sig selv? Og da var det hennes skyld at det hadde gått ham slik, – hun hadde ikke kunnet vise ham at hennes kjærlighet var uten betingelser.

[344] Nu skulde hun aldri få vist ham det? Ikke engang få sagt ham det? Nei, – hun skulde jo dø uten å få se ham.

Hvad vilde hun ha sagt til Hans?

Å, hun hadde jo vært like maktesløs overfor ham. Han hadde reddet henne den gang, revet henne ut av døden, reist henne op igjen som mor og som menneske; og de hadde følt så dypt og trist og godt hvor inderlig de hørte sammen. Hun kunde høre stemmen hans enda: «Synes du ikke det at vi har nokså meget med hverandre å gjøre, mor?» Også han hadde gitt henne kjærligheten igjen, – en kjærlighet som hun trodde hun hadde mistet retten til fordi hun hadde forrådt den. Men hadde hun noensinne klart å vise ham hvad det betydde for henne? Hun visste det jo, – når han hadde vært hjemme i de siste årene, så rastløs og forjaget som han var blitt etter sin skilsmisse, da hadde hun vært maktesløs og ofte hadde de sittet og snakket sammen, generte, som to fremmede mennesker. Han som hadde reddet henne kunde ikke få tillit til henne. Hun kunde ikke gi ham den. Hun kunde ikke få ham til å føle at han var «inne i mors hjerte» og at all hans uro var hennes egen, mystisk, i denne gåtefulle sammenheng: at han var gått til livet gjennom henne. Bare om ytre ting hadde de kunnet snakke. Han fortalte at han var blitt skilt fordi hans kone ikke orket å leve hans reiseliv. «Det er for stritt forlangt også, skjønner du. For jeg farter omkring og forsøker å begripe noen ting og jeg skal snart gjøre noen ting også, forstår du. Og [345] det verste er det at jeg bryr mig ikke om noe hjem; jeg blir bare nervøs av å bo sånn, kan ikke tenke da; det er ikke noe *hygge* ved mig, forstår du. Så

sannelig, det er ikke hennes skyld.» Det sa han. Hun fikk ikke vite noe mere. Og hun kunde ikke gjøre ham rolig, hun kunde ingenting gi ham, hun kunde ingenting få sagt. Og når han kom hjem fant han ingenting av det han kom for. Hun forstod det, men hun maktet ikke å gjøre noe ved det. «Sørgelig å se du har så mye å slite med, mor,» sa han sist han var hjemme. «Men det er jo ikke ting jeg kan hjelpe dig med, så det er vel best jeg kommer mig avsted igjen.» Og det var to år siden nu. Hun hadde ikke kunnet gi ham noe. Måtte han ikke tro at hun var kold. Måtte han ikke tro det samme som Harald sa den gangen, at hun bare interesserte sig for forretningen og alle ytre ting som han ikke hadde noen del i?

Skulde hun ikke se ham igjen? Skulde heller ikke han få vite hvordan det egentlig var? Det var bare to mennesker igjen i hennes liv som hun elsket, inderlig, med all den kjærlighet hennes vesen eide, uten krav, takknemlig, fordi den kjærligheten var forutsetningen for hennes liv; – hun som hadde tørstet efter varme som barn og fått den av sin far i hemmelige stunder, hun som siden krenket og bitter og innestengt hadde drømt om, forlangt og fått frihet og et liv uten ydmygelser som erstatning for den kjærlighet som blev stjålet fra henne, – hvad annet hadde hun hatt av lykke og deilig, hemmelig kraft i verden enn det at hun hadde fått lov til å elske? Og denne ^[346]forretningen! Ja, hun var glad i den, for den hadde først beskyttet guttene og henne selv og siden alltid vært det hun kunde ty til når hun ikke vilde gå til grunne i savn.

Slik hadde det vært; men hun hadde ikke kunnet vise det. Alt hadde jo vært så foreløbig, – og nu var plutselig hennes tid forbi? Og hun skulde kanskje alltid stå for dem som hovmodig, kold, innesluttet, et menneske de hadde måttet akte, fordi hun hadde arbeidet og vært modig, og som de hadde elsket, men som hadde stengt dem ute fra sin kjærlighet og ødelagt for dem fordi hun ikke kunde åpne sig for dem.

Hun hørte pleierskens stemme over sig:

«Gråter De? De skal ikke føle Dem så ulykkelig. De skal se De blir nok snart frisk igjen.»

Gråt hun? Hun visste ikke det selv. Men hun blev aldri mere frisk. Hun skulde aldri mere se dem hun holdt av; de hadde forlatt henne, hun var aldeles ensom.

Hun gråt. Men senere kom lægen, hun fikk en sprøite, – og alt forsvant.

*

Drømte hun dette:

Hun traff sin første mann. Han var blitt gammel, hadde kritthvitt hår og skjegg og han gikk langsomt og tungt, kom gående støttet på tykke stokker fremover en landevei; landskapet var så trist og farveløst. Da han så henne stanset han, han hadde en grusom kraft i blikket, han løftet den ene stokken, pekte på henne og sa:

[347] «Jeg visste nok jeg skulde møte dig. Du helbredet mig ikke for min fredløshet. Du gav mig dig selv, men lot mig aldri vite hvem du var. Jeg har lett etter dig i alle andre kvinner, men jeg har aldri funnet dig. Du har ødelagt mitt liv, og derfor skal du dø.»

Han løftet stokken og gikk imot henne.

Da snudde hun sig og vilde løpe, – men foran henne lå sjøen, og lengst ute, mellom øene, så hun høie, skumhvite bølger og havet og himmelen gikk i ett.

*

Men så en gang slo hun øinene op og da var hennes værelse fullt av blomster.

«Her kan De se, hvor mange venner De har,» sa sykepleiersken.

Det var vakkert og hun blev rørt så hun gråt. Men hun var ikke sikker på om hun drømte.

Og hun hørte ennu stemmen som sa: «Du lot mig aldri vite hvem du var.»

*

Og så var det en annen gang hun slo øinene op, – da satt Egil der.

Hun måtte se på ham lenge, for hun torde ikke tro at det var sant. Men det var ham og han så frisk og ung ut; nu var han som den gang da han kom og møtte henne i England. Hun blev så glad. Og hun var ganske klar nu; hun tenkte hvor vakkert det var av ham å komme den lange veien. Nu, nu følte hun sig så fylt av kjærlighet og bare av den, nu kunde hun si ham og vise ham ...

[348] Men hun kunde jo ikke snakke. Hun måtte jo ikke røre sig. Visste han det?

«Goddag, Esther,» sa han. «Jeg hører du har så vondt for å snakke så du skal ikke anstrenge dig. Kan du høre hvad jeg sier?»

Hun blev nesten fortørnet, – trodde han ikke at hun kunde høre! Hun forsøkte å nikke, men hun visste ikke om hun fikk det til.

De så på hverandre; hans blikk var så forskende.

Da sa han:

«Du ser så vakkert på mig, Esther. Har du tilgitt mig?»

Hvad hadde hun å tilgi! Om hun bare kunde få sagt det: jeg har ingenting å tilgi, jeg elsker dig, du har gitt mig min største lykke ...

Han sa:

«Jeg er så fortvilet over at du er syk, over det alt sammen. Jeg har så meget å takke dig for. Jeg har opført mig så idiotisk. Jeg skulde forklart dig, fortalt dig noe, men nu nytter det vel ikke, du er vel så trett.»

Hun var ikke trett! Men det var jo hun som skulde fortelle, forklare ...

«Jeg tror ikke på noen Gud, vet du, ellers vilde jeg tryglet ham om at du og jeg måtte få snakke sammen bare en halv time. Jeg – jeg ...»

Han rystet opgitt på hodet og så ned.

«Jeg, – du var den eneste det var verd å trakte efter, – vinne din kjærlighet, – du var, du var, – og så måtte jeg krenke dig. Har du, Esther, – har du virkelig elsket mig?»

[349] Han stirret på henne. Kanskje, tenkte hun, hvis jeg anstrenger mig så får jeg høre mig selv si: ja, – men hun fikk ikke høre det. Men kunde han ikke se det? Hun blev så fortvilet, hvorfor skulde hun være så hjelpeløs, var det så grusomt å dø.

«Nei, nei, du må ikke gråte.»

Hun hørte ham lenger borte nu.

Men ennå en gang så hun ham; han satt og stirret på henne. Han så ikke frisk og ung ut nu, hun kunde jo se han var ulykkelig, – og spent som om han vilde tyde en hemmelighet. Hun kunde ikke hjelpe ham.

Langt bortefra hørte hun ham si:

«Farvel, Esther. Takk for alt.»

Han takket henne!

*

Ennu en gang –

Da var det stille der. Bare pleierskene.

Men nu var alt klart. Nu måtte hun jo vite at for henne var verden forbi, menneskene forsvunnet. Hun kunde ikke nå dem. Husket hun ikke at hun bad: «Sett lås for mine lebers dør»; – det var blitt hørt – inntil straff. Og alt det var forbi.

Men hun hadde vært i forvirringen til det siste. Og den hadde tatt all kraften av hennes lengsel etter klarhet, og hennes hjelpeløshet var like stor. Hvor ufattelig at dette hadde vært hennes liv. Hvor ofte hadde hun ikke følt det slik at hun ikke kunde kjennes ved det, – det kunde ikke være hennes.

Og nu falt det fra henne, – hun måtte legge det [350] fra sig som en drakt hun hadde slitt ut. Men så var det vel bare henne, – nu endelig var det bare henne. Om hun aldri hadde kunnet åpne sig for noe menneske så kunde hun ikke være skjult for Gud som hadde latt henne leve akkurat slik. Her ser vi i et speil, der skal vi se ansikt til ansikt. Ingenting gikk jo til spille, ingenting kunde være forgjeves, det hadde sitt mål i Gud, i fullkommenhet. Og nu kjente hun sig selv, det *var* henne: den lengselen var det eneste som var henne i alt hun hadde levd. Det var ikke hovmod, det var hennes eneste redning, for hun visste jo ingenting, hun hadde alltid tatt feil, forstått for sent og elsket forgjeves, fornedret sig selv og levd i forvirring. Måtte hun så ikke lengte etter fullkommenhet? Og Gud hadde aldri tatt den lengselen fra henne; hun hadde den nu; den forsvant ikke nu da alt forsvant.

*

Hun så ut i værelset; det var underlig hvor godt hun så: blomstene var tatt bort, da visste hun at det var aften; hennes eget ur tikket på nattbordet, den var ti minutter på elleve; sykepleierskene så så trette ut, stakkars mennesker, hvor kjedelig de måtte ha det, alltid syke, alltid noen som skulde dø. Den ene av dem var så ung, bare et barn. –

*

Men så fikk hun se Harald, han var langt borte et sted og satt og så ned, slik

som han pleide, drømmende, som om han intet så og hørte, men hun visste ^[351] jo det at han hørte og merket alt, om et øieblikk vilde han løfte hodet og snakke til henne.

Men det var Hans hun hørte.

«Mor, mor, kan du høre mig, det er mig, Hans.»

Visst kunde hun høre ham, han hulket jo, hun kjente at han kysset hennes hender.

«Kan du ikke svare, mor; si at du hører mig. Søte mor, det er Hans! Du skal si at du hører mig. Kan du høre at det er mig, det er Hans.»

Hun hørte det, hun visste det, det var Hans; hun måtte svare ham; og nu hørte hun jo at hun svarte:

«Ja.»

Nu ropte han:

«Hørte dere! Hun kjente mig! Hun sa ja!»

*

Men da hun siste gang åpnet øinene så hun ikke Hans.

Han stod over henne og stirret på henne og tenkte: nu dør mor, nu dør hun.

Og han hadde fått sitt liv av dette mennesket som han elsket og ikke kjente og hvis øine brast nu mens han så det.

Noter:

[n1](#). Olaf?»] *rettet fra: Olaf? (trykkfeil)*

[n2](#). helligbrøde.»] *rettet fra: helligbrøde. (trykkfeil)*

Ronald Fangens *En kvinnes vei* er lastet ned gratis fra bokselskap.no